

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

UKRAYNA'NIN AVRUPA BİRLİĞİNE ADAYLIK SÜRECİNİN UKRAYNA VE
AVRUPA BİRLİĞİ PERSPEKTİFİNDEN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Yüksek Lisans Tezi

Viktorii PROKHOROVA

ANKARA, 2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

UKRAYNA'NIN AVRUPA BİRLİĞİNE ADAYLIK SÜRECİNİN UKRAYNA VE
AVRUPA BİRLİĞİ PERSPEKTİFİNDEN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Yüksek Lisans Tezi

Viktoriia PROKHOROVA

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Nuri YEŞİLYURT

ANKARA, 2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

UKRAYNA'NIN AVRUPA BİRLİĞİNE ADAYLIK SÜRECİNİN UKRAYNA VE
AVRUPA BİRLİĞİ PERSPEKTİFİNDEN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Nuri YEŞİLYURT

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı Soyadı

- 1- Doç. Dr. Nuri YEŞİLYURT
- 2- Dr. Öğr. Üyesi Orkhan GAFAROV
- 3- Prof. Dr. Burak TANGÖR

Tez Savunması Tarihi

03.07.2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Nuri YEŞİLYURT danışmanlığında hazırladığım “Ukrayna'nın Avrupa Birliğine Adaylık Sürecinin Ukrayna ve Avrupa Birliği Perspektifinden Karşılaştırmalı Analizi” adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.

27.08.2024

Viktoriiia PROKHOROVA

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR.....	iv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM:

AB GENİŞLEME POLİTİKASI

1.1 AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİNİN TARİHSEL ARKA PLANI	11
1.2 AVRUPA BİRLİĞİ GENİŞLEMESİNİN HUKUKİ VE İDARİ SÜRECİ.....	22
1.2.1 Genişlemenin Hukuki Süreci	22
1.2.2 Genişleme Sürecinin Ana Aşamaları	27
1.3 AVRUPA BİRLİĞİ GENİŞLEMESİNE TEORİK YAKLAŞIMLAR	32
1.3.1 Genişlemeye Rasyonalist Yaklaşım.....	32
1.3.2 Genişlemeye İnşacı Yaklaşım.....	38
1.4 GENİŞLEMENİN BİR AŞAMASI OLARAK ADAYLIK SÜRECİ	40
1.4.1 Avrupa Birliği Adaylarına Yönelik Koşulluluk Politikası	41
1.4.2 Avrupa Birliği İçin Koşulluluk Politikasının Yararları	44
1.4.3 Avrupa Birliği Adayları İçin Kopenhag Kriterleri ve Diğer Gelişmeler	46
1.4.4 Koşulluluk Politikasının Aday Ülkeler Üzerinde Etkisi.....	51

İKİNCİ BÖLÜM:

AVRUPA BİRLİĞİ - UKRAYNA İKİLİ İLİŞKİLERİN TARİHSEL ARKA PLANI

2.1 1990-2013 ARASINDA AVRUPA BİRLİĞİ’NİN UKRAYNA’YA YAKLAŞIMI.....	57
2.1.1 Avrupa Birliği’nin Bağımsızlık Sonrası Ukrayna’ya Yaklaşımı	58

2.1.2 Avrupa Komşuluk Politikası.....	65
2.1.3 Avrupa Birliği Doğu Ortaklığı ve Diğer Girişimler	70
2.2 1990’lar - 2013 ARASINDA UKRAYNA’NIN AVRUPA BİRLİĞİ’NE YÖNELİK POLİTİKASI	77
2.2.1 Avrupa Birliği ve Rusya Arasında Kalan Ukrayna	77
2.2.2 Turuncu Devrimden Sonra Avrupa Birliği’ne Dönük Politika.....	86
2.2.3 Avrupa Birliği-Rusya Dengeleme Politikasına Dönüş	91
2.3 UKRAYNA KRİZİ VE İKİLİ İLİŞKİLERİN GELİŞMESİ	96
2.3.1 Avrupa Birliği-Ukrayna Ortaklık Anlaşması’nın Onaylanması	96
2.3.2 Anayasa Değişiklikleri ve İstenilen Reformların Yapılması	97
2.3.3 Ukrayna Krizinde Avrupa Birliği’nin Pozisyonu ve İkili İşbirliğinin Gelişmesi.	101
2.3.4 Savaşın Patlamasıyla İkili İlişkilerde Yeni Dinamikler.....	107

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

UKRAYNA’NIN KATILIMIYLA GENİŞLEMENİN GELECEĞİ İLE İLGİLİ

GENEL DEĞERLENDİRMELER

3.1 AVRUPA BİRLİĞİ ADAY ÜLKESİ OLARAK UKRAYNA.....	112
3.1.1 Ukayna’nın Üyelik Başvuru Sürecinin Özellikleri ve Tarafların Motivasyonları	112
3.1.2 Ukrayna’nın Başlangıç Pozisyonu - Katılım Kriterlerine Uygunluk Durumu	133
3.1.3 Avrupa Birliği ile Bütünleşme Yolunda Üçlü Mutabakat’ın Rolü	143
3.2 AVRUPA BİRLİĞİ’NDEN KAYNAKLANAN SORUNLAR VE PERSPEKTİFLER.....	149
3.2.1 Avrupa Birliği’nde Yeni Genişleme Tartışmaları	149
3.2.2 Avrupa Birliği Üyelerinin Ukrayna Konusunda Tartışmaları	159
3.3 UKRAYNA’DAN KAYNAKLANAN SORUNLAR VE PERSPEKTİFLER	168

3.3.1 Avrupa Birliği Kriterlerine Uyum	168
3.3.2 Savaşın Etkileri	174
SONUÇ	179
KAYNAKÇA.....	186
ÖZET	214
ABSTRACT	216

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AEA	Avrupa Ekonomik Alanı
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGSP	Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AKP	Avrupa Komşuluk Politikası
ASİ	Avrupa Siyasi İşbirliği
ASTB	Avrupa Serbest Ticaret Birliği
AT	Avrupa Topluluğu
BDT	Bağımsız Devletler Teşkilatı
DO	Doğu Ortaklığı
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EIB	European Investment Bank (Avrupa Yatırım Bankası)
EUAM	European Union Advisory Mission Ukraine (AB Ukrayna Danışma Misyonu)
EUBAM	EU Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine (AB Moldova ve Ukrayna Sınır Yardım Misyonu)

EUPM/BH	Bosna-Hersek'teki AB Polis Misyonu
EURATOM	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
FATF	Financial Action Task Force on Money Laundering (Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesine İlişkin Mali Çalışma Grubu)
INOGATE	Interstate Oil and Gas Transportation to Europe (Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Taşımacılığı)
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı)
OA	Ortaklık ve işbirliği Anlaşması
ODGP	Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası
SGUA	Support Group for Ukraine (Ukrayna Destek Grubu)
SIGMA	Support for Improvement in Governance and Management (Yönetişim ve Yönetimde İyileştirme Desteği)
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

GİRİŞ

70 yıl önce, müttefiklerin ve düşmanlarının ‘eski saçmalıkları’ kesin olarak aşmak için bir araya geleceği, barışçıl ve müreffeh bir birleşik Avrupa inşa etme süreci başlamıştır¹. Avrupa halklarının barışçıl, ortak geleceğine ilişkin fikirlerin Rönesans’tan bu yana Avrupa’da var olmasına rağmen Rotterdamlı Erasmus, Giuseppe Mazzini, Carlo Cattaneo, Richard Coudenhove-Kalergi, Altiero Spinelli ve Ernesto Rossi’nin fikirlerinin şu ya da bu biçimde gerçeğe dönüşmesi sadece Jean Monnet’in teklifini dile getiren Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman’ın 9 Mayıs 1950 tarihli Deklarasyonu ile mümkün olmuştur. 18 Nisan 1951 tarihinde temelleri Schuman Planına dayanan Paris Antlaşmasının imzalanmasıyla Fransa, Batı Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg’tan oluşan 6 ülkeyi içeren Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) oluşturulmuş ve Topluluğun bütünleşme sürecinin temeli atılmıştır. Yıllar boyunca Topluluk, bütünleşmeyi ‘derinleştirme’ ve ‘genişletme’ olmak üzere iki yönde geliştirerek bugün Avrupa Birliği (AB) olarak bilinen haline gelmiştir.

Bugün AB olarak bildiğimiz şeyin ilk genişlemesi, altı kurucu ülkeye 1973’te Danimarka, İrlanda ve Birleşik Krallık’ın katılmasıyla gerçekleşmiştir. Sekiz yıl sonra, 1981’de Yunanistan onlara katılmıştır; 1986’da İspanya ve Portekiz de Yunanistan örneğini izlemiştir. AB-12, 1995 yılında EFTA ülkeleri Avusturya, Finlandiya ve İsveç’in katılımıyla AB-15 olmuştur. Bununla birlikte, 2004 genişlemesi hala Avrupa Birliği tarihindeki en yankı uyandıran genişleme olarak kabul edilmektedir. Orta ve Doğu Avrupa’nın 8 ülkesi - Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Polonya, Letonya, Litvanya, Slovenya ve Slovakya - ile

---

¹ White Paper on the Future of Europe: Reflections and scenarios for the EU27 by 2025, European Commission, 1 March 2017, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/ba81f70e-2b10-11e7-9412-01aa75ed71a1/language-en> (Erişim tarihi 18.03.2023).

Kıbrıs ve Malta'yı kapsadığı için bu genişleme, katılan ülke sayısı ve AB'nin yeni koşullarda etkin bir şekilde çalışabilmesi için yapılması gereken reform açısından eşi görülmemiş bir genişlemeydi. Biraz gecikmeli olarak 2007'de Romanya ve Bulgaristan AB'ye katılarak bu beşinci AB genişleme dalgasını tamamlamışlardı. 2013 yılında Hırvatistan da üye olmuştur. Aynı zamanda birçok ülke ile üyelik müzakereleri devam etmektedir. Böylece, sadece birkaç on yıl içinde AB, üye sayısının 4,5 kat (6'dan 27'ye) arttırarak etkisini ve ardından alanını Akdeniz kıyılarından Baltık Denizi'ne ve Atlantik'ten Karadeniz'e kadar genişletmeyi başarmıştır².

Aynı zamanda, tüm bu zaman zarfında, Avrupa'nın bütünleşme ve genişleme sürecinin ikinci en büyük Avrupa ülkesi olan Ukrayna'nın katılımı olmadan gerçekleşmesi dikkat çekicidir. Birçok alanda devamlı siyasi diyalog ve ikili işbirliğinin varlığına rağmen, 1990'lardan bu yana taraflar çeşitli faktörlerden dolayı iki taraf birbirlerine pek ilgi göstermemişlerdi. Yalnızca Ukrayna'daki iç siyasi değişiklikler ve çözümü hem AB'nin hem de Ukrayna'nın çıkarlarına uygun olan ortak güvenlik sorunlarının ve zorluklarının ortaya çıkmasına yol açan uluslararası durumdaki değişiklikler, ikili ilişkilerin niteliğinin gözden geçirilmesine ve tarafların birbirlerine karşı stratejisinin değiştirilmesine katkıda bulunmuştur.

Ukrayna'nın eski Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç'in AB ile Ortaklık Anlaşması'nı imzalamayı reddetmesinin ardından gelen ve yolsuzluğun durdurulması ve demokratik reformların gerçekleştirilmesi taleplerinin eşlik ettiği Euromaidan protesto hareketleriyle öne çıkan Ukrayna krizi, Ukrayna devletinin Avrupa yanlısı gelişme yönüne bağlılığının ilk önemli kanıtı olmuş ve AB'yi Ukrayna'ya farklı bir açıdan bakmaya sevk etmiştir. Rusya Federasyonu'nun Kırım yarımadası'nı ilhak etmesi ve 2014 yılının başlarında Ukrayna'nın

---

² Nieves Prez-Solorzano Borrigan, "Enlargement", European Union Politics, M. Cini and N. Perez-Solorzano Borrigan (Eds.), Oxford, Oxford University Press, 2015, s. 28.

doğusundaki silahlı çatışmanın ortaya çıkması, 21. yüzyılda Avrupa Güvenlik mimarisine ciddi bir meydan okuma olarak ortaya çıkarak tarafların yakınlaşmasına daha da katkıda bulunmuş ve onları daha yapıcı işbirliğine itmştir. Ancak o şartlarda bile, bazı AB üye ülkelerinin sağladığı önemli yardım ve desteğe rağmen Brüksel, Ukranya krizine ilişkin endişeleri ve Ukrayna'nın Avrupa emellerine destek beyanlarıyla sınırlamayı tercih etmiştir.

Bu durum 2022 yılının başlangıcında değişmiştir. Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'ya karşı başlattığı savaşın ya da Kremlin'in adlandırdığı gibi 'özel askeri harekati'nin başlaması sadece Ukrayna devleti için değil, tüm dünya için bir kırılma noktası olmuştur. Rusya'nın saldırısıyla birlikte ortaya çıkan askeri, enerji, nükleer ve gıda güvenliğine ilişkin sorunlar Ukrayna ve ortaklarının Rus saldırganlığına karşı direnme çabalarını pekiştirme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu şartlarda AB, Ukrayna'ya yönelik politikasında neredeyse ilk defa kendine oldukça önemli bir rol üstlenmiştir. Kiyiv'e verilen ekonomik, askeri ve diplomatik desteğin yanı sıra Brüksel, Ukrayna'nın AB üyelik başvurusunu kabul ederek ve böylece Ukrayna'nın Avrupa entegrasyonu arzularının tanındığını göstererek önemli bir siyasi adım atmıştır.

Ukrayna ile birlikte AB, adaylık statüsünü Moldova'ya da vermiştir. Aynı zamanda da Gürcistan'ın Avrupa perspektifi de tanınmıştır. Bir aydan kısa bir süre sonra Arnavutluk ve Kuzey Makedonya ile katılım müzakerelerine başlangıç verilmiştir. Olayların bu şekilde gelişmesi, haklı olarak Brüksel'in bu ülkelere yönelik gelecek politikasıyla ilgili konuları gündeme getirmiş ve hem siyasi hem de akademik çevrelerde AB'nin yeni bir genişleme olasılığı hakkında aktif tartışmalara neden olmuştur. Bazıları, AB içindeki mevcut sorunlara dikkat çekerek önümüzdeki on yıllarda yeni bir genişlemenin imkansızlığı ve işlevsizliğinden bahsederken, diğerleri ise Brüksel'in politikasında o ülkeler hazır olduklarında Birliğin yeni üyeleri kabul etme kararlılığına dair açık sinyaller görmektedir.

Her ne olursa olsun, Haziran 2022’de Ukrayna’ya AB üyeliği için aday statüsünün verilmesi, Ukrayna devletinin nihayet AB genişleme politikasına dahil edilmesi anlamına gelmekte ve tarafların ikili ilişkilerinde yeni bir sayfa açmaktadır.

Bu bağlamda, bu tez çalışmasının temel amacı, Brüksel’in modern politikasını ve AB ile Ukrayna arasındaki ikili ilişkilerin gelişimini analiz ederek, Ukrayna’nın AB’nin genişleme politikasındaki yerini belirlemektir. Ayrıca çalışma, ilerleyen Ukrayna’nın AB sürecinde iki taraf için olası sorunları ve fırsat alanlarını tarafların söylemleri, oluşturdukları politikalar ve attıkları diğer adımlara dayanarak belirlemeye çalışacaktır.

Belirtilmiş amaca ulaşmak için tez çalışmasında bir dizi alt soruya da cevap aranacaktır: 1) Genişleme politikasında adaylık sürecinin AB ve aday ülkeler için önemi nedir? 2) İncelenen dönemde AB ile Ukrayna arasındaki ikili ilişkilerin dinamikleri ne ölçüde değişmiş ve bu değişikliklere hangi faktörler neden olmuştur? 3) AB’nin Ukrayna’ya adaylık statüsü verme kararı neyle açıklanabilir - Ukrayna’nın AB’nin talep ettiği kriterleri karşılamasıyla mı, Brüksel’in jeopolitik hesaplamalarıyla mı? 4) Taraflar gelecekte ne tür sorunlar/fırsatlar ile karşılaşabilir ve Ukrayna için AB sürecinin gelişmesinde hangi alternatif senaryolar olabilir?

Yukarıda belirlenmiş amaç ışığında, Ukrayna örneğinde AB sürecinin gelişiminin analizi; Birliğin genişlemesi için AB’nin vizyonu ve jeopolitik hesaplarını, Ukrayna’nın iktidardaki seçkinlerinin Ukrayna’nın siyasal ve ulusal özelliklerinden kaynaklanan AB’ye yönelik eğilimlerini, tarafların süreçten karşılıklı beklentilerini kapsayan çok boyutlu bir yaklaşımı gerektirmektedir.

Bu nedenle, her şeyden önce, uluslararası ilişkiler teorileri açısından, Brüksel’in modern genişleme politikasını gerçekleştirmesine yön veren temel saikler açıklanmaya ve bu süreçte Ukrayna’ya özel bir önem atfedilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu çalışma çerçevesinde,

Ukrayna'nın dış politika alanında değişiklikler hem iç hem de dış faktörlerin etkisi altında kronolojik sırayla incelenmiştir. Çalışmanın son kısmında her iki taraf için olası sorunlar ve perspektifler belirlenmiştir.

Bu tez çalışması, Brüksel'in aday ülke statüsünün verilmesi yoluyla Ukrayna'yı AB'nin genişleme politikasına dahil etmesinin, Avrupa'daki jeopolitik durumun değişmesinden kaynaklandığı ve her iki tarafın çıkarlarına uygun hesaplamaların ürünü olduğu varsayımdan hareket etmektedir. Bu çalışma, ikili ilişkilerin tarihsel arka planının ve Ukrayna ile AB'nin birbirine yaklaşımlarının analizine dayanarak artık Ukrayna'nın da dahil olduğu AB sürecinin önemini açıklamak üzere tasarlanmıştır.

AB genişleme politikasının ve AB-Ukrayna ikili ilişkilerin araştırılması hususu yeni değildir. Tez çalışmasının kaynak tabanının temelini Avrupa Birliği Antlaşması, Lizbon Antlaşması, AB Genişleme Strateji Belgeleri, 2022 AB Genişleme Politikası Tebliği, AB-Ukrayna Ortaklık Anlaşması, Ukrayna-AB Zirveleri kayıtları, Ukrayna ile İlgili Konsey Kararları, Ukrayna ile AB arasında diğer ikili anlaşmalar, Avrupa liderlerinin, AB temsilcilerinin ve Ukrayna politikacılarının açıklamaları, demeçleri ve sosyal medya paylaşımları, Ukrayna Dışişleri Bakanlığı'nın brifingleri ve basın toplantıları gibi birincil kaynaklar oluşturmuştur. Aynı zamanda çalışmada seçilen konuyla ilgili İngilizce, Türkçe, Ukraynaca ve Rusça dillerinde yazılmış hem uluslararası hem de Ukraynalı araştırmacıların bilimsel makaleleri ve kitapları da ikincil kaynaklar olarak kullanılmıştır.

Ampirik verileri toplamak için ayrı bir kaynak grubu olarak İngilizce, Türkçe, Ukraynaca ve Rusça'da yayın yapan gazeteler ve haber ajanslarının medya materyalleri kullanılmıştır.

Literatür incelendiğinde AB genişleme politikasının teorik ve yasal temelleri, koşulluluk politikası ve aday ülkeler üzerindeki çeşitli etkileri, AB ve Ukrayna ilişkilerinin

özellikleri, işbirliği ve gelişimi, Ukrayna'nın AB'ye entegrasyonu perspektifleri ve yolları hakkında çeşitli çalışmalar görülmektedir.

AB genişlemesi konuları ile ilgili Türkçe literatüre bakıldığında, AB genişleme politikası alanında pek çok önemli araştırma yayımlanmıştır. Söz konusu araştırmaların arasında Arıkan³, Açıkmeşe⁴, Akşemsettinoglu⁵, Cesur⁶, Kaliber⁷, Mayda⁸, Muftüler-Baç⁹ gibi yazarların çalışmaları yer almaktadır. Ancak genişleme ve bütünleşme süreçlerinin teorik temellerini de ele alan çalışmaların çoğu beklendiği gibi Türkiye ve Batı Balkanlar örneklerinin incelenmesine odaklanmıştır. Ukrayna'ya odaklanmış çalışmalar¹⁰ ağırlıklı olarak Ukrayna-AB ilişkilerini Rus politikasının merceğinden ve 2013 ve 2022 yıllarında ortaya çıkan krizlerin etkisinden incelemeye odaklanırken, esas olarak bilimsel makaleler, analizler ve raporlar niteliğindedir.

İngilizce literatürde ise AB genişleme politikası, Ukrayna, Ukrayna ve AB arasındaki ikili ilişkilere ayrılan çalışmaların hacmi çok daha fazladır ve tez, akademik makaleler, analiz notları ve düşünce kuruluşların raporları gibi çeşitli araştırma formatlarını içermektedir. Bu çalışmalar; genişleme politikasının teorik ve hukuki temellerini ortaya koymakta, söz konusu politikayı uygulamanın nedenlerini, amaçlarını ve araçlarını açıklamakta, aday ülkelere yönelik bu politikayı geliştirmenin olasılıklarını ve yollarını

---

³ Harun Arıkan, **Turkey and the EU: An Awkward Candidate for EU Membership?**, Aldershot, Routledge, 2003.

⁴ Sinem Akgül Açıkmeşe, "EU conditionality and desecuritization nexus in Turkey", **Southeast European and Black Sea Studies**, C. 13, S. 3, 2013.

⁵ Gökhan Akşemsettinoglu, "Avrupa Bütünleşme Projesinin ve Genişleme Sürecinin Değişen Dinamikleri", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, C. 10, S. 1, 2011.

⁶ Özden Cesur, **Avrupa Birliği'nde Derinleşme ve Genişleme Bağlamında Esnek Bütünleşme ve Türkiye - Avrupa Birliği Bütünleşmesi**, Ankara, Ankara Üniversitesi Yayınları No: 438, 2014.

⁷ Alper Kaliber, "Securing the ground through securitized 'foreign' policy: The Cyprus Case", **Security Dialogue**, C. 36, 2005.

⁸ Oğuz Mayda, "Uluslararası İlişkiler Kuramlarında Sentez Metodu: Avrupa Birliği'nin Doğu Genişlemesi ve Türkiye", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 68, S. 4, 2013.

⁹ Müftüler-Baç, "Turkey's Future with the European Union: an Alternative Model of Differentiated Integration", **Turkish Studies**, C. 18, S. 3, 2017.

¹⁰ Erhan Akdemir, "Avrupa Birliği'nin Ukrayna Politikası: Eski Komşu Mu? Yeni Aday Mı?", **Karadeniz Araştırmaları**, C. 41, C. 41, 2014.

değerlendirmektedir. Ancak, bu çalışmaların çoğu, Schimmelfennig¹¹, Grabbe¹² ve Vachudova'nın¹³ araştırmaları da dahil olmak üzere, yıllar önce AB genişleme politikasına dahil olan aday ülkelerin örneklerini analiz etmeye adanmıştır. İngilizce literatürdeki Ukrayna teması da oldukça geniş bir şekilde temsil edilmiştir. İkili ilişkilerin gelişiminin her tarihsel aşamasında çeşitli özel yönlerini ortaya koyan, Rusya-Ukrayna krizi bağlamında Ukrayna'ya yönelik AB politikasını açıklayan çalışmalar olduğu gibi, AB normatif politikasının Ukrayna'nın siyasi ve sosyo-ekonomik yaşamı üzerindeki etkisini analiz eden ve Ukrayna'nın Avrupa perspektifini değerlendiren birçok çalışma vardır. Onların arasında önemli yer Kuzio¹⁴, Raik¹⁵, Wolczuk¹⁶, Tombiński¹⁷, Svyetlov¹⁸ ve Molchanov'un¹⁹ araştırmalarına aittir.

---

¹¹ Frank Schimmelfennig, Ulrich Sedelmeier, "Governance by Conditionality: EU Rule Transfer to the Candidate Countries of Central and Eastern Europe", **Journal of European Public Policy**, C. 11, S. 4, 2004.

¹² Heather Grabbe, "Six Lessons of Enlargement Ten Years On: The EU's Transformative Power in Retrospect and Prospect", **JCMS: Journal of Common Market Studies**, C. 52, S. 1, 2014.

¹³ Milada Anna Vachudova, "EU Leverage and National Interests in the Balkans: The Puzzles of Enlargement Ten Years On", **JCMS: Journal of Common Market Studies**, C. 52, S. 1, 2014.

¹⁴ Taras Kuzio, "EU and Ukraine: a turning point in 2004?", **Occasional Papers**, S. 47, 2003.

¹⁵ Kristi Raik, Steven Blockmans, Anna Osypchuk, Anton Suslov, "Tackling the Constraints on EU Foreign Policy towards Ukraine: From Strategic Denial to Geopolitical Awakening", **JOINT Research Papers**, S. 20, 2023.

¹⁶ Kataryna Wolczuk, "Ukraine in the European Neighbourhood policy. A paradoxical partner", **The Routledge Handbook on the European Neighbourhood Policy**, T.Schumacher (Ed.), Abingdon, Routledge, 2018.

¹⁷ Jan Tombiński, "The European Union is better off with Ukraine as a member", **Globsec**, 2023.

¹⁸ Oleksandr Svyetlov, "Ukraine's 'return to Europe': Path dependence as a source of mutual elite misunderstanding", **Perspectives on European Politics and Society**, C. 8, S. 4, 2007.

¹⁹ Mikhail Molchanov, "Ukraine and the European Union: a perennial neighbour?", **Journal of European Integration**, C. 26, S. 4, 2004.

Tez çalışmasının konusuyla alakalı Ukraynaca literatürdeki Paşkov²⁰, Maksymenko²¹, Gurak²², Skripnik²³, Vidnyanskyy²⁴ Ukraynalı araştırmacıların ana odak noktası, Ukrayna'nın iç politik ve ulusal özelliklerinin merceğinden Ukrayna için AB sürecinin değerlendirilmesine yöneliktir. Ukrayna'nın AB sürecine yaklaşımının özelliklerinin, Ukrayna devletinin iç reform süreci hakkındaki beklentilerin, başarıların ve başarısızlıkların ayrıntılı bir analizi ise en fazla Ukraynaca literatürde yer almaktadır.

Bununla birlikte, Ukrayna'ya aday ülke statüsünün verilmesinin oldukça yeni ve devam eden bir süreç olduğu göz önüne alındığında, iki taraf için de ilişkilerindeki bu yeni aşamaya adanmış literatürün hacmi çok daha mütevazıdır. Ukrayna'nın yeni statüsünü alması ve AB'nin genişleme politikasına uzun zamandır beklenen dahil edilişi, hem siyasi hem akademik camiada büyük bir ilgi görmüş ve AB genişlemesinin geleceğini tahmin etmeye, perspektiflerini değerlendirmeye ve Ukrayna'nın rolünü belirlemeye adanmış bir dizi çalışmanın ortaya çıkmasına ivme kazandırmıştır.

Bununla birlikte, bu konuya ilişkin bir dizi analiz, rapor ve çalışmanın varlığına rağmen, Ukrayna için AB sürecinin kapsamlı değerlendirmesi konusu tartışmaya açık kalmaya devam etmektedir. Bu bağlamda bu tez çalışmasının bilimsel önemi, AB genişleme politikası ve Ukrayna-AB ilişkileri konusunda halihazırda mevcut olan çalışmaları tamamlaması ve son gelişmelerin uluslararası ilişkiler teorilerine dayanan bir analizini

---

²⁰ Mykhaylo Paşkov, "Evrointegratsiya v umovah viyni: vıklıkı i perspektıvı", **Razumkov centre**, 2022, s. 3.

²¹ İrina Maksymenko, "İnteresı i ideı gosudarstv Evropeyskogo Soyuzı v kontekste teoryı evropeyskıy integratsii", **Aktualniye problemi mezhdunarodnih otnoşeniy i diplomatii**, Vitebsk, 2013, <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/17325/1/16-19.pdf> (Erişim tarihi 05.12.2023).

²² Ihor Gurak, "Ukrayina na Shlyakhu do ES v Chasi Prezidentstva Viktora Yushchenka: Period 'Vtrachenih Mozhlyvostey' chı Pomirkovanyı Postup u Skladnih Heopolitichnih Obstavinah?", **İnstitut politichnih i etnonatsionalnih doslidjen im. I.F. Kurasa NAN Ukrayini**, 2019.

²³ Olena Skripnik, "İstoriya spivpratsi Ukrayini Evropeyskim Soyuzom u ramkah evropeyskoyı politiki susidstva", **Umanska starovina: Naukoviy jurnal**, Uman, Vıdavniço-poligrafiçniy tsentr "Vizavi", C. 3, 2017.

²⁴ Stepan Vidnyanskyy, "Vzayemovidnosini Ukrayini i Evropeyskogo Soyuzupisla Pomarançevoyı Revolütsiyı: potentsial i nerealizovani mojlivosti", **Geopolitika Ukrayini: istoriya i suçasnist**, Ujgorod, DVNZ "UjNU", C. 1, S. 20, 2018.

sunması gerçeğinde yatmaktadır. Çalışmanın pratik önemi ise; AB genişleme politikasının anlaması, tarafların birbirlerini ve bir bütün olarak AB sürecini algılamalarının özelliklerinin vurgulanması ve bu yolda ortaya çıkabilecek temel sorunların belirlenmesinin Ukrayna-AB ilişkilerinin gelişiminin şimdiki aşamasını anlamak ve çalışmanın sonunda elde edilen sonuçların Ukrayna'nın AB'ye katılım stratejisini geliştirmek için yararlı olabileceği gerçeğinde yatmaktadır.

Yukarıda belirtilen amaç uyarınca bu tez çalışmasının içerik yapısı hazırlanmıştır. Buna göre, birinci bölümde ilk olarak genişleme kavramı ve bu kavrama yönelik rasyonalist ve inşacı teorik yaklaşımları incelenmiştir. Daha sonra, genişleme politikası ile alakalı AB'nin imzaladığı anlaşmalar, kabul ettiği uygulamalar ve stratejiler açıklanarak genişleme sürecinin hukuki çerçevesi ve ana aşamaları belirtilmiştir. Ayrı olarak, genişleme sürecinin ayrılmaz bir parçası olan adaylık sürecinin özellikleri ele alınmıştır. Burada Kopenhag kriterleri ve koşulluluk gibi AB'nin aday ülkeleri üzerindeki etki mekanizmaları üzerinde durulmuştur ve onların etkinlik derecesi incelenmiştir.

AB ile Ukrayna arasındaki ilişkilerin gelişmesi; 1991'den 2013 yılına kadar ikili ilişkilerin tarihini, sonra Ukrayna krizinin ardından ilişkilerin niteliğinde meydana gelen değişimleri ve Ukrayna'ya karşı savaşın patlatmasından sonra ikili ilişkilerin dinamiklerinin özelliklerini ortaya çıkararak ikinci bölümde analiz edilmiştir. Özellikle bu bölümde AB ile Ukrayna arasındaki ikili ilişkilerin yasal çerçevesi ele alınmıştır. Ukrayna devletinin de dahil olduğu AB girişimleri çerçevesinde ikili işbirliğinin özellikleri de değerlendirilmiştir. Ukrayna'nın siyasi elitlerinin, hem ülkenin siyasi yaşamında hem de uluslararası ortamda meydana gelen değişiklikler bağlamında AB ile ilişkiler konusundaki tutumlarındaki değişiklikler üzerinde durulmuştur.

Tez çalışmasının son bölümü, AB genişleme politikasının ve bu politikada Ukrayna'nın yerinin genel değerlendirmesine ayrılmıştır. Bu bölümde her şeyden önce sürecin özellikleri ve tarafları ikili ilişkileri yeni bir seviyeye taşıırken yönlendiren temel motivasyonlar açıklanmıştır. Daha sonra, AB kriterlerine göre Ukrayna'nın yeni aday ülke statüsüne uyumu değerlendirilmiştir. Sonrasında da Ukrayna'nın 'Üçlü Mutabakat' (*Associated Trio*) grubunda yer alması devletin ulusal çıkarlarına uygunluğu bakımından değerlendirilmiştir. Ayrı olarak her iki tarafın da karşı karşıya kalabileceği zorluklar ve beklentiler belirlenmiş ve Ukrayna için AB sürecinin geliştirilmesine yönelik olası alternatif senaryolar değerlendirilmiştir.

Tez çalışmasında incelenen sürecin nispeten yakın zamanda başladığı, çalışmanın yazılmasıyla paralel olarak gerçekleştiği ve ucu açık niteliğine sahip olduğu göz önüne alındığında, bu çalışma sadece yazma anında güncel durumu yansıtır ve böylelikle bir dizi sınırlığa sahiptir. Özellikle çalışma, yazıldığı dönemde mevcut verilere dayanmaktadır. Çalışmanın temel amacının AB genişleme politikasında Ukrayna'nın yerini tespit etmek olduğu düşünülürse, yazar Ukrayna'nın AB sürecinde perspektifinin değerlendirilmesine odaklanırken, tarafların güvenlik işbirliğini, savaş sürecinde sahadaki gelişmeleri ve diğer aday ülkelerin potansiyelini dikkate almamaktadır.

Tarihsel kapsam bakımından tez çalışmasında, Ukrayna'nın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte AB ile ilk temaslarının gelişmeye başladığı 1991 yılından Haziran 2024'e kadar olan dönem ele alınmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM:

AB GENİŞLEME POLİTİKASI

1.1 AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİNİN TARİHSEL ARKA PLANI

Halkları yüzyıllardır kanlı savaşlardan muzdarip olan Avrupa'yı birleştirme fikri hiç de yeni olmayan ve uzun geçmişe dayanan bir fikirdir. Bunun gerçekleştirilmesi meselesi, hem Avrupa'yı silah yoluyla zorla birleştirmeyi başaramayan Avrupalı savaş ağaları, hem de farklı asırların ünlü dūřünürleri ve filozoflarının uzun zamandır başlarını ağırtmaktaydı.

Avrupa kıtasında ilk bütönlēme fikirlerinin ortaya ıkışı, Orta ağ'ın erken dönemine atfedilmektedir. O zamanlarda barışı sağlamak için birçok devletten tek bir 'devlet' oluşturma fikri Avrupalı filozoflar tarafından geliştirilmeye başlanmıştır.²⁵ Bilhassa Dante Alighieri, Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra Avrupa kıtasında ortaya çıkmış çoğu sorunların sebebi olarak Avrupa devletlerinin birliği eksikliğinin olduğu fikrini dile getirmiştir.²⁶ Rotterdamlı Erasmus, Avrupa halklarının farklı olmaktan daha çok ortak noktaya sahip olduğunu ve bunun gelecekteki Avrupa entegrasyonunun temelini oluşturacağını savunmuştur. William Penn, "Essay Toward the Present and Future Peace of Europe" adlı eserinde, kıtada barışı sağlamak üzere Moskova ve Türkiye'nin katılımıyla tüm Avrupa devletlerini kapsayacak bir Avrupa Ligi veya Konfederasyonunun kurulmasını önermiştir.²⁷ Immanuel Kant ayrıca, katılan her devletin özgürlüğünü (egemenliğini) garanti

---

²⁵ Akşemsettinoğlu, 2011, s. 3.

²⁶ Emre Yıldırım, "Avrupa Bütönlēşmesinin Dūřünsel Temelleri", Yüksek lisans tezi, İstanbul, 2007, s. 46. <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/42650.pdf> (Eriřim tarihi: 03.12.2023).

²⁷ William Penn, "An Essay Towards the Present and Future Peace of Europe, by the Establishment of an European Dyet, Parliament, or Estates Concluded", **The Advocate of Peace**, C. 58, S. 11, 1896, s. 261.

eden, gönüllülük temelinde esnek bir devletler federasyonunun kurulmasının Avrupa kıtasındaki yeni savaşları önlemenin bir yolu olabileceğini ifade etmiştir.²⁸

Avrupa bütünleşmesi fikri 19. yüzyılda zirveye ulaşmıştır. Bu dönemde Avrupa’da milliyetçiliğin yükselişi, Sanayi Devrimi’nin ilerlemesi ve Avrupa medeniyetinin askeri ve siyasi gücünün kıta dışında ifade edilmesi, Avrupalıları kendilerini bir bütün olarak algılamaya itmiştir. O dönemlerde, Giuseppe Mazzini, Carlo Cattaneo, J. J. Rousseau ve Victor Hugo gibi ünlü düşünürler sayesinde Avrupa için yeni bir düzeni öngören ve gelecekte Avrupa gündeminde daimi yer alan Avrupa Birleşik Devletleri’ni yaratma fikri ortaya çıkmıştır.

Birinci Dünya Savaşı olayları, haklı olarak, Avrupa halkları arasında daha yakın işbirliğine yönelik kalıcı bir tarihsel eğilim oluşturma sürecindeki ilk kırılma noktası olarak kabul edilebilir. O zamanlarda bile Avrupa siyasi seçkinlerinin temsilcileri, Avrupa içi savaşların nedenini radikal milliyetçilik ideolojisiyle bağlantılı belirli ulusal devlet yapılarında görmüşlerdi. Bu nedenle, Avrupa devletlerinin bütünleşmesi, ‘savaş güçlerine’ karşı çıkmanın etkili bir yolu olarak görülmüştür. Avusturyalı Kont Richard Coudenhove-Kalergi, bu bütünleşme fikrini ilk destekleyenlerden biriydi. “Pan-Avrupa” adlı çalışmasında, Avrupa Birliği’nin kurulma projesinin uygulanmasının, Amerika Birleşik Devletleri, İngiliz İmparatorluğu, Rusya (SSCB) ve Çin’in egemen olduğu uluslararası sistemde Avrupa kıtasının hayatta kalması için tek bir yol olduğunu belirtmiştir.²⁹

Daha sonra, bireysel ulus devletlerin dar çıkarlarını aşabilecek ve tüm Avrupalıların ortak çıkarlarını ilerletebilecek bir Avrupa Federasyonu kurma fikri, İkinci Dünya Savaşı sırasında Ventotene Manifestosu’nda geliştirilmiştir. Altiero Spinelli ve Ernesto Rossi

---

²⁸ Immanuel Kant, Mary Campbell Smith, “Perpetual Peace a Philosophical Essay”, 1795, <https://www.gutenberg.org/files/50922/50922-h/50922-h.htm> (Erişim tarihi 02.12.2023)

²⁹ Richard Coudenhove-Kalergi, “The Pan-European Outlook”, **International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1931-1939)**, C. 10, S. 5, 1931, s. 642.

Manifesto'larında "ortak (paylaşılan) egemenlik" kavramı etrafında yeni bir bakış açısı ortaya koymuşlardır.³⁰ Önerileri, gümrüksüz bir ortak pazar, para birimi ve işçiler için hareket özgürlüğü aracılığıyla bütünleşmiş bir Avrupa'yı öngörmüştür. Ek olarak, kendi dış politikası ve silahlı kuvvetleri olan bir siyasi birliğin kurulmasını savunmuşlardır.³¹

Ventotene Manifestosu'nda öne sürülen fikirler, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupalı siyasi liderleri ve düşünürleri etkileyerek, birçok ülkede bir Avrupa federasyonu hareketlerinin kurulmasına ve belirleyici olan 1948 tarihli Lahey Kongresi'ne yol açmıştır. Bu gelişmeler neticesinde, Avrupa bütünleşmesine yönelik hazırlık sayılabilecek üç Avrupa kurumu ortaya çıkmıştır: ekonomik açıdan, Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (1948); askeri (savunma) açıdan, Batı Avrupa Birliği (1948-1954); siyasi açıdan, Avrupa Konseyi (1949). Böylece, ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, barışçıl bütünleşmiş bir Avrupa ideali, yavaş yavaş filozofların hümanist bir hayalinden gerçek bir siyasi projeye ve Avrupa ülkelerinin hükümet politikasında uzun vadeli bir hedefe dönüşmeye başlamıştır.

1950'lerin başına, Avrupa devlet adamlarının Avrupa'da kalıcı bir barış yaratma çabalarının yoğunlaşması damgasını vurmuştur. Bu yolda ilk adım, Fransa ve Almanya arasındaki asırlık rekabetin sona ermesidir. Bu amaca ulaşmak ve bir dereceye kadar Amerika'nın Batı Almanya'nın yeniden inşasına yönelik planlarına karşı koymak için, Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman, Milletler Cemiyeti eski Genel Sekreteri Jean Monnet'in fikirlerine dayanarak, Avrupa devletlerine 9 Mayıs 1950 tarihinde kömür üretimine ilişkin karar alma yetkisini tüm Avrupa devletlerinin erişebileceği bağımsız bir uluslarüstü kuruma devretmelerini önermiştir. Fransız girişimine ilişkin 20 Haziran 1950

---

³⁰ Josep Borrell, "The Ventotene Manifesto and the Future of Europe", **European Union external action**, https://www.eeas.europa.eu/eeas/ventotene-manifesto-and-future-europe_en (Erişim Tarihi: 03.12.2023).

³¹ Altiero Spinelli, Ernesto Rossi, "The Ventotene Manifesto", **Ventotene: The Altiero Spinelli Institute for Federalist Studies**, s. 12, https://www.cvce.eu/content/publication/1997/10/13/316aa96c-e7ff-4b9e-b43a-958e96afbecc/publishable_en.pdf (Erişim Tarihi: 03.12.2023).

tarihinde başlayan müzakereler, 18 Nisan 1951’de altı ülke - Almanya, Fransa, onlarla ciddi ekonomik bağlantıları olan Benelüks ülkeleri (Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) ve İtalya - tarafından Paris Antlaşması’nın imzalanmasıyla sona ermiştir. 50 yıllık süre için imzalanan bu anlaşma, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu’nun (AKÇT) kurulmasını öngörmüş ve ortak bir kömür ve çelik pazarı oluşturarak, ekonomik kalkınmayı teşvik ederek, istihdam oranlarını artırarak ve üye devletlerde yaşam standardını artırarak Fransız-Alman dayanışmasını güçlendirmeyi amaçlamıştır.³² Kömür ve Çelik Topluluğu’nun kurulmasının ekonomik öneminden daha çok siyasi önemi vardır. Bu husus, savaş sonrası Avrupa’nın ekonomik gelişimi üzerinde gözle görülür bir etki yaratmamakla birlikte³³, uluslarüstü bir yönetim mekanizmasının yardımıyla istikrarlı bir Fransız-Alman yakınlaşmasını kurumsallaştırmış ve böylece Avrupa’nın daha fazla bütünleşmesinin liberal temellerini atmıştır.

Ağır sanayinin iki önemli maddesi olan kömür ve çelik sektörlerinde gümrük duvarlarının indirilmesiyle başlayan ekonomik birleşme girişimi, 25 Mart 1957 tarihinde Roma’da ‘İlk Altılar’ şeklinde Avrupa bütünleşme terminolojisine geçen devletler tarafından Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) Antlaşmalarının imzalanmasıyla devamını kazanmıştır.³⁴ Özellikle AET’nin kurulmasıyla birlikte, tüm endüstriyel ürünler için ortak bir pazar yaratmanın yanı sıra sermayenin, hizmetlerin ve insanların serbest dolaşımını teşvik etme çabaları devam etmiştir.³⁵ Esasen bu, ancak uluslararası ticaretle ilgili nedenlerden dolayı Avrupa bütünleşmesinin güncel önemini

---

³²Treaty Establishing the European Coal and Steel Community, ECSC Treaty, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:xy0022> (Erişim Tarihi: 03.12.2023).

³³ Desmond Dinan, “Fifty Years of European Integration: A Remarkable Achievement”, **Fordham International Law Journal**, C. 31, S. 5, 2007, s. 1118.

³⁴ Akşemsettinoglu, 2011, s. 3-4.

³⁵ Treaty of Rome (EEC), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:xy0023> (Erişim Tarihi: 03.12.2023).

doğrulanabilmiştir. EURATOM çerçevesinde üye devletlerin nükleer enerji alanındaki araştırma programlarının koordinasyonu, Avrupa ülkelerinin fonksiyonel entegrasyonunun bir başka örneği olmuştur.³⁶ 1958 yılında yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile kurulan AET, kısa sürede dikkate değer işbirliği başarıları kaydetmiştir.

1965 yılında imzalan Füzyon Antlaşmasına göre AKÇT, AET ve EURATOM'un karar alma mekanizmalarının birleştirilmesi ve tek bir Konsey ve Komisyon oluşturulmasıyla ortaya çıkan Avrupa Topluluğu (AT), Avrupa bütünleşmesinin gelişim çizgisinde gelişmenin ilk somut örneği olmuş ve uluslararası arenada bölgesel bir aktör olarak yerini almaya başlamıştır.³⁷ Ayrıca, bu dönemde ekonomik alanda başarılı bir işbirliği gerçekleştiği göz önünde bulundurularak bu işbirliğinin siyasi alana da genişletilmesi kararı alınmış ve 1970'te Avrupa Siyasal İşbirliği Andlaşması imzalanmıştır. Belirtilen amaç doğrultusunda bu andlaşma, üye ülkeleri kesin bir taahhüde sokmaksızın, Avrupa Siyasi İşbirliği (ASİ) mekanizması kapsamında devamlı görüşmeler ve fikir alışverişi'nin yapılması aracılığıyla dış politika konusunda ortak tutum ve işbirliği sağlamayı amaçlamıştır. Böylece Avrupa ülkelerinin ortak dış ve güvenlik politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması için gerekli olan siyasi koordinasyonu sağlayan ASİ, Avrupa bütünleşme mimarisindeki siyasi direğin temeli olarak kabul edilmektedir.

1975 yılında hükümet ve/veya devlet başkanlarından oluşan bir Konsey'in kurulmasıyla Avrupa Topluluğu, özellikle siyasi alanda kriz çözümü ve istikrarı sağlamak için bir mekanizma kazanmıştır. 1979'da Avrupa Parlamentosu'nun doğrudan seçimlerle kurulması ve Topluluğun karar verme mekanizmasındaki etkisinin artması, siyasi meşruluğuna katkıda bulunmuştur. Bu olayların her ikisi de bütünleşme açısından büyük pratik öneme sahiptir ve ayrıca Avrupalıların, Avrupa halkları arasındaki ortak bilincin

---

³⁶ Dinan, 2007, s. 1119.

³⁷ Akşemsettinoglu, 2011, s. 4.

güçlendirilmesine katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte siyasi işbirliğinin, birincil hukuk niteliğindeki kurucu hukuk metninin parçası haline gelmesi, sadece ASİ mekanizması çerçevesinde AT'nin siyasi işbirliğini geliştirmeyi amaçlayan Davignon Raporu, Kopenhag Raporu, Paris Zirvesi, Tindemans Raporu, Genscher-Colombo Girişimi ve Stuttgart Bildirisi gibi önemli aşamalardan sonra 28 Şubat 1986 tarihinde kabul edilen Tek Senet Anlaşması ile mümkün kılınmıştır.³⁸

Her türlü mal, işgücü, sermaye ve hizmetlerin tüm üye devletlerin pazarlarında herhangi bir engel olmaksızın serbestçe hareket edebileceği bütünleşmiş bir Avrupa iç pazarı oluşturmayı amaçlayan Tek Senet Anlaşması, sözü edilen özelliklerinin yanı sıra Avrupa ülkelerinin siyasi işbirliğinin genişletilmesini de öngörmüştür. Özellikle anlaşmanın önsözünde Avrupa Topluluklarının ve Avrupa Siyasi İşbirliğinin 'Avrupa Birliği'ne ulaşma yönünde ilerletilmesi hedefi açıkça belirtilmiştir.³⁹ Bu hedef çerçevesinde, ASİ bünyesinde işbirliğinin geliştirilmesi, üye devletlerin siyasi işbirliğinin geliştirilmesi, dış politikanın koordinasyonundan sorumlu kurum olarak Batı Avrupa Birliği'nin (BAB) yeniden canlandırılması, Avrupa Parlamentosu'nun gücünü güçlendiren ve Avrupa Merkez Bankası ile Avrupa Adalet Divanı gibi yeni kurumların oluşturulmasının önünü açan yeni bir kurumsal çerçevenin oluşturulması öngörülmüştür.

Sonraki anlaşmalar, Avrupa ülkelerinin daha fazla entegrasyon için gidişatını belirlemiş, onun derinleşmesi ve diğer boyutlara yayılması için sağlam bir kurumsal temel oluşturmuştur. Bu süreçte belirleyici olan Maastricht Antlaşması'dır. 7 Şubat 1992'de imzalanan bu anlaşma, hem tek para biriminin oluşturulmasıyla ekonomik entegrasyonun başarısını taçlandırmada, hem de gerçek bir Avrupa Birliği'ne doğru ilerlemeyi simgeleyen

---

³⁸ Hasan Mor, "Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları", **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 14, S. 2, 2010, s. 513.

³⁹ Single European Act, **Official Journal of the European Communities**, s. 87. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11986U/TXT&from=EN> (Erişim Tarihi: 03.12.2023).

Avrupa bütünleşmesinde kilit nokta olmuştur.⁴⁰ Antlaşma, ‘Avrupa Birleşik Devletleri’ olarak tanımlanabilecek bir bütünleşmiş topluluğun hukuki ve kurumsal altyapısını oluşturma yolunda ilk adım olmuştur. ‘Tek bir Avrupa evi’ inşa etme fikrinden esinlenen bu antlaşma Avrupa Birliği Antlaşması olarak adlandırılmıştır. Avrupa Topluluğu kavramı yerine modern adı olan Avrupa Birliği’ni tanıtmış ve ana hedeflerini iç sınırları olmayan bir alan yaratarak üye ülkelerin sosyo-ekonomik ilerlemesini teşvik etmesi; bir para birliğinin ve ortak bir para biriminin oluşturulması; üye ülke vatandaşlarının haklarının korunmasının güçlendirilmesi ve Avrupa vatandaşlığının tanıtılması; ortak dış politika ve güvenliğin oluşturulması; adalet ve içişleri alanında işbirliğinin artırılması şeklinde belirlemiştir.⁴¹ Maastricht antlaşması, AB’nin tek kurumsal çerçevesini oluşturmuş olup örgütün üç ayaklı veya sütunlu yapısını da tanıtmaktadır. İlk sütun, Birliğin ekonomik ve sosyal politikasının uygulanmasını sağlayan tüm Avrupa Topluluklarından oluşmaktadır. İkinci sütun, dış politika ve güvenlik politikası alanında işbirliğini içermektedir. Üçüncü sütun ise adalet ve içişleri alanında işbirliğine dairdir. Avrupa Birliği Antlaşması, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Adalet Divanı gibi AB kurumlarının işleyiş sisteminde değişiklikler yaparak, bu kurumların yetkilerini önemli ölçüde genişletmiş ve Birliğin uluslararası bir yapıya dönüşümünü sağlamlaştırmıştır.

Sözü edilen hususları, AB’nin yetkilerini tamamlayan ve daha da genişleten bir dizi başka antlaşma izlemiştir. Örneğin, AB Komisyonu’nun çalışmaları sonucunda 2 Ekim 1997 tarihinde imzalanan Amsterdam Antlaşması, özgürlük, güvenlik ve adalet alanındaki sorunların çözüm mekanizmalarını iyileştirmiş ve ortak bir istihdam politikası oluşturma

---

⁴⁰ How Maastricht changed Europe, **European Council**, <https://www.consilium.europa.eu/en/maastricht-treaty/> (Erişim Tarihi: 03.12.2023).

⁴¹ Ibid.

amacı belirlemiştir.⁴² Buna ek olarak, Avrupa Adalet Divanı'nın ve Avrupa Parlamentosu'nun haklarını ve yetkilerini genişleterek onu Bakanlar Konseyi seviyesine yaklaştırmış ve AB'nin uluslararası karakterini güçlendirmiştir. 2001 tarihli Nice Antlaşması, Avrupa Birliği'nin kurulması için Maastricht Antlaşması'nın öngördüğü hedeflere ve Amsterdam Anlaşması'nda eksik olan ve/veya tam olarak açıklığa kavuşturulmayan konulara ilişkin yeni hükümler getirmiştir. Ayrıca, AB Konseyi'nde nitelikli çoğunluk oylamasının kapsamı daha da genişletilmiştir. Devletlerin oyları, demografik ağırlıklarına ve ekonomik etkilerine göre yeniden dağıtılmıştır. Komisyonun toplam üye sayısı için bir üst sınır belirlenmiş ve her üye devletin başına bir üye kotası tutulmuştur. Son olarak, Birliği çerçevesinde 'ileri düzey işbirliği'nin koşulları optimize edilmiştir.⁴³ Kurumsal reformların ve Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasının (ODGP) geliştirilmesinin yanı sıra Nice Antlaşması, Avrupa bütünleşmesinin nihayetinde Avrupa Birleşik Devletleri'nin tanımını haklı çıkaracak bir düzeye taşınmasına katkıda bulunan yasal ve kurumsal bir çerçeve oluşturmayı amaçlamıştır.⁴⁴

2002'den beri imzalanmış olan daha önceki tüm AB anlaşmalarının yerini almak üzere Anayasa Anlaşması taslağı geliştirilmeye başlanmış ve metin 2004 yılında kabul edilip imzalanmıştır. Bu durum, AB organlarının yetkilerinin genişletilmesini ve nitelikli oyların çoğunluğuyla (özel durumlar hariç) karar vermeye geçişi öngörmüştür. Her ne kadar Anayasada 'federasyon' kavramı hiç kullanılmamış olsa da, belgenin kabul edilmesi bu yönde atılmış bir adım olarak algılanabilirdi. Ancak 2005 yılı ortalarında Fransa ve

---

⁴² The Maastricht and Amsterdam Treaties, **European Parliament: Fact Sheets on the European Union**, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/3/the-maastricht-and-amsterdam-treaties> (Erişim Tarihi: 03.12.2023).

⁴³ Treaty of Nice Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts, **Official Journal**, C. 080, 2001, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12001C/TXT> (Erişim Tarihi: 03.12.2023).

⁴⁴ Mor, 2010, s. 523.

Hollanda’da yapılan referandumların başarısızlıkla sonuçlanması üzerine onay süreci durma noktasına gelmiş ve AB’de ciddi bir siyasi krize yol açmıştır.

Sadece iki yıl sonra, 2007 yazında, AB Brüksel Zirvesinde, mevcut anlaşmaların yerini almaktan ziyade yalnızca onları değiştirmeye ve tamamlaması beklenen görevler ve amaçlar açısından daha mütevazı bir antlaşma hazırlamaya karar verilmiştir. Bu antlaşma, daha sonra 2007 yılında imzalanan Lizbon Antlaşması haline gelmiştir. Lizbon Antlaşması, Birliğin federal düzenine terfi olarak yorumlanabilecek ifadeler içermemiştir. Bununla birlikte antlaşma, kararların nitelikli çoğunluğun aldığı konuların kapsamının önemli ölçüde genişletilmesini, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Devlet ve Hükûmet Başkanları Konseyi için yeni yetkilerin, enerji, turizm ve vatandaşların acil durumlardan AB faaliyetlerine dahil edilmesini, AB’nin dış politika konumlarının güçlendirilmesine ve dünyadaki rolünün güçlendirilmesine olanak tanıyan kapsamlı ODGP reformunu öngörmüştür.

Devletlerarası işbirliğinin kurumsallaşması ve derinleşmesi yönünde atılan bu dev adımlara paralel olarak Avrupa bütünleşme süreci üye devletlerin sayısındaki artışla birlikte coğrafi anlamda da gelişme kazanmıştır. Bu gelişme, Avrupa bütünleşme sürecinin iki boyutlu doğasına tanıklık etmektedir.

Avrupa bütünleşme sürecinin ilk temel boyutu ‘derinleşme’ konusudur. ‘Derinleşme’ veya ‘dikey kurumsallaşma’, mevcut üyeler arasında daha fazla kurumun yayılması olarak anlaşılmaktadır.⁴⁵ ‘Derinleşme’, üye ülkeler arasındaki etkileşimlere normatif nitelik kazandıran, işbirliğini sağlayan ve ilişkilerin sürdürülebilir gelişimini destekleyen güçlü bir kurumsal yapının oluşturulmasına yol açmaktadır. Aynı zamanda ‘derinleşme’, yetkilerin genişletilmesi ve uluslararası düzeyde tartışılacak ‘konuların’ sayısının artırılması, kurumsal yapının yeniden şekillendirilmesi olarak da ifade edilebilir. Dolayısıyla Avrupa ülkeleri

---

⁴⁵ Frank Schimmelfennig, Ulrich Sedelmeier, “Theorizing EU enlargement: research focus, hypotheses, and the state of research”, **Journal of European Public Policy**, C. 9, S. 4, 2002, s. 503.

arasındaki kurumsal etkileşimin daimi derinleşmesi sonucunda AKÇT, günümüzde de aktif olarak faaliyet gösteren AB'ye dönüşmüştür. Bununla birlikte, AB'nin kurumsal yapısı zamanla değişen ekonomik ve politik durumlara göre sürekli gözden geçirilmekte ve düzenlenmektedir.

Avrupa bütünleşme sürecinin ikinci temel boyutu 'genişleme'dir. Esasen 'genişleme', Birliğin 'üye devlet' sayısının artması olarak yorumlanabilir. Ancak Frank Schimmelfennig ve Ulrich Sedelmeier'in ortaya koyduğu tanıma göre genişleme "örgütsel kural ve normların kademeli ve resmi yatay kurumsallaşması süreci"⁴⁶ Onlara göre bu yatay kurumsallaşma, kurumlar mevcut aktörlerin sayısının ötesine geçtiğinde, yani faaliyetleri ve ilişkileri örgütün normları tarafından yönetilen aktör grubu büyüdüğü zamanda ortaya çıkmaktadır. Onlar, genişlemenin en iyi şekilde bütünleşmenin son aşaması olan üyeliğe 'yakınlaşma' yolunda çeşitli adımlarını içeren resmi olarak tanımlanan kademeli bir süreç olarak kavramsallaştırıldığını belirtiyorlar. Burada örgüt üyesi olmayan dış aktörlerin katılımının her sonraki adımı üyelik koşulların yerine getirilmesine bağlıdır. Bu süreç, yeni üyelerin örgüte kabul edilmesinden önce başlar ve örgüte kabul edildikten sonra da devam eder. Ancak genişleme yalnızca her iki tarafın, yani uluslararası örgütün ve üye devletlerinin (arz tarafı) ve üçüncü devletin (talep tarafı) istemesi durumunda gerçekleşmektedir.⁴⁷ Ayrıca örgüt üyesi olmayan dış katılımcılar, örgüte katılma koşullarının bir sonucu ile veya bu kuralların ikili ilişkilerin kurumsal temelini oluşturan Ortaklık Anlaşmaları veya Örgütün Bireysel politikalarına Katılım Anlaşmaları gibi resmi anlaşmalarda yer alması nedeniyle belirli örgütsel norm ve kurallara bağlı kalabilirler.⁴⁸

---

⁴⁶ Frank Schimmelfennig, Ulrich Sedelmeier, "The politics of EU enlargement: Theoretical and comparative perspectives", **The Politics of European Union Enlargement Theoretical approaches**, F. Schimmelfennig, U. Sedelmeier (Eds.), N.Y., Routledge, 2005, s. 5.

⁴⁷ Stefan Engert, **EU Enlargement and Socialization: Turkey and Cyprus**, N.Y., Routledge, 2010, s. 36.

⁴⁸ Schimmelfennig, Sedelmeier, 2005, s. 5.

Avrupa bütünleşme sürecinin bu iki boyutluluğu ilk kez 1969 yılında Lahey Zirvesi’nde ortaya çıkmıştır. Söz konusu zirvede ASİ mekanizması çerçevesinde siyasi işbirliğinin derinleştirilmesi kararına paralel olarak katılımcılar aynı zamanda Birleşik Krallık, İrlanda, Danimarka ve Norveç ile üyelik müzakerelerine başlayarak AB üye sayısının artırılması konusunda da mutabakata varmışlardır. O tarihten bu yana genişleme/derinleşme ikilemi AB entegrasyon sürecinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.⁴⁹

Şimdiye kadar 6 genişleme dalgası yaşanmıştır. Bugün AB olarak bildiğimiz yapının ilk genişlemesi 1973’te Danimarka, İrlanda ve Birleşik Krallık’ın katılımıyla gerçekleşmiştir. Sekiz yıl sonra, 1981’de Yunanistan onlara katılmıştır; 1986’da İspanya ve Portekiz de Yunanistan örneğini izlemiştir. 1995 yılında ASTB  lkeleri Avusturya, Finlandiya ve İsveç’in katılımıyla AB-12, AB-15 olmuştur. Bununla birlikte, 2004 genişlemesi hala Avrupa Birliği tarihindeki en yankı uyandıran genişleme olarak kabul edilmektedir. Orta ve Doğu Avrupa’nın 8 ülkesini - Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Polonya, Letonya, Litvanya, Slovenya ve Slovakya – ayrıca Kıbrıs ve Malta’yı kapsadığı için daha sonra ‘Big Boom’ olarak bilinen bu genişleme, katılan ülke sayısı ve AB’nin yeni koşullarda etkin bir şekilde çalışabilmesi için yapılması gereken reform açısından eşi görülmemiş bir genişleme olmuştur. Biraz gecikmeli olarak, 2007’de Romanya ve Bulgaristan AB’ye katılarak bu beşinci AB genişleme dalgasını tamamlamışlardır. 2013 yılında Hırvatistan da üye olmuştur. Aynı zamanda Türkiye (2005’ten beri), Karadağ (2012’den beri), Sırbistan (2013’ten beri), Arnavutluk (2020’den beri), Kuzey Makedonya (2020’den beri) ile üyelik müzakereleri devam etmektedir. 2022 yılında aday statüsüne

---

⁴⁹ Akşemsettinog lu, 2011, s. 5.

Ukrayna ve Moldova sahip olmuşlardı. Bosna-Hersek, Kosova ve Gürcistan aday statüsünü beklemektedir.

Böylece, altmış yılda AB üye sayısının 4,5 kat (6'dan 27'ye) artması ve bugün Birliğe katılma isteklerini dile getiren ülkelerin varlığı, çoklu kriz ortamı⁵⁰, mevcut devletlerarası çelişkiler ve AB'nin görünüşte azalan popülaritesine rağmen AB genişleme stratejisinin başarısına tanıklık etmektedir ve AB'nin “en büyük siyasi zaferi” olarak görülmektedir.⁵¹

1.2 AVRUPA BİRLİĞİ GENİŞLEMESİNİN HUKUKİ VE İDARİ SÜRECİ

AB'nin genişlemesi, Avrupa entegrasyonunun ana hatlarının şekillendirilmesinde kilit bir rol oynamakta ve kıtanın jeopolitik dinamiklerini etkilemektedir. AB'nin genişlemesi, birbiriyle etkileşimde bulunan siyasi ve ekonomik faktörlerin karmaşık sistemini kapsayan ve derin hukuki zemine sahip olan çok boyutlu bir süreçtir. Bu süreç, yalnızca resmi prosedürleri değil, aynı zamanda Avrupa Topluluğu'nun üzerine inşa edildiği ilkeleri de belirleyen temel AB anlaşmaları ve kanunları tarafından sıkı bir şekilde düzenlenmektedir. Bu bölümde, genişleme sürecini düzenleyen ve birleşik Avrupa ailesine yeni üyelerin katılmasının çok aşamalı yolunu belirleyen hukuki yapı ve normatif çerçeve ele alınacaktır.

1.2.1 Genişlemenin Hukuki Süreci

İlk kez, Avrupa bütünleşme projesinin “diğer Avrupa ülkelerinin katılımına açık olacağı” fikri Schumann Deklarasyonu'nda ifade edilmiştir. Ona göre, “katılmaya hazır herhangi bir ‘Avrupa’ ülkesi Avrupa entegrasyon sürecine katılabilir”.⁵² Bununla birlikte, yeni üyelerin herhangi bir kabul etme prosedürü öngörülmemiştir.

⁵⁰Atila Eralp, “Avrupa'nın Geleceği Tartışması: Değişen Küresel Bağlamda Türkiye-AB İlişkilerini Yeniden Canlandırmak”, **İPM-Mercator Politika Notu**, 2021, s. 6.

⁵¹ Dinan, 2007, s. 1142.

⁵² Schuman declaration, **European Union**, May 1950, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1945-59/schuman-declaration-may-1950_en (Erişim tarihi 15.12.2023).

Avrupa projesinin sınırlarını genişletme prosedürü, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu’nu oluşturan Paris Antlaşmasının imzalanmasıyla somut çerçeve edinmiştir. Özellikle, Antlaşmanın 98. maddesi aşağıdakileri öngörmüştür:

“Her Avrupa Devleti, işbu Antlaşmaya taraf olmak için başvuruda bulunabilir. Antlaşmaya taraf olmak isteyen Devlet Konseye başvurur. Konsey, Yüksek Otoritenin görüşünü aldıktan sonra, oybirliğiyle karar alır ve yine oybirliğiyle katılma şartlarını belirler. Bu katılma, katılma belgesinin işbu Antlaşmanın tevdi edildiği hükümet tarafından alındığı gün yürürlüğe girer.”⁵³

AKÇT Antlaşması’nda, Antlaşma’ya yeni akit tarafları kabul etme sorumluluğunun, Yüksek Otorite/Komisyon ile işbirliği içinde, Avrupa veya üye devletler düzeyinde herhangi bir parlamento denetimi olmaksızın Konsey’e verilmiş olması dikkat çekicidir. Bu durum AKÇT Antlaşması’nın 98. Maddesinin “uluslarüstü” karakterini sonraki Topluluk Antlaşmalarına göre daha gelişmiş hale getirir.⁵⁴

Ölü doğan Avrupa Siyasi Topluluğu’nun genişleme mekanizması, daha çok prosedürel ve ulusüstü unsurları içermiştir. Avrupa Siyasi Topluluğu Antlaşma taslağının 116(1). maddesine göre Topluluk, Avrupa Konseyi üye devletlerinin ve insan haklarının ve temel özgürlüklerin korunmasını garanti eden diğer Avrupa devletlerinin katılımına açıktır. Katılmak isteyen devletin Avrupa Yürütme Konseyi’ne resmi bir katılım talebi sunmasını gerektirmiştir.⁵⁵ Talep alındıktan sonra, Yürütme Konseyi, Ulusal Bakanlar Konseyine ve Topluluk Parlamentosuna bildirimde bulunması gerekmektedir. Katılım için, Yürütme Konseyi tarafından, Ulusal Bakanlar Konseyi’nin de mutabakatı ile hazırlanan ve Topluluk

⁵³ “Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu Kuran Antlaşma”, **Avrupa topluluklarını kuran temel antlaşmalar (AKÇT, AET, AAET), Avrupa topluluklarına ilişkin temel belgeler**, Ankara, Devlet Planlama Teşkiatı, C. 1, 1993, s. 91.

⁵⁴ Aktaran: Narin Idriz, **Legal Constraints on EU Member States in Drafting Accession Agreements: The Case of Turkey**, Switzerland, Springer, 2022, s. 127.

⁵⁵ İdem.

Tüzüğüne ilişkin bir Protokol oluşturan bir belgenin oluşturulması gerekmektedir. Bu belgenin Parlamento onaylamasıyla ve Yürütme Konseyinin yayımlamasıyla katılım yürürlüğe girmektedir. Ancak AST prosedürü pratikte hiçbir zaman kullanılmamıştır.⁵⁶

Kömür ve Çelik Topluluğu'nun sonraki genişlemeleri, 1957'de Roma Antlaşmasıyla kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun genişlemelerinin daha geniş bağlamında yer almıştır. O zamandan beri adayların aynı anda üç topluluğa katılması gerekmektedir. Hem AET hem de EURATOM Anlaşmaları, öncekilerden oldukça farklı tasarlanmış ve aslında standart genişleme mekanizması haline gelecek yeni bir genişleme prosedürünü öngörmüştür. AET'in 237. madde ve EURATOM'un 205. maddeleri şunları öngörmektedir:

“Her Avrupa Devleti Topluluğa üye olmak için başvuruda bulunabilir. Üye olmak isteyen devlet başvurusunu Konseye gönderir. Konsey Komisyonun görüşünü ve üye tam sayısının mutlak çoğunluğuyla karar alacak olan Avrupa Parlamentosunun onayını aldıktan sonra oybirliğiyle karar verir. Kabul şartları ve bu kabulün işbu Antlaşmada yapılmasını gerektirdiği uyarlamalar üye Devletlerle başvuran devlet arasında yapılacak bir anlaşma ile belirlenir. Bu anlaşma, kendi anayasal kurallarına göre onaylanmak üzere bütün Akit Devletlere sunulur.”⁵⁷

Roma Antlaşmaları'nın katılım hükümleri, Komisyonun rolünü sınırlarken, Üye Devletlere yeni adayın kabul şartlarını müzakere etme ve onaylama görevini vererek, genişleme prosedüründe çok daha önemli bir rol atfetmiştir. Hillion'a göre yeni kurucu Topluluk Antlaşmaları ile Topluluklara katılım süreci devlet merkezli hale gelmiştir ve

⁵⁶ Christophe Hillion, “EU Enlargement”, **The Evolution of EU Law**, P. Craig, G. de Burcas (Eds.), Oxford University Press, USA, 1999, s. 189-190.

⁵⁷ “Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu Kuran Antlaşma”, **Avrupa topluluklarını kuran temel antlaşmalar (AKÇT, AET, AAET), Avrupa topluluklarına ilişkin temel belgeler**, Ankara, Devlet Planlama Teşkiatı, C. 1, 1993, s. 265

böylece üye devletler, başvuruların kabul edilmek için yerine getirmeleri gereken ek önkoşullar üzerinde çalışırken katılım sürecinin bekçileri olmuşlardır.⁵⁸

Şubat 1986’da Avrupa Tek Senedi’nin kabul edilmesiyle, genişleme sürecinde Avrupa Parlamentosu’nun yetkileri genişletilmiştir. Konsey tarafından yeni üyelerin Topluluğa kabullenmesi için Parlamento onayına gereği, onun meşruiyetini güçlendirmiş ve genişleme sürecine birlik niteliği kazandırmıştır.⁵⁹

Ancak genişleme prosedürünü resmi hale getirmeye yönelik tüm bu gelişmeler, 7 Şubat 1992’de Maachstrist Antlaşması’nın (Avrupa Birliği Antlaşması) imzalanmasıyla iptal edilmiştir. Yeni antlaşmanın önemli yenilikleri arasında yalnızca Avrupa Toplulukları temelinde bir Avrupa ‘Birliği’nin kurulması değil, aynı zamanda genişleme sürecine yasal temeli ve üyelik koşullarının çerçevesini sağlanması da yer almıştır.

Avrupa Birliği Antlaşması’nın o maddesi şu şekildedir:

“Bütün Avrupa devletleri Birliğin üyesi olmayı talep edebilir. Talebini, Komisyon’a danıştıktan sonra ve kendisini oluşturan üyelerin mutlak çoğunluğunun oylarıyla ifade edecek olan Avrupa Parlamentosu’nun uygun görüşünü aldıktan sonra oybirliği ile karar verecek olan Konsey’e iletir. Kabul koşullar ve bu kabulün Birliğin dayandığı andlaşmalar ile ilgili olarak beraberinde getirdiği uyarlamalar, üye devletler ile talep sahibi devlet arasında bir anlaşmanın konusunu teşkil edecektir. Söz konusu anlaşma, bütün akit tarafların kendi ‘anayasa kurallarına uygun olarak teyit işlemine sunulacaktır.’”⁶⁰

1997 yılındaki Amsterdam Antlaşması’nın revizyonu sonucunda ABA O madde, 49. madde olarak yeniden numaralandırılmış ve 6/1 maddeye (eski adıyla F/1. madde) atıfla tamamlanmıştır. Bu atıf, yeni başvuruların üye devletler için ortak olan özgürlük,

---

⁵⁸ Hillion, 1999, s.191.

⁵⁹ Idriz, 2022, s. 127.

⁶⁰ “Treaty on European Union with protocols and final act”, **United Nations – Treaty Series**, C. 1757,I-30615, 1993, s. 156, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201757/volume-1757-I-30615-English.pdf> (Erişim tarihi: 04.01.2024).

demokrasi, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü ilkelerine⁶¹ bağlı kalmalarını sağlamaya yönelik üye devletlerin dile getirilmemiş bir yükümlülüğünü kurallaştırmıştır. Ancak katılım prosedürünün esası değiştirmeden bırakılmıştır.

2007 tarihli Lizbon revizyonunun getirdiği en son değişikliklerle ABA'nın 49. maddesi şunu öngörmektedir:

“2. maddede belirtilen değerlere⁶² saygı gösteren ve bu değerleri desteklemeyi taahhüt eden her Avrupa devleti, Birliğe üye olmak için başvuruda bulunabilir. Bu başvuru Avrupa Parlamentosu'na ve ulusal parlamentolara bildirilir. Başvuruda bulunan devlet, başvurusunu, Komisyon'a danıştıktan ve üye tam sayısının çoğunluğuyla karar verecek olan Avrupa Parlamentosu'nun muvafakatini aldıktan sonra oybirliğiyle hareket edecek olan Konsey'e yapar. Avrupa Birliği Zirvesi tarafından kararlaştırılan yeterlilik kriterleri dikkate alınır.

Katılımın şartları ve bu katılımın Birliğin üzerine kurulduğu Antlaşmalar'da yapılmasını gerektirdiği uyarlamalar, üye devletlerle başvuran devlet arasında yapılacak bir anlaşma ile belirlenir. Bu anlaşma, kendi anayasal kurallarına uygun olarak onaylanmak üzere bütün âkit devletlere sunulur.”⁶³

49. maddeden de anlaşılacağı gibi, başvuran devletin yalnızca Birlik değerlerine saygı duyması değil, aynı zamanda bu değerleri desteklemeye kararlı olması da gerekmektedir. Üyelik başvurusunu Avrupa Parlamentosu ile birlikte ulusal parlamentolara da bildirmek zorundadır.

---

⁶¹ Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts, 1997, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11997D/TXT> (Erişim tarihi: 04.01.2024).

⁶² Madde 2: Birlik, insan onuruna saygı, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve azınlıklara mensup kişilerin hakları da dahil olmak üzere insan haklarına saygı değerleri üzerine kuruludur. Bu değerler, çoğulculuk, ayrımcılık yapmama, hoşgörü, adalet, dayanışma ve kadın-erkek eşitliğinin hakim olduğu bir toplumda üye devletler için ortaktır.

⁶³ Treaty of Lisbon Amending the Treaty on European Union and the Treaty Establishing the European Community, **Official Journal of the European Union**, C. 306/1, 2007, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12007L/TXT&qid=1710360761423> (Erişim tarihi: 04.01.2024).

Başka bir deyişle, ABA'nın belirlediği AB'ye katılımın yasal prosedürü, başvuranın bir Avrupa devleti olmasını (Avrupa coğrafi sınırlarının kesin tanımı olmasa da) ve hem Avrupa Birliği'nin değerlerine saygı duymasını hem de bunlara bağlı kalmasını gerektirmektedir. Bununla birlikte, AB üyeliğine uygunluk, Kopenhag (Haziran 1993) ve Madrid kriterlerinin (Aralık 1995) yerine getirilmesini gerektirmektedir. AB, kendi bütünleşme kapasitesini sağlarken, aday ülkenin üyeliğe hazır olup olmadığını değerlendirme ve karar verme yetkisini elinde tutmaktadır.

Avrupa Birliği Antlaşması'nın 49. maddesi, AB kurumlarının ve üye devletlerin geliştirdiği üyelik koşullarını ve genişleme sürecinin işleyişini düzenleyen kapsayıcı genişleme doktrininin bir parçasıdır. Yorumuna göre bu madde, genişleme sürecini birbirini izleyen iki aşamaya ayırmaktadır. ABA 49. maddenin 1. fıkrası, Avrupa Birliği kurumlarının kararlarını içeren uluslararası aşamayı açıklamaktadır. Onun 2. fıkrası ise, üye devletlerin aday ülkenin katılım anlaşmasını imzaladığı hükümetlerarası aşamayı kapsamaktadır.

1.2.2 Genişleme Sürecinin Ana Aşamaları

AB'nin Avrupa Birliği Antlaşması ve diğer ilgili mevzuat hükümlerinin belirttiği gibi, AB'ye katılım süreci üç ana aşamadan oluşmakta: adaylık, katılım müzakereleri ve anlaşmanın onaylanması.

Katılım süreci, Avrupa devletinin AB Konseyi'ne resmi üyelik başvurusunu sunarak AB'ye katılma niyetini ifade etmesiyle başlamaktadır. Uygulamada, başvuran devletin AB Daimi Temsilcisi, üyelik başvurusunu AB Konseyi dönem başkanlığını yürüten ülkenin temsilcisine sunmaktadır.⁶⁴ Daha sonra AB Konseyi başvuruyu Avrupa Parlamentosu'na, Avrupa Komisyonu'na ve ulusal parlamentolara bildirmektedir.

---

⁶⁴ Cecilia Vidotto Labastie, Georgina Wright, "An Institut Montaigne Explainer: EU Enlargement", 17.06.2022, <https://www.institutmontaigne.org/en/expressions/institut-montaigne-explainer-eu-enlargement> (Erişim tarihi: 06.01.2024).

Bir ülkenin resmi başvurusunun sunulması üzerine, AB Daimi Temsilcileri, Avrupa Komisyonu’ndan başvuruyu değerlendirmesini talep edip etmeyeceğine ilişkin oybirliğiyle karar vermektedir. AB Konseyi’nin istişaresi üzerine Avrupa Komisyonu, başvuran ülkenin doldurduğu ankete verilen yanıtlara dayanarak onun başvurusunu değerlendirmekte ve üyelik için hazır olup olmadığına ilişkin görüşünü (Avis) yayınlamaktadır. Bu süreç birkaç aydan birkaç yıla kadar değişen uzun bir süre alabilmektedir.⁶⁵ Komisyonun görüşünün ardından, başvuru Avrupa Parlamentosu’ndaki çoğunluk oyu ile onaylanmaktadır. Ülkenin tam üyelik için adaylık statüsü elde etmesine son adım, ülkenin başvurusunun AB Konseyi tarafından oybirliğiyle kabul etmesidir. Konseyin onayı üzerinde ülke ‘aday statüsüne’ kavuşursa da, bu resmi müzakerelerin açılacağı ve ülkenin kesinlikle AB üyeliği edineceği anlamına gelmemektedir.⁶⁶

Adaylığı resmen kabul edilen her ülke için Avrupa Komisyonu Katılım Öncesi Strateji’yi hazırlamaktadır. Bu Katılım Öncesi Strateji kapsamında aday ülke ile AB arasındaki ilişkileri düzenleyen temel anlaşma, katılım ortaklıkları, müktesebat uyumu için ulusal programlar, katılım öncesi ekonomik program, AB programlarına, ajanslarına ve komitelerine katılım olanağı, ilerleme raporları ve idari yapıların güçlendirilmesine ilişkin eşleştirme programı gibi unsurlar öngörülmektedir.⁶⁷ Katılım Öncesi Stratejinin en önemli aracı olan Katılım Ortaklığı Belgesi, üyelik için aday ülke tarafından alınması gereken önlemleri, kısa ve orta vadede aşama kaydedilmesi gereken öncelikli alanları ortaya koyarken, söz konusu uyum çalışmalarına verilecek mali yardımlarına ilişkin çerçeveyi

---

⁶⁵ Mojmir Mrak, Piotr Zuber, “Negotiations as an integral part of the EU accession process. What is of main relevance for Ukraine?”, 20.06.2023, <https://voxukraine.org/en/negotiations-as-an-integral-part-of-the-eu-accession-process-what-is-of-main-relevance-for-ukraine> (Erişim tarihi: 06.01.2024).

⁶⁶ “Treaty on European Union (with protocols and final act)”, **United Nations – Treaty Series**, C. 1757, I-30615, 1993, s. 156, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201757/volume-1757-I-30615-English.pdf> (Erişim tarihi: 04.01.2024).

⁶⁷ Elif Dağdemir, “Avrupa Birliği’nin Genişleme ve Avrupa Komşuluk Politikası”, **Avrupa Birliği**, S.R. Karluk ve B.Y. Dural (Eds.), Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 96.

çizmektedir.⁶⁸ Komisyon tarafından hazırlanan ve Konsey tarafından onaylandıktan sonra AB Resmi Gazetesi'nde yayımlanan bu belge, aday ülkeler için bir yol haritası görevinde bulunmaktadır.⁶⁹

Müzakerelerin başlayabilmesi için aday ülkenin yalnızca siyasi kriterleri karşılaması, diğer kriterlerin ise katılım müzakereleri sürecinde karşılanması beklenmektedir.

AB üye devletlerin ve aday ülkenin Dışışleri Bakanlarının ya da AB nezdindeki büyükelçileri ve aday ülkenin baş müzakerecisinin katılımıyla düzenlenen Birinci Hükümetlerarası Konferans, aday ülkenin AB'ye katılım müzakere sürecinin resmen başlanması anlamına gelmektedir. Bu konferansta AB, Konsey'in kararı üzerine Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan aday ülkenin AB'ye katılım müzakerelerine yönelik kılavuz ve ilkeleri, yani Müzakere Çerçeve Belgesini sunmaktadır. Bu belge katılım müzakerelerini yönlendiren ilkeler, usuller, müzakerelerin özü ve müzakere prosedürü gibi konuları içermekte ve aday ülkenin gelecekteki AB entegrasyonuna hazırlanmasına yardımcı olmayı amaçlamaktadır.⁷⁰

AB ve aday ülke, (i) hukukun üstünlüğü dahil temel ilkeler, (ii) iç Pazar, (iii) rekabet edebilirlik ve kapsayıcı büyüme, (iv) yeşil gündem ve sürdürülebilir bağlantı, (v) kaynaklar, tarım ve uyum ve (vi) dış ilişkiler gibi 6 tematik politika kümesinde müktesebatın toplam 33 fasıl üzerinde müzakereleri yürütmektedirler.⁷¹

Ancak müzakereler teknik olarak tarama süreciyle başlamaktadır. Katılım müzakerelerine başlamadan önce Avrupa Komisyonu aday ülke ile birlikte, müktesebatın her

---

⁶⁸ “Türkiye için AB Komisyonu Tarafından Hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesi”, **Mevzuat Dergisi**, C. 3, S. 35, 2000, <https://www.mevzuatdergisi.com/2000/11a/01.htm> (Erişim tarihi: 08.01.2024).

⁶⁹ “Katılım Ortaklığı Belgeleri”, AB Başkanlığı T.C. Dışışleri Bakanlığı, https://www.ab.gov.tr/katilim-ortakligi-belgeleri_46226.html (Erişim tarihi: 08.01.2024).

⁷⁰ Cesur, 2014, s. 183.

⁷¹ Mrak, Zuber, 20.06.2023, <https://voxukraine.org/en/negotiations-as-an-integral-part-of-the-eu-accession-process-what-is-of-main-relevance-for-ukraine> (Erişim tarihi: 06.01.2024).

alanındaki aday ülkenin ulusal mevzuatını inceleyip onun müktesebat ile uyumluluğunu ölçmekte ve topluluk hukukuna nasıl uyarlanması gerektiğini belirlemektedir. Bu süreci takiben Avrupa Komisyonu Konsey’e fasıllar itibariyle oybirliğiyle kabul edilmesi üzere Tarama Sonu Raporu sunmakta ve müzakerelerin doğrudan başlatılmasını veya ondan önce yerine getirilmesi gereken açılış kriterleri olarak adlandırılan ön koşulları önerebilmektedir.⁷² Bu ‘açılış kriterleri’ tüm müzakere fasılları için değil, yalnızca daha zorlu olduğu düşünülen fasıllar için öngörülmektedir.

Tematik küme içindeki tüm müzakere fasılları için ‘açılış kriterleri karşılandığında, aday ülke tüm fasıllar için tutum belgesini – Müzakere Pozisyon Belgesi’ni Konsey’e sunmaya davet edilmektedir. Bu tutum belgesinde aday ülkenin ulusal mevzuatı ne şekilde müktesebata uyumlu hale getireceğine ve idari yapılarını nasıl kuracağına dair görüşü açıklanmaktadır. Aynı zamanda AB Komisyonu, aday ülkenin tutum belgesine istinaden her fasıl için ortak tutum belirlemekte ve üye devletlerin görüşlerini alıp Konsey tarafından onaylanacak ortak tutumunu nihai hale getirmektedir. Avrupa Birliği tarafından ortak tutum belgesinin aday ülkeye gönderilmesini takiben ilgili fasılda müzakere fiilen başlatılmaktadır.

Fasılın açılması için ‘açılış kriterleri’ne benzer şekilde AB, Ortak Tutum Belgesinde ilgili politika alanında müzakereye açılmış olan fasılların geçici olarak kapatılabilmesi için aday ülke tarafından yerine getirilmesi gereken bazı ‘kapanış kriterini’ de getirebilir. Bu durumda fasılın kapanması için kapanış kriterinin karşılanmasına dair Komisyon tarafından hazırlanan raporun Konsey’de oybirliği ile kabul edilmesi gerekmektedir.⁷³ ‘Kapanış kriterleri’ uygulama, kapasite geliştirme, prosedürlerin uyumlaştırılması ve AB fonları ve uyum politikalarıyla daha fazla uyum sağlanmasına odaklanılmaktadır.

---

⁷² “Steps towards joining”, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/steps-towards-joining_en (Erişim tarihi: 10.01.2024).

⁷³ Mrak, Zuber, 20.06.2023, <https://voxukraine.org/en/negotiations-as-an-integral-part-of-the-eu-accession-process-what-is-of-main-relevance-for-ukraine> (Erişim tarihi: 06.01.2024).

Müzakere fasılları, aday ülkenin müktesebata uyumu ve müktesebatı uygulama düzeyi açısından yeterli görüldüğü zaman geçici olarak kapatılır. Bu geçici kapatma, AB'nin gerektiğinde faslı tekrar açma hakkını saklı tutmaktadır. Fasılların önce geçici olarak kapatılmasının nedeni, müzakere süreci boyunca müktesebata önemli değişikliklerin yapılabilmesinde ve aday ülkenin geçici olarak kapanan fasılda zaman içerisinde geriye gitme ihtimali ortadan kaldırılması niyetinde yatmaktadır. İlerleme raporları ile açılan ve geçici kapatılan fasıllar takip edilmektedir. Müzakere fasıllarının nihai olarak kapatılması için aday ülkenin ilgili politika alanında AB standartlarına yüksek derecede uyum ve uygulamada yeterli performansa sahip olduğunu kanıtlaması gerekmektedir. Müzakere sürecinin sonunda tüm fasıllar Komisyon tarafından yeniden değerlendirilerek nihai olarak kapatılmaktadır. Tüm fasılların kapatılması halinde müzakere süreci tamamlanmış sayılmaktadır.⁷⁴ Dolayısıyla katılım müzakerelerinin son aşamasında aday ülkenin AB'ye kesin katılım tarihi de belirlenmektedir.

Müzakerelerin tamamlanmasının ardından Komisyon tarafından aday ülkenin AB üyeliğini pekiştiren Katılım Antlaşması taslağı hazırlanmaktadır. Katılım Antlaşması, Komisyon'un nihai görüşünü ve Parlamento'nun basit çoğunlukla onayını takiben AB Konseyi'nde oybirliğiyle onaylandıktan sonra, aday ülke ve üye devletlerin kendi ulusal mevzuatına göre imzalanıp parlamenter onaylama veya halk oylaması ile onaylanmaktadır.⁷⁵ Katılım antlaşmasının imzalanması ve onaylanması süreçlerinde Komisyon, aday ülkede müktesebatın uygulanmasını takip etmeye devam etmekte ve aday ülkenin katılım müzakerelerindeki taahhütleri ihlal ettiği durumda katılımı erteleyebilmektedir.

---

⁷⁴ "Steps towards joining", European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations (DG NEAR), https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/steps-towards-joining_en (Erişim tarihi: 10.01.2024). "Steps towards joining", https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/steps-towards-joining_en (Erişim tarihi: 10.01.2024).

⁷⁵ İbidem.

Aday ülke, anlaşmanın onaylanması koşuluyla anlaşmada belirtilen tarihte AB'ye tam üye olmaktadır. O zamana kadar aday, taslak AB teklifleri, bildirimleri, tavsiyeleri veya girişimleri hakkında yorum yapabilme ve AB organlarında ve kurumlarında aktif gözlemci statüsünde bulunma gibi özel düzenlemelerden yararlanan, katılımcı bir ülke olarak kabul edilmektedir.⁷⁶

1.3 AVRUPA BİRLİĞİ GENİŞLEMESİNE TEORİK YAKLAŞIMLAR

Ancak sürecin geopolitik ve siyasi önemine rağmen, önce yer alan genişlemeler hep münferit olaylar olarak ele alınmış ve kademi camiası tarafından henüz büyük ölçekli kurumsal genişleme sürecini açıklamak için bir 'grand teori' sunulmamıştır.⁷⁷

Bir bütün olarak bir örgüte dahil edilmesini/dışlanmasını belirleyen birçok faktör ve AB genişleme sürecinin karmaşık doğası göz önüne alındığında, bu çalışmada genişleme sürecini incelemek için teorik temel, rasyonalizm ve sosyal-inşacılık teorilerin temel varsayımlarının birleşimine dayanmaktadır. Her ne kadar bu iki teorik yaklaşım, ontolojik temelleri ve devletlerin eylemlerine karar alma mekanizmalarına ve tercihlerine ilişkin beklentileri/varsayımları açısından farklılık gösterse de, bunları genişleme sürecini incelemek için kısmen rekabet eden ve kısmen tamamlayıcı teoriler olarak kullanmak bu araştırma için son derece faydalıdır.

1.3.1 Genişlemeye Rasyonalist Yaklaşım

Genişlemenin rasyonalist açıklamaları, bütünlerin etkileşimde bulunan parçalara, yani araçsal rasyonalite tarafından yönlendirilen, kendi maddi çıkarlarını azamileştirmeyi amaçlayan ve sonuçların mantığını takip eden aktörlere indirgenebileceğini

---

⁷⁶ "Steps towards joining", https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/steps-towards-joining_en (Erişim tarihi: 10.01.2024).İbidem.

⁷⁷ Engert, 2010, s.

varsaymaktadır.⁷⁸ Rasyonalistlere göre uluslararası sistem, aktörlerin tercihlerinin kendi çevrelerindeki güç ve sermaye dağılımının paylaşımına göre belirlendiği salt teknik bir ortamdır.

Rasyonalist teoriler, analizin temel birimi olarak tüm aktörler arasında kurumsal üniter devleti görmektedir. Uluslararası örgütler ise, uluslararası politikada özerk aktörler statüsünden yoksun bırakılmakta ve ağırlıklı olarak üye devletlerin faydalarını (güç veya refah) en üst düzeye çıkarmalarına ve çıkarlarını daha verimli bir şekilde takip etmelerine yardımcı oldukları varsayılmaktadır.

Rasyonalist uluslararası ilişkiler teorilerinde uluslararası örgütler genellikle ortak bir faydayı tüketmenin maliyetlerini paylaşan, katılma ve kalma anlamında devletlerin gönüllü grupları olan kulüpler olarak tasavvur edilmektedir.⁷⁹ Rasyonalist teorilere göre devletler, net faydalarını maksimuma çıkaran yatay kurumsallaşmanın türünü ve derecesini tercih etmektedirler. Bu, genişlemenin ancak yeni bir üyenin kulübe katkısının karmaşık maliyet-fayda dengesiyle eşleşmesi ve ürünün kullanım maliyetlerini tam olarak karşılaması durumunda mümkün olacağı anlamına gelmektedir. Aynı zamanda rasyonalist yaklaşımın kollarının arasında söz konusu faydanın doğasına ilişkin önemli bir farklılık bulunmaktadır. Dolayısıyla kurumsal statü, üçüncü devletin örgüte ve her bir üye ülkeye ne ölçüde faydalı olduğuna bağlıdır.

Genişlemeye ilişkin örgüt içinde karar alma süreci, iki düzeyli bir pazarlık süreci biçimini içermekte ve her iki düzeyi de asimetric bir nitelik taşımaktadır. İç düzeyde örgütün üye devletleri arasındaki genişleme/genişlememe kararına ilişkin pazarlık süreci, daha güçlü üye devletler daha az güçlü olanları kendi tercihleri doğrultusunda etkileyebilmesi

---

⁷⁸ Ted Hopf, "The Promise of Constructivism in International Relations Theory", **International Security**, C. 23, 1998, s. 173.

⁷⁹ Aktaran: Engert, 2010, 39.

dolayısıyla asimetriktir. Dış düzeyde ise bu asimetriklik üçüncü devletin örgütün üye devletlerinin birikmiş pazarlık gücüyle karşı karşıya kalmasından kaynaklanmaktadır.⁸⁰

(Neo)realizm

Rasyonalist yaklaşımın realist hipotezi, devletin genişleme ile ilgili tercihlerinin ve çıkarlarının genel sistem koşullarına ve özellikle güvenlik ortamındaki değişikliklere bağlı olduğunu varsaymaktadır. Neo-realistler, anarşik bir uluslararası sistemde, başkalarının pahasına maksimum fayda elde etmeyi amaçlayan devletlerin *a priori* işbirliği yapamayacakları varsayımından yola çıkmaktadırlar. İşbirliği mümkünse de tarafların birbirlerine karşı korkuları ve şüphelerinden dolayı engellenmektedir. Barış geçici, savaş ise kaçınılmaz kabul edilmektedir. Güvenlik ve güvenliğin sağlanması devletin nihai hedefi olarak belirlenmektedir.⁸¹ Bu hedefe ulaşmak için devletler güç dengesini kendi lehlerine değiştirmeye çalışmaktadır - revizyonist devletler güçlerini artırırken, statükocu devletler ise güç dengelerini ve sistemdeki konumlarını korumakla uğraşmaktadırlar. Revizyonist devletlerin dünya sahnesinde güçlerini maksimuma çıkarma arzusu, onları bu yönde tek taraflı adımlar atmaya itmaktadır. Ancak bir devletin güvenliğinin güçlendirilmesi, diğerlerinin güvenliğinin azaltılması pahasına gerçekleşirken kaçınılmaz olarak devletlerarası ilişkilerin kalıcı bir özelliği olan bir güvenlik ikilemi yaratmaktadır.

Sistemdeki güç dengesinin bozulması, başka bir devletin potansiyel hegemonyasını dengelemek amacıyla devletleri birbirleriyle uyum sağlamaya itmaktadır. Devletler, sıklıkla toplu savunma maliyetlerini paylaşacakları bir ittifak kurmakta ya da var olan ittifaklara

---

⁸⁰ Aktaran: Engert, 2010, s. 40.

⁸¹ Frank Schimmelfennig, Ulrich Sedelmeier, "The study of EU enlargement: Theoretical approaches and empirical findings", M. Cini et al. (Eds.), **Palgrave Advances in European Union Studies**, Palgrave Macmillan, 2006, s. 104.

katılmaktadır. Buradan yola çıkarak, neorealizmin vizyonuna göre uluslararası örgütler, ağırlıklı olarak zorunluluktan meydana gelen bir tür askeri ittifaklardır.⁸²

Örgütün genişleme tercihleri konusunda ise üye devletler, büyük ihtimalle askeri potansiyeli örgütün mevcut dış güçleri veya tehditleri dengeleme yeteneğine (saldırgan realizm) veya mevcut jeopolitik konumunu ve gelecekteki yeteneklerini güçlendirmesine (savunmacı realizm) katkıda bulunacak üçüncü devletleri kabul etmeyi tercih etmektedirler.⁸³ Realistler, genişleme ve genişleme politikasının içeriği hakkında kararın en güçlü üye devletlerin tercihlerini yansıttığını öne sürmektedirler.⁸⁴

Rasyonel Seçim Kurumsalcılığı

Rasyonalist yaklaşımın rasyonel seçim kurumsalcılığı hipotezi de devletleri hedeflerini gerçekleştirmek ve maksimum faydayı elde etmek için çabalayan ana aktörler olarak görmektedir. Sözü edilen hedefler devlet-toplum ilişkileri bağlamında ve güçlü iç aktörlerin baskısı altında şekillenmektedir. Belirlenen hedeflere ulaşılması ancak rasyonel aktörlerin rasyonel seçimler yapmasıyla mümkündür. Rasyonel seçim yapma süreci, dış politika hedefleri sorununun tanımlanması, hedeflerin belirlenmesi ve fayda/zarar hesaplamasına göre seçeneklerin seçilmesi gibi aşamaları içermektedir.⁸⁵ Aynı zamanda bu süreç çeşitli sosyal, teknolojik ve kurumsal sınırlamaların etkisine de tabidir. Bu metodolojik yaklaşıma göre ‘nedensellik mantığı’ ile hareket eden devletler, olası tüm seçenekleri göz önünde bulundurarak maksimum fayda sağlayacak çözümü seçmektedir. Ancak bu çözüm seçimi her zaman sosyal çevre ile sınırlı ve onun etkisine tabi kılınmaktadır.

Rasyonel seçim kurumsalcılığının taraftarları herhangi kurumları, uluslararası örgütler da dahil olmak üzere, devletlerin çıkarlarını takip etmelerini ve devletlerarası

---

⁸² Engert, 2010, s. 42.

⁸³ Ibid., s. 42-43.

⁸⁴ Schimmelfennig, Sedelmeier, 2006, s. 106.

⁸⁵ Ertan Efeğil, **Dış Politika Analiz Ders Notları**, Ankara: Nobel Yayınları, 2012, s.75-77.

işbirliğini sağlayan bir araç olarak görmektedirler. Otonom role sahip olmayan bu kurumlar işlem masraflarını düşürmekte, eylemleri bir havuzda toplamakta, normları gözden geçirmekte ve tarafsız bir bilgi sağlayıcı olarak işlemektedir.⁸⁶ Bununla birlikte kurumlar, eylem için sınırlandırmalar ve teşvikler anlamına gelmektedir. Bu bakış açısında, devletler ve örgütler birbirlerini eşit derecede sınırlayarak karşılıklı olarak etkilemektedirler.⁸⁷

Rasyonel seçim kurumsalcılığı, Andrew Moravcsik'in ortaya attığı liberal hükümetlerarasıcılığın temelinde yatmaktadır. Moravcsik'in liberal hükümetlerarası yaklaşıma ilişkin görüşleri ilk kez 1991 yılında yayınlanan "Avrupa Tek Senedi'nin Müzakeresi: Avrupa Topluluğu'nda Ulusal Çıkar ve Geleneksel Devletçilik" başlıklı çalışmasına yansımıştır. Ancak yeni yaklaşımın en eksiksiz temeli 1998 yılında çıkan "Avrupa için Tercih: Sosyal Amaç ve Messina'dan Maastricht'e Devletin Gücü" adlı kitabında ortaya konmuştur.

Liberal hükümetlerarası yaklaşımın temel argümanı, bütünleşmenin ulusal liderler tarafından ulusal çıkarlara göre alınan rasyonel kararların sonucu olarak sunulmasıdır. Bu kararlar öncelikle ekonomik güce sahip ulusal aktörlerin tercihlerinin etkisi altında oluşmakta ve onlara uyum sağlayarak uygulanmaktadır. Farklı tercihler, yoğunluğu ilgili alanda işbirliği yapma tercihine göre belirlenen farklı pazarlık güçlerine yol açmaktadır. İşbirliği yapma tercihi potansiyel kâra göre belirlenmekte ve müzakere sürecinin kendisi de bu kârın dahil olan güçler arasında nasıl dağıtılacağını belirleme özelliğini üstlenmektedir. Böylece, uluslararası politikada hâlâ devletlerin ana aktörler olduğunu kabul eden liberal hükümetlerarasılık, dikkatini baskı ve çıkar gruplarının, hükümet dışı aktörlerin rolüne de vermektedir.⁸⁸

---

⁸⁶ Schimmelfennig, Sedelmeier, 2002, s. 509.

⁸⁷ Mayda, 2013, s. 187.

⁸⁸ Tuba Çakmak, "Bosna Hersek'in Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Sürecinin Avrupa Birliği'nin Genişleme Politikası Çerçevesinde Analizi", Yüksek lisans tezi, Bursa, Uludağ Üniversitesi, 2018, s. 30.

Ulusal hükümetler tarafından yetkilerinin ülke içinden uluslararası düzeye yasal olarak devredilmesiyle eşlik edilen bütünleşme süreci gönüllü bir anlaşma niteliğini taşımakta ve demokratik hükümetlerin çatışmanın yüksek maliyetlerinden kaçınma arzusu ile açıklanmaktadır. Bu süreç tüm ilgili devletlerin refahını teşvik etmeyi amaçlayarak onları bu anlaşmanın hayatta kalmasını da garanti altına almaya teşvik etmektedir. Bir bütün olarak Avrupa bütünleşmesi, egemenlik ve güvenlik kaygılarından kaynaklanan jeopolitik çıkarları gerçekleştirmeye ve uluslararası ekonominin küreselleşmesi bağlamında karşılıklı ekonomik faydalar elde etmeye yönelik işbirliğini öngörmektedir.

Siyaset koordinasyonu açısından AB, aktörlerin belirli alanlarda beklentilerini dile getirdikleri ilkeler, normlar, kurallar ve karar alma mekanizmaları oluşturan uluslararası bir rejim olarak değerlendirilebilir.

Liberal hükümetlerarasılık fikirleri ağırlıklı olarak bütünleşme sürecini incelemeye odaklanmış olsa da, genişleme konusunda da açıklayıcı niteliğe sahiptirler. Özellikle Moravcsik'in belirttiği gibi ekonomik ve jeopolitik faktörler hem AB hem de aday ülkeler için genişleme sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Karşılıklı bağımlılık, sınır ötesi ticaret ve artan sermaye hareketliliğinin yol açtığı ekonomik zorunluluklar, her iki tarafın da genişleme politikası tercihleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. AB'ye üye olacak ülkelerin AB sınırlarına coğrafi yakınlığı ve (asimetrik) karşılıklı bağımlılığı ülkelere sadece ekonomik kazanım sağlamamakta, aynı zamanda güç kazanmayı da beraberinde getirmektedir. Üye ülkelerin aday ülkelere coğrafi yakınlığı, ekonomik karşılıklı bağımlılığını güçlendirmekte ve genişleme sürecine daha aktif desteği sağlamaktadır. Sosyo-kültürel değerler, siyasi ve askeri değerler gibi jeopolitiğin başka unsurları da AB'nin genişleme politikasına büyük ölçüde etki oluşturmaktadır. Böylece genişleme süreci, coğrafi yakınlıkta bulunan, örgüt üyeleriyle zaten önemli düzeyde sınır ötesi ekonomik işbirliğine ve

bunu daha da derinleştirme potansiyeline sahip olan, örgütün jeopolitik konumunu güçlendirecek askeri potansiyele sahip ve sosyo-kültürel değerlerini paylaşan ülkelere yönelik yer almaktadır.

1.3.2 Genişlemeye İnşacı Yaklaşım

Zarar/fayda hesaplamalarına dayalı rasyonel yaklaşım, genişleme sürecinin kilit noktalarının birçoğunu ortaya koyarken, bazı devletlerin kendi çıkarlarına zarar verecek şekilde genişleme fikrini neden desteklediğine dair bir açıklamayı kaçırmaktadır. İnşacı yaklaşım ise bu açıklamayı sunma girişiminde bulunmaktadır.

Rasyonalistler gibi inşacı yaklaşımının temsilcileri de devletleri uluslararası siyaset yapısının ana aktörleri - failleri olarak görmektedirler. Aynı zamanda onların anlayışına göre devletler, toplumsal olarak oluşturulmuştur ve işbirliğine meyillidirler.⁸⁹ Uluslararası politikasının yapısının temsilcileri olarak devletler, eylemleri sırasında bu yapının temelini oluşturan kurumları - ister normları ister örgütleri - yaratmaktadırlar. Aynı zamanda kendileri de inşa ettikleri yapının “mutlak” etkisine tabidirler.⁹⁰ Christiansen ve Finnemore’un vurguladığı gibi, diğer faillerle etkileşim sürecinde geliştirilen normlar, fikirler ve kurallar, faillerin kendilerini, ihtiyaçlarını, davranışlarını ve kimliklerini şekillendirmektedir.⁹¹ Sonuç olarak, yapının parçası olarak bu failler, ‘uygunluk mantığıyla’ yönlendirilmekte ve kendilerini çevreleyen kültürel ortamdaki sosyal rollerine (haklar ve yükümlülükler, görevler ve sorumluluklar) bağlı standartlara göre hareket etmeye çalışmaktadırlar.⁹²

---

⁸⁹ Ben Rosamond, **Theories of European integration**, N. Y., St. Martin's Press, 2000, s. 173.

⁹⁰ Engert, 2010, s. 47.

⁹¹ Martha Finnemore, **National Interests in International Society**, N.Y., Cornell University Press, 1996, s. 128; Thomas Christiansen, Knud Erik Jørgensen and Antje Wiener, **The Social Construction of Europe**, London, Sage, 2001, s. 2.

⁹² James G. March, Johan P. Olsen, **Rediscovering Institutions: The Organizational Basis of Politics**, N.Y., The Free Press, 1998, s. 22.

İnşacılık, AB siyasi aktörlerinin konumlarının ve kimliklerinin yalnızca ulusal veya kişisel çıkarlara yönelik rasyonalizm arayışıyla değil, aynı zamanda özellikle bir uzlaşma bulma veya uzlaşmaya varma baskısı bağlamında bir müzakere süreci yoluyla şekillendiğini varsaymaktadır. Yani fikirler, karşılıklı beklentiler, zaman ve uzayda inşa edilmiş kimlikler, söylem ve iletişimsel eylemler süreci Avrupa entegrasyonunun temelini oluşturmaktadır.⁹³

Genişleme sürecine gelindiğindeyse inşacılık, rasyonalist anlayışın ötesine geçen bir vizyon sunmaktadır. İnşacılığa göre kurumsal ortama ilâştirilmiş normlar ve kurallar, uluslararası örgütün üye devletlerinin genişleme tercihlerini şekillendirmektedir. Tüm üyeleri aynı örgüte uygunluk standartlarını paylaştığı için bu genişleme tercihlerinin birleştiği varsayılmaktadır. Genişleme sürecine gelince, yeni üyeler verimlilik veya güç kriterine değil meşruiyet kriterlerine göre kabul edilecektir. Buna göre üçüncü devletin sosyal kimliği kadar örgütün kolektif kimliğini de şekillendiren norm ve değerler, onun katılma motivasyonunu belirlemektedir. Üçüncü devletin üye olma olasılığı ve bu yetkiyi alma hızı, uluslararası rol modelinin kurucu normlarına uymasına bağlıdır. Başka bir deyişle, üçüncü devletin topluluğun kimliğini tam olarak benimsemesi ne kadar hızlı olursa üyelik de o kadar hızlı edinilecektir. Bununla birlikte yeni üyenin katılımının maddi maliyetleri veya faydaları, potansiyel maddi kayıplar söz konusu olduğunda bile daha az önem taşımaktadır.⁹⁴

AB örneğinde, üye devletlerin ve potansiyel adayların demokratik normlara ve değerlere bağlılığı belirleyici faktördür. Schimmelfennig, liberal demokrasinin ortak değerleri ve normları ile karakterize edilen (Avrupa) devletlerinden oluşan uluslararası bir topluluk olarak AB'nin, bu değerleri paylaşan devletleri kapsayacak şekilde genişlediğini savunmaktadır.⁹⁵ İnşacılar, üye devletlerin ve aday ülkelerin kimliklerini tanımlama, 'biz' ve

⁹³ Maksymenko, 2013, s. 17, <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/17325/1/16-19.pdf> (Erişim tarihi 05.12.2023).

⁹⁴ Engert, 2010, s. 48.

⁹⁵ Aktaran: Schimmelfennig, Sedelmeier, 2002, s. 507.

‘onlar’ arasındaki topluluk sınırlarını yeniden tanımlama ve AB normlarını yeniden düşünme çabasıyla birbirlerini karşılıklı olarak inşa ettikleri ve dönüştürdükleri tezinden hareket ederler.⁹⁶ Yani kimlik, genişleme sürecine tarafların çıkarları ve tutumları belirlemektedir. Özellikle, başvuran devletin ‘Avrupalılığı’, AB ile kültürel veya normatif ortaklığı konusundaki farkındalık derecesi ve AB ile aradığı kurumsal bağlarının düzeyi, genişleme sürecinin hızını, derinliğini ve her iki tarafın tercihlerini belirlemektedir.⁹⁷ İnşacılar, genişlemenin uluslararası topluluğun (kültürel) sınırları ile AB’nin (resmi, kurumsal) sınırları örtüşene kadar devam edeceğini varsaymaktadır.⁹⁸ Bu nedenle, AB’nin kendisi için yarattığı kolektif kimlik, zamanında Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri şimdi de Ukrayna ile ilgili olanlar da dahil olmak üzere Brüksel’in genişleme politikasını büyük ölçüde etkilemektedir. Bu kolektif kimlik, AB’nin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik ‘özel sorumluluk’ kavramını içermektedir. AB’nin kendisi için belirlediği geniş Avrupa görevi, yalnızca aynı ideallerini paylaşan Avrupa halkları arasında daha da yakın bir birliğin temellerini atma çabalarını birleştirme yükümlülüğüyle değil, aynı zamanda diğer ülkelerde demokratik konsolidasyon ve piyasa ekonomisi reformlarına destek verme yükümlülüğüyle de ifade edilmektedir. AB ‘Avrupa’nın bölünmüşlüğü’nün üstesinden gelmek arzusunu’ paylaşmaktadır.⁹⁹

1.4 GENİŞLEMENİN BİR AŞAMASI OLARAK ADAYLIK SÜRECİ

Avrupa Birliği’nin genişlemesinin karmaşık sürecinin içinde, üye olmak isteyen devletler, adaylığı için dayanım testi olduğu bir kritik aşama ile karşılaşmaktadırlar. Katılım sürecinin en uzun ve en zor ayağını temsil eden adaylık, başvuran devletlerin dönüşümsel

---

⁹⁶ Aktaran: Schimmelfennig, Sedelmeier, 2002, s. 513-514.

⁹⁷ Schimmelfennig, Sedelmeier, 2006, s. 105 -109.

⁹⁸ Ibid., s. 108.

⁹⁹ Schimmelfennig, Sedelmeier, 2002, s. 507-508.

arzularının AB üyeliğinin katı standartlarıyla buluştuğu süreçtir. Esasen AB adaylığı, başvuran devletin, Birliğin yasal ve siyasi çerçevesinin temelinde yatan ilkelere ve değerlere uyum sağlama taahhüdünü ifade etmektedir. Üye olmak isteyen ülkeler, hukukun üstünlüğünü korumayı, demokratik yönetimi ve insan haklarına saygıyı teşvik etmeyi amaçlayan reformlar ve kurumsal gereklilikleri geçmektedirler. Adaylık süreci, devletlerin AB'nin belirlediği zorlu kriterleri karşılamak için derin toplumsal ve kurumsal değişikliklere uğradığı dönüştürücü bir aşamayı temsil etmektedir. Bu bağlamda AB'nin koşulluluk politikası, adaylık sürecinin belirleyici bir özelliği olarak ortaya çıkmakta ve AB norm ve standartlarına uyumu teşvik eden ve güçlendiren bir mekanizma olarak hizmet vermektedir.

1.4.1 Avrupa Birliği Adaylarına Yönelik Koşulluluk Politikası

Vachudova, AB üyeliğinin çekiciliğine dayalı 'pasif kaldıraç' ve kasıtlı koşulluluğa dayalı 'aktif kaldıraç' dahil olmak üzere, aday ülkeler üzerindeki iki tür AB kaldırıcı arasında ayırım yapmıştır.¹⁰⁰

Avrupa Birliği'nin, genişleme sürecinde adaylara yönelik öngördüğü ve uyguladığı hukuki, siyasal ve ekonomik koşullar¹⁰¹, 'koşulluluk politikası' olarak anılmakta ve genişlemenin temel unsuru olmaktadır. Avrupa entegrasyonuna ilişkin akademik literatür, genişleme koşulluluğu¹⁰², üyelik koşulluluğu¹⁰³, katılım koşulluluğu¹⁰⁴, müktesebat

---

¹⁰⁰ Milada Anna Vachudova, **Europe Undivided: Democracy, Leverage, Integration After Communism**, Oxford, Oxford University Press, 2005, s. 63.

¹⁰¹ Patrycja Szarek-Mason, "Conditionality in the EU accession process", **The European Union's Fight Against Corruption**, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 135.

¹⁰² James Hughes, Gwendolyn Sasse, Claire Gordon, "Conditionality and Compliance in the EU's Eastward Enlargement: Regional Policy and the Reform of Sub-National Government", **Journal of Common Market Studies**, C. 42, S. 3, 2004, s. 523.

¹⁰³ Karen Elizabeth Smith, "The Evolution and Application of EU Membership Conditionality", **The Enlargement of the European Union**, M. Cremona (Ed.), Oxford, Oxford University Press, 2003, s. 105.

¹⁰⁴ Heather Grabbe, "European Union Conditionality and the Acquis Communautaire", **International Political Science Review**, C. 23, S. 3, 2002, s. 249.

koşulluluğu¹⁰⁵, demokratik koşulluluk¹⁰⁶ ve siyasi koşulluluk¹⁰⁷ gibi uygulanma aşamasına ve bağlamına göre değişen çeşitli koşulluluk kategorileri tanımlamaktadır.

AB koşulluluğunun incelenmesine yönelik çok çeşitli yaklaşımlar arasında, aşama yapılandırılmış koşulluluk modeli (stage-structured conditionality model), farklı kategoriler arasında ayırım yapmamasına rağmen, AB koşulluluk politikasının incelenmesine yönelik en kapsamlı ve kapsayıcı yaklaşımı sunmaktadır.¹⁰⁸

Aşama yapılandırılmış koşulluluk modeli, katılım sürecinin dört ayrı aşamasını izleyerek AB genişlemede koşulluluk politikasının üç temel unsurunu belirtmektedir. Bunlar üye olmayı amaçlayan ülkenin uyması gereken AB koşulları; ödül-tehdit dengesine dayanan teşvik yapısı ve izleme mekanizmasıdır.

AB koşulluluk politikasının ilk unsuru, Kurucu anlaşmalarda, Kopenhag ve Madriz Avrupa Komisyonu Zirveleri'nde belirlenen koşullardır.

AB koşulluluğunun ikinci unsuru, ödül-tehdit dengesine dayanan teşvik yapısıdır. Aşamalı yapılandırılmış koşulluluk modeli, ödüllerin iki kategorisini özetlemektedir: aday ülkenin katılım sürecindeki gelişimi yansıtan katılım ilerleme ödülleri ve mali ödüller (veya mali yardım). Katılım ilerlemesinin ana ödülleri arasında üyelik perspektifinin tanınması; bir KOB'nin imzalanması ve uygulanması; aday statüsü verilmesi; katılım müzakerelerinin başlatılması; bir müzakere faslının açılması ve geçici olarak kapatılması; güvenilir bir üyelik perspektifine bağlılık; katılım müzakerelerinin tamamlanması; bir katılım antlaşmasının imzalanması ve onaylanması; ve AB'ye katılım vardır. Mali ödüller, Tacis (Moğolistan dahil

---

¹⁰⁵ Schimmelfennig, Sedelmeier, 2004, s. 662.

¹⁰⁶ Aktaran: Eli Gateva, **European Union enlargement conditionality**, Basingstoke, Palgrave studies in European Union politics, 2015, s. 219.

¹⁰⁷ Karen Elizabeth Smith, "The Use of Political Conditionality in the EU's Relations with Third Countries: How Effective?," **European Foreign Affairs Review**, C. 3, S. 2, 1998, s. 256-257.

¹⁰⁸ Eli Gateva, "Post-Accession Conditionality – Translating Benchmarks into Political Pressure?," **East European Politics**, C. 29, S. 4, 2013, s. 423.

Bağımsız Devletler Topluluğu'nun 13 üye ülkesi için), PHARE, SAPARD ve ISPA programları gibi AB tarafından aday ülkelere sağlanan mali yardımı ifade etmektedir.¹⁰⁹ Koşulluluk politikasında 'havuç ve sopa' yaklaşımını esas alan AB¹¹⁰, ağırlıklı olarak 'sopa' yerine 'havuç' kullanılmasını tercih etmiş olsa da, tehdit ve yaptırım uygulama imkânı getirerek uyumsuzluğu cezalandıracak mekanizmalar oluşturmuştur.¹¹¹ Aşamalı yapılandırılmış koşulluluk modeli aynı zamanda örtülü ve açık iki tehdit grubunu belirtmektedir. Örtülü tehditler, katılım ilerleme ödüllерinin alınmasını geciktirerek uyumsuzluğu cezalandırmaktadır. Açık tehditler, fonların askıya alınması veya geri çekilmesi anlamına gelen mali yaptırımlar ve ekonomik ve iç pazar koruma hükümlerinden gıda güvenliği ve hava güvenliği alanlarındaki belirli önlemlere kadar uzanan ihtiyati tedbirleri içeren önleyici/iyileştirici yaptırımlar gibi cezalandırıcı tedbirleri beraberinde getirmektedir.

Aşamalı yapılandırılmış koşulluluk modeline göre AB genişleme koşulluluğunun üçüncü temel unsuru, raporlar biçimindeki izlemedir. İzleme raporları, yerine getirdiği işlevlere göre değerlendirme raporları ve ilerleme raporları olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Değerlendirme raporları, ilerlemeyi değerlendiren ve/veya koşulları önceliklendiren izleme raporlarını içermektedir. İlerleme raporları ise ilerlemeyi değerlendirmenin yanı sıra yeni koşullar ve/veya tehditler de belirlemektedir.¹¹²

Çok aşamalı ve kapsamlı yaklaşımı sayesinde koşulluluk politikası, AB'ye başvuran ülkeler üzerinde önemli bir etki kazandırmıştır.

¹⁰⁹ Frank Schimmelfennig, Stefan Engert, Heiko Knobel, "Costs, Commitment and Compliance: The Impact of EU Democratic Conditionality on Latvia, Slovakia and Turkey", **JCMS: Journal of Common Market Studies**, C. 41, S. 3, 2003, s. 496.

¹¹⁰ Elyse Wakelin, "EU Conditionality: An Effective Means for Policy Reform?", 1.11.2013, <https://www.e-ir.info/2013/11/01/eu-conditionality-an-effective-means-for-policy-reform/> (Erişim tarihi 11.01.2024).

¹¹¹ Szarek-Mason, 2010, s. 136.

¹¹² Gateva, 2013, s. 427.

1.4.2 Avrupa Birliği İçin Koşulluluk Politikasının Yararları

AB koşulluluk politikası, birleşik Avrupa projesinin bütünlüğüne, etkinliğine ve sürdürülebilirliğine katkıda bulunan birçok fayda sağlamaktadır. Smith'in belirttiği gibi üyelik koşulluluğu, Birliğin çeşitli politika alanlarındaki başarılarını, üye sayısının artmasının getirdiği radikal değişimden korumanın bir yolu olduğu gibi, gelecekteki entegrasyon sürecini koruyarak “genişlemeye karşı derinleşme” ikilemine kısmi bir çözüm sunmaktadır.¹¹³

Koşulluluk, AB'nin üzerine kurulduğu demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları gibi temel değer ve ilkelere bağlılığı sağlayacak bir mekanizma görevi görmektedir. Mali yardım ve diğer faydaları bu ilkelere uyumla ilişkilendiren koşulluluk, AB'nin üye devletlerin paylaştığı ortak standartları koruma taahhüdünü güçlendirmekle birlikte, Birliğin küresel sahnede bütünlüğünü ve güvenilirliğini arttırmaktadır. Schimmelfennig, Engert ve Knobe'nin iddia ettiği gibi, demokratik koşulluluk AB'nin üye olmayan devletleri kendi meşru devlet ilkelerine uymaya teşvik etme yönündeki temel stratejisidir.¹¹⁴ Pridham, demokratik koşulluluğun, demokratik kurallara, prosedürlere ve değerlere saygı gösterilmesini ve bunların geliştirilmesini vurgulayan koşulluluğun özel bir versiyonu olduğunu belirtmektedir.¹¹⁵ O, Dimitrova ile birlikte AB'nin koşulluluğunu, entegrasyon yoluyla demokrasiyi geliştirmenin eşsiz bir modeli olarak tanımlamaktadır.¹¹⁶

Koşulluluk aynı zamanda üyeler ve aday devletler arasında yapısal reformları ve politika tutarlılığını sağlamakla birlikte ekonomik istikrarı, büyümeyi ve yakınsamayı teşvik etmektedir. Bu bağlamda kritik rol Kopenhag kriterlerine aittir. Grabbe'nin belirttiği gibi,

---

¹¹³ Smith, 2003, s. 107.

¹¹⁴ Schimmelfennig, Engert, Knobel, 2003, s. 495.

¹¹⁵ Geoffrey Pridham, **Designing Democracy: EU Enlargement and Regime Change in Post-Communist Europe**, Basingstoke, Palgrave Macmillan., 2005, s. 956.

¹¹⁶ Antoaneta Dimitrova, Geoffrey Pridham, “International Actors and Democracy Promotion in Central and Eastern Europe: The Integration Model and its Limits”, **Democratization**, C. 11, S. 5, 2004, s. 94.

Kopenhag Zirvesi'nde belirtilen koşullar, yeni katılanların siyasi açıdan istikrarsız ve ekonomik açıdan külfetli olma riskini en aza indirecek ve böylece isteksiz üye devletleri güvence altına alacak şekilde tasarlanmıştır.¹¹⁷ Bununla birlikte bu katılım koşullar, başvuran ülkelere rehberlik etmek için ve katılım sürecinin sonucunu dış baskı yoluyla belirlemek¹¹⁸ için kullanılmaktadır.

Ayrıca, koşulluluk, AB politikalarının ve girişimlerinin verimliliğini ve etkililiğini artırmaya yönelik bir araç görevi görmektedir. Koşulluluk, açık kriterleri ve hedefleri belirleyerek, kaynakların makul bir şekilde tahsis edilmesini ve siyasi hedeflerine zamanında ulaşılmasını sağlamaktadır. Bu, yalnızca AB müdahalelerinin etkisini en üst düzeye çıkarmakla kalmayıp, aynı zamanda karar alma süreçlerinde hesap verebilirliği ve şeffaflığı da artırarak, halkın AB kurumlarına olan güvenini artırmaktadır. Schimmelfennig'in belirttiği gibi, üyeliğin çekiciliğine bağlı katı siyasi koşulluluk, AB'ye aday ülkelere önemli ölçüde dönüştürücü güç kazandırmıştır.¹¹⁹ Başka bir deyişle AB koşulluluğu, aday devletlerin iç ve dış politikalarını teşvik etmek ve etkilemek için AB'nin elindeki kilit dış politika aracıdır.¹²⁰

Koşulluluk politikası AB'nin üyelik sürecinde önemli bir süzgeç işlevi görmektedir. Bu politika, siyasi ve ekonomik açıdan istikrarsız ülkelerin üyelik başvurularını engelleyerek, AB'nin kurallarını uygulamaya hazır olan ülkelerin istikrarlı bir şekilde entegre olmasını hedeflemektedir. Bu yaklaşım, sadece ekonomik ve siyasi bütünleşmeyi değil, aynı zamanda barış ve güvenliği de sağlamaktadır. Genişleme süreciyle üye devletlerin sayısıyla birlikte artan farklılıkların tamamen giderilmesi olmasa da en aza indirilmesi hedeflenirken,

---

¹¹⁷ Grabbe, 2002, s. 254.

¹¹⁸ Gateva, 2015, s. 24.

¹¹⁹ Frank Schimmelfennig, Hanno Scholtz, "Legacies and Leverage: EU Political Conditionality and Democracy Promotion in Historical Perspective", **Europe-Asia Studies**, C. 62, S. 3, 2010, s. 443.

¹²⁰ Smith, 2003, s. 108.

bütünleşme sürecinin devamlılığı için derinleşme sağlanmaktadır.¹²¹ Bu sayede, AB'nin güçlü ve sağlam bir yapıya sahip olması ve üye devletler arasında uyumun artması amaçlanmaktadır.

1.4.3 Avrupa Birliği Adayları İçin Kopenhag Kriterleri ve Diğer Gelişmeler

Hughes, koşulluluk politikasının resmi ve gayri resmi koşulluluğu içeren karmaşık bir konu olduğuna dikkat çekmektedir. Resmi koşulluluk, Kopenhag kriterlerinin genel ilkeleri ve müktesebatın yasal çerçevesinde belirtilen kamuya açık ön koşulları içerirken, gayri resmi koşulluluk Komisyon içindeki aktörlerin genişleme sürecinde aday ülkelere uyguladıkları operasyonel baskılar ve tavsiyeleri ifade etmektedir.¹²² Bu bağlamda genişleme sürecinde aday ülkelere yönelik uygulanan koşulluluk politikasının evriminin incelenmesi önemlidir.

İlk genişleme gerçekleşmeden önce üyelik için tek koşul “Avrupalılık” idi. Schuman Bildirgesi, AKÇT Antlaşması ve Roma Antlaşmasına göre “herhangi bir Avrupa devleti Topluluğa üye olmak için başvurabilir”.¹²³ Ancak “Avrupa'nın” sınırları AB tarafından net bir şekilde belirlenmemiştir.¹²⁴

Daha sonra Nisan 1978'de AB Zirvesi, her Üye Devlette temsili demokrasiye ve insan haklarına saygı gösterilmesi ve bunların sürdürülmesinin Avrupa Topluluklarına üyeliğin temel unsurları olduğunu belirterek yeni koşulları eklemiştir.¹²⁵

7 Şubat 1992'de Maastricht Antlaşmasının imzalanmasıyla Avrupa Birliği üyeliği için başvuru koşulları ilk defa bir yerde yazılmıştır. Kochenov bu koşulları devlet olma,

---

¹²¹ Cesur, 2014, s. 161.

¹²² Hughes, Sasse, Gordon, 2004, s. 256.

¹²³ Treaty of Rome, Treaty Establishing the European Economic Community, 1957, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A11957E%2FTXT> (Erişim tarihi: 12.01.2024).

¹²⁴ Frank Schimmelfennig, “EU political accession conditionality after the 2004 enlargement: consistency and effectiveness”, *Journal of European Public Policy*, C. 15, S. 6, 2008, s. 921.

¹²⁵ **Conclusions of the Session of the European Council in Copenhagen**, European Council, 7-8 April 1978, s. 99.

Avrupalılık ve AB'nin temel değerlerine ve standartlarına uygunluk, Avrupa Konseyi üyeliği olarak belirlemiştir.¹²⁶ Arıkan'a göre devlet olma kriteri uluslararası ilişkilerini tamamen kontrol etme ve Birlik hedefleri ile çelişmeyen amaçlara sahip olmayı gerekli kılmaktadır.¹²⁷ Avrupalılık kriteri ise Kochenov'un belirttiği gibi ikili - yani coğrafi ve sosyo-kültürel - anlam taşımaktadır. Ona göre coğrafi anlam, kurucu antlaşmalardan kaynaklanıyorsa ortak tarih ve kültür unsurlarına vurgu yapan sosyo-kültürel anlam genişleme sürecinde gelişmiştir.¹²⁸ Örneğin 26-27 Haziran 1992 tarihli Lizbon Zirvesinde Avrupa Devlet ve Hükûmet Başkanları Konseyi, yalnızca hükümet sistemi demokrasiye dayanan bir Avrupa devletinin AB üyeliği için başvurabileceğini kaydederek¹²⁹ Avrupalılık koşulunu coğrafi kavramın ötesine çıkartıp demokrasi ve insan haklarına saygı gibi değerlere ve Avrupalı kimliği unsurlarına bağlı kılmıştır.¹³⁰ Kochenov tarafından dile getirilen Strasburg'daki Avrupa Konseyi üyeliği koşulu kurucu antlaşmalarda ifade edilmemekle birlikte Avrupa Siyasi Topluluğuna ilişkin antlaşma taslaklarında söz edilmiş ve Vachudova'nın ifadesiyle "demokrasinin mührü"¹³¹ olarak kabul edildiği için Komisyon tarafından gerekli görülmüştür.¹³²

21-22 Haziran 1993 tarihli Kopenhag Zirvesi'nde alınmış kararlar AB genişleme politikasının ve üyelik koşullarının gelişmesi için önemli sonuçlar tutmuştur. Bu zirvede AB üyeliği için birinci genişlemeden itibaren fiilen uygulanan koşullar ilk defa "Kopenhag kriterleri" olarak yazılı hale getirilmiştir. Kopenhag Zirvesinde AB üyesi olmak için aday ülkelerin yerine getirmesi gereken siyasi (demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve

---

¹²⁶ Cesur, 2014, s. 163.

¹²⁷ Arıkan, 2003, s. 36

¹²⁸ Dmitry Kochenov, **EU Enlargement and the Failure of Conditionality: Pre-accession Conditionality in the Fields of Democracy and the Rule of Law**, Hague, Kluwer Law International, 2008, s. 29 ve 30-33.

¹²⁹ European Council in Lisbon, 26-27 June 1992, https://www.europarl.europa.eu/summits/lisbon/default_en.htm (Erişim tarihi: 13.01.2024).

¹³⁰ Gateva, 2015, s. 24-25.

¹³¹ Vachudova, 2005, s. 132.

¹³² Cesur, 2014, s. 164-165.

azınlıklara saygı gösterilmesi ve korunmasını garanti eden kurumların varlığı); ekonomik (işleyen pazar ekonomisinin ve Birlik içindeki piyasa güçleri ve rekabet baskısına karşı koyma kapasitesinin mevcudiyeti); topluluk mevzuatının benimsenmesi (siyasi, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına uyum dâhil olmak üzere üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme kapasitesinin varlığı) gibi kriterleri tanımlamıştır. Ayrıca AB için de Birliğin Avrupa entegrasyonunun ivmesine zarar vermeden yeni üye devletleri hazmetme kapasitesi kriteri de tanımlanmıştır. Kopenhag kriterleri içeriğinin yoruma açık olması, uyum sağlanmadan önce ne yapılması gerektiğine dair karar verme ve çeşitli politika belgelerinde kapsamlı bir üyelik koşulları kataloğu oluşturma konusunda AB'ye tam "Kopenhag mandasını"¹³³ vermiştir.¹³⁴

15-16 Aralık 1995 tarihli Madrid Zirvesi'nde üyelik koşulları tekrar yenilenmiş ve "Madrid kriteri" olarak kabul edilmiştir. Bu sefer katılım kriterlerine AB müktesebatın etkili bir şekilde uygulanmasını garanti eden idari ve adli yapılarının kurulması da eklenmiştir.¹³⁵ Bununla birlikte Madrid kriterleri de üyelik koşulları arasında hiyerarşiden yoksun bırakılmıştır.¹³⁶

12-13 Aralık 1997 tarihli Lüksemburg Zirvesi'nden önce çıkan "Gündem 2000" başlıklı belge ile Kopenhag kriterleri açık hale getirilmiş ve siyasi kriterin uygulanmasının "katılım müzakerelerinin başlatılması için ön koşul" olduğunu belirtilmiştir.¹³⁷ Lüksemburg Zirvesi, ekonomik kriterle birlikte müktesebatın benimsenmesini gerekli kılarken bunun yeterli olmadığını, 10-11 Aralık 1999'da Helsinki Zirvesi katılım müzakerelerinde

---

¹³³Heather Grabbe, "How Does Europeanization Affect CEE Governance? Conditionality, Diffusion and Diversity", **Journal of European Public Policy**, C. 8, S. 6, 2001, s. 1015.

¹³⁴ Szarek-Mason, 2010, s. 140.

¹³⁵ Seven Erdoğan, "The European Union Enlargement Criteria: The Prominence of the Principle of Good Neighbourliness Avrupa Birliği Genişleme Kriterleri: İyi Komşuluk İlişkileri İlkesi", *Jass Studies*, C. 3, S. 56, 2017, s. 460.

¹³⁶ Gateva, 2015, s. 22.

¹³⁷Luxembourg European Council Presidency Conclusions, 12-13 December 1997, https://www.europarl.europa.eu/summits/lux1_en.htm (Erişim tarihi: 13.01.2024).

ilerlemenin müktesebatın ulusal mevzuata aktarılması ve uygulanması ile paralel olması gerektiğini belirtmiştir. Helsinki Zirvesi'nde Kopenhag kriterleri açısından siyasi kriterler ve diğer kriterler arasında ayırım yapılmıştır. Demokrasi gibi siyasi kriterler ön koşul haline gelirken müktesebatın uygulanması ve bunun ekonomik koşulu sıradaki yerlerini almışlardır.

AB, Kopenhag ve Madrid kriterlerine ek olarak gittikçe iyi komşuluk ilişkileri koşulunu da geliştirmiştir. İlk olarak, söz konusu koşul 24-25 Haziran 1994 tarihli Korfu Zirvesi'nde Avrupa Devlet ve Hükûmet Başkanları Konseyi tarafından katılım stratejisi ile İstikrar Paketi kapsamında öngörülmüştür.¹³⁸ Daha sonra 9-10 Aralık 1994 tarihli Essen Zirvesi, Birlik içindeki bölgesel işbirliğinin rolünü göz önünde bulundurarak ortak ülkelerin kendi aralarında ve komşuları ile işbirliğinin önemini vurgulamıştır.¹³⁹ Ama genişleme sürecindeki koşullar arasında iyi komşuluk ilişkileri, resmi varlığını 1999 Helsinki Zirvesi'nde aday ülkelerin AB'nin değer ve hedeflerini kabul etmesi ve Kopenhag siyasi kriterlerine uyum sağlaması için devam eden sınır anlaşmazlıklarına ve diğer ilgili sorunlarına barışçıl ve yargısal çözümü¹⁴⁰ bulma çağrısıyla kazanmıştır. Üyelik perspektifini Batı Balkan ülkelerini kapsayacak şekilde genişlettikten sonra AB, 2000'de Zagreb Bildirisi ile iyi komşuluk politikasını anlaşmazlıkların müzakere yoluyla çözümüne; azınlık haklarına ve uluslararası yükümlülöklere saygıya; uluslararası sınırlarına saygıya; mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler sorununa kalıcı bir çözüm bulunmasına dayalı olduğunu belirtmiştir.¹⁴¹ Sonuçta iyi komşuluk ilişkileri koşuluna komşu ölkeler ile özel ilişkilerin geliştirilmesi kapsamında Lizbon Antlaşması ABA 8. madde ile kurucu antlaşmada da yer verilmiştir.¹⁴²

---

¹³⁸ Cesur, 2014, s. 172.

¹³⁹ Erdoğan, 2017, p. 460.

¹⁴⁰ Helsinki European Council Presidency Conclusions, 10-11 December 1999, https://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.htm (Erişim tarihi: 13.01.2024).

¹⁴¹ Aktaran: Cesur, 2014, s. 173.

¹⁴² İbidem.

Avrupa Birliği, resmi olarak tanımlanmış üyelik kriterlerinin yanı sıra, aday ülkelere katılım süreçlerini izlemek ve yönlendirmek için önemli bir mekanizma görevi gören düzenli ilerleme raporları aracılığıyla gayri resmi koşulluluk da uygulamaktadır. Bu ilerleme raporları, bir adayın üyeliğe hazır olup olmadığına dair ayrıntılı bir değerlendirme sunarken, aynı zamanda belirli alanlarda daha ileri reformlar yapılmasına yönelik zorunlu tavsiyeler de içerecek, bir şekilde başvuru sahipleri için mevcut üyelik kriterlerini genişletmektedir. Dolayısıyla bu raporlar, bilgi değeri ötesinde önemli bir siyasi ağırlık da taşımaktadır. AB, bu raporları aday ülkelere kendi beklentilerini ve önceliklerini bildirmenin yanı sıra onların iç politikalarını ve reform gündemlerini etkilemek için de kullanmaktadır. Ayrıca, bu raporlardaki olumlu değerlendirmelerin olasılığı, aday ülkelerin reformları uygulamalarına ve AB standartlarını karşılama yolunda ilerleme kaydetmelerine teşvik edici bir unsur olarak hizmet etmektedir. Tersine, olumsuz değerlendirme tehdidi, diplomatik baskıya ve katılım sürecinin olumsuz sonuçlarına yol açabilir. Bu nedenle, doğası gereği gayri resmi olsa da, ilerleme raporlarında yer alan koşulluluk, AB genişlemesinin dinamiklerini şekillendirmede ve Avrupa norm ve değerlerine uyumu teşvik etmede önemli bir rol oynamaktadır.

Kochenov, Kopenhag kriterlerinin ve Kopenhag bağlantılı belgelerin kapsamının, AB müktesebatından çok daha geniş olduğunu vurgulamıştır.¹⁴³ Bununla birlikte Arıkan da; ekonomik ve parasal birlik, ortak dış ve güvenlik politikası ile adalet ve içişlerinde işbirliği gibi tüm müktesebatın üye devletler tarafından uygulanmazken aday ülkeler için müktesebatın koşul olmasının adil olmadığına dikkat çekmektedir.¹⁴⁴

Ayrıca araştırmacılar, demokrasi, hukukun üstünlüğü, azınlık haklarının korunması da dahil olmak üzere birçok üyelik koşulları için müktesebatın olmaması nedeniyle bunların aday ülkeden aday ülkeye değişen üyelik koşulları olduklarını; aynı zamanda bazı koşulların

---

¹⁴³ Kochenov, 2008, s. 118 ve 304.

¹⁴⁴ Arıkan, 2003, s. 35.

objektif olarak değerdendirilmediklerini vurgulayarak üyelik koşullarının objektif kriterlerden ziyade daha çok AB'nin siyasi aracı olduğunu göstermektedirler.¹⁴⁵

1.4.4 Koşulluluk Politikasının Aday Ülkeler Üzerinde Etkisi

AB'nin elindeki zorunlu bir araç olmasına ve aday devletlere karşı nispeten adil görünmemesine rağmen, AB koşulluluk politikası yalnızca AB'nin çıkarlarına hizmet etmekle kalmamakla birlikte, aynı zamanda aday devletlerin içindeki kalite değışikliklerine de katkıda bulunmaktadır. AB'nin koşulluluk politikasının aday devletler üzerindeki etkisi derin ve çok yönlü olup, bu ülkelerin toplumlarının ve yönetim yapılarının çeşitli yönlerini etkilemektedir.

AB koşulluluk politikasının temel etkilerinden biri, siyasi, ekonomik ve hukuki alanlar da dahil olmak üzere çeşitli sektörlerde kapsamlı reformların teşvik edilmesidir. Aday devletler, üyelik hedeflerini ilerletmek için AB kriterlerini karşılayanın kilit önem taşıdığının bilincindedir. Böylece, politikalarını ve uygulamalarını demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi Avrupa standartlarıyla uyumlu hale getirmeyi amaçlayan iddialı reform gündemlerini gerçekleştirme girişiminde bulunmaktadır.

Siyasi alanda AB koşulluluğu, iyi yönetişimi, kurumsal gelişmeyi, demokratik kurum ve ilkelerin sağlamlaştırılmasını teşvik ederek aday devletlerde istikrarı ve ilerlemeyi teşvik etmektedir. Aday ülkeler, demokratik seçim prosedürleri güçlendirmeye, yargının bağımsızlığını sağlamaya, ifade ve örgütlenme özgürlüğünü teşvik etmeye mecburdurlar. Bu reformlar yalnızca hükümetlerin meşruiyetini arttırmakla kalmayıp, aynı zamanda siyasi istikrara ve vatandaşların demokratik sürece olan güvenine de daha fazla katkıda bulunmaktadır. Bu kapsamda Romanya ve Bulgaristan, AB'ye katılım sürecinde yolsuzluk, yargı bağımsızlığı ve azınlık hakları gibi konuları ele alan kapsamlı reformlar

---

¹⁴⁵ Cesur, 2014, s. 172-173.

uygulamışlardır. Bu reformlar AB'nin koşulluluk gereklilikleri doğrultusunda yürütülmüş ve ilerlemesi Avrupa Komisyonu tarafından izlenmiştir.

Romanya ve Bulgaristan örneklerini ele alan Vachudova, AB koşulluluğunun bu ülkelerdeki liberal olmayan hükümetlerin seçim değişikliğine ve AB kurallarını benimseyen demokratik muhalefetin iktidara gelmesine katkıda bulunan “demokratikleştirici bir etkiye” sahip olduğunu savunmaktadır.¹⁴⁶ Bu ülkelerde AB koşulluluğu, demokratik güçlerin konsolidasyonu ve AB yanlısı gündemin benimsenmesi için bir teşvik sağlayarak AB yanlısı sivil grupları ve muhalefet partilerini güçlendirmiştir. Vachudova'nın iddialarını desteklemek amacıyla Grabbe, AB'nin toplumsal baskısının siyasi düzeyde çalışmasıyla birlikte katılımdan sonra bile devlet idarelerini etkilemeye devam ettiğini belirtmektedir. Romanya ve Hırvatistan örneklerini vererek, bu ülkelerin başlangıçta hararetle tartışılan taahhütlerden vazgeçmeye çalışırken, bakanlıkların AB normlarına uymaya alışmasıyla birlikte diğer birçok alanda da uyum sağlamaya devam ettiklerini ve AB hukukunu uygulamaya devam ettiklerini belirtmektedir.¹⁴⁷ Ayrıca Polonya, Macaristan, Çekya ve Slovakya, Letonya, Litvanya, Slovenya gibi bazı Doğu Orta Avrupa ülkelerinde ve görece daha az Romanya, Hırvatistan ve Sırbistan'da olmak üzere siyasi partiler, kendilerini AB ile uyumlu hale getirmek için gündemlerini temelden değiştirmiş ve hükümetler, katılım öncesi süreçte ilerlemek için dramatik politika değişiklikleri uygulamıştır.¹⁴⁸

Buna ek olarak, AB'nin aday devletler arasında bölgesel işbirliği ve uzlaşmaya verdiği önem, onları tarihsel çatışmaları çözmeye, daha geniş Avrupa bölgesinde barışı ve istikrarı sağlamaya teşvik etmektedir. AB tarafından belirlenen koşulların çoğu, aday ülkelerin çözülmemiş ikili anlaşmazlıkları çözmesini ve komşularıyla barışçıl ilişkileri

---

¹⁴⁶ Vachudova, 2005, s. 135.

¹⁴⁷ Grabbe, 2014, s. 43.

¹⁴⁸ Milada Anna Vachudova, “Tempered by the EU? Political Parties and Party Systems before and after Accession”, *Journal of European Public Policy*, C. 15, S. 6, 2008, s. 863.

geliştirmesini gerektirmektedir. Sırbistan ile Kosova arasın imzalanan anlaşma ve ikili ilişkilerin normalleştirilmesi, AB koşulluluğunun bölgesel istikrarı nasıl destekleyebileceğinin örnekleridir. AB üyeliği motivasyonu her iki ülke, AB aracılı diyalogun rehberliğinde ikili ilişkileri geliştirmek ve uzun süredir devam eden anlaşmazlıklarını çözmek için çaba göstermiştir.¹⁴⁹ Türkiye-Kıbrıs örneği, AB politikasının demokratikleşme, liberalleşme ve iyi komşuluk koşulluluğunu takip ederek Türkiye üzerinde güvenlikdışlaştırma etkisi yarattığını göstermektedir.¹⁵⁰ Kaliber'in belirttiği gibi, Milli Güvenlik Kurulu'nun (MGK) sivil bileşeninin güçlendirilmesi ve sekretaryasının yapısı ve sorumluluklarının yeniden yapılandırılmasına yönelik AB öncülüğünde yapılan reformlar, Türk dış politika söylemindeki güvenlikleştirici tonun azalmasını kolaylaştırmıştır.¹⁵¹

Ancak AB'nin koşulluluk politikası, aday ülkeler üzerindeki etkileri söz konusu olduğunda da eleştirilerle ve zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. AB'nin talep ettiği kapsamlı reformları kurumsal kapasiteleri zorlayabilir ve uygulama engelleri yaratabilir. Ayrıca, koşulluluk politikası aday devletlerdeki yerleşik çıkarların direnciyle karşılaşabilir ve bu da reform sürecinde gecikmelere veya aksaklıklara yol açabilir.¹⁵²

Siyasi partilerin AB'ye katılım konusundaki resmi pozisyonları ne olursa olsun kurumsal yapının özellikleri, idari yönetim ve vatandaşların ve çıkar gruplarının siyasete düşük katılımı, Bosna'nın uyum aşamalarını tam olarak geçmesini ve AB'ye üyelik müzakereleri başlatmak için uygun bir ülke olmasını engellemiştir.¹⁵³

Katılım sürecinde aday ülkeler farklı uygulama zorluklarıyla karşılaşabilirler. Örneğin Romanya, Bulgaristan ve Türkiye, talep edilen reformların karmaşık ve kapsamlı

---

¹⁴⁹ Vachudova, 2014, s. 127.

¹⁵⁰ Açıkmeşe, 2013, s. 307.

¹⁵¹ Kaliber, 2005, s. 333-4.

¹⁵² Vachudova, 2008, s. 863-864.

¹⁵³ Vachudova, 2014, s. 127.

yapısı nedeniyle AB'nin koşulluluk gerekliliklerini karşılamada zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır. Ancak Romanya ve Bulgaristan'ın deneyimi AB yetkililerinin aday ülkelerinin karşılaştığı ihtiyaçlara ve sorunlara duyarlı olduklarını gösterirken, Türkiye örneği bunun tersini kanıtlamaktadır. Reform planlarını tamamlamayan Romanya ve Bulgaristan olaylarında, AB tarafından ilk olarak katılımın 2007'den 2008'e bir yıl ertelenmesi önerilmiştir. Bununla birlikte, Komisyon yetkilileri ve AB üyeleri tarafından dile getirilen gecikmenin koşulların karşılanmasında önemli bir iyileşmeye yol açmayabileceği, ancak siyasi bir tepkiye yol açabileceği ve gelecekteki üyelerin motivasyonunu kırabileceği yönünde artan endişeleri nedeniyle, Komisyon, bir yandan Bulgaristan ve Romanya'ya ilişkin katılım sonrası izlemenin "işbirliği ve doğrulama mekanizması" aracılığıyla bir miktar kısıtlama ve baskıyı¹⁵⁴ sürdürürken, diğer yandan da katılımı sürdürmeye çalışmıştır.¹⁵⁵ Ancak Türkiye için aynı şey yapılmamış, üstelik katılım süreci, tarafların Kıbrıs meselesine ilişkin temel duruşları ve AB içindeki bazı üyelerin muhalefetiyle siyasi bir nitelik kazanmıştır.¹⁵⁶ Uygulamadaki engeller, iç aktörlerin direnci ile iç ve dış siyasi engeller Türkiye'nin katılım sürecini yavaşlatmış, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi temel alanlarda reformların gecikmesine ve eksik kalmasına yol açmıştır.

Letonya'da, AB üyeliğinin ardından uygulanan önlemler ve yapısal reformlar, göç, işsizlik ve gelir eşitsizliği de dahil olmak üzere sosyal aksaklıklara katkıda bulunmuştur. Bu reformlar Letonya'nın ekonomik rekabet gücünü ve mali sürdürülebilirliğini iyileştirmeyi amaçlarken aynı zamanda toplumsal gerginliklere ve protestolara yol açmıştır.¹⁵⁷ Aynı şey Yunanistan için de geçerlidir. AB'nin zorunlu kıldığı reformların uygulanması,

---

¹⁵⁴ Gateva, 2013, s. 430.

¹⁵⁵ Grabbe, 2014, s. 43.

¹⁵⁶ Müftüler-Baç, 2017, s. 418.

¹⁵⁷ Gwendolyn Sasse, "The politics of EU conditionality: the norm of minority protection during and beyond EU accession", *Journal of European Public Policy*, C. 15, S. 6, 2008, s. 846.

Yunanistan’da özellikle küresel mali krizin ardından AB ekonomik kriterlerine bağlılığın yüksek işsizliğe, halk protestolarına ve toplumsal huzursuzluğa yol açması nedeniyle Yunan toplumu için önemli sosyal ve ekonomik sonuçları olmuştur.

AB üyeliği sadece fayda sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda katılan devlet için önemli bir dönüşümü ve egemenlik kaybını da içermektedir. Birleşik Krallık’ın, kısmen egemenlik kaybı ve AB direktiflerine bağımlılık algısı konusundaki endişeleri nedeniyle AB’den ayrılma kararı, AB koşulluluğunun potansiyel dezavantajlarına örnek teşkil etmektedir. Brexit ve bir yanda Macaristan ve Polonya ile diğer yanda AB arasında AB düzenlemelerine uyma konusundaki isteksizlik nedeniyle yaşanan son krizler, ulusal egemenlik ile AB entegrasyonu arasındaki gerilimleri öne çıkararak, AB üyelik koşullarında ilerlemenin karmaşıklığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte koşulluluk, aday ülkelerdeki karışık başarısıyla bile AB’nin aday ülkeler üzerindeki etkisinin ana aracı olmaya devam etmektedir.

Sonuç olarak, Avrupa Birliği’nin genişleme politikası, hem AB’nin hem de aday ülkelerin iç dinamikleri ve dış motivasyonları da dahil olmak üzere çok sayıda faktörden etkilenen çok yönlü ve karmaşık bir konudur. Genişleme sürecinde adaylık, aday üyeler için en uzun ve en kapsamlı aşamayı temsil ediyor. Bu aşamanın ayrılmaz bir parçası, reformları teşvik etmek ve aday ülkeleri AB standartları ve değerleriyle uyumlu hale getirmek için önemli bir mekanizma görevi gören AB’nin koşulluluk politikasıdır. Koşulluluğun aday ülkeleri etkilemedeki etkinliği farklılık gösterse de, yine de bu durum AB’nin elinde güçlü bir araç olmayı sürdürmekte ve genişleme sürecini şekillendirmede ve Birliğin sürekli genişlemesini ve entegrasyonunu teşvik etmedeki öneminin altını çizmektedir. Khanna’nın

“İkinci Dünya” adlı eserindeki yerinde ifadesine göre, AB, insanlık tarihindeki en popüler ve başarılı imparatorluk olarak kabul edilebilir, çünkü o tahakküm değil disiplin yaratır.¹⁵⁸

---

¹⁵⁸ Parag Khanna, “The Second World: How Emerging Powers are Redefining Global Competition in the 21st Century”, Random House, Michigan, 2008, s. 33.

İKİNCİ BÖLÜM:

AVRUPA BİRLİĞİ - UKRAYNA İKİLİ İLİŞKİLERİN TARİHSEL ARKA PLANI

Avrupa'nın birleşmesi 20. yüzyılın en önemli jeopolitik olaylarından biridir. Geniş kapsamlı ve derin bütünleşmenin bir sonucu olarak Avrupa Birliği, güçlü bir siyaset merkezi ve modern uluslararası alanda aktif bir aktör haline gelmiştir. Avrupa projesinin geleceği ve dünya siyasetindeki rolü öncelikle Avrupa Birliği'nin yakın komşusu olan ülke ve bölgelerle yapılacak işbirliğinin etkinliğine bağlıdır. Bu bağlamda, büyüklüğü ve tarihsel olarak tartışmalı bölgedeki merkezi coğrafi konumu nedeniyle Brüksel için jeopolitik öneme sahip olan Ukrayna ile işbirliği son derece önemlidir.¹⁵⁹ Ancak, Ukrayna'nın önemi Soğuk Savaş sonrasında Avrupa Birliği'nin açık ve tutarlı bir politika izlemesini gerektirecek olsa da her iki tarafın birbirlerine yönelik stratejiler geliştirmesi uzun zaman almıştır. Bu bağlamda ikili ilişkilerin bugünkü hale nasıl geldiğini görmek için onların gelişimini incelemek önemlidir.

2.1 1990-2013 ARASINDA AVRUPA BİRLİĞİ'NİN UKRAYNA'YA YAKLAŞIMI

Avrupa Birliği'nin Ukrayna ile ilişkileri başlangıçta temkinli seyretmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından AB daha çok ortak pazarını oluşturmakla, avroyu tanıtmakla, Orta ve Doğu Avrupalı adayların üyeliğe hazırlanmalarına yardımcı olmakla meşgul olmuştur. Birliğin, yeni doğu sınırlarının ötesinde olan Ukrayna, Belarus ve Moldova gibi ülkelere ise çok az dikkat vermiştir.¹⁶⁰

Almanlar, Fransızlar, İngilizler ve Eski Dünya'nın diğer temsilcilerinin zihninde, yeni Avrupa ailesinin sınırı Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) sınırında

¹⁵⁹ Kristi Raik, Steven Blockmans, Anna Osypchuk, Anton Suslov, "EU Policy towards Ukraine: Entering Geopolitical Competition over European Order", *The International Spectator*, C. 59, S. 1, 2024, s. 39.

¹⁶⁰ Kataryna Wolczuk, "Ukraine's European choice", *Centre for European Reform*, 2012, s. 1, <https://issuu.com/centreforeuropeanreform/docs/120902163019-1d8f869965d941ad900f4978732d1000> (Erişim tarihi 3.04.2024).

bitmekteydi. Başka bir deyişle, Eski Avrupa devletleri, Baltık cumhuriyetleri hariç eski Sovyet Cumhuriyetleri'ni Avrupalı olarak tanımlamaktaydı. Onların algılarında Ukrayna adlı ayrı bir devlet mevcut değildi. Buna karşın Ukrayna Devleti, beklenmedik bir şekilde siyasi ufuklarda ortaya çıktığında, Avrupalı stratejistlerin aklını karıştırmıştır. Ukrayna ne boyutuna ne de jeopolitik hırsları anlamında bu Avrupa'ya ayak uydurabilmiştir.¹⁶¹

2.1.1 Avrupa Birliği'nin Bağımsızlık Sonrası Ukrayna'ya Yaklaşımı

O dönemde AB'nin algısında, Sovyet sonrası alan oldukça homojendi ve Ukrayna, geri kalan on bir eski Sovyet Cumhuriyeti gibi yarı Sovyet devleti olarak görülmekteydi. Coğrafi olarak Avrupa'da yer alsa ve Avrupa kıtasında gelişen büyük ölçekli süreçlerin bir unsuru olsa da Ukrayna, siyasi kültürünü 'Avrupa' dışında oluşturmuş gibi algılanmıştır.¹⁶² Söz konusu algı, Ukrayna'nın AB üyeliği için hiçbir zaman ciddi olarak düşünülmediği anlamına gelmektedir.¹⁶³

AB ile Ukrayna arasındaki resmi siyasi diyalog, Aralık 1991'de, AB'ye başkanlık eden Hollanda Dışişleri Bakanı'nın Topluluklar adına yazdığı mektubunda Ukrayna'nın bağımsızlığını resmen tanımasıyla başlamıştır. Bir yıl sonra, 1992'de bağımsız Ukrayna'nın ilk Cumhurbaşkanı Leonid Kravchuk ile Avrupa Toplulukları Komisyonu Başkanı Jacques Delor arasındaki ilk AB-Ukrayna üst düzey toplantısı gerçekleşmiştir. 1993 yılında Ukrayna'da Avrupa Komisyonu Temsilciliği açılmıştır.¹⁶⁴

Ayrıca, kömür ve çelik, tekstil ürünlerinin ticareti gibi sektörlerde tarafların işbirliğini sağlayan çeşitli anlaşmalar imzalanmıştır.¹⁶⁵ Buna rağmen, AB'nin ağırlıklı olarak Ukrayna'yı, bağımsızlığını ilan ettiğinden beri görmezden geldiğini söylemek daha

---

¹⁶¹ Anatoliy Zlenko, **Diplomatiya i politika. Ukrayina v protsesi dinamichnikh heopolitichnikh zmin**, Kyiv, Folio, 2021, s. 6.

¹⁶² Svyetlov, 2007, s. 532.

¹⁶³ Kuzio, 2003, s. 5.

¹⁶⁴ Svyetlov, 2007, s. 533.

¹⁶⁵ Akdemir, 2014, s. 65.

doğrudur.¹⁶⁶ Birçok AB ülkesi, Ukrayna da dahil olmak üzere Sovyetler Birliği'nin tüm eski üyelerini Rusya kaynaklarına büyük ölçüde bağımlı olarak algılamıştır. Onların zihninde Ukrayna hâlâ 'yarı Rus' devleti olarak kalıp dış politika hedeflerinin Rusya'nınkiyle aynı olduğu varsayılmıştır.¹⁶⁷ Başka bir deyişle, 'Rusya faktörü' AB'nin Ukrayna algısını şekillendirmede yapıcı bir rol oynamış ve sonuç olarak AB'yi 'önce Rusya' politikası izlemeye itmiştir.¹⁶⁸ Bu politika, genel olarak AB'nin Rusya'ya kıyasla Ukrayna'ya karşı kayıtsız kalmasıyla birlikte; AB'nin Rusya ile imzaladığı Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın tam anlamıyla bir 'fotokopisi' olan AB ile Ukrayna arasında imzalanan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nda da açıkça gözlemlenmektedir.¹⁶⁹

14 Haziran 1994'te Lüksemburg'da imzalanan Ukrayna ile Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması, demokratik değerlere ve diyaloga dayalı AB-Ukrayna siyasi ilişkilerinin hukuki çerçevesini sağlamayı amaçlamıştır. Anlaşmanın imzalanmasının arkasındaki motivasyon, tarafların mal, hizmet, emek, sermaye ve iç mevzuatını kapsayarak Ukrayna'yı tek Avrupa pazarının ve Dünya Ticaret Örgütü'nün yasal çerçevesiyle uyumlu hale getirmek olmuştur. Söz konusu anlaşma ayrıca, bir serbest ticaret alanı olasılığı da başta olmak üzere bir sürü evrimsel madde içermiştir. Keza anlaşma; ticari, endüstriyel, bilimsel ve idari alanlarda geniş kapsamlı işbirliği çerçevesini sağlamıştır. Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın daha etkin faaliyetini sağlamak amacıyla hükümlerine göre İşbirliği Konseyi, İşbirliği Komitesi ve Parlamento İşbirliği Komitesi gibi anlaşmanın yürütülmesinden sorumlu ikili kurumlar kurulmuştur.¹⁷⁰

---

¹⁶⁶ Svyetlov, 2007, s. 533.

¹⁶⁷ Kuzio, 2003, s. 6.

¹⁶⁸ Kataryna Wolczuk, "Implementation without Coordination: The Impact of EU Conditionality on Ukraine under the European Neighbourhood Policy", **Europe-Asia Studies**, C. 61, S. 2, 2009, s. 187.

¹⁶⁹ Rosa Balfour, **Human Rights and Democracy in EU Foreign Policy The Cases of Ukraine and Egypt**, London, Routledge, 2014, s. 52.

¹⁷⁰ Svyetlov, 2007, s. 533.

Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması, içindeki ifadeler ilk bakışta ne kadar kararlı ve kapsamlı gelse de, aslında Nisan 1990'da AB ile SSCB arasında yapılan anlaşmanın yalnızca geliştirilmiş bir versiyonu olabilmıştır. Söz konusu anlaşma Ukrayna için gelecekte ne ortaklığı ne üyeliği öngörmüştür. Bununla birlikte, sektöre özgü AB koşulluğunu da içermiştir. AB, 'Ukrayna ile toplum arasındaki ekonomik bağların güçlendirilmesini' ve 'serbest ticaret alanının kurulmasını', 'Ukrayna'nın mevcut ve gelecekteki mevzuatının AB mevzuatına yaklaştırılması' koşuluna bağlı hale getirmiştir.¹⁷¹

Anlaşmanın, öngördüğü ticaret politikası alanlarındaki ekonomik teşviklerinin zayıflığı, hem koşulların hem de ödüllerin belirsiz tanımı, AB kurallarının yeterince açık olmaması ve onların AB tek pazarına erişimle olan bağlantıları, Ukrayna'nın sanayi ürünlerine AB pazarının ne ölçüde açılacağından bahsedilmemesi,¹⁷² Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmasının uygulanması konusunda AB'nin Ukrayna ile ilişkilerinde sorunlar yaşanmasına neden olmuştur. Söz konusu sorunlar; korumacılıktan, anlaşmanın imzalanmasının ötesine geçme konusundaki isteksizliğe, sözleşmeden doğan yükümlülöklere saygı gösterilmemesine ve anlaşmanın, özellikle 35-45. maddelerin ihlallerine kadar uzanmıştır.¹⁷³ Buna ek olarak Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmasının onaylamasının 1998'e kadar dört yıl sürmesi, o dönemde AB üye devletleri tarafından Ukrayna'ya verilen önemin düşük olduğunu açıkça ortaya koymuş ve Ukrayna'da hayal kırıklığına neden olmuştur.¹⁷⁴

---

¹⁷¹ Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities, and their member states and Ukraine, 1998, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2003/october/tradoc_111612.pdf (Erişim tarihi 03.03.2024).

¹⁷² Julia Langbein and Kataryna Wolczuk, "Convergence without membership? The impact of the European Union in the neighbourhood: evidence from Ukraine", **Journal of European Public Policy**, C. 19, S. 6, 2012, s. 868.

¹⁷³ Kuzio, 2003, s. 16.

¹⁷⁴ Wolczuk, 2009, s. 192.

1 Haziran 1995 tarihinde Ukrayna ile Avrupa Topluluğu, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Arasında Ticaret ve Ticarete İlişkin Konulara İlişkin Geçici Anlaşma imzalanmıştır. Aynı yıl Temmuz'da Ukrayna'nın Avrupa Birliği'ne Misyonu kurulmuştur. Bir yıl sonra Haziran 1996'da Avrupa Birliği, Ukrayna'nın geçiş ekonomisine sahip ülke statüsünü tanımıştır.¹⁷⁵

5 Eylül 1997'de Kiyiv'de Birinci Ukrayna-AB Zirvesi düzenlenmiştir. Üst düzey yetkililerin toplantısının sırasında, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması uyarınca Ukrayna'nın Avrupa tercihi tekrar teyit edilmiş, ilişkilerin anlaşmaya dayalı ve hukuki ortak zemininin oluşturulması konusu tartışılmış, ekonomik işbirliğini derinleştirmenin yolları değerlendirilmiştir. 16 Ekim 1998'de Viyana'da yer alan ikinci zirvede liderler, Ukrayna ile AB arasındaki işbirliğini 'stratejik ve eşsiz ortaklık' olarak nitelendirmiş, dış politika ve güvenlik politikası alanında bir dizi işbirliği konusunu tartışmışlardır. O zamanda Ukrayna AB'ye üyelik istediğini ilk kez dile getirmiştir. 23 Temmuz 1999'da Kiyiv'de düzenlenen üçüncü Ukrayna-AB Zirvesinde liderler, Ukrayna ile AB arasında bir serbest ticaret rejiminin uygulanmasına yönelik çalışmaların başlatılması konusunda anlaşmışlardır. Özellikle taraflar ticaret ve yatırım engellerinin kaldırılmasına odaklanmaya karar vermişlerdir. AB, INOGATE anlaşmasının imzalanması ve Ukrayna'nın bölgesel işbirliğinin geliştirilmesine katkısı olarak Baltık-Karadeniz Zirvesi düzenleme girişimini takdir etmiştir.¹⁷⁶ Ancak en üst düzey toplantıların hiçbiri AB'nin Ukrayna'ya yönelik tedbirli yaklaşımında önemli değişikliklere yol açmamıştır.¹⁷⁷

---

¹⁷⁵ Sedat Çobanoğlu, "Ukrayna'da Devlet Geleneği", **Kamu Yönetimi Ve Politikaları Dergisi**, C. 5, S. 1, 2024, s. 37.

¹⁷⁶ Samiti Ukrayina-ES, 2021, <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/samiti-ukrayina-yes> (Erişim tarihi 05.03.2024).

¹⁷⁷ Sofiya Dudar, Şlah Ukrayını do ES: yak tse bulo, 2018, <https://dyvys.info/2022/06/24/shlyah-ukrayiny-do-yes-yak-tse-bulo/> (Erişim tarihi 05.03.2024).

11 Aralık 1999'da Helsinki'de AB'nin Ukrayna'ya ilişkin Ortak Stratejisini kabul edilmiştir. Ortak Strateji, AB ile Ukrayna arasında ortak değerlere ve ortak çıkarlara dayalı bir 'stratejik ortaklığın' ana hatlarını çizmiştir.¹⁷⁸ Stratejide AB, Ukrayna'da istikrarlı, açık, çoğulcu ve yasal demokrasinin geliştirilmesine ve istikrarlı işleyen bir piyasa ekonomisinin güçlendirilmesine katkıda bulunmayı; ortak sorunlara etkili yanıtlar bulunması alanında Ukrayna ile işbirliği yapmayı; Ukrayna ile ekonomik, siyasi ve kültürel işbirliğinin yanı sıra adalet ve içişleri alanında işbirliğinin genişletilmesini öngörmüştür. Söz konusu Ortak Strateji, Ukrayna'nın üyelik arzusu ve genel olarak Avrupa tercihinin olumlu katkı sağlamıştır. Bununla birlikte, daha önce imzalanmış olan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması temelinde, AB ile Ukrayna arasında Ukrayna'nın 'Avrupa'ya Dönüşü' için stratejik bir ortaklık geliştirmeyi amaçlamıştır.¹⁷⁹ Ancak bu belge dahi Ukrayna'nın AB ile olası yakınlaşmasının belirli zaman çerçevelerinden yoksun kalmıştır. AB yine kendisini yalnızca işbirliği alanındaki genel ifadelerle sınırlamıştır. Genel olarak da 1990'ların sonlarında AB yetkilileri Ukrayna hakkında çelişkili ve zaman zaman küçümseyici ifadeler kullanmışlardır. AB'nin Ukrayna'ya yönelik orta ve uzun vadeli tutarlı bir stratejisinin olmaması giderek daha açık hale gelmiştir. Bu durum, Kiyiv'deki, AB'nin onları Avrupa'nın bir parçası veya gelecek üyesi olarak görmediği algısının pekişmesine olanak sağlamıştır.¹⁸⁰

İki yıl sonra Aralık 2001'de Komisyon, 2002-2006 döneminde AB'nin Ukrayna'ya vereceği desteğe ilişkin stratejik çerçeveyi belirleyen Ülke Strateji Belgesi'ni kabul etmiştir. Belgede Ukrayna'da demokratik ve sivil toplum/medya kurumlarının, yargı ve kamu yönetiminin güçlendirilmesi, ekonomide yapısal reformlar, yatırım ortamının iyileştirilmesi,

---

¹⁷⁸ Kuzio, 2003, s. 17.

¹⁷⁹ Svyetlov, 2007, s. 538.

¹⁸⁰ Kuzio, 2003, s. 25.

bankacılık ve sosyal güvenlik sistemlerinin yeniden yapılandırılması ve ülkenin Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) üyeliğine kavuşturulması gibi öncelikler vurgulanmıştır.¹⁸¹

Bununla birlikte Ukrayna, birkaç yıl boyunca AB'nin hem Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası (ODGP) hem de Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) kapsamında bir nevi 'ayrıcalıklı statüye' sahip olan tek ülke olmuştur. Üyelik perspektifi açık kalırken Kiyiv, AB'nin kriz yönetimi faaliyetleri çerçevesinde kendisini yararlı bir ortak olarak öne sürme isteğini göstermiştir. Buna bir yanıt olarak, 2000 yılında Nice Zirvesi, Ukrayna'nın ODGP'de kabul edilen kararları tek taraflı olarak desteklemesine izin vermiştir. Bir yıldan kısa bir süre sonra Göteborg'ta AB Zirvesi, Ukrayna'yı AB'nin polis misyonlarına potansiyel katkıda bulunan ülkeler arasında listelemiştir. İspanya Konseyi Başkanlığı sırasında 2002 yılında ODGP/AGSP'nin yetki alanlarında istişare ve işbirliği usullerinin belirlenmesi ve ayrıca üçüncü devletlerin askeri misyonlara katılımının kapsamının genişletilmesiyle, Ukrayna'ya çeşitli AB misyonlarına katılma izni verilmiştir. Örneğin Ukrayna, Bosna-Hersek'teki AB Polis Misyonuna (EUPM) (EUPM/BH) ve Moldova ile Ukrayna'ya yönelik AB Sınır Yardım Misyonuna (EUBAM Moldova ve Ukrayna) katılmıştır. EUBAM kapsamında Kiyiv'e arabulucu rolü atfedilmiştir. Aynı zamanda Ukrayna askerleri Somali'deki Avrupa Deniz Kuvvetleri - ATALANTA Operasyonuna (EU NAVFOR - ATALANTA) da katkıda bulunmuşlardır. Ayrıca Ukrayna, HelBRoC adlı AB Savaş Grubuna katılan ilk AB üyesi olmayan ülke olmuştur.¹⁸²

Bununla birlikte, AB-Ukrayna ilişkisindeki genel sorunlar kalmıştır. Ayrıca Cumhurbaşkanı Kuçma'nın ikinci görev süresinde de devam etmiştir. Ülkenin ifade özgürlüğü ile ilgili ciddi sorunları, hem 1999'daki cumhurbaşkanlığı hem de 2002'deki

---

¹⁸¹ Kuzio, 2003, s. 17.

¹⁸² Laura C. Ferreira-Pereira and Alena Vysotskaya Guedes Vieira, "Ukraine in the European Union's Partnership Policy: A Case of Institutionalized Ambiguity", **European Politics and Society**, C. 16, S. 2, 2014, s. 151.

parlamento seçimlerinin hileli olması, idari kaynakların kötüye kullanılması,¹⁸³ piyasa reformlarında durgunluk ve fiilen uygulanan değişiklikler AB’de artan ‘Ukrayna konusunda yorgunluk’¹⁸⁴ haline katkıda bulunmuştur. Ukrayna siyasi elitlerin dile getirdiği AB’ye katılım arzularına Brüksel, Ukrayna’nın mevcut işbirliği çerçevesinden tam olarak yararlanmasını öneriyordu.¹⁸⁵

AB’nin söz konusu yaklaşımı Ukraynalı yetkililer nezdinde Rusya yanlısı duyguların güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Sonuç olarak, başta Almanya olmak üzere Ukrayna’yı destekleyen üye ülkeler konumlarını yeniden değerlendirmeye başlamışlardır. Nihayetinde, Ukrayna’nın gelecek üyeliğinin Rusya’nın izolasyonuna yol açacağı yönündeki genel endişe, AB üye devletlerinin baskın tutumu haline gelmiştir¹⁸⁶. AB, Rusya ile ilişkilerine zarar vermemek ve Ukrayna’yı Avrupa’nın kenarındaki tanımsız bir ‘gri bölge’ içinde tutmak amacıyla, Ukrayna’dan ‘Avrasya’ (yani Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ve ‘Avrupa’ (yani AB) arasında seçim yapmasını ister gibi görünmekten kaçınıyordu¹⁸⁷. AB ve Batı Avrupa hükümetleri, Ukrayna’dan ‘Avrupa’ ile Avrasya arasında seçim yapmasını istememekle birlikte, Ukrayna’nın sürekli değişen çok vektörlü dış politikasını da ciddiye almamıştır. Dönemin Avrupa Komisyonu Başkanı Romano Prodi’nin ifadesiyle, “AB’ye katılımıyla Balkan ülkeleri ait oldukları yere katılacaklar ancak Fas, Ukrayna ya da Moldova’nın böyle gerekçesi yoktur. Ukrayna AB’den hep sinyal istemeye devam etmekte, AB ise Ukrayna’nın önce kendini kanıtlaması gerektiğini söyleyerek cevaplamaktadır. Gerçekte her iki taraf da mevcut durumdan memnun.”¹⁸⁸

---

¹⁸³ Molchanov, 2004, s. 455.

¹⁸⁴ Kuzio, 2003, s. 19.

¹⁸⁵ Svyetlov, 2007, s. 537.

¹⁸⁶ Aktaran: Ferreira-Pereira and Vieira, 2014, s. 148.

¹⁸⁷ Kuzio, 2003, s. 10.

¹⁸⁸ Aktaran: Kuzio, 2003, s. 31.

Aslında bu dönemde her iki taraf da resmen kabul edilmemiş fakat fiilen olmuş bir şey birbirlerine yaklaşma politikaları benimsemişlerdir. Ukrayna, bu hedefleri baltalayan iç politikaları benimserken ‘Avrupa tercihi’ söylemini ve AB’ye üyelik amacını sürdürmüştür. AB, gelecekte üyelik teklifinde bulunmadan Ukrayna’ya ortak değerlerine yaklaşma sorumluluğunu yüklemiştir.

2.1.2 Avrupa Komşuluk Politikası

11 Mart 2003 tarihinde AB Komisyonu, Ukrayna da dahil olmak üzere aday veya potansiyel aday olarak belirlenmemiş komşu ülkelere yeni bir ilişki formatı sunan “Daha Geniş Avrupa Komşuluğu: Doğu ve Güney Komşularımızla İlişkilerimiz için Yeni Bir Çerçeve” adlı belgeyi hazırlamıştır. Bu belgenin temelinde AB, en yakın doğu ve güney komşuları ile ilişkilerini yönetmek üzere yeni politika geliştirmeye başlamış ve 12 Mayıs 2004’te Avrupa Komşuluk Politikası’nı (AKP) takdim etmiştir.¹⁸⁹

AKP, AB’nin normatif düzenini dışarıya aktararak ve ortak pazara erişim karşılığında komşuluğunda siyasi ve ekonomik reformları teşvik ederek bir istikrar ve refah bölgesini oluşturmayı hedeflemiştir.¹⁹⁰ Katılım sürecinde olduğu gibi, AKP kapsamında da komşu ülkelerin, herhangi bir üyelik perspektifi olmaksızın AB yönetim modeline dahil edilerek kamu politikalarını ve ekonomilerini geliştirmek ve modernleştirmekten faydalanmaları öngörülmüştür.¹⁹¹ Başka bir deyişle, AKP’de AB ile komşu ülkeler arasındaki ilişkiler ‘işbirliğinden fazla fakat entegrasyondan az’ veya ‘ekonomik entegrasyon ve siyasi işbirliği’ olarak karakterize etmek mümkündür.¹⁹² Bu durum, AKP’nin en baştan beri genişlemeye bir

---

¹⁸⁹ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament “Wider Europe — Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours”, 2003, s. 4, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0104:FIN:EN:PDF> (Erişim tarihi 05.03.2024).

¹⁹⁰ Wolczuk, 2009, s. 188.

¹⁹¹ ENEPO, “Working Paper on Concepts and Definitions of Institutional Development (harmonisation) and Methodology of Measuring Them” EU **Eastern Neighbourhood: Economic Potential and Future Development**, 2007, 9.

¹⁹² Wolczuk, 2018, s. 339.

alternatif olarak tasarlandığını ortaya koymaktadır. Söz konusu politikanın hedefleri arasında 2004'te genişlemiş AB ile yeni komşuları arasında yeni ayırım çizgilerinin ortaya çıkmasını önlemesi de bulunmuştur. Bununla birlikte AB, AKP kapsamında geliştirdiği araç ve platformların geniş bir yelpazeye doğru komşularının ancak kimilerin dahil olmasını öngörmüştür. Komisyon Başkanı Romano Prodi'nin ifadesiyle AKP komşu ülkelere, “kurumlar dışında her şeyin paylaşılması” teklifinde bulunmuştur.¹⁹³ Başka bir deyişle, Avrupa entegrasyonunun ‘dış halkası’¹⁹⁴ olan AKP, AB'nin komşu ülkelerinin bir tür ilerici entegrasyonuna erişim sağlamıştır.

Hukuki açıdan AKP, esas olarak, AB ile AKP ortakları arasında ilişkileri için mevcut sözleşmeye dayalı temele eklenen ‘yumuşak hukuk’ araçlarına dayanmıştır.¹⁹⁵ AKP'nin ana aracı, AKP ülkelerinin AB ile daha yakın entegrasyondan yararlanmak için yerine getirmeleri gereken kapsamlı bir önlemler listesinden oluşan ve ortaklaşa kararlaştırılan Eylem Planlarıdır. Söz konusu Eylem Planları İlerleme Raporları ile birlikte ilgili ülkelerle önceden var olan ‘katı’ sözleşme çerçevelerini tamamlamaktadır.¹⁹⁶ AKP araçları, ikili ilişkilerde halihazırda oluşturulmuş kurumsal temelinde işlemektedir. Araçların bu esnek ‘katmanlaşması’, ilişkiler geliştikçe AKP ülkelerin tercihlerini karşılayabileceği anlamına gelmektedir. Böylece komşularla ikili etkileşimlerde Birlik, politikayı onların ihtiyaç ve beklentilerine göre şekillendirmiştir.¹⁹⁷

2004 genişlemesinden sonra olası yeni sınırlarında karşılıklı bağımlılıkla baş etme ihtiyacının farkına varan AB, 2003 yılında Ukrayna'yı AKP'ye dahil etmeye karar vermiştir.

---

¹⁹³ Frank Schimmelfennig, “Beyond Enlargement. Conceptualizing the study of the European Neighbourhood policy”, **The Routledge Handbook on the European Neighbourhood Policy**, T.Schumacher (Ed.), Abingdon, Routledge, 2018, s. 45.

¹⁹⁴ Ibid., s. 48.

¹⁹⁵ Wolczuk, 2009, s. 188.

¹⁹⁶ Wolczuk, 2018, s. 338.

¹⁹⁷ Ibid., s. 340.

Avrupa Komşuluk Politikası'nın başlatılması Ukrayna'da Turuncu Devrim'le aynı zamana denk gelmiş ve bu durum Ukrayna'nın AB'ye ilişkin beklentileri daha da güçlendirmiştir.

Avrupa Komşuluk Politikası kapsamı çerçevesinde AB, Ukrayna'ya temel olarak hukukun üstünlüğü, iyi yönetim, azınlık hakları da dahil olmak üzere insan haklarına saygı gibi ortak değerlere, iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesine, sürdürülebilir kalkınma ve piyasa ekonomisi ilkelerine dayalı ayrıcalıklı ilişki teklif etmiştir.¹⁹⁸ Komşuluk politikasına göre, siyasi, ekonomik ve kurumsal reformların etkili bir şekilde uygulanması karşılığında, Ukrayna'ya tıpkı diğer komşu ülkeler gibi ticaretin daha fazla serbestleştirilmesiyle birlikte Birliğin iç pazarına kademeli olarak entegrasyon olanağı sunulacaktır. AKP'nin kilit 'havucu' olan ortak pazara erişim teklif edilmesi, 2000'li yılların başlarından beri ilişkileri yeni bir yasal çerçeveye kaydırmaya çalışan Ukrayna elitlerini tatmin etmemiştir.¹⁹⁹ Aslında ikili ilişkilerin bir üst seviyeye getirme talebi 2004 yılında Eylem Planı'na ilişkin müzakereler sırasında Ukrayna tarafından dile getirilen temel taleplerden biri olmuştur. AB kurumları ve kilit üye devletleri, dönemin ilişkilerinin bu şekilde geliştirilmesine hazır değildir. Komisyon, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın ve kurulmuş AB-Ukrayna İşbirliği Konseyi'nin ikili ilişkilerin etkili düzeyde geliştirmesi için yeterli bir yasal çerçeve sağladığı kanaatinde olmuştur ve Ukrayna için özel ve geniş kapsamlı istisnalar yaparak önce imzalanmış olan anlaşmanın ötesine geçme konusunda isteksizdir.²⁰⁰

21 Şubat 2005 tarihinde, İşbirliği Konseyi toplantısı sırasında Ukrayna - Avrupa Birliği ortak Eylem Planı onaylanmıştır. Söz konusu Eylem Planı, Ukrayna'nın AB ile ikili işbirliğinin mevcut yasal çerçeveye değişiklik yapmadan onun boyutlarını önemli ölçüde

---

¹⁹⁸ Svyetlov, 2007, s. 535.

¹⁹⁹ Wolczuk, 2018, s. 339.

²⁰⁰ Ibid., s. 340.

genişletmeyi m¼mk¼n kılmıştır.²⁰¹ İçeriği açısından Eylem Planı, daha çok Ukrayna'nın çeşitli alanlardaki somut y¼k¼ml¼l¼klerinin bir listesidir. Ukrayna-AB Eylem Planı, siyasi diyalog ve reformlar; sosyo-ekonomik reformlar ve kalkınma; iç pazara kademeli katılımıla ticaret, piyasa ve d¼zenleyici reformlar; adalet ve içişleri; enerji, ulaştırma, bilgi toplumu ve evre; bilim ve teknoloji, k¼lt¼r, eğitim gibi alanlar da dahil olmak ¼zere g¼lendirilmiş işbirliğinin ¼ncelikli alanlarına odaklanmıştır.²⁰² Belirtilen alanların her biri için iyileştirme ve reform ¼nerileri içermiştir. Ancak, belgede yer alan ifadelerin çok muğlak ve Ukrayna liderliğinin dikkat etmesi gereken ¼nceliklerin ancak genel hatlarla çizilmiş olduğunu belirtmekte de fayda vardır. AB'nin bu ya da şu tavsiyelerinin uygulanmasına ilişkin belirli son tarihler belirlenmemiştir. Bununla birlikte, mevcut ikili işbirliği kurumların çerçevesinde Eylem Planı h¼k¼mlerinin uygulanmasının izlenme prosed¼r¼ ¼ng¼r¼lm¼řt¼r. S¼z konusu Plan h¼k¼mlerine uyulmasına ilişkin ilk değerlendirmenin, uygulanmasından en geç 2 yıl sonra gerçekleştirilmesi planlanmıştır.²⁰³

Ayrıca Komisyon, 'Turuncu Devrim' sonucunda kanıtlanan Ukrayna'nın demokratik y¼nelimini takdir etmek amacıyla Ek ¼nlemlerin Listesini kabul etmiştir. Bu Liste, Eylem Planı'nın ¼nceliklerini bir kez daha vurgularken, belirlediği siyasi kriterlerinin yerine getirilmesi durumunda yeni 'genişletilmiş anlaşma'ya ilişkin m¼zakerelerin başlatılması vaadini de içermiştir. Gayri resmi olarak, ¼zg¼r ve adil parlamento 2006 seçimlerinin y¼r¼t¼lmesi, Ukrayna'da daha fazla demokratikleşmeyi teşvik etmek için ¼n koşul olarak belir lenmiştir.

---

²⁰¹ Dogovirno-pravova baza spivrobitnıstvı Ukrayina-ES, 2013, http://comeuroint.rada.gov.ua/komevoint/control/uk/publish/article.jsessionid=653A3AA11F0E0A3ED760591CBC45D1A8?art_id=55176&cat_id=47123 (Erişim tarihi 09.03.2024).

²⁰² Plan diy Ukrayina-Evropeyskiy Soyuz, 2005, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_693#Text (Erişim tarihi 04.03.2024).

²⁰³ İbidem.

Özellikle AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası eski Yüksek Temsilcisi Javier Solana ve Dış İlişkiler ve Avrupa Komşuluk Politikasından Sorumlu Komisyon Üyesi Benita Ferrero Waldner, Ukrayna'nın reformlar lehine "stratejik bir seçim" yaptığını ve V. Yuşçenko'nun göreve başlamasının yeni fırsatlar açtığını vurgulayarak AB'nin belirli zaman çerçevesinde bu seçimi destekleyecek doğru eylemleri bulmak gerektiğini dile getirmişlerdir.²⁰⁴ Ancak AB, 30 Aralık 2005'te anti-damping mevzuatı kapsamında 'geçiş ekonomisine sahip ülkeler' listesinden çıkarıp Ukrayna'ya piyasa ekonomisine sahip ülke statüsü vermiş olsa da Ukrayna'yı hala potansiyel üye ülke olarak görme konusunda isteksiz kalmıştır.

Ukrayna-AB Eylem Planı'nın öngördüğü siyasi önceliklerinin yerine getirilmesi, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın yerine geçecek yeni ve genişletilmiş bir anlaşmanın imzalanması konusunda Mart 2007'de müzakerelerin başlatılmasını mümkün kılmıştır. Ukrayna'nın Dünya Ticaret Örgütü'ne katılımının 18 Şubat 2008'de tamamlanmasının ardından, Ukrayna ile AB arasında kapsamlı bir serbest ticaret bölgesinin oluşturulmasına ilişkin müzakereler başlatılmıştır. Bu da taraflar arasında malların, sermayenin ve hizmetlerin hareketinin serbestleştirilmesine ve tarife dışı ekonomik düzenleme araçlarının geniş çapta uyumlaştırılmasına giden yolu açacaktır.

9 Eylül 2008'de Paris'teki Ukrayna-AB Zirvesi sırasında Ortak Bildiri imzalanmıştır. Bu Bildiriyle Ortaklık Anlaşması, Ukrayna'nın bir Avrupa devleti olarak tanınması ve vize serbestisi diyalogunun başlatılması gibi önemli gelişmeler kaydetmiştir.²⁰⁵ Belirsizliğine rağmen AB ile ortaklığın Ukrayna'ya sağlık gereklilikleri, çevre standartları, bölgeler arası

---

²⁰⁴ Aktaran: Olena Skripnik, "İstoriya spivpratsi Ukraini Evropeyskim Soyuzom u ramkah evropeyskoyi politiki susidstva", **Umanska starovina: Naukoviy jurnal**, Uman, Vidavniço-poligrafičny tsentr "Vizavi", C. 3, 2017, s. 31.

²⁰⁵ Ukraine-European Union Summit Joint Declaration On The Ukraine-EU Association Agreement, 9 September 2008, Paris, <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/samiti-ukrayina-yes> (Erişim tarihi 06.03.2024).

işbirliği, sosyal alan, balıkçılık, acil durumlar, ticaret, iletişim, bilimsel araştırma gibi her alanda Avrupa kurumlarıyla ayrıcalıklı ilişkiler kurma fırsatları sunması beklenmiştir. Gelecekte, endüstriler arasında işbirliğine ilişkin bir mutabakat anlaşmasının²⁰⁶ ve teknik yardım için bir eylem planının kabul edilmesi, ulusal mevzuatın Avrupa mevzuatına uyarlanması, ilgili AB programları çerçevesinde etkileşimin geliştirilmesi öngörülmüştür.

Böylece 2000’li yılların başında yer alan Ukrayna-AB ilişkilerindeki kritik gelişme biraz belirsiz bir şekilde gerçekleşmiştir. Ancak bu dönemde ortaya çıkan yenilikler zamanla AB’nin Ukrayna’ya yönelik sonraki daha etkili girişimlerinin öncüsü olmuşlardır.

2.1.3 Avrupa Birliği Doğu Ortaklığı ve Diğer Girişimler

Avrupa Komşuluk Politikasının dışında AB, Ukrayna’yı daha sonra doğu komşuluğuna yönelik yeni projelere, özellikle 2007 tarihli Karadeniz Sinerjisine ve 2009 tarihli Doğu Ortaklığına dahil etmiştir.

11 Nisan 2007’de Avrupa Komisyonu, Karadeniz ülkeleriyle ticaret, ekonomi ve güvenlik alanında ilişkileri geliştirmeyi amaçlayan bölgeye yönelik yeni bir işbirliği stratejisini - Karadeniz Sinerjisi - öne sürmüştür. AB’nin doğu sınırında bölgesel işbirliğini güçlendirmeye yönelik bir stratejinin geliştirilmesi, 2004-07 genişlemesinin neden olduğu jeopolitik değişiklikler ve Rusya ile enerji konusunda bazı görüş ayrılıklarının ortaya çıkmasıyla hızlandırılmıştır. Avrupa Birliği bu güçlendirmeyi, uzun süren çatışmalara doğrudan müdahalede değil, daha fazla güven oluşturmalarını teşvik etmede ve mevcut engelleri ortadan kaldırmada görmüştür. Stratejiye göre söz konusu bölgesel işbirliği, Hazar havzasından doğal gaz ve petrolün taşınması; bölgedeki ayrılıkçı eğilimlerin zayıflatılması; yasa dışı göç, mal ve insan kaçakçılığının azaltılması; insan hakları ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin ve çevrenin korunması; yeni ulaşım bağlarının oluşturulması;

---

²⁰⁶ Ukrayna ve AB enerji alanları arasında bu tür ilk belge 2005 yılında imzalanmıştır.

denizcilik ve balıkçılık politikalarının geliştirilmesi gibi alanlarda uluslararası projelerin hayata geçirilmesini amaçlamıştır. Bu strateji, Karadeniz bölgesi ülkelerinin (Romanya, Bulgaristan, Yunanistan, Rusya, Türkiye, Ukrayna, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan ve Moldova) dışişleri bakanlarının AB bakanlarıyla, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü de dahil olmak üzere mevcut işbirliği kanalları ve platformlarda düzenli toplantıların yapılmasını öngörmüştür.

Bir açıdan Karadeniz Sinerjisi, Moskova ile jeopolitik rekabete girmeksizin Avrupa'nın Kiev'le olan ilişkisini genişletmek ve derinleştirmek için tasarlanmıştır.²⁰⁷ Karadeniz Sinerjisi girişimlerinin uygulanmasının sonuçları genel olarak mütevazı olsa da, strateji kapsamında Ukrayna ile AB arasındaki işbirliğinin başarılı örnekleri bulunmaktadır. En başarılı örneklerinden biri, tarafların Karadeniz bölgesindeki, özellikle de Transdinyester'deki çatışmaların çözümüne ortak katılımıdır.

AB politikasındaki benzersiz bir yenilik, Polonya ve İsveç tarafından 2008 yılının ortasında açıklanan AB Doğu Ortaklığı girişimidir. Bu program 2009 yılında Avrupa Komşuluk Politikasının stratejik alt kümesi olarak ortaya çıkmıştır.²⁰⁸ 4 Aralık 2008'de Avrupa Komisyonu tarafından onaylanmış bu girişim, AB'nin üç doğu komşusu (Ukrayna, Beyaz Rusya ve Moldova) ve Güney Kafkasya'nın üç ülkesi (Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan) ile daha yakın işbirliğini öngörmüştür. Ortaklığın ardındaki yeni fikir, işbirliğinin iki - ikili ve çok taraflı - düzeyde gerçekleşmesidir. Öncelikle ülke içi modernizasyona hizmet eden ikili düzeyde Ortaklık, ortak ülkelere yalnızca daha güçlü siyasi bağlar kurmakla kalmayıp, aynı zamanda daha fazla yasal tutarlılığı, dış politika ve güvenlik

---

²⁰⁷ Hanna Şelest, "Çornomorska sinergiya", Zovnişni spravi, S. 9, 2008, https://www.academia.edu/367988/%D0%A7%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%81%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B3%D1%96%D1%8F (Erişim tarihi 06.03.2024).

²⁰⁸ Raik, Blockmans, Osypchuk and Suslov, 2024, s. 39.

politikası işbirliğini sağlayan yeni nesil ortaklık anlaşmaları sunmuştur. Amacı bölge ülkelerinin entegrasyonunu teşvik etmek olan; çok taraflı düzeyde ise Ortaklık, dahil olan ülkelerin demokrasi, ekonomik bütünleşmesi, enerji güvenliği ve insanlar arası temaslar gibi dört alanda deneyim alışverişi ve siyasi diyalog için bir forum oluşturmaya yönelik bireysel çabalarını desteklemiştir. Doğu Ortaklığı'nın ortaya çıkışı, bir açıdan hem Polonya'nın hem de Baltık Devletleri'nin Kiyiv'e üyelik perspektifi sunma çağrılarına bir yanıt olarak değerlendirilebilir.²⁰⁹ Dahası, bazı araştırmacıların gözlemlediği gibi, bu girişim yalnızca AB'nin dış politikasında bir 'Doğu Boyutu' başlatmak için değil, aynı zamanda Ukrayna ile ilişkileri canlandırmak için tasarlanmıştır.²¹⁰

2007'de yapılan özgür ve adil parlamento seçimlerinin ardından taraflar, sonrasında Ukrayna-Avrupa Birliği Ortaklık Anlaşması'na dönüşecek bir anlaşma konusunda müzakerelere başlamışlardır. Herman Van Rompuy'un Avrupa Birliği tarafından şimdiye kadar müzakere edilen türünün en gelişmiş anlaşması²¹¹ olarak nitelendirdiği AB-Ukrayna Ortaklık Anlaşması, AB'nin Ukrayna ile gelişmiş ve ayrıcalıklı bir ilişkinin yanında daha iddialı ve kapsamlı bir yasal çerçeve sunmasını da amaçlamıştır. Bu Anlaşma aracılığıyla Avrupa Birliği, Ukrayna ile kademeli ekonomik entegrasyonu ve siyasi işbirliğini derinleştirmeyi amaçlayan giderek daha yakın bir ilişki kurmak niyetinde olmuştur. Ortaklık Anlaşması'nın amacı, Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Bölgesi çerçevesinde Ukrayna'nın AB iç pazarına ekonomik entegrasyonunu sağlamaktır. Burada ayrıca belirtmesi gereken şey, Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Bölgesi'nin gelecek Ortaklık Anlaşması'nın ayrılmaz bir parçası olarak dahil edilmesi, AB'nin genel ortaklık politikasında eşsiz bir yenilik teşkil

---

²⁰⁹ Ferreira-Pereira and Vieira, 2014, s. 150.

²¹⁰ İbidem.

²¹¹ Aktaran: Maryna Rabinovych, Anne Pintsch, "From the 2014 Annexation of Crimea to the 2022 Russian War on Ukraine: Path Dependence and Socialization in the EU-Ukraine Relations", **JCMS: Journal of Common Market Studies**, 2024, s. 5.

etmektedir. DTÖ'ye üyelik kazanması nedeniyle Ukrayna, AB doğu komşuları arasında bu teklifi alan ilk ülke olmuştur. 2008 yılında başlayan müzakereler 19 Aralık 2011 tarihinde Kiyiv'de düzenlenen on beşinci Ukrayna-AB Zirvesi sırasında başarıyla sonuçlanmıştır. 30 Şubat 2012'de Brüksel'de Anlaşma, müzakere heyetlerinin başkanları taraflarından paraflanmıştır.

Entegrasyon odaklı bir anlaşma olarak tasarlanan Ortaklık Anlaşması ile Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Bölgesi, AB'nin Ukrayna ile ilişkilerinde önemli bir değişim noktasını temsil etmiştir.²¹² Daha spesifik olarak, anlaşma, birleşik AB müktesebatının gelişimini ele almak için çeşitli mekanizmaların yanı sıra anlaşmazlık çözümünün karmaşık biçimlerini içeren dinamik ve geleceğe yönelik bir yasal çerçeve olarak geliştirilmiştir. Bununla birlikte, Ukrayna'nın tek pazara entegre edilmesine yönelik anlaşma, Ukrayna'nın yasalarını ve politikalarını AB'ninkilerle uyumlu hale getirmesini ve sanki AB'nin bir parçasıymış gibi AB standartlarına yasal ve düzenleyici yaklaşmayı sürdürmesini gerektiren kapsamlı, ayrıntılı ve bağlayıcı hükümler içermiştir.²¹³

Ukrayna-Avrupa Birliği Ortaklık Anlaşması giriş ve yedi bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler 1. "Genel ilkeler"; 2. "Dış politika ve güvenlik politikası alanında siyasi diyalog ve reformlar, siyasi birlik, işbirliği ve yakınlaşma"; 3. "Adalet, özgürlük ve güvenlik"; 4. "Ticaret ve ticaretle ilgili konular"; 5. "Ekonomik ve sanayi işbirliği"; 6. "Finansal işbirliği"; 7. "Kurumsal, genel ve nihai hükümler". Anlaşmada toplam 486 madde, 44 ek ve 3 protokol yer almaktadır.

Anlaşmanın Giriş bölümünde Ukrayna'nın AB ile ortak tarihi ve değerleri paylaşan bir Avrupa ülkesi olduğu belirtilmektedir. Ayrıca Ukrayna'nın Avrupalı kimliğine ve Avrupa

---

²¹² Kataryna Wolczuk, "State building and European integration in Ukraine", **Eurasian Geography and Economics**, C. 60, S. 6, 2019, 739.

²¹³ Wolczuk, 2018, s. 341.

tercihi konusunda geniş bir sivil konsensüs varlığına dikkat çekilmiştir ve onların Avrupa Birliği tarafından tanınmasına önemli bir vurgu yapılmıştır.²¹⁴

Genel İlkeler Bölümünde taraflar, Avrupa Birliği'nin üzerine inşa edildiği ortak değerlerin aynı zamanda Ortaklık Anlaşması'nın da ana unsurları olduğunu kabul etmişlerdir. Bununla birlikte, Ukrayna'nın AB ile siyasi birliği ve Ekonomik Entegrasyon Anlaşması'nın uygulanmasındaki ilerlemenin yanı sıra Ukrayna tarafından ortak değerlere gösterilen uyum ve siyasi, ekonomik ve hukuki alanlarda AB ile yakınlaşmada kaydedilen ilerlemeye bağlı olacaktır.²¹⁵

"Dışişleri ve güvenlik politikası alanında siyasi diyalog ve reformlar, siyasi birliktelik, işbirliği ve yakınlaşma" bölümü, tarafların ortak çıkarların olduğu tüm alanlarında dış politika ve güvenlik politikasına ilişkin konumlarını kademeli olarak yakınlaştırmak amacıyla siyasi diyalogu geliştireceklerini belirtmektedir.²¹⁶

"Adalet, özgürlük ve güvenlik" bölümü, hukukun üstünlüğünü ve insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmek amacıyla adalet, özgürlük ve güvenlik alanında işbirliği güçlendirme hedefini tanımıştır.²¹⁷

"Ticaret ve ticaretle ilgili konular" bölümünde öngörölmüş derinleştirilmiş ve kapsamlı serbest ticaret bölgesi, tarafların arasında malların, hizmetlerin, sermayenin ve kısmen işgücünün hareketinin serbestleştirilmesinin ve Ukrayna ekonomisinin kademeli olarak AB iç pazarına girişini amaçlayan düzenleyici yakınlaşmanın yasal temelini tanımlamaktadır.²¹⁸

---

²¹⁴ Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part, 2014, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0529\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0529(01)), s. 6 (Erişim tarihi 09.03.2024).

²¹⁵ Ibid., s. 6-7.

²¹⁶ Ibid., s. 7-10.

²¹⁷ Ibid., s. 10-13.

²¹⁸ Ibid., s. 13-14.

Anlaşmanın “Ekonomik ve sektörel işbirliği” bölümü, Ukrayna ve AB mevzuatının uyumlaştırılmasına ilişkin koşullar, usuller ve zaman çerçeveleri, Ukrayna’nın ilgili kurumların kurumsal kapasitesinde reform yapma yükümlülükleri ile Ukrayna ve AB arasındaki işbirliğinin ilkelerine ilişkin hükümleri içermektedir. Enerji, ulaştırma, çevre koruma, sanayi politikası ve girişimcilik, tarım, vergilendirme, istatistik, mali hizmetlerin sağlanması, turizm, uzay araştırmaları, sağlık hizmetleri, bilimsel ve teknik işbirliği, kültür, eğitim gibi Ukrayna ekonomisinin çeşitli sektörlerinde ilgili önlemler öngörülmektedir.²¹⁹

“Finansal işbirliği” bölümü, Ortaklık Anlaşması’nın uygulanmasını teşvik etmek; Ukrayna’nın AB’den finansal yardım alma mekanizmasını ve yollarını; verilmesi için öncelikli alanlar; kullanımının etkinliğinin izlenmesi ve değerlendirilmesi prosedürünü özetlemektedir. Buna ek olarak, söz konusu bölümün hükümleri, Ukrayna mevzuatının AB mevzuatı ile kademeli olarak uyumlu hale getirilmesi yoluyla, dolandırıcılık, yolsuzluk ve yasa dışı faaliyetleri önlemek ve bunlara karşı mücadele etmek amacıyla Ukrayna ile AB arasındaki işbirliğinin derinleştirilmesini ve ilgili bilgi alışverişini öngörmektedir.²²⁰

“Nihai Hükümler” bölümü, Ortaklık Anlaşmasının yürürlüğe girmesini takiben Ukrayna ile AB arasında Ortaklık Konseyi ve Parlamento Ortaklık Komitesi gibi yeni formatların ve düzeylerin oluşturulmasını öngörmüştür. Anlaşmanın uygulanmasına sivil toplumu dahil etmek amacıyla bir Sivil Toplum Platformu oluşturulacaktır.²²¹

AB-Ukrayna Ortaklık Anlaşması ve öngördüğü Serbest Ticaret bölgesi, Avrupa Ekonomik Alanı (AEA) Anlaşması kadar kapsamlı olmasa da, hükümlerinin çoğu, AEA’nın yasal yakınlaştırılmasına yakındır.²²² Aynı zamanda ekonomik ve sektörel entegrasyon için

---

²¹⁹ Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part, 2014, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0529\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0529(01)), s. 14-23 (Erişim tarihi 09.03.2024).

²²⁰ Ibid., s. 23-29.

²²¹ Ibid., s. 30-33.

²²² Wolczuk, 2018, s. 341.

yasallaştırılmış, ayrıntılı ve bağlayıcı bir çerçeve yoluyla ticaretin önündeki tarife dışı ticari engellerin ortadan kaldırılması vaadini taşıyarak “standart” bir Serbest Ticaret bölgesi anlaşmasının ötesine geçmektedir.²²³

Buna ek olarak Ortaklık Anlaşması, Ukrayna’nın ODGP ve özellikle AGSP kapsamındaki statüsünün farklılaşması konusunda geçerlilik sağlamış, hatta bu durumu iletmiştir. Çünkü yalnızca dış politika, güvenlik politikası ve nükleer silahların yayılmasının önlenmesi konularında ortaklığı sağlamayı değil, aynı zamanda çatışma önleme ve kriz yönetimi alanında ikili işbirliğini güçlendirmeyi de amaçlamıştır. Ortaklık Anlaşması, tarafların kriz yönetimi konusunda AB-Ukrayna istişarelerini geliştirmek; Ukrayna’nın gelecekteki ODGP operasyonlarına katılma fırsatlarını ortaklaşa belirleme uygulamasına devam etmek, AB liderliğindeki kriz yönetimi operasyonlarında AB ile Ukrayna arasındaki İstişare ve İşbirliği için ‘Seville’ Düzenlemelerini uygulamak; Ukrayna’nın AGSP kapsamında eğitim faaliyetlerine ve kriz yönetimi tatbikatlarına katılımını sağlamak ve Ukrayna barışı koruma birimleri ile AB güçleri arasında uygun olduğu durumlarda birlikte çalışabilirliği artırmak gibi çeşitli hedeflerine ulaşmasının gerekliliğine dikkat çekmiştir.²²⁴

Ukrayna’nın AKP çerçevesinde lider konumunu ve AB için stratejik ve siyasi öneminin yanı sıra 2008 ile 2012 yılları arasında ODGP ortak deklarasyonlarına ve kriz yönetimi misyonlarına katılmak üzere AB ile bir çerçeve anlaşması olan tek Doğu Avrupa ülkesi olduğunu göz önünde bulundurarak, ülkenin Birliğin Ortaklık politikasında çok özel bir konum kazandığını söylemek mümkündür. Üstelik iki aktör arasındaki işbirliği, Avrupa Birliği’nin Ortaklık Politikasına dahil olan ülkelerle karşılaştırıldığında Ukrayna’yı bir

---

²²³ Wolczuk, 2012, s. 5, <https://issuu.com/centreforeuropeanreform/docs/120902163019-1d8f869965d941ad900f4978732d1000> (Erişim tarihi 3.04.2024).

²²⁴ EU-Ukraine Association Agenda, 2009, <https://mfa.gov.ua/en/about-ukraine/european-integration/eu-ukraine-association-agreement>, (Erişim tarihi 3.04.2024).

miktar öne çıkaran yeni özellikler de barındırmıştır.²²⁵ Ancak tüm bunlara rağmen Birliğin Ukrayna'ya yönelik ortaklık politikası hiçbir zaman sürdürülebilir, resmi olarak kabul edilmiş bir stratejik ortaklığa yol açmamıştır.

Ortaklık Anlaşması'nın Ukrayna'nın üyelik hedeflerini ne engellediği ne de desteklediği göz önüne alındığında, Doğu Ortaklığı Politikası çok az şey katmış, hatta Ukrayna'nın doğu komşularından farklılığını azalttığı için geriye doğru bir adım olmuştur.²²⁶ AB ile bağları ve istekleri oldukça düşük olan eski Sovyet devletleriyle aynı grupta yer almak, Ukrayna için hayal kırıklığı olmuştur. Bu nedenle, Doğu Ortaklığı Politikası'nın çok taraflı boyutu, AB ile ikili bağlarından çok daha az önemli olmuştur.

2.2 1990'lar - 2013 ARASINDA UKRAYNA'NIN AVRUPA BİRLİĞİ'NE YÖNELİK POLİTİKASI

Resmi bağımsızlık öncesi Ukrayna, 16 Temmuz 1990 tarihli Ukrayna Devlet Egemenliği Bildirgesi'nde Avrupa Birliği ile işbirliği yapma arzusunu ilk defa belirtmiştir. Bildirgenin 10. bölümü, Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin uluslararası ilişkilerde eşit bir katılımcı olarak hareket ettiği, genel barışın ve uluslararası güvenliğin güçlendirilmesini aktif olarak teşvik ettiği ve genel Avrupa sürecine ve Avrupa kurumlarına doğrudan katıldığını beyan etmiştir.²²⁷ Ancak Ukrayna bağımsızlığını kazandığından bu yana Avrupa yanlısı bir yol izlemeyi amaçlamış olsa da ülkenin dış politikasının yönü, nihai olarak AB üyeliğine odaklanmadan önce sürekli ve dramatik bir şekilde değişme göstermiştir.

2.2.1 Avrupa Birliği ve Rusya Arasında Kalan Ukrayna

Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin varlığının sona erdiği ve dünya haritasında yeni bir bağımsız Ukrayna'nın ortaya çıktığı günden itibaren, dış politika

---

²²⁵ Ferreira-Pereira and Vieira, 2014, s. 151.

²²⁶ Wolczuk, 2018, s. 341.

²²⁷ Declaration of State Sovereignty of Ukraine, 1990, https://static.rada.gov.ua/site/postanova_eng/Declaration_of_State_Sovereignty_of_Ukraine_rev1.htm, (Erişim tarihi 3.04.2024).

kimliğini oluşturma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Avrupalı Ukrayna eski Ukrayna SSC'nin tek gerçek alternatifi olarak gözükmüştür. Sonuçta kültürüne ve dünya görüşüne göre Ukrayna, kendisinin Avrupa'ya ait olduğuna dair bir inanç içinde olmuştur. Ancak “doğuştan” olan bu kültürel ve coğrafi bağlılık, ülkenin Avrupa'nın siyasi ve ekonomik alanına hızla geri dönmesi için yeterli olamamıştır. Ukrayna'nın Avrupa'ya dönüşünü diplomatik ilişkiler kurma ve ana kıtayla Avrupa-Atlantik örgütlerine katılma gibi temellerden başlatması gerekmiştir.

Ukrayna'nın Avrupalılara ait olduğu fikri en başından beri siyasi bir aksiyom olarak kabul edilmesine rağmen, bu ‘kanonik’ fikir pek çok yorumu beraberinde getirmiştir. Bazıları için, Ukrayna'nın Avrupa tercihi, tarihi kaderinin Avrupa yönünde keskin bir dönüşünü kastederken, diğerleri için bu, Avrupa-Asya sınırında kendi Ukrayna yolunun döşenmesi anlamına gelmektedir. Kimileri için Ukrayna'nın Avrupalı bir ülke olması ‘Avrupa sosu altında’ Sovyet Cumhuriyetin fiili restorasyonu anlamına gelmektedir.²²⁸ İlk zamanlarda, yani 16 Temmuz 1990'da Devlet Egemenliği Bildirgesi'nin kabulü ile 1 Aralık 1991'deki Ukrayna Halk Referandumu arasındaki dönemde, Avrupalı bir Ukrayna, yerli siyasetçiler ve diplomatlar için gerçek bir hedeften ziyade daha çok bir hayal olarak var olmuştur. Bu hayal, küresel hedeflere sahip olmaksızın Avrupa yaşam standardına sahip, normal bir Avrupa devletinde yaşamaktır.

Leonid Kravchuk'un başkanlığı dönemi (1991-1994), Ukrayna'nın Avrupa Birliği ile işbirliğini tesis etmeye yönelik proaktif ve dinamik dış politika çabalarının yanında AB'nin tarafsız pasifliği ile işaretlenmiştir. Bu dönemde Ukrayna'ya bir dizi Batı Avrupalı liderin ziyareti gerçekleşmiştir. Aralarından en dikkat çekicilerinden biri, 23— 24 Ocak 1992 tarihinde Kiyiv'e Fransa Dışişleri Bakanı Roland Dumas'ın ziyareti olmuştur. Söz konusu

---

²²⁸ Zlenko, 2021, s. 8.

ziyaret sırasında Diplomatik ilişkilerin kurulmasına ilişkin bir Protokol, Dışışleri Bakanlığı Düzeyinde İstişareler Anlaşması ve Vize Kolaylığına İlişkin Konsolosluk Anlaşması imzalanmıştır. Ancak Ukrayna için asıl önemi taşıyan sinyal, Fransa'nın bağımsız Ukrayna'yı güçlendirmekle ilgilenmesi olmuştur.²²⁹ Dahası, Dumas hem görüşmelerde hem de basın toplantısında Ukrayna'nın Avrupa Topluluğu'na katılma fikrini desteklediğini doğrulamakla birlikte Fransa'nın bu yoldaki eylemlerini stratejik ortağı Almanya ile uyumlu hale getireceğine söz vermiştir.²³⁰ Daha sonra Milletvekili Magdalena Goff başkanlığında bir Avrupa Parlamentosu (AP) heyeti Ukrayna'ya gelmiştir. Heyet, Cumhurbaşkanı Leonid Kravchuk ve Ukrayna Parlamentosunun başkanı İvan Pluşç tarafından karşılanmıştır. Ziyaret sırasında Ukrayna siyasetçileri, heyet üyelerine Ukrayna'nın Avrupa kurumlarına girme sürecinde AP'nin desteğine dair bir umudu ifade etmişlerdir.²³¹ Ancak o dönemin en önemli olayı, 14 Haziran 1994'te Ukrayna'nın eski Sovyet ülkeleri arasında Avrupa Topluluklarıyla bir Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması (OA) imzalamış ilk ülke olmasıdır. Söz konusu Anlaşmanın, Ukrayna'nın Avrupa kurumlarına kademeli entegrasyonunun yasal temellerini atacağına inanılmıştır. Ukrayna'nın OA'yı Rusya'dan bile daha önce imzalanması, Ukrayna elitleri için ülkenin AB'ye yaklaşma sürecinde önde olduğunun ve bir an önce AB ile ilişkilerini partnerlik düzeyine getirmeye çalıştığının bir kanıtı niteliğindedir.

OA'nın imzalanması, Ukrayna'nın, Avrupa siyasi ve ekonomik alanına giden yolda gerçekten önemli bir adım atmış olduğunu gösterse de, gelecek AB üyeliğine dair hiçbir garanti sunmamıştır. Ukrayna ile ilişkilerin geleceği söz konusu olduğunda, Avrupa ülkelerinin temsilcileri her zaman son derece dikkatli davranmışlardır. İmzalanan belgelerde Ukrayna'nın AB üyeliğine dair en azından bir ipucu olarak görülebilecek her türlü ifadeden

---

²²⁹ Zlenko, 2021, s. 9.

²³⁰ İbidem.

²³¹ Ibid., s. 10.

dikkatle kaçınılmış veya başka kelimelerle ifade edilmiştir. Buna rağmen Ukrayna elitleri Avrupa entegrasyonunun yine de mümkün olduğuna, bu konuda başarının Ukrayna’da reformların ne kadar hızlı ve etkili bir şekilde uygulanacağına bağlı olduğuna inanmışlardır.²³² Ancak inancın kendisinin yeterli olmadığı ortaya çıkmıştır. Avrupa, partnerleri Ukrayna’dan gerçek reformlar beklemişlerdir. Ancak Ukrayna liderliği, hükümetin retorik beyanlarının ve bazı karşılaştırmalı hukuki araştırmaların ötesine geçme konusunda başarılı olamamıştır. Her ne kadar 1990’ların ortalarından sonlarına doğru Doğu Orta Avrupa ülkelerinde geçiş süreçleri geçici demokratik konsolidasyon ve ekonomik büyüme hedeflerine büyük ölçüde ulaşmışsa da, aynı hedefler çoğunlukla Ukrayna’nın gündeminde ulaşılması gereken hedefler olarak kalmıştır. Zira Ukrayna’nın Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması’nın Mart 1998’e kadar yürürlüğe girmemesi tesadüf değildir.²³³

Leonid Kuçma’nın toplam iki başkanlık dönemi (1995-1999, 1999-2004), dış politika alanında sürekli değişikliklerin eşlik ettiği çelişkili başarılarla damgasını vurmuştur.

1994 yılında Kuchma, BDT’de daha yüksek bir profili kazandırmayı amaçlayan Rusya yanlısı bir seçim programıyla iktidara gelmiş ve sonra onu hızla değiştirmiştir. Kasım 1995’te Ukrayna, Avrupa Konseyi’nin üyesi olmuş ve Ocak 1996’da Ukrayna Cumhurbaşkanı L. Kuçma, Konseyin toplantısındaki ilk konuşmasında Ukrayna’nın Avrupa Birliği’ne tam üye olma niyetini ilk kez açıkça beyan etmiştir. 1997’de en yüksek siyasi düzeyde istişareler - Ukrayna-AB zirveleri - başlatılmıştır. Bunlardan ilki 5 Eylül 1997’de Kiyiv’de gerçekleşmiş ve Ukrayna liderlerini Avrupa entegrasyonu yönünde aktif eylemlerde bulunmaya teşvik etmiştir. 8 Haziran 1998’de OA’nın öngördüğü Ukrayna - AB İşbirliği Konseyi’nin ilk toplantısında Ukrayna tarafı, Ukrayna’nın AB üyeliğini alma arzusunu resmen ilan etmiş ve aynı yılın 11 Haziran’ında Ukrayna Cumhurbaşkanı’nın

---

²³² Zlenko, 2021, s. 11.

²³³ Molchanov, 2004, s. 459.

Kararnamesi ile Ukrayna'nın AB'ye entegrasyon stratejisi onaylanmıştır.²³⁴ Strateji 140 bölümden oluşurken 2007 yılında Ukrayna'nın Avrupa Birliği'nin üyesi statüsünü elde etmek için yürütme organlarının ana çalışma alanlarını belirlemiştir. Buna göre Ukrayna hükümetinin bir 'Ulusal Program' hazırlaması planlanmıştır. Program planının ilk aşamasında (2000-01) Ukrayna DTÖ'ye katılacak, ikinci aşamasında (2002-03) Ukrayna AB ile serbest ticaret anlaşması imzaladıktan sonra ortak üye olacaktır. 2004 ile 2007 yılları arasında Ukrayna'nın AB'ye tam üyelik müzakerelerin yürütülmesi öngörülmüştür.²³⁵ Şüphesiz bunda, Kuçma'nın iktidarının ikinci döneminde Ukrayna'ya AB üye statüsünü kazandırarak siyasi prestij kazanma isteği etkili olmuştur. Bu da, neticede yine kendisinin baltaladığı bir hedeftir.²³⁶

Kuçma'nın ikinci dönemi sıkıntılı bir dönem olarak tanımlanabilir. Bir yandan Kuchma, Avrupa entegrasyonu stratejik dış politika rotasının geliştirilmesine yönelik yeni örgütsel ve yasal adımlar atarken diğer yandan yönetiminin otoriter eğilimleri ve Rusya'ya yönelmesi yoğunlaşmıştır.

10 Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesinde AB'nin Ukrayna için Ortak Stratejisini onaylama kararına yanıt olarak Ukrayna, Avrupa entegrasyon çabalarını yoğunlaştırmış ve 14 Eylül 2000'de Cumhurbaşkanı kararnamesi ile Ukrayna'nın AB'ye Entegrasyon Programı onaylanmıştır. Bu Programa uygun olarak Ukrayna hükümeti, uygulanmasına yönelik yıllık Eylem Planları geliştirmeye başlamıştır. Biraz sonra Kuçma kendi başkanlığı altında Ukrayna mevzuatının AB mevzuatına uyarlanmasına ilişkin Ulusal Konseyi oluşturmuş ve

²³⁴ Ukaz Prezidenta Ukrainy "Pro zatverdjenja Strategiyi integratsii Ukrainy do Evropeyskogo Soyuzu", 1998, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98#Text>, (Erişim tarihi 3.04.2024).

²³⁵ Programa integratsii Ukrainy do Evropeyskogo Soyuzu, 2000, <https://ips.ligazakon.net/document/U1072>, (Erişim tarihi 3.04.2024).

²³⁶ Kuzio, 2003, s. 18.

hükümet Ukrayna'nın Avrupa Entegrasyonu Konusunda Kamuyu Bilgilendirmeye Yönelik Devlet Programını kabul etmiştir.

2000 yılındaki 'Ukrayna'nın AB'ye Entegrasyon Programı'ndan kaynaklanan ilk düzenlemeler, 2002 ve 2004 yılları arasında yürütme organı bünyesinde Avrupa entegrasyonuna yönelik kurumsal bir çerçevenin oluşturulmasına yol açmıştır. İlk olarak, çeşitli bakanlıklar bünyesinde AB birimleri kurulmuştur. Ayrıca, OA'nın uygulanmasından sorumlu kilit organlar olarak üç bakanlık (Dışişleri, Ekonomi ve Adalet) belirlenmiştir. 2002 yılına gelindiğinde Ekonomi Bakanlığı, Ekonomi ve Avrupa Entegrasyonu Bakanlığı olarak isim değişikliğine uğramış ve kapsamı AB'den gelen teknik yardımın koordinasyonunu içerecek şekilde genişletilmiştir. OA'nın öncelikli olarak ekonomik işbirliğine odaklanmasıyla Ekonomi ve Avrupa Entegrasyonu Bakanlığı, Avrupa gündemini ilerletmek için stratejik bir konuma sahiptir; ancak esas olarak OA kapsamındaki ticari konulara yoğunlaşıp AB ilişkilerinin siyasi boyutunu Dışişleri Bakanlığı'na bırakmıştır. Zamanla Dışişleri Bakanlığı'nın yürütme organlarından en Avrupa yanlısı olduğu ortaya çıkmıştır.²³⁷ Siyasi liderliğin ve diğer bürokratik sektörlerin kararlılığı olmadığı halde, Dışişleri Bakanlığı, mevcut kısıtlamalara rağmen sürekli AB ile ilişkileri güçlendirmeye çalışmıştır. OA'nın 51. maddesi uyarınca Adalet Bakanlığı Ukrayna mevzuatının AB mevzuatıyla uyumlu hale getirilmesine yönelik ilk girişimlerde bulunmuştur. Karşılaştırmalı Avrupa Hukuku Merkezi (*Comparative and European Law center*) kurulmuştur. Ancak o daha sonra 'Ukrayna Mevzuatının Avrupa Birliği Mevzuatına Uyarlanmasına İlişkin Ulusal Programa İlişkin Kanun'u uyarınca Mevzuatın Uyarlanmasından Sorumlu Devlet Departmanı'na dönüştürülmüştür.²³⁸

---

²³⁷ Wolczuk, 2009, s. 195.

²³⁸ Zakon Ukrayini "Pro Zagalnoderjavnu programu adaptatsiyi zakonodavstva Ukrayini do zakonodavstva Evropeyskogo Soyuzu", 2004, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>, (Erişim tarihi 3.04.2024).

30 Nisan 2002 tarihinde Kuçma yeni seçilmiş Ukrayna Parlamentosuna “Avrupa tercihi Ukrayna’nın 2002-2011 yılları için ekonomik ve sosyal kalkınma stratejisinin kavramsal temelleri” konuşmasında ülkenin AB’ye tam üyeliği elde etmek için gerekli ön koşulları oluşturmak üzere Avrupa entegrasyonuna yönelik pratik adımları belirtmiştir.²³⁹ Üç ay sonra, 30 Ağustos 2002’de, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile Ukrayna’nın Avrupa-Atlantik ve Avrupa Entegrasyonu Devlet Konseyi oluşturulmuştur.²⁴⁰

20 Temmuz 2002’de Ukrayna Parlamentosu, Ukrayna’nın Avrupa entegrasyonuna yönelik gidişatını desteklemeye çağrılan bir ‘Avrupa Birliği Üye Devletlerinin Parlamentolarına, Hükümetlerine ve Kamuoyuna Hitap’ı kabul etmiştir.²⁴¹ Aynı yılın 17 Eylül’ünde Ukrayna Cumhurbaşkanı Kuçma, AB üye ülkelerin devlet ve hükümet başkanlarına benzer bir mesaj vermiş ve 20 Kasım 2002’de Ukrayna Parlamentosu Karşılıklı ilişkiler ve Ukrayna’nın Avrupa Birliği ile işbirliği parlamento oturumları düzenlemiştir.²⁴² Avrupa Birliği, Ukrayna’nın Avrupa entegrasyonu yönündeki bu tür eylemlerine yanıt olarak 12 Mart 2003’te, Özel Komşuluk Stratejisi de olarak adlandırılan, Ukrayna için yeni bir AB Ortak Stratejisi yayınlanmıştır. Önerilen yeni ilişki formatına bir tepki olarak Kuçma, 19 Mayıs 2003 tarihinde Ukrayna’nın AB üyeliği başvurusunun geçerliliğini kanıtladığına ve bir sonraki Ukrayna-AB Zirvesinde Ukrayna’nın üyeliği konusunun pratiğe dönüştürülebileceğini beklediğine dair bir açıklama yapmıştır. Birkaç gün sonra, görünüşte bu açıklamayı doğrulamak için ‘Avrupa Günü’ ilk kez önce Kiyiv’de, ardından Ukrayna’nın diğer şehirlerinde kutlanmıştır. O kutlamalar sırasında Cumhurbaşkanı, Ukrayna

---

²³⁹ Poslannya Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoyi Rady Ukrainy “Evropeys’kyy vıbir. Kontseptualni zasady strategiyi ekonomichnogo ta sotsialnogo rozvıtku Ukrainy na 2002-2011 roky”, 2002, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-02#Text>, (Erişim tarihi 3.04.2024).

²⁴⁰ Ukaz Prezidenta Ukrainy “Pro Derzhavnu radu z pytan evropeyskoyi i evroatlantychnoyi intehratsiyi Ukrainy”, 2002, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/791/2002#Text>, (Erişim tarihi 3.04.2024).

²⁴¹ Postanova Verkhovnoyi Rady Ukrainy “Pro Zvernennya Verkhovnoyi Rady Ukrainy do parlamentiv, uryadiv ta gromadskosti derzhav - chleniv Evropeyskogo Soyuzu”, 2002, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20-IV#Text>, (Erişim tarihi 3.04.2024).

²⁴² Vidnyanskiy, 2018, s. 25.

vatandaşlarına hitap ederek Ukrayna'nın Avrupa entegrasyon sürecine katılımının alternatifini olmadığını bir kez daha vurgulamış, ancak dönemin ikili ilişkilerde hâlâ 'yapıcı belirsizliğin' mevcut olduğunu belirtmek zorunda kalmıştır.²⁴³ Bu konuşmayı takiben Avrupa Komisyonu Başkanı R. Prodi'den AB'nin aktif diyaloga hazır olduğuna dair bir mektup gelmiştir.

Ekim 2003'te Yalta'da düzenlenen yedinci Ukrayna-AB Zirvesinde Avrupa Birliği, Ukrayna'ya 3-5 yıl için tasarlanan, esas olarak yapılması gerekenleri içeren ve yine uygulanması halinde gelecekte beklenen AB'ye üyeliğin verilmesini öngörmeyen Eylem Planını önermiştir. Bu, özellikle başkanlık seçimlerinin arifesinde Ukrayna'da yoğun siyasi mücadelelerin yaşandığı bir dönem olduğundan, Kiyiv'in tedirgin tepkisine neden olmuştur.

Bu durum, Ukraynalı yetkililerin AB'nin Ukrayna'ya yaklaşımından hayal kırıklığına uğradığı ve bu hayal kırıklığı dalgasında Rusya Federasyonu'na dönmeye hazır olduğunu ifade ettiği ilk örnek değildir. Nisan 2001'de Kuchma, "Avrupa'da Ukrayna'ya ne kadar az kapı açılırsa, Ukrayna da Rusya ile o kadar çok işbirliği yapacaktır" demiştir.²⁴⁴ Bu tür açıklamaları, AB'de Ukrayna'nın söylem ve eylemlerindeki dengesizlik ve 'Kuchma-gate' krizinden büyüyen 'Ukrayna'dan yorgunluğu' ile Rusya Federasyonu'ndaki iç siyasi değişiklikleri mümkün kılmıştır. Mart 2000'de Vladimir Putin'in RF Cumhurbaşkanı olarak seçilmesi özellikle önem arz etmektedir. O dönemde Putin, selefi Yeltsin'in aksine, Ukrayna'nın kendi sınırları içerisinde bağımsız bir devlet olarak var olma hakkını hiçbir zaman reddetmemiştir. O, Ukrayna'nın bağımsızlığını kabul ederken, Ukrayna-Rusya stratejik ortaklığını yenileyerek Ukrayna'yı daha yakın bir ilişkiye çekmeye çalışmıştır. Bu yaklaşım, Rusya karşıtı duygular beslemeyen ve dış politika konularında Rusya ile yakın işbirliği yapmayı tamamen doğal gören doğu Ukrayna iş adamları (oligarklar) için kabul

---

²⁴³ Vidnyanskyy, 2018, s. 25.

²⁴⁴ Oleg Varfolomeyev, "The EU's Unwanted Stranger?", Euractiv, <https://www.euractiv.com/section/mid-south/opinion/the-eu-s-unwanted-stranger/> (Erişim tarihi 6.02.2024).

edilebilirdir. Söz konusu durum, 1998-2002 Ukrayna Parlamentosunda “Rusya ile birlikte Avrupa’ya” başlıklı hizipler arası bir grubun oluşturulmasından belli olmuştur.²⁴⁵

Ayrıca 2000 yılından beri, ciddi suistimal iddialarının ardından Batı’nın Kuçma’yı tecrit etmesiyle teşvik edilmiş Ukrayna, BDT’ye katılımını artırmıştır. Ocak-Şubat 2003’te Kuchma, büyük ölçüde törensel BDT Devlet Başkanları Konseyi başkanı pozisyonuna seçilen ilk Rus olmayan aday olmuştur. Ayrıca Rusya, Ukrayna, Belarus ve Kazakistan, BDT Serbest Ticaret Bölgesi (Ortak Ekonomik Alan) kurulması konusunda mutabakata varmışlardır. Bununla birlikte Ukrayna’nın hiçbir zaman BDT’nin hukuki üyesi olmadığını, zira 1993 BDT Şartını hiçbir zaman onaylamadığını ve dolayısıyla yalnızca bir ‘katılımcı’ olduğunu belirtmek de önemlidir.²⁴⁶

Kuçma’nın ikinci cumhurbaşkanlığı döneminde, Ukrayna yetkililerinin Avrupa tercihini gerçekte geri plana koydukları açıkça ortaya çıkmıştır. Hem Hükümet hem de Parlamento, AB’ye entegrasyon sürecini aktif olarak destekleyecek kararlılık ve yetenekten yoksun olup Avrupa meselelerinde başkanın liderliğini devretmiştir. 2002 yılında Avrupa Entegrasyonu için bir Parlamento Komitesi’nin kurulması, Ukrayna Parlamentosu’nda Avrupa entegrasyonuna ilişkin ilk değişiklik olmuştur. Eski Dışişleri Bakanı Borys Tarasiuk liderliği altında faaliyet gösteren bu Komite, AB ve NATO üyeliği için parlamentonun desteğini almayı ve Avrupa entegrasyonu ile ilgili yasama eylemlerini koordine etmeyi amaçlamıştır. Ancak Komite gerekli kalıcı yetkileri güvence altına almayı başaramamış ve bu da parlamento içindeki pozisyonunun zayıflamasına yol açmıştır. Her ne kadar Parlamento teorik olarak Avrupa entegrasyonunu desteklese de, Ukrayna’nın Avrupa entegrasyon çabalarına, özellikle de Ukrayna mevzuatının müktesebatla uyumunun ilerletilmesine önemli ölçüde katkıda bulunma kararlılığı ve yeteneğinden yoksundu. Ayrıca

---

²⁴⁵ Kuzio, 2003, s. 9.

²⁴⁶ Ibid., s. 10.

yürütme ve yasama organları arasında Avrupa işlerine ilişkin etkin bir koordinasyon mekanizması kurulmasına yönelik bir girişim de olmamıştır.²⁴⁷

Kuchma, başkanlığı sırasında sözde çok yönlü, ancak pratikte Rusya ile AB arasında kalan iki yönlü bir dış politika izlemiştir. Kuchma, Ukrayna'nın AB ve NATO'ya entegrasyonunun Rusya ile bağların kopması anlamına gelmediğine inanmıştır. Bir zamanlar kendisinin belirttiği gibi, Ukrayna'yı Rusya'dan ayırmak, Rusya'yı Avrupa'dan ayırmak kadar imkansızdır.²⁴⁸ Ancak Kuçma'nın Rusya ile Batı aktörler arasında var olan gerilimi istismar etme ve birbirilerine karşı kışkırtma çabaları Ukrayna'nın uluslararası konumunu zayıflatmakla birlikte, hem Rusya hem de Batı ülkeleriyle daha yakın ilişkiler kurmasını engellemiş ve dış politikasında güvensizlik yaratmıştır. Dahası, Kuchma'nın çok yönlü 'oyunları' Ukrayna içinde bölgesel bölünmeyi derinleştirmiştir.²⁴⁹

2.2.2 Turuncu Devrimden Sonra Avrupa Birliği'ne Dönük Politika

2004-05'te Ukrayna, siyasi seçim krizi ve onun barışçıl çözümü ile demokratik bir atılım yaşamıştır. Ekim ve Kasım 2004'teki cumhurbaşkanlığı seçimleri sırasında, görevden ayrılan başkan Leonid Kuchma'nın desteklediği Viktor Yanukoviç'in kazandığı ilan edilmiş, ancak yaygın oylamaya hile karıştırıldığı iddialarından yüz binlerce Ukraynalı protesto için sokaklara çıkmıştır. Turuncu Devrim toplam 12 gün sürmüştür. Devrim, 22 Kasım'da, Seçim Komisyonu tarafından V. Yanukoviç'in cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ikinci turundaki zaferinin bildirilmesinin ertesi günü başlamıştır. O gün yüz bine kadar protestocu seçim sonuçlarının tahrif edilmesine karşı İstiklal Meydanı'nda (Maydan Nezalejnosti) toplanmıştır. 3 Aralık 2004'te protestoların etkisi altında Ukrayna Yüksek Mahkemesi oylamanın tekrarlanmasına karar vermiştir ve böylece devrimin sona ermesini sağlamıştır.

---

²⁴⁷ Wolczuk, 2009, s. 196-197.

²⁴⁸ Aktaran: Kuzio, 2003, s. 10.

²⁴⁹ Elena Kropatcheva, "Ukraine's Foreign Policy Choices after the 2010 Presidential Election", **Journal of Communist Studies and Transition Politics**, C. 27, S. 3-4, 2011, s. 521.

Sosyologlara göre ülke genelinde 5 ila 6 milyon kişi sivil itaatsizliğe katılmıştır.²⁵⁰ Kitlesele protestolar, halkın arzusunun Ukrayna'yı "pasif bir halk üzerinde hüküm süren elit tarafından yönetilen" bir devletten ziyade çoğulcu demokrasiye dönüştürmek olduğunu göstermiştir.²⁵¹ 2004 yılında cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Yuşçenko'nun zaferi, Ukrayna'nın Avrupa tercihi retoriğini beyanlardan gerçek politikaya dönüştürme konusunda güçlü bir potansiyele sahip olan Avrupalılaşıma yolunda dikkate değer bir dönüm noktası olarak görülmüştür.²⁵²

Ukrayna'daki siyasi kriz doğası gereği iki yönlü gelişmiştir; AB ile entegrasyona ilişkin bir dış politika meselesini ve daha küresel anlamda Rusya ile Batı arasındaki jeopolitik tercihi temsil etmiştir.²⁵³ Turuncu Devrim sonucunda çok vektörlü dış politika rotasından vazgeçme ve Ukrayna'nın bağımsızlığının ilanından bu yana ilk defa Rusya'ya alternatif bir bölgesel liderlik rolü oynama konularında kararlı yeni bir lider iktidara gelmiştir. Elbette bu durum Ukrayna-Rusya ilişkilerinin büyük ölçüde kötüleşmesine katkıda bulunmuştur. Daha 2005 baharında Rusya, Ukrayna'nın Avrupa ve Avrupa-Atlantik entegrasyonunu ucuz gazla desteklemeyeceğini açıklamıştır. O zamandan beri Yuşçenko'nun cumhurbaşkanlığı dönemi boyunca 2005-2006 ve 2008-2009 yıllarında Ukrayna ile Rusya arasındaki ilişkilerde gaz savaşları yaşanmıştır. Ayrıca yeni Ukrayna hükümeti, reformların hızlandırması ve Ukrayna'nın AB ile ilişkilerine dinamizm kazandırılmasını ayrı bir önceliği haline getirmiştir.

2004 cumhurbaşkanlığı seçimleri ve Avrupalı liderler tarafından memnuniyetle karşılanan muhalefet güçlerinin temsilcisi V. Yuşçenko'nun zaferinin ardından Ukrayna'nın Avrupa Birliği ile ilişkilerinin iyileşmesi yönünde umutlar oluşmuştur. 23 Ocak 2005'te

---

²⁵⁰ Vidnyanskyy, 2018, s. 4.

²⁵¹ Oleksandr Svyetlov, "Ukraine and the EU: Challenges and Opportunities", **Jean Monnet Conference The EU in a global perspective: intercultural dialogue across three continents**, F. Lehmann, M. Blaschke (Eds.), Bremen, 2008, s. 150.

²⁵² İbidem.

²⁵³ Wolczuk, 2009, s. 197.

İstiklal Meydanı'nda Viktor Yuşçenko, “Yerimiz Avrupa Birliği’dir, hedefim birleşik bir Avrupa’da Ukrayna’dır!... Sevgili dostlar, kendimize iddialı görevler koyuyoruz, ancak ben onların yakında şerefli emellere dönüşeceğine inanıyorum”²⁵⁴ ifadeleri içeren açılış konuşmasını yapmıştır. Yeni seçilmiş Cumhurbaşkanı, Ukrayna Parlamentosu’na hitaben yaptığı konuşmada, AB’ye katılmayı Ukrayna’nın ana stratejik görevi olarak tanımlamış ve Ukrayna’nın Avrupa yönelimi lehine ikna edici argümanlar sunmuştur.²⁵⁵ Daha önce Ukrayna yetkilileri Avrupa Birliği üyelik statüsüne ilişkin müzakereleri 2007 yılında bitirmeyi umduklarını açıklamışlardır. Yuşçenko ise Ukrayna’nın 2016’dan önce AB’ye katılacağını vaat etmiştir. Ancak AB, Kiyiv’in planları konusunda bu süreçte oldukça temkinli ilerlemiştir. AB nezdinde Ukrayna, Avrupa’nın eteklerinde ikamet eden coğrafi bir yabancı olarak görüldüğü için Brüksel ikili ilişkide yavaş ilerlemeyi tercih etmiştir.

Turuncu Devrim’den sonra Ukrayna toplumunda baskın olan Avrupa coşkusunun yanı sıra Avrupalıların çoğunluğunun Ukrayna’nın Avrupa umutlarına yönelik olumlu tutumunun arka planına karşı, Ukrayna Cumhurbaşkanı V. Yuşçenko 21 Şubat 2005 tarihinde Brüksel’de 2005-2008 yılları için tasarlanan Ukrayna-Avrupa Birliği Eylem Planı’nı imzalamıştır. Yeni program, işbirliğinin tüm konularında diyalogun yoğunlaştırılmasını öngörmüş ve ikili işbirliğinin öncelikli alanlarını belirlemiştir. Bunların arasında: demokrasiyi ve hukukun üstünlüğünü garanti eden kurumların istikrarını ve etkinliğini daha da güçlendirmek, demokratik seçimleri, medya özgürlüğünü ve ifade özgürlüğünü güvence altına almak gibi öncelikler vardır. Eylem Planının nihai hedefi, 2008’den sonra mevcut OA’nın yerini alması beklenen, AB ile siyasi ortaklık ve ekonomik entegrasyona ilişkin yeni bir anlaşmanın imzalanması olmuştur Bu dönemde Y. Timoşenko

---

²⁵⁴ Promova Yuşçenka na Maydani v den inavhuratsiyi, 2005, <https://mediateka.suspilne.media/media/2142>, (Erişim tarihi 6.02.2024).

²⁵⁵ Vidnyanskyy, 2018, s. 10.

başkanlığındaki hükümetinde Avrupa entegrasyonundan sorumlu Başbakan Yardımcısı pozisyonu ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler, 2005 yılında Yuşçenko'nun, Ukrayna'nın 2003 yılında önerildiği AKP'den yararlanamadığını resmen vurgulamasına rağmen Ukrayna politikasında yer almıştır.²⁵⁶

Nisan 2005'te Ukrayna hükümeti, AB-Ukrayna Eylem Planı'nda belirtilen yükümlülüklerin yerine getirilmesine yönelik teknik düzenlemeye ilişkin Ukrayna-AB Eylem Planı'nın uygulanmasına yönelik önlemlerin ilk kapsamlı kararnamesini onaylamıştır. 1 Eylül'de AB vatandaşlarına yönelik vize rejimini iptal etmiştir. Kasım 2005'te, geri kabul ve belirli Ukrayna vatandaşları kategorileri için vize serbestisine ilişkin ve Mart 2007'nin başlarında, siyasi ortaklık ve ekonomik entegrasyonla ilgili yeni ve güçlendirilmiş bir anlaşmanın imzalanmasına ilişkin Ukrayna ile Avrupa Birliği arasındaki müzakereler başlamıştır.

Mayıs 2009'da Prag'da, Viktor Yuşçenko başkanlığındaki Ukrayna heyeti, doğu komşusunda AB dış politikasının farklılaşmasını ve meşruiyetini artırmayı amaçlayan Avrupa Komşuluk Politikası'nın bir yan ürünü olan Doğu Ortaklığı (DO) girişiminin kuruluş zirvesine katılmıştır. DO girişimi, AB ile çok taraflı işbirliğini teşvik etme ve destekleme aracı olarak Ukrayna'nın ilgisini çekmiştir. Ayrıca söz konusu girişim, teorik olarak Ukrayna'nın bölgesel liderlik oluşturma şansını artırabilecek bir bölgesel diyalog platformu olarak değerlendirilmiştir. 2009 yılında Budapeşte Zirvesinde, dönemin Dışişleri Bakanı Petro Poroshenko, DO'nun bölgedeki gelişme potansiyelini eleştirmiş, ancak aynı zamanda girişimi yeterli düzeyde mali araçlarla destekleyerek onun daha fazla işlevselleştirilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Ukrayna bakışından bu görevi yerine getirmenin temel koşulları, DO'nun çok taraflı yönlerde gerçekleştirilmesini üstlenmek ve ayrıca Ukrayna'nın AB ile

---

²⁵⁶ Orest Krasivskiy, "Ukrayina v konteksti shidnogo vimiru politiki ES", **Naukovi zapiski 2012. Spetsialnyy vipusk**, s. 191.

ikili ilişkilerini kavramsal olarak çerçevelemektir. DO kapsamında AB-Ukrayna ilişkilerinin önemli bir parçası, Ortaklık Anlaşması'nın hazırlanması ve uygulanmasına yönelik Ukrayna Ortaklık Gündemi'nin geliştirilmesidir. Kasım 2009'da resmi olarak onaylanan Ortaklık Gündemi, özü itibarıyla AB-Ukrayna Eylem Planı'ndan farklılık göstermiş ve ortak mülkiyet ve ortak sorumluluk ilkelerine göre uygulanmayı öngörmüştür. Ukrayna açısından yeni anlaşmanın bir Ortaklık Anlaşması olarak imzalanması ve böylece Ukrayna'nın Avrupa entegrasyon sürecinin nihai sonunu tanımlaması gerekmektedir.²⁵⁷ Ancak Avrupa Komisyonu ve Avrupa Devlet ve Hükûmet Başkanları Konseyi bu temel soruna ilişkin tutumlarını açıkça dile getirmeye henüz hazır değildir.

Viktor Yuşçenko'nun başkanlık döneminde ülkenin içinde bulunduğu durumun Ukrayna'nın Yürütme otoritelerinin bileşimindeki sistematik değişiklikler nedeniyle Avrupa entegrasyon süreci için son derece elverişsiz olduğunu belirtmekte fayda var. Böylece, beş yıl boyunca iki kez Yulia Timoşenko da dahil olmak üzere toplam üç kişi Ukrayna Başbakanı olarak görev yapmıştır. Aynı dönemde Ukrayna Dışişleri Bakanlığı, iki kez Volodymyr Ogrzyzko da dahil olmak üzere toplam beş kişi tarafından yürütülmüştür. Ukrayna ile AB arasındaki ilişkilerin derinleşmesine katkıda bulunacak ülkedeki değişikliklere odaklanan planlı çalışma, ilgili dönemde Ukrayna Parlamentosu'nun üç değişikliği yaşanmasıyla önemli ölçüde karmaşıklaşmıştır. Aynı zamanda, Parlamentonun farklı dönemlerinde parlamento çoğunluğunun önemli ölçüde farklı siyasi güçler tarafından temsil edilmesi de dikkate alınmalıdır. 2008-2009 küresel mali ve ekonomik krizi, başta ekonomik alanda olmak üzere reformların uygulanmasında önemli bir kısıtlayıcı faktör haline gelmiştir. Bu koşullar altında, Ukrayna devletinin liderliğinin, sıradan Ukraynalılar ve Avrupa

---

²⁵⁷ Oleksandr Stegnyy, "Ukraine and the Eastern Partnership: 'Lost in Translation'?", **Journal of Communist Studies and Transition Politics**, C. 27, S. 1, 2011, s. 57.

siyasetçilerin beklediği sistemik temel reformları gerçekleştirmekte objektif olarak yetersiz kaldığını söylemek mümkündür.²⁵⁸

Gerçek reformların ve Ukrayna'nın Avrupa entegrasyonunun sonuçlarının olmaması, ülkedeki Avrupa şüphecilerinin ve Rus yanlısı siyasi güçlerin etkisini artırmasına katkıda bulunmuştur. Bunun sonucunda 2009 Ukrayna cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Avrupa yanlısı politikacılar yenilmiştir.

2.2.3 Avrupa Birliği-Rusya Dengeleme Politikasına Dönüş

2010 cumhurbaşkanlığı seçimleri, iktidarı Cumhurbaşkanı Viktor Yuşçenko'dan eski rakibi Viktor Yanukoviç'e devrederek Ukrayna'daki siyasi durumu tersine çevirmiş ve sonuç olarak Ukrayna dış politikasının yönünde de değişiklik getirmiştir.

Yanukoviç, ülkenin bağımsızlığını gerçek anlamda mümkün kılacak ekonomik bağımsızlık hedefinin, o dönemin kriz sonrası koşullarında pek gerçekçi olmadığını ve Ukrayna'nın hem Rusya'dan hem de Batı'dan yeni mali enjeksiyonlara ihtiyacı olduğunu bizzat itiraf etmiştir. Kropatcheva'nın belirttiği gibi Ukrayna elitleri, hem Rusya hem de Batılı aktörlerle olumlu ilişkilerin ve her ikisinden de daha fazla bağımsız olmanın gerekliliğini savunmuştur. Hem Rusya hem de Batı yönelimine duyulan ilgi, elit iç rekabet ve mücadeleleri, ülkenin bölünmüş kimliği gibi yurt içi faktörler ve ayrıca Batı-Rusya ilişkilerinin 'sıfırlanması' gibi dış faktörler Ukrayna'nın dengeli bir dış politika izlemesini sağlamışlardır.²⁵⁹

Yeni seçilmiş cumhurbaşkanının dış politika alanındaki ilk hamlelerinden biri, 21 Nisan 2010'da Rusya ile Ukrayna arasında 'Kharkiv Anlaşmaları'nın imzalanması olmuştur. Bu anlaşmaya göre Ukrayna, Rus Karadeniz Filosunun Kırım'daki varlığının 25 yıl süreyle

---

²⁵⁸ Gurak, "2019, s. 289.

²⁵⁹ Kropatcheva, 2011, s. 533.

2042 yılına kadar uzatılmasını ve karşılığında Rusya, sonraki on yıl boyunca Ukrayna'ya gazda yüzde 30 indirim yapmayı kabul etmiştir.

Bu kararı ve Yanukoviç'in 2004 ve 2010 cumhurbaşkanlığı seçimleri sırasında Rusya ile ilişkileri yeniden başlatmayı vaat eden siyasi duruşunun hatırlanması, siyasi analistlerin ve araştırmacıların onu Rusya yanlısı bir Cumhurbaşkanı olarak etiketlemesine olanak tanımıştır.²⁶⁰ Ancak 'Kharkiv anlaşmalarının' imzalanması kararının yalnızca Yanukoviç'in kişisel menfaatleriyle belirlendiğini söylemek yanlış olur. Bu kararın arkasında, tarihsel olarak Rusça konuşan sanayi işçi sınıfı ile orta ve doğu Ukrayna'nın kırsal kesimleriyle ilişkilendirilen Rusya yanlısı oligarşik sermayenin güçlü lobisi etkili olmuştur. Bu sermaye Rusya merkezli hammadde, mal ve sermaye akışına bağlıdır. Turuncu Devrim'den sonra, Yanukoviç'in arkasında duran ve Rus işletmeleriyle güçlü bağlantıları olan Dmytro Firtash ve Yuriy Boyko'nun da dahil olmak üzere Ukrayna oligarkları, enerji işinde kişisel kayıplar yaşayıp, Ukrayna'nın dış politikasında Rusya vektörünün daha güçlü olmasına katkıda bulunmuşlardır.²⁶¹ Ayrıca ekonomik krizin başlangıcından itibaren Yanukoviç'in 'Bölgeler Partisi' temsilcileri arasında, Ukrayna ekonomisinin yalnızca Rusya tarafından kurtulabileceğine dair bir inanç hakimdi.

Ancak Yanukoviç'in seçim manifestosunun Batı vektörüne birçok dolaylı gönderme içerdiğini de belirtmek önemlidir. Doğrudan yabancı yatırımı artırma, Ukrayna'nın küresel pazardaki rekabet gücünü güçlendirme, ekonomik modernizasyonu uygulama ve enerji tasarrufu sağlayan teknolojileri uygulamayı vaat etmiştir.²⁶² Ayrıca, Ukrayna'yı "Doğu ile

---

²⁶⁰ Kharkivski ugody: v čomu sut dokumenta i yak za nöho golosuvali v Radi 4. Sklykannya, 2021, <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/15/infografika/bezpeka/xarkivski-uhody-chomu-sut-dokumenta-yak-noho-holosuvaly-radi-vi-sklykannya>, (Erişim tarihi 03.03.2024).

²⁶¹ Kropatcheva, 2011, s. 530.

²⁶² Peredviborna programa kandidata na post Prezidenta Ukrainy, Yanukovych Viktor Fedorovych, 2010, <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2010/WP0095eaf.html>, s. 3.

Batı arasında bir köprü²⁶³ haline getirirken AB ve ABD ile stratejik ortaklıklar²⁶⁴ geliştirmeyi hedeflemiştir. Yanukoviç'in seçim kampanyası sırasında belirlediği hedeflerin büyük çoğunluğu Batı'nın mali yardımına, kredilerine, doğrudan yabancı yatırımlarına ve teknolojilerine ihtiyaç duymuştur. Buna ek olarak, Yanukoviç'in destekçileri arasındaki Batı yönelimli oligarklar - örneğin Rinat Akhmetov ve Serhiy Taruta - kazançlı ekonomik fırsatlara daha fazla erişim elde etmek amacıyla Batı ile daha yakın ilişkiler kurmaya ilgi göstermiştir. Nitekim, Yanukoviç'in ilk yurt dışı gezisini Moskova yerine Brüksel'e yapmış olmasını vurgulamakta da fayda vardır. Daha sonra Yanukoviç, kendi Bölgeler Partisi'nde bile Avrupa entegrasyon gündemine karşı çıkan Rusya yanlısı gruplara etkili bir şekilde direnmiştir.²⁶⁵

Yanukoviç'in AB ile ilgili ana hedefleri vize serbestisini ve derin bir serbest ticaret bölgesini içeren yeni bir ortaklık anlaşması olmuştur. Zaten bu dönemde Yanukoviç de dahil olmak üzere Ukraynalı politikacılar AB ile Ortaklık Anlaşması'nın (OA) imzalanmasıyla Ukrayna'nın üye olacağını sıkça dile getirmektelerdir. Kendisi ve hükümeti de aynı zamanda Ukrayna halkı arasında Anlaşmanın Ukrayna'yı modernleştirmenin ve reform etmenin, yatırımları getirmenin ve refah düzeyini artırmanın bir yolu olarak algılanması için çabalamıştır. AB, OA'da üyelikten herhangi bir şekilde bahsedilmesinden korkarken; Yanukoviç, OA ile ilgili Ukraynalıların beklentilerini arttırmış ve böylece kendisini retorik olarak AB entegrasyonunun tuzağına kaptırmıştır. Yanukoviç, AB yanlısı söylemi benimsedikten sonra Parlamentodaki muhalefet, OA'nın tamamlanması için gerekli yasal düzenlemeler konusunda iktidar koalisyonuyla birlikte oy kullanmıştır.

²⁶³ President Viktor Yanukovich's address to the Verkhovna Rada of Ukraine, 2010, <http://www.president.gov.ua/en/news/16600.html>, (Erişim tarihi 03.03.2024).

²⁶⁴ Peredviborna programa kandidata na post Prezidenta Ukrainy, Yanukovich Viktor Fedorovich, 2010, <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2010/WP0095eaf.html>, s. 7.

²⁶⁵ Sonia Koshkina, **Maidan. Nerozkazana Istoriya**, Kyiv: Bight Star Publishing, 2015, s. 27.

Yanukoviç'e yakın oligarklar da dahil olmak üzere güçlü iş dünyası aktörleri, AB pazarına daha fazla erişim ve hukukun üstünlüğünden faydalanma umuduyla Ukrayna ile OA'yı desteklemişlerdir. 2005'ten başlayarak Ukrayna siyasetçilerinin OA ile gelecekteki AB üyeliği arasında bir bağlantı kurarak kamuoyunun zihninde Anlaşma ile Ukrayna'nın müreffeh ve demokratik geleceği arasında güçlü bir bağlantı oluşturmasını sağlamıştır. Dahası, AB tarafından OA'nın öngördüğü koşulluluğa paralel olarak Ukrayna vatandaşlarına yönelik vize serbestisi için koşulluluğun eklenmesi, OA'nın AB'ye vizesiz seyahat gibi ek bir somut ödülle ilişkilendirilmesine katkıda bulunmuştur.²⁶⁶ AB'nin OA koşulluluğu, yargı sisteminde uzun süredir beklenen reformlar, yolsuzlukla mücadele, şeffaf kamu alımları kamuoyunda yankı bulmuş ve Ukraynalılar arasında AB üyeliğine verilen desteğin artmasına katkıda bulunmuştur. Ayrıca Ukrayna siyasetçilerinin Avrupa ile entegrasyonu Avrasya entegrasyonuna bir alternatif olarak sunması ve AB'nin açıklamalarına göre OA'nın öngördüğü serbest ticaret bölgesi faydalarının Rusya'nın teklif ettiği Gümrük Birliği faydalarının önüne geçmesi göz önüne alındığında, Avrupa yanlısı Ukrayna vatandaşlarının kafalarında OA, Ukrayna'nın Rusya kucaklarından kurtulacağına dair bir güvenceye denk düşmüştür.²⁶⁷

Bu nedenle Ukraynalılar için 21 Kasım 2013'te Başbakan Mikola Azarov yönetimindeki Ukrayna hükümetinin OA'yı imzalama hazırlıklarını askıya alma fikrine inanmak zor olmuştur. Bu karar, önce öğrencilerin, gazetecilerin ve sivil aktivistlerin sokaklara çıkmasına neden olmuştur. Daha sonra 29 Kasım'da Vilnius Zirvesi sırasında Yanukoviç'in OA'yı imzalamayı aniden reddetmesi Kiyiv'deki kitlesel protestoları tetiklemiştir. 30 Kasım gecesi güvenlik güçleri Kiyiv'in İstiklal Meydanı'nda çoğu

---

²⁶⁶ Razumkov Centre, "Yevropeyskyi chy Mytnyi Soyuz: Gromadska Dumka", **Natsionalna Bezpeka i Oborona**, 2013, s. 104-132.

²⁶⁷ Koshkina, 2015, s. 50.

öğrenciden oluşan aktivistleri acımasızca dağıtmış ve bu durum ülke çapında ‘Euromaidan’ veya “Onur devrimi” olarak bilinen yeni protestolara yol açmıştır.²⁶⁸ Yanukoviç, 17 Aralık 2013’te Putin ile devlet bütçesinin temerrüde düşmesini önlemek için 15 milyar dolarlık bir kredi ve 2014’ün ilk çeyreği için gaz fiyatlarında %30 indirim sağlayan bir anlaşma imzaladıktan sonra, OA’yı reddetmesinin ardındaki nedenler netleşmiştir. Üstelik Yanukoviç yönetiminin sivil toplumu bastırmaya yönelik taktiğinde de Rusya’nın izleri görülmüştür. Barışçıl protestoların yasaklanması, Euromaidan’ı destekleyen yabancı yetkililerin siyah listesinin oluşturulması, Rusya’nın Kiyiv’deki hükümet danışmanları ve isyan karşıtı ekipman ithalatı gibi somut nedenler, Kremlin’in Ukrayna’daki protestoculara yönelik sert baskısında Yanukoviç’i desteklediğine işaret etmiştir.

Ukrayna kamuoyunun OA hakkında derin bilgi eksikliği, AB teklifinin gerçekte neyle ilgili olduğuna dair birçok yorum yapılmasına neden olmuştur. Herkes OA’da, daha yüksek yaşam standartları, siyasi ve ekonomik reformlar, Avrupa’da hareket özgürlüğü ve Rus hakimiyetinden özgürlük gibi kendi çıkarına uygun birtakım şeyler bulabilmiş ve Yanukoviç’in aniden OA’yı imzalamayı reddetmesiyle kendini tehdit altında hissetmiştir.²⁶⁹ Ancak bu, aynı zamanda AB karşıtı güçlerin Anlaşmayı ‘şeytanlaştırmasını’ da kolaylaştırmıştır.²⁷⁰

Şubat 2014’te ‘Onur Devrimi’ ismi kazanmış Meydan ayaklanması, protestocuların kitlesel olarak vurulmasıyla; ardından Yanukoviç ve çevresinin ülkeden kaçması ve Avrupa yanlısı, Maidan yanlısı güçlerin parlamentoda görev almasıyla sona ermiştir. ‘Onur Devrimi’

---

²⁶⁸ Raik, Blockmans, Osypchuk and Suslov, 2024, s. 44.

²⁶⁹ Ibidem.

²⁷⁰ Olga Burlyuk and Natalia Shapovalova, “‘Veni, vidi, ... vici?’ EU performance and two faces of conditionality towards Ukraine, *East European Politics*, C. 33, S. 1, 2017, s. 47.

iktidar değişikliğine yol açarken Ukrayna ile AB arasındaki ilişkilerde yeni bir aşamanın başlangıcını işaret etmiştir.

2.3 UKRAYNA KRİZİ VE İKİLİ İLİŞKİLERİN GELİŞMESİ

2.3.1 Avrupa Birliği-Ukrayna Ortaklık Anlaşması'nın Onaylanması

‘Onur Devrimi’ni takiben Avrupa Birliği, Ukrayna’ya manevi ve siyasi destek sağlamaya hazır olduğunu göstermiş ve onunla Ortaklık Anlaşması’nın önce siyasi, daha sonra da ekonomik bileşenini imzalamıştır. Söz konusu anlaşmanın imzalanması *a priori* Ukrayna’nın belirleyici uygarlık seçimi haline gelmiştir.

Ortaklık Anlaşması, hacmi ve tematik kapsamı açısından Ukrayna tarihinin en büyük uluslararası hukuki belgesi ve Avrupa Birliği’nin üçüncü bir ülkeyle imzaladığı en büyük uluslararası anlaşmadır. Anlaşma, ‘siyasi ortaklık ve ekonomik entegrasyon’ ilkelerine dayalı olarak Ukrayna ile AB arasındaki ilişkilerin niteliksel olarak yeni bir formatını tanımlamış ve Ukrayna’daki sistemik sosyo-ekonomik reformlar için stratejik bir referans noktası olmuştur. Anlaşma ile sağlanan Ukrayna ile AB arasındaki derinleştirilmiş ve kapsamlı serbest ticaret bölgesi, Ukrayna ile AB arasında malların, hizmetlerin, sermayenin ve kısmen emeğin serbest dolaşımının yasal temelini ve aynı zamanda Ukrayna ekonomisinin AB ortak pazarına kademeli girişi amaçlayan düzenleyici yakınlaşmayı tanımlamıştır.

21 Mart 2014 tarihinde Ukrayna-AB Olağanüstü Zirvesi sırasında, Ukrayna adına Başbakan A. Yatsenyuk tarafından imzalanan Ortaklık Anlaşması’nın siyasi kısmı; yani “Genel ilkeler”, “Siyasi diyalog ve reformlar, dış politika ve güvenlik politikası alanında siyasi ortaklık, işbirliği ve yakınlaşma” ve “Kurumsal, genel ve nihai hükümler” bölümleriyle Nihai Senet imzalanmıştır. Zirvede Ukrayna tarafı ayrıca, Ukrayna’nın 1998 tarihli Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü’nün onaylanmasına ilişkin Ortaklık

Anlaşması'nın 8. maddesinden doğan yükümlülüklerinin, Ukrayna Anayasası'nda uygun değişiklikler yapıldıktan sonra yerine getirileceğini belirten bir açıklama yapmıştır.

27 Haziran 2014 tarihinde, AB Konseyi toplantısı sırasında Ukrayna Devlet Başkanı P. Poroshenko ve Avrupa Birliği liderleri, Ortaklık Anlaşması'nın ekonomik kısmını; yani “Adalet, Özgürlük ve Güvenlik”, “Ticaret ve Ticaretle İlgili Konular”, “Ekonomik ve Sektörel İşbirliği” ve “Finansal İşbirliği ve Dolandırıcılıkla Mücadele Hükümleri” bölümlerini imzalamıştır. Böylece Anlaşmanın iki kısmının metinlerinin birleştirilmesiyle tek bir belge oluşturulmuştur.

16 Eylül 2014'te Ukrayna Parlamentosu ve Avrupa Parlamentosu eş zamanlı olarak Ukrayna ile AB arasındaki Ortaklık Anlaşmasını onaylamıştır. Ukrayna tarafı tüm iç prosedürleri tamamlayıp onay mektuplarını depozitere teslim etmiştir. Anlaşma, 486. maddesi uyarınca 1 Kasım 2014 tarihinden itibaren yürürlüğe girene kadar geçici olarak uygulanmıştır. Uzun bir onay sürecinin ardından 1 Eylül 2017'de Ukrayna ile AB arasındaki Ortaklık Anlaşması bütünüyle yürürlüğe girmiştir.

2.3.2 Anayasa Değişiklikleri ve İstenilen Reformların Yapılması

Anlaşmanın önemli bir unsuru Ukrayna mevzuatının AB hukukuna uyarlanmasıdır. Ortaklık Anlaşması, Avrupa Birliği'nin 355. kanun hükümlerinin Ukrayna'nın ulusal yasal çerçevesine uygulanmasını gerektirmiştir. Bu nedenle, Ukrayna mevzuatının AB hukukuna yakınlaştırılmasına yönelik etkili bir mekanizmanın geliştirilmesi OA'nin önemli unsuru olmuştur²⁷¹.

Ukrayna ile AB arasındaki Ortaklık Konseyi'nin 15 Aralık 2014'teki ilk toplantısında taraflar, Ukrayna-AB Ortaklık Gündemi'nin güncellenmesi konusunda mutabakata varmıştır. Ortaklık Gündemi, Ortaklık Anlaşması'nın koşullarını hazırlamak ve

---

²⁷¹ Tatiana Panfilova, “Orhanizatsiya vykonannya Uhody pro asotsiatsiyu z YES v Ukraini”, **Efektivnist derzhavnoho upravlinnya**, S. 52, 2018, s. 2.

hükümlerinin etkili bir şekilde uygulanmasını teşvik etmek amacıyla taraflarca geliştirilen Ukrayna-AB ilişkilerinin pratik bir aracıdır. AB'nin, mevcut tüm AB yardım kaynaklarının kullanılmasının yanı sıra deneyim alışverişi, en iyi uygulamaların ve teknik bilginin yaygınlaştırılması yoluyla Ortaklık Gündemi'nin amaç ve önceliklerinin uygulanmasında Ukrayna'ya destek sağlaması öngörülmektedir.

2014 yılında kurulan Avrupa Komisyonu Ukrayna Destek Grubu, Avrupa Dış Eylem Servisi, Kiyiv'deki AB Temsilciliği ve üye devletler ile yakın koordinasyon içerisinde reform gündemine ilişkin olarak Ukrayna devlet yetkililerine bilgi ve teknik yardım sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Ukrayna, AB'nin reform sürecindeki kapsamlı yardımının bir parçası olarak kamu güvenliği sektörünün reformu konusunda AB danışma misyonunun yardımından da faydalanmaktadır. AB ayrıca Ukrayna'nın diğer ortaklarından gelen desteğin koordinasyonunu da teşvik etmektedir.

Anlaşma hükümlerine uygun olarak Ukrayna ve AB; özellikle Anayasa reformu, yargı ve kanun uygulama sistemleri, seçim mevzuatı, yolsuzlukla mücadele, kamu yönetimi, ekonomi ve vergilendirme sistemi gibi Ukrayna için en önemli reform alanlarında ana öncelikleri belirlemiştir. Ukrayna, Anlaşmanın uygulanmasına yönelik planlanan önlemleri bu doğrultuda yürütmektedir. Bu önlemlerin uygulamasının sonuçlarına ilişkin Ukrayna Bakanlar Kurulu ve Ulusal Reform Konseyi yıllık raporlar hazırlamaktadır.

Anayasa reformunda Ukrayna yetkililerinin atmış olduğu adımlar şu şekildedir; Ukrayna Cumhurbaşkanı Kararnamesi ile oluşturulan Anayasa Komisyonu, adalet, yetkinin yerinden yönetimi ve insan hakları alanında Anayasa değişiklik taslakları hazırlamıştır. 26 Ekim 2015'te adalet alanında Anayasa değişiklik tasarısı Venedik Komisyonu'ndan olumlu görüş almıştır. 30 Ocak 2016'da Ukrayna Anayasa Mahkemesi, (Adaletle İlgili) Ukrayna Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Ukrayna Anayasasının yenilenmiş 157 ve 158.

maddeleri onaylamıştır. 30 Eylül 2016’da bu değişiklikler yürürlüğe girmiştir. Ukrayna Bakanlar Kurulu ve Ulusal Reform Konseyi’nin raporlarına göre, Anayasa’da yetkinin yerinden yönetimi ve adalet alanlarında yapılan değişikliklerin Avrupa standartlarını karşıladığı kabul edilmiştir. Ukrayna Anayasası’nda insan hakları alanında yapılacak değişiklik tasarısının uzmanların tartışmaları gerçekleştirilmiştir. Eylül 2018’de, ülkenin Avrupa-Atlantik yönelimini daha da sağlamlaştırmak için Ukrayna Parlamentosu, Ukrayna Anayasası’nda AB ve NATO üyeliğini Ukrayna’nın hedefleri olarak belirleyen değişiklikleri onaylamıştır.²⁷²

Yargı alanında reformlar yapılmıştır. Yargı Reformu Konseyi, 2015-2020 yılları için tasarlanan Yargı ve İlgili Hukuk Kurumlarında Reform Stratejisini geliştirip onaylamıştır. Yargı kurumlarının temizlenmesini sağlayan mekanizma, Yüksek Adalet Konseyi ve Hakimler Yüksek Yeterlilik Komisyonu’nun oluşumuna yönelik şeffaf kurallar, hakimlerin seçilme sürecinin iyileştirilmesini öngören Adil Yargılanma Hakkının Sağlanması Hakkında Kanun kabul edilmiştir. Adalet alanında Anayasa değişiklikleriyle eş zamanlı olarak yürürlüğe giren Ukrayna’nın Yargı ve Hakimlerin Statüsü Hakkında Kanun kabul edilmiştir. Ayrıca, kolluk sistemindeki reformların gereklerine uygun olarak Ulusal Polis Kanunu kabul edilmiştir. 2016 yılında Ulusal Yolsuzlukla Mücadele Bürosu (NABU) kurulmuştur. Yolsuzlukla mücadele Savcılığının gözetiminde, 264 ceza davasında soruşturma yürütülmüş ve bu sayede Ukrayna devlet bütçesine 100 milyon grivnadan fazla iade edilmiştir. Uzman Yolsuzlukla Mücadele Savcılığı’nın eşlik ettiği ve Ulusal Yolsuzlukla Mücadele Bürosu’nun soruşturduğu davaların elen alınması için Yolsuzlukla Mücadele Yüksek Mahkemesi kurulmuştur. Devlet Soruşturma Bürosu ve Ulusal Yolsuzluğu Önleme Ajansı kurulmuş ve 15 Ağustos 2016’da çalışmalarına başlamıştır. Ukrayna-AB Ortaklık Konseyi’nin 7.

---

²⁷² Raik, Blockmans, Osypchuk, Suslov, 2023, s. 11.

toplantısında Ortaklık Anlaşması'nın uygulanmasına yönelik kurumsal kapasitenin güçlendirmesi için Ukrayna devlet memurlarının AB hukuku ve Avrupa entegrasyonu alanında eğitimini sağlamayı amaçlayan Natolin4Capacity AB Projesi hayata geçirilmiştir. Ayrıca Ukrayna Parlamentosu, Ukrayna'nın yeni Seçim Yasasını kabul etmiş ve siyasi partilerin bağımsızlığını sağlamak için tasarlanmış siyasi partilerin devlet finansmanı mekanizmasını uygulamaya koymuştur.²⁷³

Ortaklık Anlaşması'nın imzalanmasından beri 7 yıl içinde Ukrayna'da 91 teknik düzenleme kabul edilmiş ve bunlardan 83'ü AB mevzuatına göre tasarlanmıştır, ayrıca 127'si yolsuzlukla mücadeleyle yönelik toplam 1.300 reformist yasama kanunu kabul edilmiştir. Bu reformların sonucunda, Ukrayna'nın yolsuzluk algılama puanı 2013'te 25 iken, 2021'de 32'ye kadar çıkmıştır.²⁷⁴

2021 yılı sonuna doğru Ukrayna ile AB arasındaki Ortaklık Anlaşması'nın öngördüğü yükümlülüklerin yerine getirilmesinde genel ilerleme %64 oranında gerçekleşmiştir. 2020-2021'in ilk yarısına ilişkin analiz sonuçlarına göre yükümlülüklerin yerine getirilmesinde genel ilerlemenin %55'ten fazlasını sağlayan önde gelen sektörler: ticaretin önündeki teknik engeller; şirketlerin faaliyetleri; dışişleri, güvenlik ve savunma politikası, enerji; vergilendirme ve tüketicinin korunması ile telekomünikasyon ve iç reform işbirliği sektörleri olmuştur. %40-55 taahhütlerinin yerine getirilmesiyle kısmi ilerleme; sağlık ve bitki sağlığı tedbirleri, gümrük ve ticaretin kolaylaştırılması, sosyal politika, çevre koruma, rekabet, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı, tarım ve kırsal kalkınma, istatistik ve fikri mülkiyet sektörlerinde gözlenmiştir.

---

²⁷³ Denysa Harbovska, "Uhoda Pro Asotsiatsiyu Ukrayiny z ES: Problemy ta Perspektyvy Realizatsiyi", **Zbirnyk naukovykh prats DVNZ "Uzhhorods'kyi natsional'nyi universytet"**, C. 1, S. 20, 2018, s. 4-5.

²⁷⁴ Corruption Perceptions Index, **Transparency International**, 2021, <https://www.transparency.org/en/cpi/2021>, (Erişim tarihi 15.03.2024).

Taahhütlerin %26-40 yerine getirilmesiyle başlangıçtaki ilerleme daha çok hizmet ticareti ve elektronik ticaret sektörlerinde; ulaşım ve halk sağlığı gibi sektörlerde kaydedilmiştir. Anlaşmanın uygulanmasına ilişkin en zor durum genel ilerleme oranının %25 ve altı olan finansal işbirliği ve dolandırıcılıkla mücadele ile eğitim, öğretim ve gençlik sektörlerinde gözlemlenmiştir.²⁷⁵ Ukrayna OA'nın 26 faslından 17'sini uygulamıştır. Ancak sivil toplum alanında en yüksek puan alınmış olmasına karşın yolsuzlukla mücadele, hukukun üstünlüğü ve ulaştırma alanlarının en sorunlu meseleler olduğu da ortaya çıkmıştır.²⁷⁶

2.3.3 Ukrayna Krizinde Avrupa Birliği'nin Pozisyonu ve İkili İşbirliğinin Gelişmesi

Maidan hareketinin zaferi, Ukrayna'nın Rusya'nın etki alanından Avrupa yanlısı bir yola doğru açık bir kopuşu anlamına gelmiştir. Ancak Rusya, Ukrayna'nın AB'ye yaklaşma çabalarına karşı çıkmıştır. 2014 yılının başında Rusya Ukrayna'nın parçası olan Kırım yarımadasını önce işgal edip ardından ilhak etmiştir. Mankoff'un ifadesiyle, bu hamlesiyle Vladimir Putin, Kırım'ı kazanıp Ukrayna'yı kaybetmiştir.²⁷⁷ Aynı zamanda Rusya, Ukrayna'nın doğu ve güneyinde ayrılıkçı grupların oluşumunu ve onların faaliyetlerini desteklemiştir. Rusya'nın çabalarına rağmen, Ukrayna halkının ve yetkililerinin aktif direnişi, Donetsk ve Luhansk bölgelerinin bir kısmı dışında önemli toprak kazanımlarını engellemiştir. Ancak Nisan 2014'ün sonlarına doğru Donetsk ve Luhansk Halk Cumhuriyetlerinin ortaya çıkması ve Ukrayna toprak bütünlüğünü baltalayan yasadışı halk

²⁷⁵ Ukrayna ta Ugoda pro Asotsiatsiyu: Monitoring Vykonannya 2014 - Persha Polovina 2021 Roku, 2021, s. 6-13, https://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2022/02/zvit_ucep_ukr_final.pdf (Erişim tarihi 13.03.2024).

²⁷⁶ Aktaran: Ilona Sologoub, "Ukraine's EU Integration: A Long Way Home", *Intereconomics*, C. 57, S. 4, 2022, <https://www.intereconomics.eu/contents/year/2022/number/4/article/ukraine-s-eu-integration-a-long-way-home.html> (Erişim tarihi 13.03.2024).

²⁷⁷ <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2014-04-17/russias-latest-land-grab> Tam referans vermek gerek.

oylamasıyla, o bölgedeki Rus vekil güçleri ve işbirlikçileri ile Ukrayna ordusu arasında literatürde Ukrayna krizi olarak adlandırılan açık savaş başlamıştır.

Sonunda Meydan olayları ve Kırım'ın ilhakı, Ukrayna'nın dış politika vektöründe önemli değişikliklere yol açmış ve AB ile Ukrayna arasındaki ilişkilerin gelişmesini hızlandırarak hem dış hem de iç politika düzeyinde ikili işbirliğini güçlendirmiştir.

Dış politika düzeyinde, Maidan hareketinin en başından beri AB, Ukrayna'nın Avrupa tercihini memnuniyetle karşıladığını kayda değer bir siyasi destekle belli etmiştir. Bu destek, AB'nin Ukrayna'nın kararlarına destek veren açıklamalarında da açıkça görülmüştür. AB, Arseniy Yatsenyuk liderliğindeki geçici hükümeti ve geçici Cumhurbaşkanı Oleksandr Turchinov'u derhal tanımış ve 21 Mart 2014'te Ortaklık Anlaşması'nın siyasi kısmını imzalamaya hazır olduğunu belirtmiştir. 21-22 Mart 2014'te AB, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü ve egemenliğini desteklediğini ve "Kırım ve Sivastopol'un yasa dışı ilhakını" kınadığını ifade etmiştir. Rusya'nın Ukrayna Donbas'ına yönelik devam eden saldırganlığı, AB'yi ABD ile birlikte Rusya ve Ukrayna arasındaki anlaşmazlığın çözümüne yönelik Cenevre müzakere formatına katılmaya itmiştir. Ancak Mayıs 2014'te bu formatın yerini, halihazırda yalnızca iki AB ülkesini (Fransa ve Almanya ile Ukrayna ve Rusya Federasyonu) içeren Normandiya formatı almıştır. Buna göre AB, bu aşamada krizin çözümüne yönelik inisiyatifi kilit Avrupa ülkelerine devretmiştir. Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande, İkinci Dünya Savaşı sırasında Normandiya'ya yapılan D-Day çıkarma kutlamalarını, yeni seçilmiş Ukrayna Cumhurbaşkanı Petro Poroshenko ile Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin arasında toplantının düzenlemesi için platform olarak kullanmaya çalışmıştır. Ancak bu toplantı askeri operasyonları durdurmamış ve 2014 yazında düzenli Rus birlikleri savaşa girmiştir. Avrupalıların Normandiya formatı çerçevesindeki aktif çabaları, ortaya çıkan krizi siyasi uzlaşma yoluyla çözme amaçlayan Minsk Protokolleri'nin imzalanmasıyla 2014

sonbaharında askeri hareketin ve Rus ordusunun Ukrayna'nın doğusundaki ilerleyişinin askıya alınmasını mümkün kılmıştır. Ancak Ocak 2015'te savaş yeniden başlamıştır. Angela Merkel, Şubat 2015'te gerilimi durdurmak için bir hafta boyunca Moskova, Kiyiv, Münih, Washington ve Minsk'i ziyaret ederek tarafların siyasi bir çözüm üzerinde uzlaşmasını sağlamaya çalışmıştır. 11 Şubat'ta 'Normandiya Dörtlüsü'nün Minsk'teki toplantısında ateşkese ilişkin yeni belgeler (Minsk-2) imzalanmıştır.

Ukrayna krizinin diplomatik yollarla çözülmesi çabalarında en büyük rol Fransa ve Almanya'ya ait olmuş olsa da, Avrupa Birliği de Ukrayna'ya siyasi-diplomatik destek, mali yardım sağlanması ve Rusya Federasyonu'na karşı yaptırım politikası gibi dış politikanın kilit alanlarında sorumluluğunu sürdürmüştür.

AB, 25 Mayıs 2014'te Petro Poroshenko'nun seçilmesini hızla tanımış ve 27 Haziran'da OA'nın geri kalan kısmını imzalamıştır. Ayrıca AB, Ukrayna'ya 1,2 milyar avro tutarında acil makro-mali yardım paketi ve Donbas bölgesine 118,4 milyon avro değerinde insani yardım gibi mali yardımları da artırmıştır. Buna ek olarak Moskova ile gaz müzakerelerine girişmiştir. Haziran 2017'de Ukrayna'da yapılmış reformların karşılığında AB vize serbestisini uygulamıştır. Ukrayna'ya destek amacıyla, sanayi mallarına uygulanan gümrük vergilerinin %90'ından fazlası ve tarım ürünlerine uygulanan gümrük vergilerinin %80'inden fazlası tek taraflı olarak erkenden kaldırılmış ve OA uygulamasına sektörel destek sağlanmıştır.

Avrupa'nın Kırım'ın yasa dışı ilhakını tanımama politikası doğrultusunda AB, siyasi bir karar alarak ikili AB-Rusya zirvelerini iptal etmiş ve Rusya'ya yönelik çeşitli yaptırım paketleri uygulamaya koymuştur. Bu paketler, Rus hükümeti ve iş çevrelerinin temsilcilerine karşı bireysel yaptırımları, Rusya kontrolündeki Kırım ve Sivastopol ile ekonomik ilişkilere getirilen kısıtlamaları ve örneğin Avrupa Yatırım Bankası (EIB) ile ekonomik işbirliğine

ilişkin seçici tedbirleri içermektedir.²⁷⁸ Ayrıca Avrupa Komisyonu Anlaşmanın Nihai Senedi'ne bölgesel uygulamaya ilişkin özel bir hüküm getirmiştir.

Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesinden sonra iç politika düzeyinde AB, Aralık 2014'te EUAM Ukrayna Misyonu oluşturmuştur. Bu sivil misyon, Avrupa Birliği güvenlik ve savunma politikalarının bir parçası olarak, sivil güvenlik stratejilerinin geliştirilmesinde yardım, Ukraynalı ve uluslararası aktörlerle reform çabalarında işbirliği ve koordinasyon sağlamak amacıyla geliştirilmiştir. EUAM'ın katkısıyla 2018 yılında Ulusal Güvenlik Yasası kabul edilmiş ve 2021 yılında Ukrayna Ulusal İnsan Hakları Stratejisi imzalanmıştır.²⁷⁹

Sadece OA'nın uygulanmasına odaklanmaktan ziyade AB, 2014'ten sonra Ukrayna'da devlet inşasını sağlamayı hedeflemiştir. Euromaidan olayları, Ukrayna'da devlet inşasının zayıflığını açıkça ortaya çıkarmıştır.²⁸⁰ Bu nedenle Avrupa Komisyonu, tüm sektörlerde gerekli reformları mümkün kılmak için devlet kapasitesinin geliştirilmesine yardımcı olma teklifinde bulunmuştur. Bu amaçla 2014 yılında Avrupa Komisyonu Barosso başkanlığında Ukrayna Destek Grubu (SGUA) kurulmuştur. 2015 yılında Junkers'ın başkanlığı altında faaliyete geçen SGUA, AB'den alınan mali yardımın tasarımı ve ödenmesi üzerinde kontrole sahiptir.²⁸¹

Euromaidan protestolarının ardından Avrupa Komisyonu, Ukrayna'da bağımsız bir kamu hizmetinin kurulmasını desteklemeyi amaçlayan 'Devlet İnşa Sözleşmesi'ni oluşturmak için 'Avrupa Komşuluk Aracı' gibi AB yardım programları kapsamındaki mali kaynakları hızla yönlendirmiştir. Bu, siyasi ve idari rollerin ayrılması, liyakate dayalı işe

---

²⁷⁸ Rabinovych, Pintsch, 2024, s. 9.

²⁷⁹ EUAM Progress in Reform, 2022, <https://www.euam-ukraine.eu/our-mission/progress-in-reform/> (Erişim tarihi 13.03.2024); Emrah Aydemir, Oğuz Güner, "Crisis management policies concerning the Russo-Ukrainian War in the European Union's Security and defence approach: Soft power and EUAM", **Sosyal Mucit Academic Review**, C. 4, S. 2, 2023, s. 200-201.

²⁸⁰ Wolczuk, 2019, s. 742.

²⁸¹ Wolczuk, 2019, s. 740.

alımın sağlanması ve yeterli ücretin sağlanması gibi önlemleri içermiştir. Arka planda çalışan AB, Ukrayna kamu hizmeti mevzuatının Yönetişim ve Yönetimde İyileştirme Desteği²⁸² (SIGMA) tarafından belirlenen uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilmesine yardımcı olmuştur.

Haziran 2016'da Ukrayna hükümeti tarafından 2016-2020 yılları için kapsamlı Kamu Yönetimi Reform Stratejisinin kabul edilmesi üzerine, Avrupa Komisyonu ve Ukrayna, Ukrayna'da kapsamlı Kamu Yönetimi Reformunu amaçlayan bir mutabakat anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşmanın bir parçası olarak AB, Ukrayna'nın kamu yönetimi sisteminde kapsamlı bir revizyonun başlatılması için önemli miktarda mali destek sağlamıştır. Kamu Yönetimi Reform Stratejisini desteklemenin yanı sıra AB, Ukrayna hükümeti bünyesinde hem siyasi hem de idari düzeyde yenilikçi reform birimleri oluşturmak için diğer uluslararası bağışçılarla işbirliği yapmıştır. Önemli girişimlerden biri, Stratejik Danışmanlar Grubuna (SAGSUR) Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD) tarafından fon sağlanmasıdır. Üst düzey danışmanlardan oluşan Stratejik Danışmanlar Grubu; emeklilik, eğitim ve sağlık hizmetleriyle ilgili olanlar gibi önemli reformlar konusunda stratejik rehberlik sunarak Başbakan'a yardımcı olmuştur.²⁸³ AB desteğiyle kurulan bir diğer önemli reform birimi ise Başbakanlık bünyesinde faaliyet gösteren Reform Ofisi'dir (RO). Bakanlar Kuruluna daimi bir danışma organı olarak görev yapan RO, yıllık hükümet reform planının geliştirilmesini, uygulanmasını, genel koordinasyonu ve Hükümet genelinde reformların uygulanmasında tutarlılığın sağlanmasını denetlemektedir. RO özellikle, 2017-2020 Orta Vadeli Reform Öncelikleri Planı gibi stratejik hükümet planları hazırlayarak Ukrayna'nın kamu yönetimi reformunu ilerletmeye odaklanmaktadır. Ayrıca, çeşitli bakanlıklarda reform odaklı Ukrayna

---

²⁸² The Support for Improvement in Governance and Management (SIGMA) is a joint initiative by the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) and the EU since the 1990s.

²⁸³ Wolczuk, 2019, s. 741.

profesyonellerinden oluşan Reform Destek Ekipleri kurulmuştur. Bu ekiplerin ikili görevi vardır: birincisi Kamu Yönetimi Reform Stratejisi’ni ilgili bakanlıklarda uygulamak, ikincisi ise sektöre özel reformları tasarlamak, geliştirmek ve yürütmektir. En önemli yeniliklerden biri, kamu yönetimi organlarında reform pozisyonlarının yaratılması olmuştur. AB, 2020 yılına kadar tarafsız bir seçim süreci yoluyla yaklaşık 2000 memurun işe alınmasını kolaylaştırmak için 104 milyon avro tutarında fon sağlamıştır.²⁸⁴

Bu girişimler aracılığıyla AB, Ortaklık Anlaşması’nın öngördüğü rolün ötesine geçerek Ukrayna’nın reform gündeminde, başlangıçta beklenenden daha fazla yükümlülüğünü üstlenmiştir.

Ancak genel olarak Rusya’nın Kırım’ı ilhak etmesi ve ardından Donbas’ta kızışan savaş, AB’nin Ukrayna’ya yönelik politikasının temelden gözden geçirilmesiyle sonuçlanmamıştır.²⁸⁵ Ekonomik olarak Rus kaynaklarına bağımlı ve askeri bir çatışmadan kaçınmaya kararlı olan AB’nin hareket tarzı, hükümetler arası güdümlü “önce Rusya” politikasıyla koşullandırılmaya devam etmiştir.²⁸⁶ AB, Rusya’nın eylemlerini kınamış ve buna sınırlı yaptırımlarla, Rusya ile diplomatik kanalların sürdürülmesiyle, Ukrayna’ya siyasi ve ekonomik destekle ve tartışmalı iki ateşkes anlaşmasına arabuluculuk yaparak karşılık vermiştir.²⁸⁷ Ancak Brüksel hâlâ kriz çözüm sürecinde aktif bir aktör olma konusunda isteksizliğini sürdürmüştür. Rusya’nın 2014’teki eylemlerine Batı’nın zayıf tepki vermesi, Rusya’nın 24 Şubat 2022’de Ukrayna’ya karşı tam teşekküllü bir savaş başlatmasının altında yatan etkenlerden biri olmuştur.²⁸⁸

---

²⁸⁴ Wolczuk, 2019, s. 741.

²⁸⁵ Raik, Blockmans, Osypchuk and Suslov, 2024, s. 49.

²⁸⁶ Ferreira-Pereira and Vieira, 2014, s. 153.

²⁸⁷ Giselle Bosse, “The EU’s Response to the Russian Invasion of Ukraine: Invoking Norms and Values in Times of Fundamental Rupture”, **JCMS: Journal of Common Market Studies**, 2023, s. 8.

²⁸⁸ Rabinovych, Pintsch, 2024, s. 2.

2.3.4 Savaşın Patlamasıyla İkili İlişkilerde Yeni Dinamikler

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in Ukrayna topraklarında sözde 'özel askeri operasyon'u başlatması ve 24 Şubat 2022'de Ukrayna'nın tam kapsamlı işgalinin fiilen patlak vermesiyle Ukrayna ile AB arasındaki ikili ilişkilere yeni bir ivme kazandırılmıştır.

Rusya Federasyonu'nun saldırıyı başlatması, Ukrayna'nın dış politikasının Avrupa Birliği'ne geri döndürülemez ve tam teşekküllü bir yönelimine işaret etmiş ve Ukrayna'nın AB ve NATO'ya katılma çabasını hızlandırmıştır.²⁸⁹ Ukrayna'nın AB ile dış politika bağlarının daha da güçlendirilmesini gelecekteki AB üyeliğinin temel koşulu olarak gören Ukrayna yetkilileri, 28 Şubat 2022'de Ukrayna'nın Avrupa Birliği'ne katılma başvurusunu yaparak benzeri görülmemiş bir hamle yapmışlardır.²⁹⁰

AB, kendi açısından, Avrupa siyasi düzenine ilişkin eski anlayışını ve hem Ukrayna hem Rusya'nın bu düzendeki yerlerini de gözden geçirmek zorunda kalmıştır. Fransa'da bir "paradigma değişimi"nden, Almanya'da bir "Zeitenwende"den ("çağ değişikliği"), "naifliğin sona ermesinden" söz edilmiştir.²⁹¹ Rusya'nın haksız savaşı aynı zamanda AB'nin Rusya'ya yönelik dış politikasında da köklü bir değişikliğe yol açmıştır. Otuz yıl boyunca gelişen ekonomi ve enerji alanında karşılıklı bağımlılık geçmişte kurulan ilişkilerin temel taşıdır. Ancak artık Kremlin'in emperyalist hırsları, Avrupa'nın tamamında güvenlik ve demokrasiye yönelik büyük bir tehdit olarak algılanmaya başlamıştır.²⁹² Bu durum, AB üye devletlerini Ukrayna'yı desteklemek ve saldırgana maliyet yüklemek için güçlü ve eşsiz önlemler almaya itmiştir. AB'nin Rusya ve Ukrayna'ya yönelik değişen algısının bir örneği,

²⁸⁹ Jonathan Masters, "Ukraine: Conflict at the Crossroads of Europe and Russia", **Backgrounder**, 2023, <https://www.cfr.org/backgrounder/ukraine-conflict-crossroads-europe-and-russia> (Erişim tarihi 13.03.2024).

²⁹⁰ Maryna Reznichuk, "Ukraine's European Integration in the Context of Russian Aggression", **Polarization, Shifting Borders and Liquid Governance**, Mihr, A., Pierobon, C. (Eds), Springer, Cham, s. 254.

²⁹¹ Maxime Lefebvre, "The European Union and the war in Ukraine: liberal power and its limits", **Foundation Robert Schuman**, 2023, <https://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/0651-the-european-union-and-the-war-in-ukraine-liberal-power-and-its-limits> (Erişim tarihi 13.03.2024).

²⁹² Raik, Blockmans, Osypchuk and Suslov, 2024, s. 40.

Ukrayna'ya üyelik perspektifi verme kararı olmuştur. Dolayısıyla AB'nin savaşa tepkisi birçok boyutta görünür hale gelmiştir. Örneğin AB Avrupa'nın Rusya'ya olan enerji bağımlılığını önemli ölçüde azaltmaya yönelik bir planı geliştirmiş; Ukrayna ile güçlü dayanışmasını ifade etmiş; mali ve insani yardım sağlamış; Ukraynalı mülteciler için kapsamlı bir kolektif koruma planı teklif etmiş ve AB'nin savaş halindeki üçüncü ülkelere askeri tedarik konusundaki yazılı olmayan tabusunu ortadan kaldırarak Ukrayna'ya askeri yardım sağlamak için Avrupa Barış Tesisi'ni konuşlandırmıştır.

AB'nin, Rusya'nın 2022'de Ukrayna'yı işgaline verdiği tepki eşsiz bir tepki olmuş ve tüm AB dış ve güvenlik politikası araçlarını harekete geçirmiştir. İşgalin hemen ardından, 24 Şubat 2022'de yapılan olağanüstü zirve sonuçlarına göre Avrupa Birliği, geleneksel olarak Rusya'nın saldırganlığını kınadığını ve birliklerinin geri çekilmesini talep ettiğini, toprak bütünlüğünü desteklediğini, Rusya'ya karşı mali ve ekonomik destek ve yaptırımlar vaat ettiğini açıklamıştır.²⁹³ Mart 2022'de AB, yeni Güvenlik ve Savunma Stratejik Pusulasında Rusya'nın Avrupa güvenlik düzenini ve Avrupa vatandaşlarının güvenliğini ciddi ve doğrudan tehdit eden savaşın tüm sorumluluğunu vurgulamıştır.²⁹⁴ Rusya'nın askeri faaliyetlerini durdurması, askeri güçlerini Ukrayna'dan çekmesi ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne saygı duyması yönünde çok sayıda talep meydana gelmiştir. AB, siyasi tepkinin bir parçası olarak Rus diplomatlara, yetkililere ve iş adamlarına yönelik vize kolaylaştırma avantajlarını da iptal etmiştir.²⁹⁵ Savaşın ta başlangıcından beri AB üst düzey yetkilisi Kiyiv'i ziyaret etmiştir. Savaşın başlangıcından Mart 2024'e kadar bakan ve Cumhurbaşkanı düzeyinde Avrupalı yetkililer yaklaşık 50 ziyaret gerçekleştirmiştir.

---

²⁹³ European Council conclusions on Russia's unprovoked and unjustified military aggression against Ukraine, 2022, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/24/european-councilconclusions-24-february-2022/> (Erişim tarihi 13.03.2024).

²⁹⁴ European Council conclusions, 2022, https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/european-council-conclusions-30-31-may-2022_en?s=232 (Erişim tarihi 13.03.2024).

²⁹⁵ Rabinovych, Pintsch, 2024, s. 8.

Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısı, üye devletler tarafından şimdiye kadar üzerinde mutabakata varılan en güçlü yaptırımlara ivme kazandırmıştır. 23 Şubat 2022'den başlayarak Nisan 2024'e kadar AB, Rusya Merkez Bankası ile işlemlerin yasaklanması, bazı Rus bankalarına SWIFT yasağı uygulanması ve 1706 kişiyle 419 kuruluşa yönelik bireysel yaptırımlar dahil olmak üzere 14.sü hala gelişmekte olan Rusya ve Belarus'a karşı 13 kapsamlı yaptırım paketini kabul etmiştir.²⁹⁶ Bu yaptırımlar, Rusya'nın ekonomik tabanını zayıflatmak, Kremlin'in savaşı finanse etme yeteneğini azaltmak ve Rusya'nın siyasi seçkinlerine açık ekonomik ve siyasi maliyetler yüklemek için tasarlanmıştır.²⁹⁷ Bununla birlikte, tüm üye devletlerin Rusya ile ekonomik bağlarını, özellikle de enerji bağımlılığını büyük ölçüde kesmelerine ve AB'yi Rusya'nın kötü niyetli etkisine karşı daha az savunmasız hale getirmelerine de katkıda bulunmuşlardır.²⁹⁸

Aynı zamanda AB 'sert güç' kapasitesini de ortaya koymuştur.²⁹⁹ AB, 2004 yılında Afrika için oluşturulan Avrupa Barış Fonu'nu 3 Mart 2022 tarihinden itibaren ağırlıklı olarak Ukrayna lehine kullanmaya başlamıştır. Mayıs 2022'ye kadar AB, dört dilim halinde 3 milyar avro tahsis etmiş; fonların aslan payı (%90'dan fazlası) silahların satın alınmasına yönlendirilmiştir.³⁰⁰ Avrupa Birliği de Ekim 2022'de 15.000 Ukraynalı asker için bir eğitim misyonu başlatmıştır. Ayrıca birçok üye ülke, AB'den ayrı ve tazminat almadan askeri yardım sağlamaktadır.

Benzer bir şekilde 'barış zamanı Avrupa entegrasyonu'nun savaş bağlamında desteğe dönüştürülmesi Ukrayna-AB Ortaklık Anlaşması çerçevesinde de yaşanmıştır. AB, 2022

²⁹⁶ EU sanctions against Russia, 2022, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/> (Erişim tarihi 13.03.2024).

²⁹⁷ EU sanctions against Russia following the invasion of Ukraine, 2022, https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/eu-sanctions-against-russia-following-invasion-ukraine_en (Erişim tarihi 13.03.2024).

²⁹⁸ Raik, Blockmans, Osypchuk, Suslov, 2023, s. 15.

²⁹⁹ Lefebvre, 2023, <https://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/0651-the-european-union-and-the-war-in-ukraine-liberal-power-and-its-limits> (Erişim tarihi 13.03.2024).

³⁰⁰ Gorünova Yevgeniya, "Zovnişnya politika ES şçodo rosiysko-ukrayinskoyi viyyny (2014–2022 rr.)", *Evrointegratsiya*, C. 4, S. 2, 2022, s. 45.

yılında Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Bölgesi çerçevesinde ticaretin serbestleştirilmesi kural ve normlarına ek olarak Ukrayna ürünlerine yönelik tüm ithalat vergilerinin bir yıl süreyle askıya alınmasını uygulamıştır. Ukrayna'nın AB'ye yaptığı önemli miktarda ihracat ve işgalden kaynaklanan lojistik zorluklar, Ukrayna ve AB'yi, mal taşımacılığını daha da basitleştirmenin yollarını aramaya zorlamıştır. Haziran 2022'de Ukraynalı taşımacıların izinsiz ikili ve transit mal taşımacılığı yapabilmelerini sağlamak amacıyla karayoluyla yük taşımacılığının serbestleştirilmesine yönelik ikili anlaşmalar imzalanmıştır. Ukrayna mallarına yönelik gümrük vergilerinin kaldırılması, Ukrayna-AB ulaştırma koridorlarının kapasitesinin güçlendirilmesi ve taşımacılığın serbestleştirilmesine yönelik önlemlerin birleşiminin Ukrayna'ya ekonomik olarak yardımcı olması öngörülmektedir. Aynı zamanda, Ukrayna mallarına yönelik Dayanışma Yolları ekonomik güvenliğin de bir ölçüsüdür çünkü Ukrayna ihracatını deniz taşımacılığından ve tahıl girişiminden en azından kısmen bağımsız kılmaktadır.³⁰¹

Buna ek olarak, daha işgalden önce, Ukrayna'da güvenlik konularıyla ilgilenen iki Avrupa Birliği misyonu – AB'nin Ukrayna Danışma Misyonu (EUAM) ve AB'nin Moldova ve Ukrayna Sınır Yardım Misyonu (EUBAM) -zaten faaliyet göstermektedir. Tam ölçekli savaşın başlamasıyla birlikte bu projelerin çoğu savaş zamanı ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yeniden yönlendirilmiştir. Örneğin, merkeziyetsizleşme ve bölgesel kalkınmaya yönelik U-LEAD projesi, Ukrayna'daki topluluklar arasındaki insani ihtiyaçlar hakkında bilgi toplamaya ve AB ile üye devletlerden uygun yardımı dağıtmaya başlamıştır. EUAM'ın görev alanı, misyonun Rusya Federasyonu tarafından işlenen savaş suçlarının soruşturulmasında Ukrayna uzmanlarına destek verebilmesi, Ukrayna'dan komşu üye

---

³⁰¹ Maryna Rabinovych, "Ukraine-EU Cooperation During the War: Synergy of New and Old Formats", **Evropeyska Pravda**, 2022, <https://www.eurointegration.com.ua/eng/articles/2022/11/8/7150040/> (Erişim tarihi 13.03.2024).

devletlere mülteci akışının ve Ukrayna'ya insani yardımın sağlanmasını kolaylaştıracak şekilde güncellenmiştir.³⁰² Kiyiv'e gönderilen ilk uzman grubu, özellikle Ukrayna Başsavcılığı ile işbirliği yapacak cezai soruşturma konularında danışmanları içermiştir.³⁰³ AB'nin devlet inşası ve güvenlik alanlarında bu kadar hızlı şekilde söz konusu olan yeni girişimlerde bulunması Ukrayna'da halihazırda faaliyet gösteren yapılar, fonlar, çalışanlar ve iletişim ağlarının varlığıyla ancak mümkün olmuştur.³⁰⁴

Böylece AB ile Ukrayna arasındaki ikili ilişkilerde 32 yılda birçok 'bahar' ve 'kış' dönemleri yaşanmıştır. Bu dönemlerin oluşumu ve gidişatı, hem her iki taraftaki iç siyasi süreçlerin seyrinin hem de genel dış siyasi konjonktürün dönüşümünün etkisi altında gerçekleşmiştir. İkili ilişkilerin ilk on yılına, tarafların birbirlerine karşı atalet ve açık ilgisizlikleri damgasını vurmuştur. Bu dönemde temas ve ilişkiler kurma yönünde bazı adımlar atılmış olsa da, bunlar çoğunlukla sembolik nitelikte seyretmiştir ve herhangi bir önemli pratik uygulamayla desteklenmemiştir. Turuncu Devrim'den sonra ilişkilerde belli bir canlanma yaşanmış, ancak kazanımları uzun sürmemiş ve kısa süre sonra taraflar bildiri ve sembolik jest taktiğine geri dönmüşlerdir. Euromaidan ve Onur Devrimi olayları, tarafların birbirlerine yaklaşımlarını niteliksel olarak değiştirmeye iten ilk kritik nokta olmuştur. Ancak 2013'te yaşanan olaylar sonucunda yaklaşım değişikliği daha çok Ukrayna tarafında gerçekleştiyse de, Şubat 2024'ten sonra bu durum AB açısından da belirginleşmiş ve bu da ilişkilerin niteliksel olarak yeni bir düzeye taşınmasını sağlamıştır.

---

³⁰² Aydemir, Güner, 2023, s. 200.

³⁰³ Nataliya Antonyuk, Ihor Zinko, "Cooperation between Ukraine and the European Union within the Framework of the Common Security and Defense Policy of the EU", **Language Culture Politics**, C. 1, 2023, s. 260.

³⁰⁴ Rabinovych, "Ukraine-EU Cooperation During the War: Synergy of New and Old Formats", **Evropeyska Pravda**, 2022, <https://www.eurointegration.com.ua/eng/articles/2022/11/8/7150040/> (Erişim tarihi 13.03.2024).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

UKRAYNA’NIN KATILIMIYLA GENİŞLEMENİN GELECEĞİ İLE İLGİLİ GENEL DEĞERLENDİRMELER

3.1 AVRUPA BİRLİĞİ ADAY ÜLKESİ OLARAK UKRAYNA

AB’nin Ukrayna’ya adaylık statüsü vermesi uzun bir yolun neticesinde gerçekleşmiştir. İkili ilişkilerin gelişimi açısından bu tarihi kararın alınması sadece söz konusu ilişkilerin doğasını değiştirmekle kalmamış, aynı zamanda hem AB hem de Ukrayna’da önemli iç değişimlere neden olmuştur. Avrupa kıtasındaki jeopolitik durumun değişmesi Ukrayna’ya, AB aday statüsünün verilmesi kararının katalizörü olmuştur. Bununla birlikte, bu kararın alınmasının ardından her iki tarafın çıkar hesaplamaları, motivasyonları ve çabaları da etkili olmuştur. Ukrayna’ya adaylık statüsü verilmesi kararı, AB genişlemesinin geleceği ve Ukrayna’nın bu süreçteki beklentileri hakkında tartışmalara yol açmıştır. Bu bölümde Ukrayna’ya AB’de aday ülke statüsünün verilmesi kararının daha geniş bağlamı ve sonuçları incelenmektedir.

3.1.1 Ukayna’nın Üyelik Başvuru Sürecinin Özellikleri ve Tarafların Motivasyonları

Ukrayna otuz yılı aşkın bir süredir Avrupa Birliği’ne üyelik yolunda ilerlemektedir. Bu yolda istenilen hedefe resmi olarak yaklaşmak için pek çok çalışma yapılmıştır. Tüm süreç boyunca Ukrayna yetkilileri kısmi ve yavaş da olsa reformları uygulamaya çalışmışlardır. Ukrayna şiyasetçileri yıldan yıla Ukrayna’nın AB üyeliğine aday olacağını vaat etmişler ve hatta kendileri de buna gerçekten inanmışlardır. Ancak bunun hangi koşullar altında gerçekleşeceğini neredeyse hiç kimse tahmin edememiştir. Ortaklık Anlaşması’nın imzalanmasıyla Ukrayna, Avrupa Komisyonu’nun tavsiyelerinin uygulanması konusunda yavaş yavaş ilerlemiş ve Anlaşma hükümlerinin uygulanmasını tamamlamasının ardından

üyelik başvurusunda bulunmayı planlamıştır. Ancak 24 Şubat 2022’de Rusya’nın Ukrayna’ya karşı topyekün askeri saldırısının beklenmedik bir şekilde başlamasıyla bu planlarda köklü değişikliklere gidilmiştir.

28 Şubat 2022’de, savaşın beşinci gününde, Ukrayna Devlet Başkanı Volodymyr Zelenskyy, vatandaşlara yaptığı ve savaşın başından beri geleneksel hale gelen sabah konuşmasında Ukrayna’nın Avrupa Birliği’ne yeni bir özel prosedür kapsamında acil katılım başvurusunda bulunduğunu duyurmuştur.³⁰⁵ Açıklamanın arifesinde Ukrayna Devlet Başkanı, Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen ile bu konuda telefonla bir görüşme yapmıştır. Zelenskyy’nin ifade ettiği gibi “Ortaklarımıza yanımızda oldukları için minnettarız. Ancak amacımız tüm Avrupalılarla birlikte olmak ve en önemlisi eşit şartlarda olmaktır. Bunun adil olduğundan eminim. Mümkün olduğundan eminim.”³⁰⁶ Yeni bir özel prosedür kapsamında Ukrayna’nın AB’ye acil kabul edilmesi, Slovakya Başbakanı Eduard Heger tarafından önerilmiştir.³⁰⁷ Ancak bu prosedürün ayrıntıları belirtilmemiştir.

O gün, 28 Şubat 2022’de, Volodymyr Zelenskyy, Ukrayna’nın Avrupa Birliği’ne üyelik başvurusunu imzalamıştır. Ayrıca Zelenskyy, Ukrayna Parlamentosu Başkanı Ruslan Stefanchuk ve Başbakan Denys Shmyhal ile birlikte Ortak Bildiriyi de imzalamıştır. Ukrayna’nın AB’ye üyelik başvurusu belgesi ve Ortak Bildiri, Ukrayna’nın Avrupa Birliği Antlaşması’nın 2. Maddesinde yer alan değerlere bağlı olduğu ve Antlaşma’nın 49. maddesi kapsamında üyelik başvurusunda bulunmanın kendisi için bir onur olduğunu

---

³⁰⁵ İrina Lisogor, “Ukrayina zvertayetsya po nevidkladne priyednannya do ES za novoyu spetsprotseduroyu”, **LB.ua**, 28 Şubat 2022, https://lb.ua/society/2022/02/28/507296_ukraina_zvertaietsya_nevidkladne.html (Erişim tarihi 10.04.2024).

³⁰⁶ Stoyimo mitsno: zvernennya Prezidenta Ukrayini, 28 Şubat 2022, **Prezident Ukrayini**, <https://www.president.gov.ua/news/stoyimo-micno-zvernennya-prezidenta-ukrayini-73241> (Erişim tarihi 10.04.2024).

³⁰⁷ İrina Lisogor, “İz propozitsiyeyu priynyati Ukrainu v ES za spetsprotseduroyu vistupiv prem’yer Slovaçını”, **LB.ua**, 28 Şubat 2022, https://lb.ua/news/2022/02/28/507310_iz_propozitsiieyu_priynyati_ukrainu_ies.html (Erişim tarihi 10.04.2024).

belirtmişlerdir.³⁰⁸ Söz konusu belgeler, Avrupa'nın tercihi ve Avrupa'nın güvenliği uğruna bu kadar büyük bir bedel ödeyen Ukrayna'nın bu yolu geçme kabiliyetini vurgulamıştır.³⁰⁹ Söz konusu üyelik başvurusu ve ortak bildiri belgeleri AB Konseyi Başkanı Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'a, kopyaları ise Avrupa Devlet ve Hükûmet Başkanları Konseyi Başkanı Charles Michel'e, Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen'e ve Avrupa Parlamentosu Başkanı Roberta Mezzoli'ye gönderilmiştir.³¹⁰

Ertesi gün, 1 Mart'ta, Avrupa Parlamentosu, Avrupa kurumlarına Ukrayna'ya AB üyeliğine aday statüsü verme çağrısı acil kararına ezici çoğunluğuyla oy vermiştir. 7 Mart 2022'de Avrupa Birliği Konseyi, Komisyon'dan Ukrayna'nın üyelik başvurusunu değerlendirmesini talep etmiştir. 10-11 Mart gecesi Versay'da olağanüstü bir AB Zirvesi düzenlenmiştir. Bu zirve, prosedürler dışında sunulan Ukrayna başvurusunun yasallığını kabul etmekle kalmamış, aynı zamanda başvurunun derhal değerlendirilmeye başlanması talimatını da vermiştir. Söz konusu zirvenin kararı, Ukrayna adaylığının tanınmasına temel oluşturan AB bilincinde inanılmaz bir atılımın kanıtı olmuştur.³¹¹

8 Nisan 2022'de Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen, Kiyiv ziyareti sırasında Volodymyr Zelenskyy'ye AB üyeliğine aday olma hakkını elde etmek için doldurulması gereken başvuru anketini vermiştir. Ayrıca von der Leyen, doldurulduktan sonra anketi "genellikle olduğu gibi aylar içinde değil, birkaç hafta içinde" işleme koyacağına

---

³⁰⁸ Nataliya Antonyuk, Ihor Zinko, "Cooperation between Ukraine and the European Union within the Framework of the Common Security and Defense Policy of the EU", **Language. Culture. Politics. International Journal**, C. 1, S. 1, 2023, s. 4.

³⁰⁹ Volodimir Zelenskyy pidpisav zayavku na chlenstvo Ukrayini u Evropeyskomu Soyuzu, 28 Şubat 2022, **Prezident Ukrayini**, <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-pidpisav-zayavku-na-chlenstvo-ukrayini-u-73249> (Erişim tarihi 10.04.2024).

³¹⁰ Za dva kroki do "priymalni" Evrosoyuzu: çı stane Ukrayina kandidatom na vstup?, **LB.ua**, 28 Şubat 2022, https://lb.ua/news/2022/06/16/520286_dva_kroki_priymalni.html (Erişim tarihi 10.04.2024).

³¹¹ Serhiy Sidorenko, "Şço çekaye na Ukrayinu pislya rişennya pro status kanddata ta kolı realno vstupiti do ES", **Evropeyska Pravda**, 24 Haziran 2022, <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/06/24/7141940/> (Erişim tarihi 10.04.2024).

dair söz vermiştir.³¹² 17 Nisan 2022’de Ukrayna, Avrupa Komisyonu’nun ülkenin AB üyeliği için siyasi ve ekonomik kriterlere uygunluğuna ilişkin anketine yanıtlar sunmuştur. 9 Mayıs 2022 yılında Ukrayna mevzuatı, kurumları ve uygulamalarının 33 alanda AB hukukuna uyumuna ilişkin anketin ikinci kısmı sunulmuştur.³¹³ Zelenskyy, anketi AB’nin Ukrayna Delegasyonu Başkanı Matti Maasikas’a teslim ederek Ukrayna’nın AB’ye katılımının Avrupa değerlerini savunan birçok Ukraynalının hayatını kaybettiği çok trajik bir zamanda³¹⁴ gerçekleştiğini kaydetmiş ve Ukrayna’nın destek kazanacağına ve AB’ye katılmaya aday olacağına dair umutlarını ifade etmiştir. Matti Maasikas da Ukrayna anketinin çok hızlı bir şekilde analiz edileceğine söz vermiştir.³¹⁵

Bir ay sonra, 8 Haziran 2022’de Avrupa Parlamentosu, 428 milletvekilinin oyu ile Ukrayna’ya AB üyeliğine aday statüsü verilmesi yönündeki tavsiyesini onaylamıştır. Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği Konseyi’nin Versailles Deklarasyonu’nun Ukrayna’nın Avrupa hedeflerini ve AB üyeliğine yönelik başvurusunu tanıdığını ve aynı zamanda Ukrayna halkıyla dayanışmanın açık bir siyasi sinyali olarak Ukrayna’ya AB aday statüsü vermeyi kabul etmesini tavsiye etmiştir.³¹⁶

9 Haziran 2022’de Başkanlık Divanı, 23 ile 24 Haziran tarihleri arasında Brüksel’de yapılacak zirvede AB üye devletlerinin başkanlarını Ukrayna’ya AB üyeliğine aday statüsü verilmesine ilişkin bir karar almaya çağırmıştır. Ortak bildiride Avrupa siyasetçileri Avrupa

---

³¹² Olena Abramovych, "Dva roky na shlyahu do ES – de zaraz Ukrayina?", **Radio Svoboda**, 1 Mart 2024, <https://www.radiosvoboda.org/a/yes-ukrayina-dva-roky/32843795.html> (Erişim tarihi 10.04.2024).

³¹³ **Report on Implementation of the Association Agreement Between Ukraine and the European Union**, 2022, [https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/report 2022 .pdf](https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/report%202022_.pdf), s. 8 (Erişim tarihi 10.04.2024).

³¹⁴ Dmytro Shvarts, "Shlyakh u yedynu Evropu: shcho daye Ukraini status kandidata na chlenstvo u ES", **Unian**, 28 Haziran 2022, <https://www.unian.ua/politics/status-kandidata-na-chlenstvo-u-yes-shcho-vin-daye-ukrajini-novini-ukrajina-11883030.html> (Erişim tarihi 10.04.2024).

³¹⁵ Za dva kroki do "priymalni" Evrosoyuzu: chı stane Ukraini kandidatom na vstup?, **LB.ua**, 28 Şubat 2022, https://lb.ua/news/2022/06/16/520286_dva_kroki_priymalni.html (Erişim tarihi 10.04.2024).

³¹⁶ European Parliament recommendation of 8 June 2022 to the Council and the Vice-President of the Commission, Official Journal of the European Union, C. 493/136, 2022, s. 11 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022IP0235> (Erişim tarihi 10.04.2024).

Birliği Antlaşması'nın 49. maddesi uyarınca AB Konseyi'ni Ukrayna ve Moldova Cumhuriyeti'ne aday statüsünü vermeye, Gürcistan'ın Avrupa perpektifini tanımaya çağırılmışlardır. Ayrıca Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'ya karşı savaşı bağlamında AB'nin cesaret, kararlılık ve öngörü göstermesi gerektiğini belirtmişlerdir.³¹⁷

17 Haziran 2022 tarihinde Avrupa Komisyonu, Ukrayna'nın AB üyelik başvurusuna ilişkin görüşünü (Avis) yayınlarak Konsey'in Ukrayna'ya Avrupa Birliği'ne üye olma perspektifi vermesini tavsiye etmiştir. Belgede belirtildiği gibi "Ukrayna, Avrupa Birliği'nin dayandığı değerlere bağlılığını teyit etmiş bir Avrupa devletidir. Ukrayna, demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlıklara saygı ve korunulmasını güvence altına alan kurumlarının istikrarını kanıtlamıştır."³¹⁸ Komisyon, Ukrayna'ya adaylık statüsü verilmesini aşağıdaki adımların atılması koşuluyla tavsiye etmiştir. Ukrayna'nın (1) Venedik Komisyonu'nun tavsiyeleri doğrultusunda Ukrayna Anayasa Mahkemesi yargıçlarının seçimine ilişkin yasal prosedürü uygulaması; (2) Yüksek Adalet Konseyi adaylarının dürüstlük kontrolünü ve Ukrayna Yargıçlar Yüksek Yeterlilik Komisyonu adaylarının seçimini tamamlaması; (3) özellikle en üst düzeyde olmak üzere yolsuzlukla mücadeleyi daha da güçlendirmesi; Yolsuzlukla Mücadele Özel Savcılığı ve Ukrayna Ulusal Yolsuzlukla Mücadele Bürosu'nun yeni başkanının atamasını tamamlaması; (4) yolsuzlukla mücadeleye ilişkin mevzuatının Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesine İlişkin Mali Çalışma Grubu (FATF) standartlarına uygunluğunu sağlaması; (5) oligarkların ekonomik, siyasi ve kamusal hayat üzerindeki aşırı etkilerini sınırlandırmak amacıyla anti-oligarşik yasayı çıkarması; (6) Ukrayna mevzuatını AB Görsel-İşitsel Medya Hizmetleri Direktifi ile uyumlu hale getiren

³¹⁷ Za dva kroki do "priymalni" Evrosoyuzu: çı stane Ukrayina kandidatom na vstup?, **LB.ua**, 28 Şubat 2022, https://lb.ua/news/2022/06/16/520286_dva_kroki_priymalni.html (Erişim tarihi 10.04.2024).

³¹⁸ **Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union**, 17 Haziran 2022, s. 20 https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/c8316380-6cb6-4ffd-8a84-d2874003b288_en?filename=Ukraine%20Opinion%20and%20Annex.pdf (Erişim tarihi 10.04.2024).

bir medya yasasını kabul etmesi; (7) Venedik Komisyonu'nun tavsiyeleri doğrultusunda ulusal azınlıklara ilişkin yasal çerçeve reformunu tamamlaması gerekmiştir. Avrupa Komisyonu, aday ülke olarak Ukrayna tarafından ilgili adımların uygulanmasını izleme işlevini sürdürmüştür. Reformlara ilişkin ilk raporlama ve değerlendirme 2022 yılı sonu için planlanmıştır. Aynı zamanda Avrupa Komisyonu, AB'ye katılım yolundaki temel koşulların yerine getirilmemesi halinde adaylık statüsünün geri çekilebileceğini de belirtmiştir.³¹⁹

23 Haziran 2022'de, Rusya'nın Ukrayna'yı işgal etmesinden 100 gün sonra, 27 AB üye ülkesinin liderleri, Ukrayna'ya Avrupa Birliği üyeliğine aday statüsü verme kararı almışlardır. Avrupa Birliği tarafından alınan bu tarihi karar, Ukrayna ile AB arasındaki ilişkilerde yeni bir dönemi resmen başlatmıştır. Ukrayna Başkanı Zelenskyy'nin vurguladığı gibi, aday ülke statüsünün elde edilmesi sadece yeni bir adım değil, Ukrayna'nın üyeliğine giden yolda yeni bir zirve noktasıdır:

“Bugün itibarıyla bu durum resmi düzeyde sabitlenmiştir. Adaylık statüsü çoğu ülkenin geçtiği zorunlu bir aşamadır. Geri dönüşü olmayan bir noktadır. Bu sadece yeni bir isim değil, yeni bir statü ve yeni bir imajdır. Bu karar Ukrayna'nın Batı ile Rusya Federasyonu arasında bir köprü değil, Avrupa ile Asya arasında bir tampon değil, dış güçlerinin bir etki alanı, bir 'gri' bölge değil, en az 27 AB ülkesinin gelecekteki eşit ortağı olduğunu tanımlar.”³²⁰

O tarihten bu yana Ukrayna, devam eden hayatta kalma savaşına rağmen Avrupa Komisyonu tarafından belirlenen 'yedi adım'ın yerine getirilmesi için gerekli reformları uygulamaya başlamıştır. 22 Haziran 2023'te Avrupa Komisyonu, Ukrayna'nın AB katılım müzakerelerini başlatma kriterlerini nasıl yerine getirdiğine ilişkin bir ara değerlendirme yapmıştır. Bu değerlendirmede yedi adımdan ikisinin tam olarak karşılandığı, geri kalanların

---

³¹⁹ **Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union**, 17 Haziran 2022, s. 20-21.

³²⁰ Dmytro Shvarts, "Şlyakh u yedynu Evropu: şço daye Ukrayini status kandidata na çlenstvo u ES", **Unian**, 28 Haziran 2022, <https://www.unian.ua/politics/status-kandidata-na-chlenstvo-u-yes-shcho-vin-daye-ukrajini-novini-ukrajina-11883030.html> (Erişim tarihi 10.04.2024).

ise devam ettiğini kaydetmiştir.³²¹ 8 Kasım 2023'te Avrupa Komisyonu, Ukrayna'nın AB üyeliğine yönelik ilerlemesine ilişkin yeni bir değerlendirme raporu yayınlamıştır. Rapor, Avrupa Komisyonu'nun Ukrayna'ya AB üyeliğine adaylık statüsü verilmesine ilişkin yedi kriterden dördünün tam olarak karşılandığını değerlendirdiği sonucuna varmıştır. Buna göre; Ukrayna'nın yolsuzlukla mücadele, ulusal azınlıkların hakları ve oligarşiden arındırma için yasal çerçevenin oluşturulmasıyla ilgili üç bloğu tamamlaması gerekmiştir.³²² Bahsedilen adımların uygulanmasında kaydedilen ilerlemeye ilişkin değerlendirmeyi açıklayan Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen, Ukrayna'nın AB aday statüsüyle birlikte aldığı şartların yüzde 90'ını yerine getirdiğini belirtmiştir.³²³

Maidan olaylarından on yıl sonra ülke, Rusya'nın saldırgan savaşının yol açtığı muazzam zorluklar ve trajediyle karşı karşıya kalmaya devam etmektedir. Ancak Ukraynalılar, kendileri için varoluşsal öneme sahip bir savaşta savaşırken bile ülkelerinde reform sürecini sürdürmektedir. Asıl ilerleme, Yüksek Adalet Konseyi'nin seçilmesiyle anayasal adalet alanında kaydedilmiştir. Ukrayna, oligarkların kamu yaşamı üzerindeki etkisini sınırlandırmayı başarmış, yeni bir medya yasasını kabul etmiş ve ulusal azınlıklar konusunda ilerleme kaydetmiştir.³²⁴ Ayrıca von der Leyen, Avrupa Komisyonu'nun Ukrayna'nın mevcut reformları uygulamasının ardından AB Zirvesi'nin müzakereler için bir

---

³²¹ Otsinku prohresu Ukrayini u vikonanni kriteriyiv şçodo členstva v ES predstavlyat 8 listopada, **Radio Svoboda**, 23 Ekim 2023, <https://www.radiosvoboda.org/a/news-prohres-yes-ukrayina-zayava/32651968.html> (Erişim tarihi 10.04.2024).

³²² Ukraine 2023 Report, **Commission Staff Working Document**, 8 Kasım 2023, s. 9-11 https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/bb61ea6d-dda6-4117-9347-a7191ecef3f_en?filename=SWD_2023_699%20Ukraine%20report.pdf (Erişim tarihi 10.04.2024).

³²³ Evrokomisiya rekomenduye rozpoçati perehovori z Ukrainoyu pro vstup do ES, **Yuridіčna gazeta**, 8 Kasım 2023, <https://yur-gazeta.com/golovna/evrokomisiya-rekomendue-rozpochati-peregovori-z-ukrayinoyu-pro-vstup-do-es.html> (Erişim tarihi 10.04.2024).

³²⁴ Evrokomisiya rekomenduvala rozpoçati perehovori pro vstup Ukraini ta Moldovi, **Ukrinform**, 8 Kasım 2023, <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3784241-evrokomisia-rekomenduvala-rozpochati-peregovori-pro-vstup-ukraini-ta-moldovi.html> (Erişim tarihi 10.04.2024).

çerçeve kabul etmesini tavsiye ettiğini belirtmiştir. İlgili belge Avrupa Komisyonu tarafından 12 Mart 2024'te hazırlanmıştır.

14 Aralık 2023 tarihinde Avrupa Devlet ve Hükûmet Başkanları Konseyi Başkanı Charles Michel, Konsey'in Ukrayna ile katılım müzakerelerini başlatmaya karar verdiğini duyurmuştur. AB, Ukrayna ile üyelik müzakerelerinin başlatılmasına ilişkin resmi bir belge yayınlamıştır. Söz konusu belge AB Konseyine, Avrupa Komisyonu'nun tavsiyelerini uygulamak üzere ilgili adımlar atılır atılmaz Ukrayna ile katılım müzakereleri için uygun bir çerçeve kabul etmesi çağrısında bulunmuştur.³²⁵

Bununla birlikte, Ukrayna'nın AB üyeliğine ilişkin müzakerelerin başlatılması kararına ek olarak, AB Konseyi'nin Ukrayna için yeni bir prosedür ya da 'müzakere çerçevesi' önermesi gerekmektedir. Bu çerçeve, Ukrayna'nın AB üyesi olmadan önce yerine getirmesi gereken müzakere fasıllarının bir listesinden oluşacaktır.

Ocak 2024'te Ukrayna'nın Avrupa ve Avrupa-Atlantik Entegrasyonundan sorumlu Başbakan Yardımcısı Olha Stefanişina, Ukrayna hükûmetinin Avrupa Komisyonu ile Ukrayna mevzuatının AB hukukuna uygunluğunu tarama sürecine başlama konusunda mutabakata vardığını açıklamıştır. Bir ay sonra, 11 Mart 2024't, Stefanişina, Kiyiv'in AB'ye katılım müzakere çerçevesinin onaylanması için gerekli olan Avrupa Komisyonu'nun tüm tavsiyelerini yerine getirdiğini bildirmiştir.

Ukrayna, Temmuz 2024 itibarıyla Avrupa Komisyonu'nun Avrupa mevzuatıyla uyumluluk düzeyini belirlemek üzere Ukrayna mevzuatını incelediği tarama aşamasında bulunmaktadır. Bu sürecin başlaması Macaristan'ın Avrupa Komisyonu Üyesi Oliver Varghese tarafından bir aydan fazla bir süredir engellenmiş olsa da mevcut durumda süreç

---

³²⁵ **European Council conclusions on Ukraine, enlargement and reforms**, 14 December 2023, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/12/14/european-council-conclusions-on-ukraine-enlargement-and-reforms/> (Erişim tarihi 10.04.2024).

oldukça hızlı ilerleme kaydetmektedir.³²⁶ Bununla birlikte, münferit sektörlerin taranması müzakereler başladıktan sonra da devam edecektir. Tarama sürecine paralel olarak Avrupa Komisyonu, bazı tereddütler ve süreci yavaşlatma girişimlerinin ardından (Brüksel başlangıçta müzakere çerçevesinin çalıştırmasını Avrupa Parlamentosu yaz seçimlerine kadar erteleme fikrindedir), ileride yapılacak müzakerelerin kılavuzu olacak bir müzakere çerçevesi taslağı hazırlayıp 12 Mart 2024 tarihinde üye devletlere sunmuştur.³²⁷

Avrupa Komisyonu tarafından Ukrayna için sunulan taslak müzakere çerçevesi 2020’de Arnavutluk için hazırlanan taslağın neredeyse bir kopyası olduğunu söylemek mümkündür.³²⁸ Ukrayna için taslak müzakere çerçevesi, ‘geliştirilmiş genişleme metodolojisini’ yansıtmaktadır.³²⁹ Bu güncellenmiş metodoloji, katılım müzakerelerinin Ukrayna’nın bireysel başarılarına dayanacağını ve diğer aday ülkelerin dinamiklerine bağlı olmayacağını açıkça belirtmektedir.

Müzakere edilecek 33 fasıldan beşi son derece önemli görülmekte olup “Temeller” olarak adlandırılan bir kümede gruplandırılmıştır. Bunlar “Yargı”, “Adalet, Özgürlük ve Güvenlik”, “Kamu Alımları”, “İstatistik” ve “Mali Kontrol” fasıllarıdır (son fasıllar AB ortak pazarının işleyişi açısından kesişen bir öneme sahiptir). “Temeller” kümesi ayrıca, demokrasi ve kamu yönetiminin durumu gibi ayrı bir müzakere süreci bulunmayan ancak Brüksel tarafından yakından takip edilecek kriterleri kapsamaktadır. Temeller kümesindeki kriterlere

---

³²⁶ Serhiy Sidorenko, "Kıyivü hotuyut albanskıy şlyakh do ES. Detali rişennya pro format vstupnih perehovoriv z Ukrayinoyu", **Evropeyska Pravda**, 13 Mart 2024, <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/03/13/7181648/> (Erişim tarihi 10.04.2024).

³²⁷ Perehovorna ramka dlya vstupu Ukrayini u ES počnetsya ne ranişe evropeyskikh vıboriv – Ursula fon der Layen, **Radio Svoboda**, 21 Şubat 2024, <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukrayina-yevrosoyuz-vstupu-fon-der-lyayen/32829459.html> (Erişim tarihi 10.04.2024).

³²⁸ Dmitro Lıvç, Ivan Nahornyak, Mariya Şalamberidze, "Ramka dlya vstupu Ukrayini v ES: yaki 'batohı ta pryankı' proponuye Evrokomisiya Kıyivü", **Evropeyska Pravda**, 27 Mart 2024, <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/03/27/7182452/> (Erişim tarihi 10.04.2024).

³²⁹ **2020 Communication on EU enlargement policy**, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, 6 Ekim 2020, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0660> (Erişim tarihi 10.04.2024).

ilişkin müzakerelerin ilk olarak açılması ve Ukrayna'nın diğer tüm koşullar bakımından katılıma hazır olması halinde son olarak kapanması öngörülmektedir. Ayrıca Ukrayna'nın; hukukun üstünlüğü (fasıl 23 "Yargı ve temel haklar" ve fasıl 24 "Adalet, özgürlük ve güvenlik"), demokratik kurumların işleyişi, kamu yönetimi reformu için değerlendirme kriterleri içeren üç yol haritası geliştirmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Müzakerelerin genel olarak bu üç reform alanına bağlı olacağı tahmin edilmektedir. Hukukun üstünlüğü ile ilgili olmayan müteakip fasılların açılması bile ancak Ukrayna'nın taraflarca üzerinde mutabık kalınan temel konularda ilerleme kaydetmesi halinde mümkün olacaktır. Ayrıca Ukrayna'nın Brüksel'e her alanda yolsuzlukla mücadele etmeye kararlı olduğunu kanıtlaması gerekecektir. Bununla birlikte, Rusya ile olan çatışmanın yakın gelecekte çözülmesinin imkânsız olduğunu fark eden AB, artık Ukrayna'dan Arnavutluk veya Kuzey Makendonya olaylarında olduğu gibi genel bir "iyi komşuluk ilişkileri taahhüdü" talep etmemekte; bunun yerine Ukrayna'dan "komşu AB üye ülkeleri ve diğer aday ülkelerle iyi komşuluk ilişkileri taahhüdünü" sürdürmesini beklemektedir.³³⁰

Bugün Ukrayna'nın Avrupa entegrasyonu yolundaki temel önceliği, Ukrayna'nın AB üyeliğine ilişkin müzakere çerçevesinin onaylanmasını sağlamak ve Macaristan'ın AB Konseyi dönem başkanlığından önce Ukrayna'nın AB'ye katılım müzakerelerini resmen başlatacak olan Birinci Hükümetlerarası Konferansı düzenlemektir.

AB'nin Ukrayna'ya adaylık statüsü verme kararı her ne kadar *ad-hoc* bir karar gibi görünse de, bu kararın arkasında her iki tarafın da lehinde ve aleyhinde bir dizi gerekçe ve hesabın olduğunu söylemek mümkündür. Bir başka ifadeyle, Avrupa Birliği açısından Brüksel'i böyle önemli bir adım atmaya iten çeşitli nedenler bulunmaktadır.

---

³³⁰ Lıvç, Nahornyak, Şalamberidze, "Ramka dlya vstupu Ukrayını v ES: yaki 'batohı ta pryanykı' proponuye Evrokomisiya Kiyivu", **Evropeyska Pravda**, 27 Mart 2024, <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/03/27/7182452/> (Erişim tarihi 10.04.2024).

Birincisi, Rusya'nın 24 Şubat 2022'de Ukrayna'yı geniş çaplı işgalinin başlamasıyla birlikte tüm Avrupa güvenlik mimarisi tehdit algılamıştır.³³¹ AB'nin doğu sınırında, Avrupa ülkelerinin ne manevi ne de fiziki olarak hazırlıklı olduğu bir savaş ortaya çıkmıştır. Avrupa Birliği, kendine ait silahlı kuvvetlerinin olmadığından güvenlik politikasında yalnızca NATO'yu öncelemektedir. Ayrıca, Avrupa ülkelerinin modern orduları arasında yalnızca Fransa, gerçek savaş operasyonlarına katılma deneyimine sahiptir. Buna karşın Rusya, Ukrayna'daki eylemleriyle Avrupa kıtasında son dönemlerde var olan güç dengesini bozmuştur. Ukrayna üzerinde kaybettiği etkisini yeniden kazanmak isteyen Rusya, Ukrayna'ya karşı topyekün bir savaş başlatarak AB'yi güvenlik stratejisini revize etmeye itmiştir. O tarihten beri Rusya Federasyonu'ndan kaynaklanan tehdidin dengelenmesi sorunu AB için özel önem kazanmıştır. Bunun için AB'nin iki alternatifi olduğu söylenebilmektedir. Birincisi NATO'ya güvenmeye devam etme düşüncesidir. İttifak uzun yıllar boyunca Avrupa ülkelerinin güvenliğini garanti altına almıştır, ancak katılımcı ülkeler arasında, özellikle de Rusya'ya yakın olanlarda, saldırgan Rus işgali durumunda yalnız kalacaklarına dair bir korku vardır. Bu korkular, NATO'ya karşı şüpheci tutumuyla bilinen Donald Trump'ın ABD başkanlığına yeniden seçilebileceği ihtimali karşısında daha da büyümektedir. İkinci alternatif ise Rusya'dan gelen tehdidi Avrupa'nın kendi güçleri ile dengelemesi olasılığıdır. Önceki yılların deneyimi, AB'nin güvenlik sorunlarına ve Rusya'ya karşı tutumunun zayıf olduğunu göstermiştir. Bu durum, yaklaşımları değiştirme ve belki de yeni katılımcıları dahil etme ihtiyacını ortaya koymaktadır. Rusya'nın baskısı altında AB, konumunu güçlendirmek ve mevcut güvenlik tehdidini dengeleme kapasitesini artırmak amacıyla genişleme kararı da alabilmektedir. Rasyonalist yaklaşımın realist hipotezi, AB'nin askeri potansiyeli örgütün mevcut dış güçleri dengeleme yeteneğine veya mevcut jeopolitik konumunu güçlendirmesine

---

³³¹ Giselle Bosse,” The EU's Response to the Russian Invasion of Ukraine: Invoking Norms and Values in Times of Fundamental Rupture”, **JCMS: Journal of Common Market Studies**, 2023, s. 3.

katkıda bulunacak bir ülkeyi dahil etme isteğinden kaynaklanan genişleme kararı alabileceğini varsaymaktadır.

Ukrayna, yüzölçümünün büyüklüğü, nüfusu, ekonomik, askeri ve insani potansiyeli açısından kendisinden birkaç kat üstün bir ülkeye karşı üç yıldır mücadeleye girişmiş olması dolayısıyla bu kriterlere uymaktadır. AB'nin dünya sahnesindeki jeopolitik rolünü güçlendirmesi Avrupa'nın ABD'den bağımsız olması ve Avrupa'nın güvenliğini sağlama sorumluluğunu üstlenmesiyle mümkün görünmektedir. Bunun için de yeni bir Avrupa güvenlik mimarisinin oluşturulması gerekmektedir. Ayrıca, büyüklüğü ve pratik askeri deneyimi dolayısıyla Ukrayna'nın bu yeni sisteme dahil etmesi faydalı olabilmektedir. Bu bağlamda Brüksel'de, Ukrayna'nın katılımının, AB'nin güvenlik ve savunma politikasını ve jeopolitik ağırlığını güçlendirme konusunda büyük bir potansiyele sahip olduğu konusunda derin bir anlayış vardır. Ayrıca, Ukrayna silahlı kuvvetlerinin ilk elden savaş tecrübesi de AB güvenlik ve savunma politikasının 'sert güç' boyutunun güçlendirilmesine katkıda bulunma potansiyeline sahiptir.³³² Tüm bunlar göz önüne alındığında AB'nin, Ukrayna'nın üyelik perspektifini tanıma ve ona aday statüsü verme kararında realist motivasyonlar görülebilmektedir. Aynı zamanda Ukrayna'nın katılımıyla ortaya çıkacak AB'nin yeni sınırlarının da AB için yeni güvenlik sorunları yaratması mümkündür. Brüksel'in bu riskten haberdar olması, AB'nin bir sonraki genişleme sürecine Ukrayna'yı dahil etmesiyle tamamlama isteğini etkileyebilir.

İkinci olarak, Ukrayna'nın ticari açıdan AB için önemli bir komşu olduğu söylenebilmektedir. Buna göre Ukrayna, 40 milyonluk nüfusuyla Rusya ve Türkiye'den sonra kıtadaki en kalabalık AB üyesi olmayan ülkedir. Liberal hükümetlerarasıcılık hipotezi AB'nin gelecek genişleme sürecine, coğrafi yakınlıkta bulunan, örgüt üyeleriyle zaten

---

³³² Anna Osypchuk, Kristi Raik, "The EU's Geopolitical Enlargement – Ukraine's Accession Will Make the EU a Stronger Security Actor", **JOINT Research Papers**, S. 30, 2023, s. 5.

önemli düzeyde sınır ötesi ekonomik işbirliğine ve bunu daha da derinleştirme potansiyeline sahip olan, örgütün jeopolitik konumunu güçlendirecek askeri potansiyele sahip ve sosyo-kültürel değerlerini paylaşan bir ülkeyi dahil edeceğini varsaymaktadır. Mayıs 2004'te AB'nin doğuya doğru genişlemesinin ardından Ukrayna, AB üyesi üç ülke olan Macaristan, Polonya ve Slovakya ile uzun bir ortak sınırı paylaşır olmuştur. Bağımsızlığı boyunca Ukrayna, AB girişimleri ve Euro-bölgeler çerçevesinde komşu ülkelerle ciddi sınır ötesi işbirliği bağları geliştirmiştir. Aralık 1993'te, Bölgesel Varlıklar ve Hükümetleri Arasında Sınır Ötesi İşbirliği Hakkında Avrupa Çerçeve Sözleşmesi'ne katılmıştır. Temmuz 1997'de Ukrayna Parlamentosu 1985 tarihli Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nı onaylamıştır. O tarihten bu yana Ukrayna, sınır ötesi işbirliği çerçevesinde AB ülkeleriyle resmi işbirliğine hazır ve açık duruma gelmiştir. Bugün Ukrayna'da 6'sı AB ülkeleriyle işbirliği geliştiren 10 Avrupa bölgesi faaliyet göstermektedir. Bu bölgeler Bug (Ukrayna, Polonya, Beyaz Rusya), Karpat Avrupa Bölgesi (Ukrayna, Polonya, Slovakya, Macaristan, Romanya), Aşağı Tuna (Ukrayna, Moldova, Romanya), Yukarı Prut (Ukrayna, Moldova, Romanya), Karadeniz Avrupa Bölgesi (Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Yunanistan, Gürcistan, Moldova, Rusya, Romanya, Sırbistan, Türkiye, Ukrayna) ve Dinyester'dir (Ukrayna, Moldova).³³³ Doğu ve Batı arasındaki coğrafi konumu, ortak sınırın her iki tarafında etnik azınlıkların varlığı, tarihi sınır ötesi bağları ve gidip gelen büyük hacimli bavul ticareti göz önüne alındığında, AB'nin Ukrayna ile işbirliğinin temelini sağlamaktadır.³³⁴ Ukrayna'nın istikrarı AB'nin enerji güvenliği açısından önem taşımaktadır zira petrol ve doğalgaz koridorlarının birçoğu halen Ukrayna sınırları içerisinde yer almaktadır. Taraflar arasında enerji ağı

---

³³³ Leonid Kampov, "Sučasni tendentsiyi fuktsionuvannya evrorehioniv, stvorenih za uchasnyu Ukrayini", **Geopolitika Ukrayiny: istoriya i sučasnist: zbirnyk naukovih prats**, Artomov, I. (Ed.), Ujhorod: ZakDU, S. 7, 2012, s. 306.

³³⁴ Wolczuk, 2012, s. 3, <https://issuu.com/centreforeuropeanreform/docs/120902163019-1d8f869965d941ad900f4978732d1000> (Erişim tarihi 3.04.2024).

konusunda çok yakın işbirliği hâlâ mevcuttur.³³⁵ Dahası, istikrarsız bir Ukrayna, daha doğudan gelen silah, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı için önemli bir geçiş güzergahı haline gelme potansiyeli taşımaktadır. Ayrıca Ukrayna, özellikle kaçakçılar ve diğer suçlular için bir sıcak nokta haline gelen Transdinyester'daki 'dondurulmuş' çatışmayı çözme girişimlerinde AB'nin ODGP'sine büyük katkıda bulunmaya devam etmektedir.³³⁶ Bu nedenler göz önünde bulundurulduğunda, AB'nin Ukrayna'yı genişleme politikasına dahil etme kararı bir tesadüf değildir. Ancak Brüksel'in motivasyonları ile ilgili hala bazı açık sorular bulunmaktadır. Ukrayna örneğinde, AB için genişlemenin herhangi bir ekonomik faydasını ayırmak zordur. Savaş süresinde daimi saldırılar sonucunda büyük bir kısmı yok edilen bir ülkenin kabul edilmesinin AB üye devletlerine yalnızca ekonomik maliyetler getirebileceği ve daha gelişmiş AB ülkelerine Ukrayna'dan ucuz işgücü akışını tetikleyebileceği de açıktır.

Üçüncü bir husus olarak Ukrayna, 'normlar ve değerler Avrupası'nın bir parçası olmaktan uzak görünse de 'kültür ve coğrafya Avrupası'nın bir parçasıdır.

Tarihi boyunca Ukrayna toprakları göç süreçlerinde önemli bir rol oynamış ve birçok halk için ikamet yeri olmuştur. Bununla birlikte, tüm bu topraklar her zaman Avrupa medeniyetinin yörüngesinde kalmıştır.³³⁷ M.Ö. 7-6. yüzyıllardan başlayarak, günümüz Kerç şehri yakınlarındaki Panticapaeum; günümüz Feodosiia'nın bulunduğu yerdeki Theodosia; modern Sivastopol şehri yakınlarındaki Chersonesus ve Güney Buh ağzındaki Olbia gibi ünlü Yunan kolonileri kuzey Karadeniz ve Kırım bölgesinde ortaya çıkmıştır. Böylece,

---

³³⁵ Avrupa Komisyonu Başkanı Leyen: Ukrayna bizden biri, AB'de görmek istiyoruz, **Euronews**, 27 Şubat 2022, <https://tr.euronews.com/2022/02/27/avrupa-komisyonu-baskan-leyen-ukrayna-bizden-biri-ab-de-gormek-istiyoruz> (Erişim tarihi 23.04.2024).

³³⁶ Wolczuk, 2012, s. 4, <https://issuu.com/centreforeuropeanreform/docs/120902163019-1d8f869965d941ad900f4978732d1000> (Erişim tarihi 3.04.2024).

³³⁷ Serhii Plokhyy, **The Gates of Europe: A History of Ukraine**, Basic Books, 2017, s. 3.

Ukrayna topraklarının en azından güney kısmı, Yunan kültürünün etkisi altında bulunarak, Batı dünyası olarak bilinecek siyasi ve kültürel alanın sınırı haline gelmiştir. M.S. 1. binyılın başında Romalıların gelişiyle birlikte Ukrayna topraklarından geçen Helen dünyasının kuzey sınırı artık Avrupa'nın doğu sınırı haline gelmiştir.³³⁸ Böylece o topraklarda yaşayan halklar gelecekte Avrupa medeniyetine temel atacak kültürlerin etkileri görmüştür.

Daha sonra, Kivan Rus, Galiçya-Volonya ve Litvanya-Rus devletlerinin Avrupa ortaçağ alanında varlığı ve etkileşimi; prenslik döneminin kültürel, manevi, ahlaki, estetik, sosyal, hukuki ve dini Hristiyan değerleri, Ukraynalıların Avrupa'ya yakın bir medeniyet kimliğinin oluşumunu etkilemiştir. Bu süreç, Ukrayna Kazaklarının ortaya çıkışı ve Ulusal Kurtuluş Savaşı ile 17. yüzyıldan 18. yüzyılın ortalarına kadar olan Kazak-Hetman devlet inşasının arka planında toplumun ileri bir tabakasına dönüşmeleriyle belirgin bir şekilde hızlanmıştır. Kazak subaylar, Ostroh ve Kiev-Mohyla Akademilerinin düşünürleri ve din adamları, Ukraynalıların kimlik temelinde yatan doğrudan demokrasi, sosyal ve siyasi eşitlik ve adalet ilkelerine ve Rönesans ruhunu yansıtan şövalyelik ideallerine dayanan belirli bir sivil değerler sistemi geliştirmişlerdir. Ukrayna topraklarının yabancı devletlerin bir parçası olduğu dönemde gelecek Ukrayna kimliğinin oluşum süreci, Avusturya-Macaristan ve Rusya imparatorluklarının asimilasyon politikalarının olumsuz etkilerinin yanı sıra Batı ve Doğu'da Avrupalı hümanist görüşlerden etkilenmiştir. Söz konusu görüşler Taras Shevchenko, M. Drahomanov, Ivan Franko, Lesya Ukrainka, M. Hrushevsky'nin eserlerine, üniversite eğitiminin gelişimine, Ukrayna tarih yazımına, Rus Üçlüsü ve Taras Shevchenko Bilim Derneği'nin ve ilk siyasi partilerin faaliyetlerine yansımıştır.³³⁹

---

³³⁸ Plokyh, 2017, s. 11.

³³⁹ Rafalskyi, O., Kalakura, Y., Kalakura, O., Yurii, M., **Civilization identity of Ukraine: history and modernity**, Kyiv: Kuras Institute of Political and Ethnic Studies, 2022, s.465-466.

Tarihi ve kültürel geçmişleri sayesinde Ukrayna topraklarında yaşayan halk 20. yüzyılın başlarında doğudaki Ruslardan ve batıdaki Polonyalılar ile Macarlardan ayrı, kendilerine özgü bir ulusal kimlik oluşturmayı başarmıştır.³⁴⁰ Örneğin, 1905 yılında İskoç yayıncı ve Londra'da yayınlanan 'The Times' gazetesinin editörü Donald Mackenzie Wallace şunları kaydetmiştir:

“Kiev şehri ve çevresindeki ülke gerçek anlamda Velikoruslar³⁴¹ (*Büyük Ruslar*) değildir, Maloruslardır³⁴² (*Küçük Ruslar*). Ve bu iki halk arasında dil, kıyafet, gelenekler, folklor, günlük yaşam ve toplumsal örgütlenme açısından derin farklılıklar vardır. Bu ve başka açılardan Rutenyalılar ya da Hokhlar (*Ukraynalılar*) Rus İmparatorluğu'nun egemen ögesini oluşturan kuzeydeki Büyük Ruslardan farklıdır.... Birbirinden İngiliz ve İskoçlardan daha uzak iki farklı ulusla karşı karşıyayız. Farklılıkların kısmen etnografik özelliklerle kısmen de tarihsel koşullarla açıklandığını düşünüyorum... Ukraynalılar ve Ruslar arasındaki dilsel farklılıklar önemli boyutlardadır”.³⁴³

1917-1921 yılları arasında, modern Ukrayna topraklarında gerçekleşen devrimci ve devlet inşası süreçlerinin arka planında, Ukrayna ulusu önce özerkliğini ardından da Ukrayna Halk Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan ederek kendi ‘Ukrayna projesini’ uygulamaya hazır olduğunu ve pan-Avrupa alanındaki gerçek varlığını göstermiştir. Ulusal demokratik devrimin çöküşü, Ukrayna'nın Rus ve Nazi işgali, Bolşevik totaliter rejimin dayatılması ve Sovyet kimliğinin inşası dönemlerinde bile Ukrayna kimliği, yabancı baskılara karşı “ İnfaz

---

³⁴⁰ John A. Armstrong, **Ukrainian nationalism**, Littleton, 1980, s. 8.

³⁴¹ Velikoruslar (Büyük Ruslar) - Rusların kendilerini tanımlamaları ya da dışsal temsilleri için kullanılan ve 18. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına kadar bir dizi dönüşüm geçiren bir etnonim.

³⁴² Maloruslar (Küçük Ruslar) - 1765'te Hetman özerkliğinin kaldırılmasından sonra Rus İmparatorluğu'ndaki Ukraynalıların adı olan Malorossiya toponiminden oluşan tarihi etnonim.

³⁴³ Donald Mackenzie Wallace, **Russia**, New York: Henry Holt and Company, 1905, s. 347.

Edilmiş Rönesans”³⁴⁴ temsilcileri, milliyetçi direnişçiler ve Şistdesiatnikılar³⁴⁵ (*Altmışlılar*) tarafından başlatılan muhalif "direniş" hareketiyle Avrupa dünyasının uygarlık özelliklerini korumuştur.³⁴⁶ Ancak Ukraynalıların uygarlık kimliğinin gerçek anlamda teyit edilmesi, Ukrayna'nın bağımsızlığını yeniden kazanmasıyla gerçekleşmiştir.

Tarih, Ukrayna'yı tek bir üniter devlet olarak birleştirmiş, ancak geçmişin kültürel ve siyasi sınırlarını yansıtan çok sayıda bölgesel sınıra bölmüştür. Orta Ukrayna'nın park alanları ile güney bozkırları arasındaki sınır, kuzeydeki ağırlıklı tarım alanları ile güneydeki mineral zengini bozkırların kent merkezleri arasındaki sınır haline gelmiştir. Batı ve Doğu Hristiyanlığı arasındaki sınır, I. Dünya Savaşı öncesinde Habsburg ve Rus imparatorlukları arasındaki sınıra benzemektedir. Eski Habsburg egemenlikleri içinde Galiçya, büyük ölçüde Macaristan tarafından yönetilen Transcarpathia ve eski Moldova eyaleti Bukovina'dan farklıdır. Eski Rus İmparatorluğu içinde, iki savaş arası dönemde Polonya yönetiminde olan Volhinia, yirminci yüzyılın çoğunda Sovyet yönetiminde kalan Podolya'dan farklılaşmaktadır. Dinyeper'in sağ kıyısındaki eski Polonya toprakları ile sol kıyısındaki eski Kazak Hetmanshchyna'sı arasında; ve Kazak toprakları ile 18. ve 19. yüzyıllarda Rus İmparatorluğu tarafından sömürgeleştirilen topraklar arasında da bir fark vardır.³⁴⁷ Bu toprakların sınırları aynı zamanda Ukraynaca konuşmayı daha uygun bulan Ukraynalılar ile

---

³⁴⁴ İnfaz Edilmiş Rönesans - 1920'lerde ve 1930'ların başlarında Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde yaşayan Ukraynalı şairler, yazarlar ve sanatçılar jenerasyonunu tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Büyük Dönüş'ten sonra, yeni Sovyet Başbakanı Joseph Stalin, Bolşevik Devrimi sonrası Ukraynalılaştırma politikalarını tersine çevirmeye karar verdiğinde, dışa dönük Sovyet yanlısı şairler ve yazarlar, Stalin'in Ukrayna'nın Ruslaştırılması politikasına geri dönme kararına boyun eğmeyi reddetti. Bunun sonucunda Ukraynalı şairler ve yazarlar toplu tutuklamalara maruz bırakıldılar ve daha sonra Holodomor'un öncülü niteliğindeki birçok durumda Karelya'daki Sandarmokh infaz ve toplu mezar alanında idam edildi veya bastırıldı.

³⁴⁵ Şistdesiatnikı (Altmışlılar) - komünist-bolşevik totalitarizminin geçici olarak zayıfladığı ve Kruşçev'in “yumuşama” (Stalinizmden arınma ve bir miktar liberalleşme) dönemi olan 1950'lerin ikinci yarısında SSCB kültürüne (sanat, edebiyat vb.) ve siyasetine giren ve kendilerini en çok 1960'ların başlarında ve ortalarında ifade eden, güçlü bir sivil pozisyona sahip Sovyet ve Ukrayna ulusal entelektüelleri kuşağına verilen addır. Şistdesiatnikı, siyasi tutuklular ve “vicdan mahkumları”, muhalifler de dahil olmak üzere Sovyet totaliter devlet rejimine karşı iç ahlaki muhalefettir.

³⁴⁶ Rafalskiy, Kalakura, Kalakura, Yurii, 2022, s. 465-466.

³⁴⁷ Plokhyy, 2017, s. 352.

günlük konuşmada Rusçayı tercih edenler arasında da bir sınır görevi görmektedir. Gerçekte Ukrayna'nın bölgeselliği daha da karmaşıktır, ancak farklı bölgeleri birbirine bağlayan ve ülkeyi bir arada tutan dilsel, kültürel, ekonomik ve siyasi geçiş bölgelerinin bir karışımı vardır.

Ukrayna'nın Doğu ile Batı, Ortodoksluk ile Katoliklik ve Orta Avrupa ile Avrasya imparatorlukları arasındaki sınırdaki yer alması, bağımsızlık taleplerinin her zaman Avrupalı bir yönelim taşımasına neden olmuştur.³⁴⁸ Bu Avrupa yönelimi Euromaidan, Ukrayna'nın Avrupa Birliği ve NATO üyeliğine yönelik stratejik yöneliminin anayasal güvence altına alınması, Ortaklık Anlaşması'nın imzalanması ve nihayet AB üyeliği için resmi başvuruda bulunulmasının etkisiyle daha da belirgin hale gelmiştir.

28 Şubat 2022'de Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen, Ukraynalıların Avrupa ailesinin bir parçası olduğunu ve AB'ye kabul edileceklerini dile getirmiştir.³⁴⁹ Bu fikir, Ukrayna'nın Avrupa kültürüne aidiyetine ilişkin AB yetkilileri tarafından daha önce de yapılmış açıklamalara benzemektedir. İnşacı yaklaşım varsayımına göre AB, örgütün kolektif kimliğini şekillendiren norm ve değerlere yakın olan ülkeyi genişleme sürecine dahil etmeye meyillidir. Euromaidan olayları ve Ukrayna'da geniş çaplı bir savaşın patlak vermesiyle birlikte Brüksel, Ukraynalıların Avrupa ailesine dönme arzularındaki samimiyetin, Avrupa norm ve değerlerine olan bağlılıklarının ve Ukrayna ile uzun süredir ilişkili olduğu Rusya arasındaki yaklaşım ve zihniyet farklılığını gündemine almış gözükmektedir. Bu durum, Avrupa Komisyonu'nu kimlikssel, tarihsel, kültürel ve zihinsel olarak Avrupalı olan bir ülkeye aday statüsü verme kararına katkıda bulunmuş olabilir.

---

³⁴⁸ Ploky, 2017, s. 353.

³⁴⁹ Avrupa Komisyonu Başkanı Leyen: Ukrayna bizden biri, AB'de görmek istiyoruz, **Euronews**, 27 Şubat 2022, <https://tr.euronews.com/2022/02/27/avrupa-komisyonu-baskan-leyen-ukrayna-bizden-biri-ab-de-gormek-istiyoruz> (Erişim tarihi 23.04.2024).

Buna ek olarak, AB'nin Ukrayna'yı genişleme politikasına dahil etmeye hazır olması, Brüksel için öncelikle savaş öncesi dönemde Ukrayna'ya yeterli destek vermemesi ve savaş zamanında NATO üyesi olan AB ülkelerinin yetersizliğinden dolayı Kiyiv'e yardım edememesi ile 'suçluluğu'ndan kurtulmak' isteği, ayrıca Ukrayna üzerindeki "demokratikleştirici etkisinin" güçlendirilmesi ve AB'nin bölge işlerine daha aktif katılımını sağlama isteği açılardan açıklanabilmektedir.

Ukrayna'nın üyelik başvurusunda bulunma kararının alınmasında da bir dizi neden eşlik etmektedir. Bunlardan ilki, Kiyiv'in AB üyeliğini Rus etkisinden nihai kurtuluşun garantisi olarak görmesidir. Bu bağlamda NATO hala Ukrayna'nın başlıca güvenlik garantörü olarak görülse de AB'nin de Ukrayna'nın güvenliğinin sağlanmasında önemli bir rol oynaması beklenmektedir.³⁵⁰ Kiyiv, er ya da geç AB liderliğinde yeni bir Avrupa güvenlik mimarisinin oluşturulacağı düşüncesindedir. Ve Ukrayna'nın gelecekteki bu yeni güvenlik sistemine dahil edilmesi Kiyiv için öncelik arz eden bir konudur. Ukrayna, AB üyeliğini Avrupa-Atlantik ve gelecekteki Avrupa güvenlik sistemine bir giriş bileti olarak görmektedir.

Bir başka konu ise AB'nin Ukrayna'nın en önemli ticaret ortağı olması ve ülkenin ithalat ve ihracatının üçte birinden fazlasını karşılamasıdır. AB merkezli şirketler aynı zamanda Ukrayna ekonomisindeki en büyük yabancı yatırımcılardır.³⁵¹ AB, Ukrayna'ya gelen doğrudan yabancı yatırımın yaklaşık %70'ini oluşturmaktadır.³⁵² AB aynı zamanda Ukrayna'nın ekonomik ve siyasi reform çabaları için de bir çıpa olarak görülmektedir. Dahası, savaşın ışığında AB, Ukrayna'nın ana yeniden yapılandırıcısı ve aynı zamanda

---

³⁵⁰ Osypchuk, Raik, 2023, s. 5.

³⁵¹ Iona Sologoub, "EU Enlargement: Expanding the Union and Its Potential", **Intereconomics**, C. 57, S. 4, 2022, s. 206.

³⁵² Wolczuk, 2012, s. 5, <https://issuu.com/centreforeuropeanreform/docs/120902163019-1d8f869965d941ad900f4978732d1000> (Erişim tarihi 3.04.2024).

ekonomisinin canlandırıcısıdır. Ukrayna, birleşik Avrupa'ya dahil olmanın ekonomik kalkınmayı kolaylaştıracağını; bunun da sosyal, siyasi ve askeri güvenliğini geliştirip sürdüreceğini ummaktadır.³⁵³

Özetle, Ukrayna siyasetçileri ve entelektüelleri, Sovyetler Birliği'nden ayrılıp demokrasi ve açık pazar ekonomisine yönelmelerinin temel nedeni olarak her zaman ülkelerinin 'Avrupalılığını' göstermişlerdir.³⁵⁴ Kiyiv, AB üyeliği için başvurusunu yaparak Ukrayna kimliğini Rusya'ninkinden uzaklaştırmaya çalışmaktadır.³⁵⁵ Aynı zamanda da üyeliğin ülkenin demokratik dönüşüme katkı sağlamasını ve ülkedeki ortak Avrupa değerlerinin rolünü güçlendirmesini ummaktadır. Ukrayna Dışişleri Bakanı D. Kuleba ifadesiyle Avrupa, Ukrayna olmadan tamamlanmış bir proje olamaz. Aynısı Ukrayna için de geçerlidir. Ukrayna kimliği Avrupa kimlikleri mozağının bir parçasıdır. Giderek daha fazla Avrupa ülkesi ve liderinin Ukrayna'yı Avrupa'nın bir parçası olarak görmesi büyük bir memnuniyet kaynağıdır.³⁵⁶

Ukrayna'ya aday statüsü verilmesiyle ülkenin AB üyeliğine ilerleme süreci resmen başlamıştır. Bugün Ukrayna, savaşa koşulları altında entegrasyon hızını arttırmak için daha ileri adımlar ve reformlar üzerinde çalışmaktadır. AB üyeliğine yönelik diğer hazırlıklar, tüm sektörlerin AB ilke ve yasaları doğrultusunda dönüşümünün tamamlanmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda Avrupa Komisyonu'nun Ukrayna'ya gerekli danışmanlık ve diğer yardımları sağlaması beklentisi hakimdir.

---

³⁵³ Osypchuk, Raik, 2023, s. 6.

³⁵⁴ Wolczuk, 2012, s. 5, <https://issuu.com/centreforeuropeanreform/docs/120902163019-1d8f869965d941ad900f4978732d1000> (Erişim tarihi 3.04.2024).

³⁵⁵ Oleksandr Svyetlov, "Ukraine's 'return to Europe': Path dependence as a source of mutual elite misunderstanding", **Perspectives on European Politics and Society**, C. 8, S. 4, 2007, s. 530.

³⁵⁶ Kuleba: "Asotsiyovane trio pidtrymuye stratehichne znachennya Skhidnoho partnerstva, a ne pidryvaye yoho", **Tsentr 'Nova Evropa'**, 21 Ekim 2021, <http://neweurope.org.ua/en-the-associated-trio-underpins-the-strategic-importance-of-the-eastern-partnership-not-undermines-it-kuleba/> (Erişim tarihi 29.04.2024).

Ayrıca aday statüsü, AB üyeliği yolunda toplumun, hukuk sisteminin ve ekonominin dönüştürülmesi için mali yardım alma fırsatlarını da beraberinde getirmektedir. Ukrayna, bu sayede AB'ye katılmaya hazırlanan ülkelere yönelik mali yardıma (Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı) erişebilecektir. Söz konusu yardım ve hibelerin, yatırımlar veya teknik destek yoluyla sağlanmasıyla Ukrayna'nın AB programlarına ve girişimlerine de katılabilmesinin yolu aralanmaktadır.

Örneğin 24 Haziran 2022'de Ukrayna, LIFE programına erişmiş ilk AB üyesi olmayan ülke olmuştur. LIFE programı, Avrupa Birliği'nin dört alanda; doğanın korunması ve biyolojik çeşitlilik, döngüsel ekonomi ve yaşam kalitesi, iklim değişikliğinin önlenmesi ve adaptasyonu, alternatif enerji kaynaklarına geçiş - çevreyi korumaya ve iklim değişikliğiyle mücadeleyle yönelik önlemlerin uygulanmasına yönelik bir mali araçtır.³⁵⁷ Bunun dışında, 15 Temmuz 2022'de Ukrayna, EU4Health programına katılma konusunda bir anlaşma imzalamıştır. 5 Eylül 2022'de ise Ukrayna ile Avrupa Birliği arasında Ukrayna'nın Avrupa Birliği "Dijital Avrupa" (2021-2027) programına katılımına ilişkin Anlaşma imzalanmıştır.³⁵⁸ Keza, 2 Şubat 2023 tarihinde de Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen ve Ukrayna Başbakanı Denys Shmyhal, Ukrayna'nın Tek Pazar Programına katılımına ilişkin bir anlaşma imzalamışlardır. Bu kapsamda Ukrayna, Programın küçük ve orta ölçekli işletmelerin rekabet edebilirliğinin ve dayanıklılığının güçlendirilmesi (yaklaşık 1 milyar Avro) ve yüksek kaliteli Avrupa istatistiklerinin oluşturulması ve yaygınlaştırılması (yaklaşık 546 milyon Avro) gibi girişimlere katılabilme olanağına erişmektedir. Avrupa Komisyonu aynı zamanda Ukraynalı girişimcileri desteklemeyi amaçlayan ReadyForEU adlı 7.5 milyon Avro bütçeli iki hibe teklifini de duyurmuştur. 6 Haziran 2023 tarihinde Ukrayna, AB'nin Connecting Europe Facility (CEF)

³⁵⁷ Oglyad program Evropeyskogo Soyuzu, dostupnih dlya zayavnikov z Ukrainy, Şubat 2024, s. 23-24.

³⁵⁸ Ibid., s. 35-36.

programına katılmıştır. Bu, Ukrayna'nın tüm CEF alt programlarına (Ulaştırma, Enerji, Dijital) katılmasının önünü açmaktadır.³⁵⁹ Rusya'nın Ukrayna'yı işgaline karşılık olarak AB, Ukrayna'daki savaştan etkilenen sivillere yönelik insani yardım programları için AB Sivil Koruma Mekanizması kapsamında 733 milyon Avro seferber etmiştir. Buna Ukrayna için 685 milyon Avro (2022 için 485 milyon Avro ve 2023 için 200 milyon Avro) ve komşu Moldova'ya taşınan mülteciler için 48 milyon Avro dâhildir.³⁶⁰ 28 Şubat 2024 tarihinde AB Konseyi, Ukrayna için 2024-2027 yılları arasında 17 milyar Avro'su geri ödemesiz yardım ve 33 milyar Avro'su kredi olmak üzere 50 milyar Avro'ya kadar yeni bir destek mekanizması olan Ukrayna Aracı'nın uygulamaya konulmasını onaylamıştır.³⁶¹ Bu mekanizma, Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı'ya bir alternatifi olarak Avrupa ile bütünleşme yolunda gerekli olan Ukrayna'nın dayanıklılığını, toparlanmasını ve modernizasyonunu desteklemeyi amaçlamaktadır. Bu, bir anlamda AB üye ülkelere mali destek sağlamak için kullanılan Kurtarma ve Dayanıklılık Aracı'na benzemektedir.³⁶²

3.1.2 Ukrayna'nın Başlangıç Pozisyonu - Katılım Kriterlerine Uygunluk Durumu

Avrupa Komisyonu, 27 Haziran 2022 tarihinde Ukrayna'ya aday statüsü verilmesi öncesinde, Ukrayna'nın Avrupa Birliği'ne üyelik başvurusuna ilişkin bir görüş (Avis) yayınlamıştır. Bu belgede Komisyon, Ukrayna'nın 1993 yılında Kopenhag'da ve 1995 yılında Madrid'de AB Zirvesi tarafından belirlenen kriterleri karşılama kapasitesini değerlendirmiştir. Görüş ayrıca Ukrayna'nın Ortaklık Anlaşması ile Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Bölgesi kapsamındaki taahhütlerini yerine getirme konusunda kaydettiği

³⁵⁹ **Oglyad program Evropeyskogo Soyuzu, dostupnih dlya zayavnikov z Ukrainy**, Şubat 2024, s. 36

³⁶⁰ *Ibid.*, s. 40

³⁶¹ **Ukrayniskiy biznes otrimaye pidtrımkı vid Evropeyskoyi Komisiyi na 7,5 mln evro v ramkah programı ES «Yedıniy Rınok»**, Ministerstvo ekonomiki Ukrainy, 14 Nisan 2024, <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua> (Erişim tarihi 29.04.2024).

³⁶² Oleksandra Betliy, Vitaliy Nabok, Alona Korohod, Mariya Repko, "Ukraine Facility: na ščo ta na yakih umovah budut vıtračeni 50 mlrd evro vid ES", **Evropeyska pravda**, 29 Şubat 2024, <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/02/29/7180668/> (Erişim tarihi 10.04.2024).

ilerlemeyi de değerlendirmiştir. Avrupa Komisyonu, Ukrayna'nın Kopenhag Siyasi kriterine uyumunu değerlendirirken, ülkede demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün gelişmesini sağlayan istikrarlı kurumların varlığına dikkat çekmiştir. Bu kurumlar arasında şu kurumlar yer almaktadır:

Demokratik bir devletin temel ilkelerini, hukukun üstünlüğünü, uluslararası hukukun önceliğini, serbest seçimleri ve insan haklarının korunmasını öngören bir anayasa; Özgür ve adil seçimlerle seçilmiş bir Ukrayna Cumhurbaşkanı; İşleyen bir Parlamento ve Hükümet. Ayrıca savaş sırasında Ukrayna hükümetinin kurumsal esneklik ve işleyiş kabiliyeti sergilediği ve güvenilir bir uluslararası ortak olarak kaldığı kaydedilmiştir.³⁶³ Avrupa Komisyonu Ukrayna'daki sivil topluma, örgütlerinin reformların desteklenmesi ve denetlenmesindeki katkıları için övgüde bulunmuştur. Her türlü seçimi düzenleyen ve 2019'da kabul edilen yeni Seçim Kanunu ve Ocak 2021'de kabul edilen Ulusal Referandumlar Kanunu genel olarak memnuniyetle karşılanmıştır. Aynı zamanda, Seçim Kanunu'nda daha fazla değişiklik yapılması gerektiği kaydedilmiştir. Ayrıca, Ukrayna Anayasa Mahkemesi'nin Venedik Komisyonu'nun tavsiyeleri doğrultusunda acil reforma ihtiyacı olduğu kaydedilmiştir.

Ukrayna'nın kamu yönetimi alanında kaydettiği ilerleme not edilmiştir. Buna göre Ukrayna kamu yönetimi reformu için iyi geliştirilmiş bir stratejik çerçeveye sahiptir ve Avrupa ilkeleri doğrultusunda stratejiler hazırlayarak bunları uygulamıştır.³⁶⁴ Bu bağlamda dijital yönetişim ve kamu mali yönetiminin uygulamaya konulmasının sonuçları not edilmiştir. Merkeziyetsizleştirme reformu da olumlu değerlendirilmiştir; “Ülkede

---

³⁶³ **Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union**, 17 Haziran 2022, s. 5, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/c8316380-6cb6-4ffd-8a84-d2874003b288_en?filename=Ukraine%20Opinion%20and%20Annex.pdf (Erişim tarihi 10.04.2024).

³⁶⁴ Ibid., s. 7.

uygulamaya konulan en etkili ve başarılı reformlardan biridir.”³⁶⁵ Aynı zamanda, kamu hizmeti ve insan kaynakları yönetiminde daha fazla iyileştirme yapılması ve memurların ücretlendirme sistemi reformunun tamamlanması gerektiği kaydedilmiştir. Kamu yönetiminin kurumsal mimarisi kapsamlı bir şekilde düzenlenmiştir, ancak örgütsel yapısının ve yönetim mekanizmalarının iyileştirilmesi gerekmektedir.³⁶⁶

Hukukun üstünlüğüne ilişkin bölümde Komisyon şu sonuçlara varmıştır: Yargının işleyişine ilişkin olarak Ukrayna’nın çabalarını sürdürmesi, hâkimlerin seçimine ilişkin mevzuatın daha da iyileştirilmesi gerekmektedir. Yargı kararlarının uygulanması reformunun ilerletilmesi için sistemik tedbirlere ihtiyaç duyulmaktadır. Uluslararası suçların soruşturulmasının ve UCM ile işbirliğinin etkinliğini arttırmak için Ukrayna yasal çerçevesini ilgili uluslararası standartlarla uyumlu hale getirmeye devam etme ihtiyacı vardır.³⁶⁷

Komisyon’un görüşüne göre Ukrayna, yolsuzlukla mücadele için kapsamlı bir kurumsal çerçevenin oluşturulması ve güçlendirilmesi konusunda ilerleme kaydetmiştir. Yasadışı zenginleşme de dahil olmak üzere her türlü yolsuzluk suç sayılmış, çıkar çatışmalarını düzenleyen, ihbarcıları koruyan ve siyasi partilerin şeffaf bir şekilde finanse edilmesini sağlayan kanunlar çıkarılmıştır. Ukrayna; kamu alımları, kamu hizmetleri, enerji, bankacılık ve sağlık hizmetleri de dahil olmak üzere yolsuzluğu önlemek ve devlet bütçesini korumak için önemli reformları başarıyla uygulamıştır. Yolsuzluğu Önleme Ajansı, Varlık Kurtarma ve Yönetim Ajansı ve Yolsuzlukla Mücadele Yüksek Mahkemesi, Ulusal Yolsuzlukla Mücadele Bürosu, Yolsuzlukla Mücadele için Özel Savcılığı ve Ulusal Yolsuzlukla Mücadele Savcılığı gibi yolsuzlukla mücadele kurumları kurulmuştur. Bununla

---

³⁶⁵ **Commission Opinion on Ukraine’s application for membership of the European Union**, 17 Haziran 2022, s. 7.

³⁶⁶ *Ibid.*, s. 8.

³⁶⁷ *Ibidem*.

birlikte, yolsuzluk sürekli dikkat gerektiren ciddi bir sorun olmaya devam etmektedir. GRECO da dahil olmak üzere, ilgili uluslararası yolsuzlukla mücadele izleme mekanizmalarından gelen bir dizi tavsiye hâlâ uygulanmamaktadır. Yolsuzluk nedeniyle yargı önüne çıkarılan üst düzey yetkililerin sayısı sınırlı kalmıştır. Yolsuzluk soruşturmaları bazen tarafsızlıktan yoksundur ve kolluk kuvvetleri siyasi müdahaleye maruz kalmaktadır.³⁶⁸

Bu bağlamda, Ukrayna örgütlü suçlarla mücadelede ilerleme kaydedilmiştir. Özellikle ateşli silahların yasadışı akışı, insan kaçakçılığı ve siber suçlarla mücadele için tedbirler alınmıştır. Ancak, yasal çerçevenin ve kurumsal kapasitenin hâlâ geliştirilmesi gerekmektedir.³⁶⁹

Temel insan hakları alanında Avrupa Komisyonu, yasal ve kurumsal çerçevenin Avrupa standartları ve uluslararası standartlara uygunluğu, Ukrayna Parlamentosu İnsan Hakları Komiseri Ombudsman'ın Paris İlkelerine uyumu, medya özgürlüğünün ve ifade özgürlüğünün geliştirilmesi, aktif bir kamusal sivil alanın varlığı, ayrımcılığa karşı korumanın garanti altına alınması ve LGBT bireylere hoşgörü gösterilmesi gibi başarılarla dikkat çekmiştir. Aynı zamanda, Ukrayna'nın kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddetin önlenmesi ve bunlarla mücadeleye ilişkin İstanbul Sözleşmesi'ni onaylamadığı da kaydedilmiştir. 2021-2023 Ulusal İnsan Hakları Stratejisinde belirtildiği üzere, AB müktesebatına uyum sağlanması için gerekli mevzuatın uygulanması gerekmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı ücret farkı devam etmekte: kadınlar erkeklerden ortalama %23 daha az kazanmaktadır. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet bir sorun olmaya devam etmektedir. Aynı zamanda Ukrayna, dünyadaki en yüksek çocuk kurumsallaşma oranlarından birine sahiptir (tüm çocukların yaklaşık %1,5'i). Benzer şekilde, engelli

---

³⁶⁸ Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union, 17 Haziran 2022, s. 9-11.

³⁶⁹ Ibid., s. 12.

insanlara (nüfusun yaklaşık %6'sı) yönelik destek de yetersiz kalmaktadır. Ukrayna, Venedik Komisyonu'nun tavsiyelerini uygulamaya yönelik adımlar atmış olmakla birlikte, ulusal azınlıklara yönelik yasal çerçeve reformunu tamamlaması ve etkili uygulama mekanizmaları benimsemesi gerekmektedir.³⁷⁰

Kopenhag Ekonomik kriterine Ukrayna'nın uyumunu değerlendirirken Avrupa Komisyonu, Ukrayna hükümetinin uluslararası ortaklarla başarılı orta vadeli işbirliği ve Rusya'nın saldırısından bu yana güçlü bir dayanıklılık zemininde, genel olarak sağlam makroekonomik politika konusunda tatmin edici bir sicile sahip olduğunu kaydetmiştir. Bununla birlikte, ekonomik ve siyasi kalkınma, yapısal reformların istikrarsız bir şekilde uygulanması nedeniyle engellenmektedir. Reel ekonomik büyüme yılda yaklaşık %3 ile oldukça düşük kalmaya devam etmekte ve AB yaşam standartları ile arasında sürekli bir göreceli fark bulunmaktadır. Rusya'nın Şubat 2022'deki işgalinden bu yana Ukrayna, nispeten iyi işleyen kurumlara işaret eden makroekonomik ve mali istikrar ile kayda değer bir direnç göstermiştir. Aynı zamanda, yolsuzluğu ortadan kaldırmayı, devletin ve oligarkların devam eden etkisini azaltmayı, özel mülkiyet haklarını güçlendirmeyi ve işgücü piyasası esnekliğini artırmayı amaçlayan iddialı yapısal reformlar devam etmelidir. Ülkenin AB'deki rekabetçi baskılarla başa çıkabilmesinin büyük ölçüde Ukrayna'daki savaş sonrası yatırımların nasıl planlanacağı ve dağıtılacağına bağlı olacağı belirtilmektedir.³⁷¹

Ukrayna'nın AB üyeliğinin getirdiği yükümlülükleri üstlenme yeteneğine gelince Avrupa Komisyonu şu sonuçlara varmıştır:

---

³⁷⁰ **Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union**, 17 Haziran 2022, s. 12.

³⁷¹ **Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union**, 17 Haziran 2022, s. 13-15, 20 https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/c8316380-6cb6-4ffd-8a84-d2874003b288_en?filename=Ukraine%20Opinion%20and%20Annex.pdf (Erişim tarihi 10.04.2024).

Altı kümeden oluşan AB müktesebatı, büyük ölçüde Ortaklık Anlaşması'nın kapsamındadır. Ukrayna, Ortaklık Anlaşmasında'da yer alan AB müktesebatına yaklaştırmıştır ve genel olarak tatmin edici bir başarıya sahiptir, ancak bu ilerleme düzensizdir ve OA'daki iyimser teslim tarihlerinin karşılanmasında sık sık gecikmeler yaşanmaktadır.

Ukrayna, başta Ticarete Teknik Engeller olmak üzere, İç Pazar kümesinde AB müktesebatı uyumunda ilerleme kaydetmiştir. Bu durum, Sanayi Ürünlerinin Uygunluk Değerlendirmesi ve Kabulüne ilişkin gelecekteki bir anlaşma için hazırlıkların başlatılmasına olanak sağlamıştır. Rekabet alanında da olumlu sonuçlar elde edilmiştir. Ancak, Fikri Mülkiyet Hakları konusunda AB müktesebatına uyum hâlâ sınırlıdır.³⁷²

Ukrayna özellikle Rekabetçilik ve kapsayıcı büyüme kümesinde olumlu sonuçlar elde etmiştir. Bu bağlamda, elektronik iletişim ve telekomünikasyon ile ilgili yasaları kabul etmiştir. Ancak, AB görsel-işitsel medya mevzuatına uyumu tamamlanmayı beklemektedir. Ukrayna, Ortak Transit Prosedürü ve malların ticaretinde formalitelerin basitleştirilmesi konvansiyonlarına katılmak için gerekli mevzuatı da ayrıca kabul etmiştir. Yeni Birliğin Gümrük Kodu mevzuatının uygulanmasıyla ilgili Ek XV'in güncellenmesine ilişkin müzakereler başarıyla sonuçlandırılmıştır. Kümede, sosyal politika ve istihdam alanında olduğu gibi, müktesebata uyumun hala sınırlı olduğu başka alanlar da bulunmaktadır.³⁷³

Yeşil gündem ve sürdürülebilir bağlantı kümesinde, özellikle enerji alanında, elektrik ve gaz piyasalarının kurulması açısından iyi sonuçlara ulaşılmıştır. Ukrayna ayrıca elektrik ve gaz piyasası tasarımı AB kurallarına dayalı yapısal dönüşüm gerçekleştirmiştir. Ukrayna'nın Enerji Topluluğu'na olan üyeliği mevzuat uyum sürecine de hız kazandırmıştır. Enerji Verimliliği çerçeve mevzuatı AB müktesebatının önemli bir bölümünü kapsamaktadır.

---

³⁷² **Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union**, 17 Haziran 2022, s. 13-15, 20 https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/c8316380-6cb6-4ffd-8a84-d2874003b288_en?filename=Ukraine%20Opinion%20and%20Annex.pdf (Erişim tarihi 10.04.2024).

³⁷³ Ibidem.

Bununla beraber, ulaştırma alanında ilgili AB müktesebatının yalnızca üçte biri uygulanabilmistir.

Kaynaklar, tarım ve uyum kümesinde özellikle gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı politikası alanında iyi sonuçlar elde edilmiştir. Ukrayna'nın gıda güvenliği, hayvan ve bitki sağlığı alanlarında mevzuat uyumu oldukça yüksektir.³⁷⁴ Ukrayna, ilgili mevzuatını AB müktesebatına ve uluslararası standartlara uyumlu hale getirmek için yerel balıkçılık kuruluşlarıyla yakın iş birliği içinde çalışmaktadır. Ancak, tarım ve kırsal kalkınma alanında AB müktesebatına uyum sınırlıdır.

Dış ilişkiler kümesinde Ukrayna, AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası pozisyonlarına uyum konusunda genel olarak pozitif bir geçmişe sahiptir. AB adına yapılan ilgili Yüksek Temsilci açıklamalarına ve Konsey Kararlarına uyum oranı 2021 yılında %79 olmakla beraber; çeşitli vesilelerle AB Savaş Grupları olan EUNAVFOR ATALANTA'ya çeşitli sebeplerle aktif olarak katkıda bulunmuştur ve EUFOR Althea görevine katılmaya hazırlanması söz konusu olmuştur. Diğer taraftan Ukrayna'nın, Ortaklık Anlaşması'nın 8. Maddesi uyarınca Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü'nü onaylama taahhüdünü hala yerine getirmesi gerekmektedir.

Ukrayna, aday statüsü elde ettiği sırada daha önce imzalanmış Ortaklık Anlaşması'nın öngördüğü hükümlerin yaklaşık %72'sini yerine getirmiş bulunmaktadır. Avrupa Komisyonu, 17 Haziran 2022 tarihinde kabul edilen, Ukrayna'nın AB'ye üyelik başvurusuna ilişkin Komisyon Görüşünü tamamlayan 2 Şubat 2023 tarihli Ukrayna'nın AB müktesebatına uyumuna ilişkin Komisyon Analitik Raporunda, 4 başlıkta kaydedilen

---

³⁷⁴ **Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union**, 17 Haziran 2022, s. 13-15, 20 https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/c8316380-6cb6-4ffd-8a84-d2874003b288_en?filename=Ukraine%20Opinion%20and%20Annex.pdf (Erişim tarihi 10.04.2024)..

ilerlemeyi “iyi düzeyde hazırlık” olarak değerlendirmiştir. Bu başlıklar “Enerji”, “Gümrük Birliği”, “Dış İlişkiler”, “Dış, Güvenlik ve Savunma Politikası”dır.³⁷⁵

Avrupa Komisyonu’nun 8 Kasım 2023 tarihli raporu, bazı bağlamsal değişikliklerle birlikte Ukrayna’nın kaydettiği ilerlemeyi genel olarak teyit etmiştir. Rapor, herhangi bir seçim yapılmamış olmasına rağmen, Ukrayna’nın yasal çerçevesinin demokratik seçimlerin düzenlenmesine uygun olduğunu belirtmiştir. Savaş sırasında Parlamento’nun işleyişi herhangi bir sıkıntı yaşanmadan devam etmiştir. Yasama görevleri sistematik bir şekilde yerine getirilmiş, özellikle savunma/güvenlik konularındaki kilit kararlar partiler arası açık çoğunluklarla kabul edilmiştir. AB entegrasyonu ile ilgili mevzuata büyük önem verilmiştir.³⁷⁶

Rapora göre, Ukrayna kamu yönetimi reformu alanında sınırlı ilerleme kaydetmiştir. Reform, başta liyakate dayalı işe alım ve seçim, iş sınıflandırması ve maaş reformu ile insan kaynakları yönetimi bilgi sisteminin yaygınlaştırılması olmak üzere bir dizi sektörde yavaşlamış veya durmuştur. Hizmet sunumunun dijitalleştirilmesi ise yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. Çok düzeyli yönetim konusunda, merkeziyetsizleştirme reformunda elde edilen başarılar devam etmiştir. Yargı alanında da ilerleme kaydedildiği tahmin edilmektedir. Rapor, Ukrayna’nın yargı yönetim organlarının 2021 reformunun uygulanmasında kaydettiği ilerlemeye işaret etmektedir. Yüksek Adalet Konseyi ve Hâkimler Yüksek Yeterlilik Komisyonu, bağımsız uzmanların anlamlı katılımıyla şeffaf bir sürecin ardından yeniden kurulmuştur. Ağustos 2023’te Ukrayna, Venedik Komisyonu’nun tavsiyeleri doğrultusunda Anayasa Mahkemesi hâkimlerinin şeffaf ve liyakate dayalı bir şekilde ön

---

³⁷⁵ **Report on Implementation of the Association Agreement Between Ukraine and the European Union**, 2022, https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/report_2022_.pdf, s. 7-9 (Erişim tarihi 10.04.2024).

³⁷⁶ **Ukraine Report 2023**, Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations, 8 November 2023, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2023_en (Erişim tarihi 10.04.2024).

seçimle belirlenmesini sağlayan mevzuatı kabul etmiştir. Ağustos ve Eylül 2023'te Ukrayna, hâkimlere karşı disiplin soruşturmalarının yeniden başlatılması ve bağımsız bir disiplin müfettişleri servisinin kurulması için iki kanun kabul etmiştir. Ancak, hâkimlerin seçimine ilişkin mevzuatın hâlâ iyileştirilmesi ve yargının dijitalleştirilmesine yönelik çabaların sürdürülmesi gerekmektedir.³⁷⁷

Yolsuzlukla mücadele konusunda, özellikle kapsamlı bir yolsuzlukla mücadele kurumsal çerçevesinin oluşturulması ve sağlamlaştırılması ve üst düzey yolsuzluk davalarının soruşturulması, kovuşturulması ve karara bağlanması konusunda kademeli olarak bir geçmişe sahip olunması ile bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Raporda, Ukrayna'nın AB adaylık statüsünü aldıktan sonra bu alandaki reformları hızlandırdığı vurgulanmıştır.

Temel haklar konusunda Ukrayna'nın genel olarak iyi durumda olduğu ifade edilmiştir. Yeni medya kanunu gibi önemli reformlar hayata geçirilmiş ve kabul edilmiştir. Ukrayna ayrıca Temmuz 2022'de kadınlara yönelik şiddet ve aile içi şiddetin önlenmesi ve bunlarla mücadeleye ilişkin İstanbul Sözleşmesi'ni onaylamış ve bundan sonra uygulanması gereken kadın-erkek arasında eşit hakların sağlanmasına ilişkin 2030 Devlet Stratejisi'ni kabul etmiştir. Cezaevlerinde ve diğer gözaltı usullerinde işkence ve kötü muamelenin önlenmesi alanında yalnızca sınırlı ilerleme kaydedilmiştir.

Bununla beraber, Rusya işgalinin sonuçları nedeniyle Ukrayna ekonomisinin işleyen bir piyasa ekonomisi kurma yolunda başlangıç aşaması ile bir miktar hazırlık düzeyi arasında olduğu tahmin edilmiştir. AB içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle başa çıkma kapasitesinin de başlangıç aşamasında olduğu değerlendirilmiştir.

---

³⁷⁷ Ukraine Report 2023, Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations, 8 November 2023, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2023_en (Erişim tarihi 10.04.2024).

İyi komşuluk ilişkileri ve bölgesel işbirliği konusunda Komisyon, Ukrayna'nın diğer genişleme ülkeleri ve komşu AB üye devletleri ile iyi ikili ilişkiler sürdürdüğünü değerlendirmiştir.

Ukrayna'nın AB üyeliği yükümlülüğünü üstlenebilme kabiliyeti konusunda, ülke birçok alanda müktesebata uyum çalışmalarını sürdürmüştür. İç pazar kümesi içerisinde, sermayenin serbest dolaşımı ve fikri mülkiyet hukuku alanlarında olumlu ilerlemeler kaydedilmiştir. Başta mali hizmetler, malların serbest dolaşımı, iş kurma hakkı ve hizmet sunma serbestisi ve şirketler hukuku olmak üzere çeşitli alanlarda da birtakım ilerlemeler kaydedilmiştir. Rekabet politikası ile tüketicinin ve sağlığın korunması alanlarında ise ilerleme sınırlı kalmıştır.³⁷⁸

Rekabetçilik ve kapsayıcı büyüme kümesi ve ilgili reformlar, iyileştirme ve yeniden inşa kabiliyeti ve kapasitesiyle yakından bağlantılıdır. Dijital dönüşüm ve medya ile gümrük birliği konularında da ayrıca ilerleme kaydedilmiştir. Vergilendirme ile eğitim ve kültür alanlarında da keza bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Diğer taraftan sosyal politika ve istihdam, işletme ve sanayi politikası ile bilim ve araştırma alanlarında sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Raporda ayrıca Rusya'nın geniş çaplı işgali nedeniyle ekonomik ve parasal politika konusunda ilerleme kaydedilemediği belirtilmiştir.³⁷⁹

Yeşil Gündem ve sürdürülebilir bağlantı kümesi ve ilgili reformlar, Ukrayna'nın savaş sırasında ve sonrasında yeniden inşasıyla da yakından bağlantılıdır. Çevre konusunda iyi ilerleme, enerji ve Trans-Avrupa ağları konusunda bazı ilerlemeler kaydedilirken, iklim değişikliği ve ulaştırma politikası alanlarında ise ilerleme sınırlı kalmıştır.

---

³⁷⁸ **Ukraine Report 2023**, Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations, 8 November 2023, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2023_en (Erişim tarihi 10.04.2024).

³⁷⁹ Ibidem.

Kaynaklar tarım ve uyum kümesinin kapsadığı alanlarda, tarım ve kırsal kalkınma, gıda güvenliği, veterinerlik, bitki sağlığı politikası ile balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği alanlarında ilerleme kaydedildiği belirtilmektedir. Bölgesel politika ve yapısal araçlar ile mali ve bütçesel hükümlerin koordinasyonu konularında ise ilerleme sınırlı kalmıştır.

Dış ilişkiler kümesinde Ukrayna, AB'nin ortak dış ve güvenlik politikasının ilgili AB karar ve bildirgelerine uyum oranını %93'e çıkarırken, AB'nin ticaret politikasına uyumda ilerlemesi ise sınırlı kalmıştır.³⁸⁰

Avrupa Komisyonu'nun Ukrayna'nın AB üyeliğine hazır olduğuna ilişkin değerlendirmesi göz önüne alındığında, aday statüsünün verilmesinin sadece Ukrayna'ya siyasi destek sağlama arzusundan değil, aynı zamanda Ukrayna yetkililerinin AB yolundaki gerçek pratik değerlerinden de kaynaklandığı görülmektedir.

3.1.3 Avrupa Birliği ile Bütünleşme Yolunda Üçlü Mutabakat'ın Rolü

23 Haziran 2022 tarihinde Ukrayna ile birlikte aday statüsü Moldova'ya da verilmiş ve Gürcistan'ın Avrupa perspektifi tanınmıştır. Charles Michel'in ifadesiyle; "Bugün Ukrayna, Moldova ve Gürcistan'ın Avrupa perspektifini tanımaya karar verdik, Ukrayna ve Moldova'ya aday statüsü vermeye karar verdik ve Avrupa Komisyonu tarafından önerilen koşullar yerine getirilir getirilmez Gürcistan'a aday statüsü vermeye hazırız. Bu tarihi bir andır."³⁸¹

Her ne kadar üç ülke farklı zamanda başvurmuş olsalar da (Ukrayna 28 Şubat'ta, Moldova ve Gürcistan 3 Mart 2022'de başvurdu), AB'nin üç başvuruya ilişkin aynı anda sonuç çıkarması bir tesadüf değildir.

³⁸⁰ **Ukraine Report 2023**, Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations, 8 November 2023, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2023_en (Erişim tarihi 10.04.2024).

³⁸¹ Yuriy Şeyko, "Ukraina i Moldova poluchili status kandidata v ES", **DW**, 26 Haziran 2022, <https://www.dw.com/ru/sammit-evrosojuza-reshil-dat-ukraine-status-kandidata/a-62239957> (Erişim tarihi 10.04.2024).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından AB üyeliği her üç ÷lke için de nihai hedef haline gelmiş ve onları karmaşık piyasa liberalizasyonu ve kurumsal reform süreçlerinden geçmeye motive etmiştir. AB ile yakın işbirliği içinde olma niyetiyle her üç ÷lke de Avrupa komşuluk politikasına ve daha sonra Doğu Ortaklığı girişimine katılmıştır. Doğu Ortaklığı Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna olmak üzere 6 ÷lkeyi kapsamaktadır. Ancak girişimin işleyişı sırasında katılımcıların niyetlerinin farklı olduğu ortaya çıkmıştır. Azerbaycan, Belarus ve Ermenistan girişimi sadece belirli ekonomik faydalar elde etmek ve sektörel finansman programlarına geçiş için bir platform olarak görürken Ukrayna, Moldova ve Gürcistan için ise Doğu Ortaklık üyeliği Avrupa entegrasyonunun araçlarından biri olmuştur. Girişimin üye ÷lkelerinin dış politika hedeflerindeki bu farklılık, format dahilinde entegrasyonun derinleşmesini ve AB ile Doğu Ortaklık ÷lkeleri arasında ortak bir ekonomik alan yaratılması gibi çok taraflı girişimlerin uygulanmasını engellemiştir. Bu durum karşısında Ukrayna ve diğer ÷lkeler pek çok kez girişimin reforme edilmesi ve Doğu Ortaklık dahilinde AB'ye katılmak isteyen ÷lkeler için ayrı bir birlik oluşturulması çağrısında bulunmuştur.

2014 yılında üç ÷lke - Gürcistan, Moldova ve Ukrayna - Doğu Ortaklığı'nın ana hedefi doğrultusunda siyasi birlikteliği ve ekonomik entegrasyonu teşvik etmek üzere Avrupa Birliği ile mutabakata vararak Ortaklık Anlaşmaları imzalamışlardır.³⁸² Bu durum, 'mutabakat' ÷lkelerini Doğu Ortaklığı girişiminin diğer üç katılımcıdan ayırırken, bu ÷lkelerin kendi aralarında ve AB ile işbirliği düzeylerini derinleştirmeleri üzerinde doğal bir etki yaratmıştır.

---

³⁸² Association Trio – A comparative analysis on the implementation of the Association Agreement with the EU by Georgia, Republic of Moldova and Ukraine, **IPRE**, 8 December 2021, <https://ipre.md/2021/12/08/trio-asociat-o-analiza-comparativa-in-implementarea-acordurilor-de-asociere-cu-ue-in-georgia-republica-moldova-si-ucraina/?lang=en> (Erişim tarihi 10.04.2024).

2017 sonbaharında ‘mutabakat’ ülkeleri, “Doğu Ortaklığı - 2020 için 20 Hedef: Kilit Önceliklere ve Somut Sonuçlara Odak” belgesinde yansıtılan reform girişimi doğrultusunda Doğu Ortaklığı+ girişimi kapsamında gayri resmi istişare formatını işler hale getirmeyi başarmışlardır.

13 Kasım 2019 tarihinde, üç ülkenin Ortaklık Anlaşması ve Doğu Ortaklığı çerçevesinde oluşturulan sivil toplum platformları, üç hükümete üçlü işbirliği kurma ve AB’ye de AB+3 formatında güçlendirilmiş diyalogu kurumsallaştırma çağrısında bulunan Ortak Bildiriyi sunmuşlardır.

5 Aralık 2019’da Gürcistan, Moldova ve Ukrayna’nın üç Dışişleri Bakanının ilk Ortak Bildirisi, AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi’ne sunulmuştur. Bildiride, ulaştırma, enerji ve diğer alanlarda sektörel entegrasyonun yanı sıra Avrupa entegrasyonu yolunda daha hızlı ilerlemelerine yardımcı olmak üzere AB’nin dört özgürlüğüne (malların, hizmetlerin, sermayenin ve kişilerin serbest dolaşımı) tam erişim sağlayan yeni bir AB+3 diyalog formatının oluşturulmasını savunmuşlardır.³⁸³ Ancak format, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri tarafından memnuniyetle karşılanmış ve Avrupa Parlamentosu’nda destek bulmuş olsa da, Brüksel’de siyasi irade eksikliğine yorulan sebeplerle format, resmi olarak hayata geçirilememiştir.

Bu nedenle, 17 Mayıs 2021 tarihinde, söz konusu üç ülkenin Dışişleri Bakanları, Avrupa entegrasyonu konusunda güçlendirilmiş işbirliği için üçlü bir formatın - Litvanyalı Parlamenter Andrius Kubilius’un ifadesiyle ‘Üçlü Mutabakat’³⁸⁴ - oluşturulmasına ilişkin bir Mutabakat Zaptı imzalamışlardır. Zabıt, AB’nin Üçlü Mutabakat ülkeleri’nin dışişleri

---

³⁸³ The Associated Trio: Enhancing Cooperation for Peace, Democracy and Prosperity, **Sme connect**, 2024, <https://www.smeconnect.eu/events/european-eastern-partnership-roundtablefocus-on-ukraine-moldova-gerorgia/> (Erişim tarihi 10.04.2024).

³⁸⁴ Dmytro Kuleba: Ukraine, Georgia and Moldova establish the Association Trio, **Ministry of Foreign Affairs of Ukraine**, 17 May 2021, <https://www.kmu.gov.ua/en/news/dmitro-kuleba-ukrayina-gruziya-ta-moldova-zapochatkuvali-asocijovane-trio> (Erişim tarihi 10.04.2024).

bakanlıkları arasında ve Doğu Ortaklığı kapsamındaki işbirliği de dahil olmak üzere ülkelerinin Avrupa entegrasyonu ile ilgili ortak çıkar konularında Avrupa Birliği ile güçlendirilmiş işbirliği ve diyalogu başlatmıştır. Belgede ayrıca tarafların AB ile Ortaklık Anlaşmalarının uygulanmasında daha fazla ilerleme kaydedilmesi, güvenlik ve savunma işbirliğinin güçlendirilmesi; ulaştırma, enerji, dijital dönüşüm ve diğerleri gibi alanlarda diyalogun genişletilmesi; AB çerçeve programlarına ve ajanslarına katılım vb. yönündeki taahhütleri de teyit edilmiştir.³⁸⁵

Ukrayna dışişleri bakanı Dmitro Kuleba zaptın imzalanmasının ardından yaptığı açıklamada, bu girişimin katılımcı ülkelerin Avrupa entegrasyonu yolunda birlikte daha etkin bir şekilde ilerlemelerine yardımcı olacağına dair umudunu dile getirmiştir.³⁸⁶

‘Üçlü Mutabakat’ formatı üç ana hedefi kapsamaktadır: birincisi, her bir dışişleri bakanlığının Avrupa entegrasyonu konusunda belirli bir istişare türünden sorumlu kılınması; ikincisi, Avrupa Birliği kurumları ve AB üyesi ülkelerle görüşmeler sırasında ortak diplomatik girişimlerin teşvik edilmesi; ve üçüncüsü, Doğu Ortaklığı Formatı çerçevesinde stratejik pozisyonların koordinasyonudur.³⁸⁷

20 Temmuz 2021 tarihinde Batum’da (Gürcistan) Avrupa Devlet ve Hükûmet Başkanları Konseyi Başkanı Charles Michel’in katılımıyla gerçekleştirilen Üçlü Mutabakatın Başkanlık Zirvesi, üç ülke arasındaki işbirliğinin derinleştirilmesi sürecinde önemli bir adım olmuştur. Zirve bildirisi, Mutabakat Zaptında belirtilen hedefleri ve tarafların ulaştırma, yeşil ekonomi, dijital dönüşüm, yeşil enerji, adalet ve içişleri, stratejik iletişim ve sağlık hizmetleri

---

³⁸⁵ **The Memorandum of Understanding between the Ministries of Foreign Affairs of Ukraine, Georgia and Moldova on Establishing of Enhanced Cooperation on European Integration - the Associated Trio**, 17 May 2021, <https://www.kmu.gov.ua/en/news/dmitro-kuleba-ukrayina-gruziya-ta-moldova-zapochatkuvali-asocijovane-trio> (Erişim tarihi 10.04.2024).

³⁸⁶ Ukraine, Georgia and Moldova founded the “Associated Trio”, **Freedom**, 17 May 2021, <https://uatv.ua/en/ukraine-georgia-and-moldova-founded-the-associated-trio/> (Erişim tarihi 10.04.2024).

³⁸⁷ The “Association Trio” has been created in Kyiv, **Golos Ukrayini**, 19 May 2021, <http://www.golos.com.ua/article/346142> (Erişim tarihi 10.04.2024).

alanlarında AB ile entegrasyonu arttırmaya yönelik somut öncelikler üzerinde çalışma taahhütlerini bir kez daha teyit etmiştir. Bildiriye göre ilişkilerdeki ilerleme, kurumların reformu ve mevzuatın AB Müktesebatına kapsamlı bir şekilde yakınlaştırılmasıyla görülecektir. Zirve bildirisinde, her üç ülke için Avrupa entegrasyonunun bir alternatifi olmadığı ve Avrupa perspektiflerinin AB tarafından tanınması hedefine ulaşmada birlik içinde olmaları vurgulanmaktadır.³⁸⁸

Ukrayna tarafından uzun süredir teşvik edilen Üçlü Mutabakat'ın oluşturulmasının bir dizi avantajı bulunmaktadır. Öncelikle, üç devletin AB Parlamenterler Meclisi'nde, Dışişleri Bakanları Zirvesi'nde ya da diğer uluslararası forumlarda koordineli bir şekilde hareket etmesinin müzakerelerde belirli bir avantaj sağlayacağı ve koalisyonlar ile dost grupları oluşturmada daha etkili olmalarına imkan vereceği beklentisi hakim olmuştur. Buna ek olarak, yeni formatın başlatılması Kiyiv için bir imaj fırsatı anlamına da gelmektedir ve Ukrayna'nın 'AB'den daha fazlasını bekleme' aşamasından 'daha fazlasını sunma' aşamasına geçen proaktif politikasının bir örneği niteliğindedir.³⁸⁹

Tüm bunların yanında projenin bir başka etkisiz formata dönüşme riski de mevcuttur. Zira üç ülke arasındaki ilişkiler karmaşık bir geçmişe sahiptir. Gürcistan ve Ukrayna arasında eski Gürcistan Cumhurbaşkanı Mikheil Saakashvili'nin Kiyiv'deki siyasi kariyeri; Moldova'da Rusya yanlısı Igor Dodon'un cumhurbaşkanlığı döneminde Ukrayna ve Moldova'nın farklı siyasi yönelimleri; sınır belirleme sorunları; eski Sovyet döneminden miras kalan tatil köyleri ve bir hidroelektrik santrali üzerinde uzun süredir devam eden

---

³⁸⁸ Kakha Gogolashvili, "Associated Trio, What is Next?", **Rondeli Blog**, 26 Temmuz 2021, <https://gfsis.org.ge/blog/view/1290> (Erişim tarihi 10.04.2024).

³⁸⁹ Stanislav Kovalchuk, "Asotsiyovane trio: hurtom i v ES lehşe yti", **Analitichniy tsentr ADASTRA**, 11 Haziran 2021, <https://adastra.org.ua/blog/asocijovane-trio-gurtom-i-v-yes-legshe-jti> (Erişim tarihi 10.04.2024).

mülkiyet anlaşmazlıkları vardır.³⁹⁰ Avrupa yanlısı M. Sandul'un 2020'de iktidara gelmesi, reformların başlatılması ve Kişinev'in Rusya'nın saldırganlığına karşı mücadelede Ukrayna'ya verdiği destekle birlikte Ukrayna ve Moldova arasındaki ilişkiler, Avrupa Birliği ile entegrasyona yönelik işbirliğinin geliştirilmesi için daha istikrarlı bir temel kazanmıştır.

Ancak Gürcistan ile ilgili durum daha farklıdır. Gürcistan, Ortaklık Anlaşması'nı imzaladıktan sonra ilk başta hem Ortaklık Anlaşması'nın hem de vize serbestisi rejimi için tavsiyelerin uygulanmasında Avrupa yolunda ilerleme kaydetmiştir. Ancak daha sonra ülke, Avrupa entegrasyonu yolunda zorluklarla karşılaşmıştır. 2019-2020'de AB, Gürcü makamlarının muhalefet üzerindeki idari baskısı hakkında giderek daha fazla eleştiride bulunmuştur. Eski Başbakan Bidzina Ivanishvili'nin elinde kademeli bir güç yoğunlaşması yaşanmıştır. 2020 yılında Gürcistan, ancak 2021 yılında AB'nin arabuluculuğuyla çözülmüş bir siyasi kriz yaşamıştır. Gürcistan Avrupa Komisyonu'nun 2022 ve 2023 yıllarındaki ilerleme raporlarına göre reformlar konusunda Ukrayna ve Moldova'nın gerisinde kalmaya başlamıştır. 1 Mayıs 2024'te Gürcistan yetkilileri ülkenin 2030'da Avrupa Birliği'ne katılma niyetine ilişkin açıklamalarının yanı sıra, Gürcistan için AB kapısını kalıcı olarak kapatacak olan yabancı etkinin şeffaflığına ilişkin bir yasa tasarısını kabul etmiştir.³⁹¹ Ayrıca, Kiyiv ve Tiflis arasındaki ikili ilişkilerin bozulması da Üçlü Mutabakat içindeki işbirliğine katkıda bulunmamaktadır. Gürcistan yetkilileri Ukrayna'ya karşı savaşın patlak vermesinden bu yana Ukrayna'yı diplomatik düzeyde desteklediklerini ancak askeri yardım sağlamayacaklarını ya da Rusya'ya karşı yaptırım uygulamayacaklarını belirtmişlerdir. Tiflis Kremlin'i doğrudan eleştirmekten kaçınmakta ve Kiyiv'i Gürcistan'ı Rusya'ya karşı bir savaşa sokmaya

---

³⁹⁰ Irena Gonashvili, Bidzina Lebanidze, "Associated Trio: Eastern Partnership's Visegrád Group?", **Friedrich-Schiller-Universität Jena**, <https://www.kaukasiologie.uni-jena.de/jena-cauc/blog/issue-2> (Erişim tarihi 10.04.2024).

³⁹¹ Yuriy Panchenko, "Ilyuziya evrointegratsiyi: çı vdastsya gruzinskiy vladı rozvernuty zovnishniy kurs krayını", **Evropeyska pravda**, 30 Nisan 2024, <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/04/30/7184964/> (Erişim tarihi 1.05.2024).

çalışmakla suçlanmaktadır. Tiflis ve Kiyiv arasındaki bir diğer engel ise Ukrayna makamları tarafından Ukrayna'ya nakli talep edilen tutuklu eski Gürcistan Cumhurbaşkanı (ve Odesa bölgesinin eski valisi) Mikheil Saakashvili'dir.

Son zamanlarda, reformlardaki ilerleme ve devletlerarası ilişkilerdeki genel eğilimler göz önüne alındığında, Üçlü Mutabakat'ın iddialı projesinin giderek 2+1 formatına dönüştüğü daha açık hale gelmektedir. Reformları uygulama ve AB üyeliğini hedefleme konusundaki ortak istekleri ve kararlılıkları göz önüne alındığında, Ukrayna ve Moldova Avrupa entegrasyonu yolunda işbirliği yapma ve çabaları koordine etme konusunda görece daha fazla somut adım atmıştır. Bununla birlikte, Ukrayna için taslak müzakere çerçevesinin yeni metodolojisinin, üyelik yolunda ilerlemenin Ukrayna'nın kendi başarılarına dayanacağını ve diğer aday devletlerin dinamiklerine bağlı olmayacağını öngördüğü göz önüne alındığında, 'Üçlü Mutabakat' formatının uygunluğu ve güncelliği giderek azalmaktadır.

3.2 AVRUPA BİRLİĞİ'NDEN KAYNAKLANAN SORUNLAR VE PERSPEKTİFLER

3.2.1 Avrupa Birliği'nde Yeni Genişleme Tartışmaları

2024 yılında AB'ye üye olmak isteyen on ülke bulunmaktadır: altısı Batı Balkanlar'da, dördü ise diğer bölgelerde yer almaktadır. Karadağ, Arnavutluk ve Kuzey Makedonya katılım için en iyi konumda olan ülkelerdir. Batı Balkanlar bölgesindeki diğer üç ülke ise çeşitli sorunlar arz etmektedir. Bosna Hersek zayıf bir devlet olarak kabul edilmektedir. Kosova; İspanya, Romanya, Slovakya ve Yunanistan gibi AB ülkeleri de dahil olmak üzere pek çok ülke tarafından diplomatik olarak tanınmamaktadır. Sırbistan ise Rusya'nın çıkarlarına yakın durmaktadır. Türkiye, AB tarafından demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı konusunda eleştirilmektedir. Ukrayna ve Moldova'ya aday statüsü, büyük ölçüde Rusya ile devam eden savaşın yarattığı kritik koşullar nedeniyle

verilmiştir. Gürcistan, tüm gelişme alanlarında geride kalmıştır ve coğrafi olarak AB’ den uzaktır.³⁹²

Bu zamana kadar Brüksel’de yıllardır ‘genişleme yorgunluğundan’ bahsedilegelmiştir. Kimi ülkeler 10 yıl ya da daha uzun bir süredir AB’ye katılımı beklemiştir. Ancak Rusya’nın Ukrayna’yı geniş çaplı işgali AB’yi bu pozisyonunu yeniden gözden geçirmeye itmiştir. Avrupalılar şimdi Putin yönetimindeki Rusya’nın militarizmi nedeniyle, AB’yi bu ülkeleri kapsayacak şekilde genişletmemek, onları AB’ye dahil etmekten daha maliyetli, daha riskli ve daha tehlikeli olacağına³⁹³ dair yeni bir rasyonel hesaplama nedeniyle daha fazla ülkeyi Birliklerine entegre etmeye karar vermektedirler. 1 Mart’ta Avrupa Parlamentosu’nun Ukrayna’ya AB aday statüsü verilmesi konusunda yaptığı oylamayı yorumlayan Alman Parlamenter Michael Galler şunları söylemiştir: “Rusya’nın saldırısı bu adımı mümkün kılmıştır. Böylece daha sonra Ukrayna’nın savaşın sonuçları nedeniyle 30 yıl geriye gitmiş olduğunu söyleyemeyiz. Savaş sona erdiğinde kesinlikle güçlenecek olan bu siyasi sinyali göndermemiz lazım.”³⁹⁴ Ukrayna’ya (ve Moldova’ya) aday statüsü verilmesi kararıyla birlikte genişleme konusu yeni bir ivmeyle Birliğin gündemine geri dönmüştür. Brüksel’de 10 ülkeyi kapsayan yeni bir AB genişleme dalgası olasılığı üzerine yeni tartışmalar başlatılmıştır.

Uzun yıllardır üye devletler arasında genişleme konusunda devamlı bir hayal kırıklığı yaşanmaktadır. 2013’teki son genişlemeden beri AB ve üye ülkeleri genişleme süreci

---

³⁹² Cesáreo Rodríguez-Aguilera de Prat, “EU enlargement: What does the future hold?”, **The conversation**, 17 Nisan 2024, <https://theconversation.com/eu-enlargement-what-does-the-future-hold-227716> (Erişim tarihi 10.05.2024).

³⁹³ Sylvain Kahn, “European Union: the bright future of enlargement”, **Jean-Jaures Foundation**, 27 Haziran 2023, <https://www.jean-jaures.org/publication/european-union-the-bright-future-of-enlargement/> (Erişim tarihi 10.05.2024).

³⁹⁴ Olena Abramovych, "Dva roky na šlyahu do ES – de zaraz Ukrajina?", **Radio Svoboda**, 1 Mart 2024, <https://www.radiosvoboda.org/a/yes-ukrajina-dva-roky/32843795.html> (Erişim tarihi 10.04.2024).

konusunda bölünmüş durumdadırlar.³⁹⁵ İtalya, Danimarka ve Hollanda gibi bazı üyeler genişleme konusunda şüpheli olmalarıyla ön plana çıkmıştır.³⁹⁶ Fransa, Almanya ve diğerleri ise daha fazla genişlemenin yanı sıra paralel bir derinleşme konusunda ısrarcı olmuşlardır.³⁹⁷ Almanya Şansölyesi Olaf Scholz Prag’da yaptığı konuşmada birliğin yaşayabilirliğini sağlamak için AB reformuna duyulan ihtiyacı vurgulamıştır.³⁹⁸ Çek Cumhuriyeti, Estonya, Litvanya, Slovenya, Kıbrıs ve Malta arasında, yüksek göreceli yoksulluk düzeyine sahip yeni ülkelerin katılımıyla birlikte uyum fonundan yararlanamayacakları konusunda bir anlayış mevcuttur ve söz konusu durum bu ülkelerin genişleme tercihlerini şekillendirmiştir.³⁹⁹ Yeni genişlemeye şüpheli yaklaşım AB kurumlarında da kendini göstermiştir. Örneğin, eski Komisyon Başkanı Jean-Claude Juncker pozisyonuna geçerken önümüzdeki beş yıl içinde daha fazla genişleme olmayacağı açıklamasını yapmıştır.⁴⁰⁰

Ancak Ukrayna’da savaşın başlamasıyla birlikte genişleme süreci ekonomik, siyasi ya da siyasi argümanlarla değil, jeopolitik gereklilikler çerçevesinde tartışılmaya başlanmıştır. Genişlememenin bedelinin Rusya ve Çin’in bölgede artan etkisi olacağının anlaşılması, üye devletleri yeni bir uzlaşya götürmüş görünmektedir. AB’ye katılmayı bekleyen devletleri Birliğin güvenlik ve refah alanına sıkıca bağlamanın stratejik gerekliliği konusunda yeni bir görüş birliği söz konusudur.⁴⁰¹ Esas değişim, geleneksel olarak

---

³⁹⁵ Michael Emerson, “EU Enlargement Issues for the Next Commission”, **SCEEUS**, 25 April 2024, <https://sceeus.se/en/publications/eu-enlargement-issues-for-the-next-commission/> (Erişim tarihi 10.05.2024).

³⁹⁶ Judy Dempsey, “Judy Asks: Is the EU Ready for Further Enlargement?”, **Carnegie**, 4 May 2023, <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/89678> (Erişim tarihi 10.05.2024).

³⁹⁷ Emerson, 25 April 2024, <https://sceeus.se/en/publications/eu-enlargement-issues-for-the-next-commission/> (Erişim tarihi 10.05.2024).

³⁹⁸ Dempsey, 4 May 2023, <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/89678> (Erişim tarihi 10.05.2024).

³⁹⁹ Barbara Moens, “Ukraine’s accession would cost €186B, EU estimates”, **Politico**, 4 October 2023, <https://www.politico.eu/article/ukraine-accession-cost-186-billion-eu-enlargement/> (Erişim tarihi 10.05.2024).

⁴⁰⁰ Frank Schimmelfennig, “Juncker’s enlargement standstill threatens the EU’s credibility”, **Friends of Europe**, 12 November 2015, <https://www.friendsofeurope.org/insights/junckers-enlargement-standstill-threatens-the-eus-credibility/> (Erişim tarihi 10.05.2024).

⁴⁰¹ Hans Kribbe, Luuk van Middelaar, “Preparing for the next EU enlargement: Tough choices ahead”, **Big Europe**, September 2023, <https://big-europe.eu/publications/big002-preparing-for-the-next-eu-enlargement> (Erişim tarihi 10.05.2024).

genişlemeye şüpheyile yaklaşan Fransa'nın pozisyonunda görülmektedir. Savaşın ardından Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, AB'nin stratejik özerkliğinin ayrılmaz bir parçası olan genişlemeyi desteklediğini ifade etmiştir. Macron “soru genişlememiz gerekip gerekmediği değil - bu soruya bir yıl önce cevap verdik, - ya da ne zaman genişlememiz gerektiği değil - benim için mümkün olduğunca çabuk, - daha ziyade bunu nasıl yapmamız gerektiğidir” diye konuşmuştur.⁴⁰² Almanya Şansölyesi Olaf Scholtz da genişleme sürecinin tamamlanmasını savunurken, bunun AB'nin kendi reformuyla el ele gitmesi gerektiğini belirtmiştir. Scholz, Ağustos 2022 sonunda Prag'da yaptığı açıklamada “Avrupa Birliği'nin genişlemesini destekliyorum ... Ancak AB'nin kendisini de bu büyük genişlemeye uygun hale getirmeliyiz. Bu zaman alacaktır ve bu yüzden şimdi başlamalıyız” diye konuşmuştur.⁴⁰³

Daha önce genişlemeye şüpheyile yaklaşan Danimarka, Belçika ve Hollanda gibi diğer ülkeler de genişlemeyi daha fazla desteklemeye başlamıştır.⁴⁰⁴ AB kurumları açısından ise, Komisyon genişleme sürecinde inisiyatifi yeniden ele geçirmiştir ve genişlemeyi temel önceliklerinden biri olarak sürdürmesi beklenmektedir. Genişlemeyi jeopolitik bir yatırım olarak gören Avrupa Parlamentosu da genişleme faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır.

AB Genel İşler Konseyi'nin 29 Eylül'de Murcia'da gerçekleştirdiği toplantının ardından bakanların yaptığı açıklamalar bile Avrupa başkentlerinde AB genişlemesinin kaçınılmaz olduğunun anlaşıldığını göstermektedir. Sık sık önyargılı davranmak ve Macaristan Başbakanı Viktor Orban'ın tarafını tutmakla suçlanan Ukrayna'ya şüpheyile yaklaşan Avrupa Komisyonu Üyesi Oliver Varghese bile yeni üyelerin katılımının

---

⁴⁰² Closing speech by the President of the French Republic, **Élysée**, 31 May 2023, <https://www.elysee.fr/en/emmanuel-macron/2023/06/01/globsec-summit-in-bratislava> (Erişim tarihi 10.05.2024).

⁴⁰³ Speech by Federal Chancellor Olaf Scholz at the Charles University in Prague, **Bundesregierung**, 29 August 2022, <https://www.bundesregierung.de/breg-en/news/scholz-speech-prague-charles-university-2080752> (Erişim tarihi 10.05.2024).

⁴⁰⁴ Magdalena Frennhoff Larsén, “Will 2024 bring a new momentum for EU enlargement?”, **UK in a changing Europe**, 1 Feb 2024, <https://ukandeu.ac.uk/will-2024-bring-a-new-momentum-for-eu-enlargement/> (Erişim tarihi 10.05.2024).

hızlandırılması gerektiğini ve AB'nin uzun vadeli istikrarının bu sürecin başarısına bağlı olduğunu söylemiştir.⁴⁰⁵

Ancak mevcut 27 üye ülkenin tamamı kendi çıkarlarını tehdit ettiğini düşündükleri herhangi bir adımı veto edebileceğinden, genişlemenin gerçekleşmesi için her aşamasında bütün üye ülkelerin sürecin içinde hemfikir olması gerekmektedir. Sürecin karmaşık ve çok boyutlu doğası nedeniyle bu koşulun yerine getirilmesi hiçbir zaman kolay değildir. Genişlemenin hızı ve uygulanabilirliği konusunda farklı tercihlere sahip AB üyeleri arasında sürekli müzakereler yapılmaktadır ve yapılmaya devam etmesi olasıdır.

Mevcut durumda bile, aday ülkelerde çözülmesi gereken sorunların miktarı göz önünde bulundurulduğunda, başka bir 'büyük patlama' genişlemesine ilişkin şüphelerin büyük bir kısmı halen mevcuttur. Aday ülkelerin çözmesi gereken sorunlar, siyasi aciliyet uğruna göz ardı edilemeyecek kadar karmaşıktır.⁴⁰⁶ Gerçekten de aday ülkelerin hala çok sayıda koşulu yerine getirmesi ve vergilendirmeden evcil hayvanların seyahatine kadar çeşitli konularda kural ve standartları uyumlu hale getirmesi gerekmektedir. Uzun bir süre boyunca aday ülkelerin elitleri, genişlemenin gerçekten gerçekleşeceğine ve çabalarının karşılığını alacaklarına inanmadıkları için AB'nin ısrar ettiği reformları uygulamak için neredeyse hiçbir teşvikte bulunmamışlardır.⁴⁰⁷ Dahası, aday ülkeler arasındaki hazırlık düzeyi ve reform ilerlemesindeki belirgin asimetri, hepsini tek bir genişleme sepetine koymayı zorlaştırmaktadır.⁴⁰⁸

---

⁴⁰⁵ Informal General Affairs ministerial meeting discusses the implications of a possible EU enlargement, **Consilium Europa**, 28 September 2023, <https://spanish-presidency.consilium.europa.eu/en/news/informal-ministerial-meeting-general-affairs-september-28-murcia/> (Erişim tarihi 10.05.2024).

⁴⁰⁶ Sarah Schug, "EU expansion: How close are the nine candidate states to membership?", **The Parliament**, 25 March 2024, <https://www.theparliamentmagazine.eu/news/article/eu-expansion-how-close-are-the-nine-candidate-states-to-membership> (Erişim tarihi 10.05.2024).

⁴⁰⁷ Dempsey, 4 May 2023, <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/89678> (Erişim tarihi 10.05.2024).

⁴⁰⁸ Commission adopts 2023 Enlargement package, recommends to open negotiations with Ukraine and Moldova, to grant candidate status to Georgia and to open accession negotiations with BiH, once the necessary degree of compliance is achieved, **European Commission**, 8 November 2023, <https://neighbourhood->

Ayrıca üye devletler gelecekteki genişlemenin içereceği risklerin de farkındadır. Tüm aday ülkeler ekonomik durgunluk, demografik gerileme ve yönetim sorunlarıyla karşı karşıyadır. Rusya-Ukrayna savaşı, savaşa bağlı enflasyon, gıda ve enerji sıkıntısına yol açmış ve sadece Ukrayna ve komşu ülkelerde değil Batı Balkanlar’da da ekonomik koşulların kötüleşmesine neden olmuştur. Ukrayna’nın Avrupa Birliği’ne entegrasyonu, yedi yıl boyunca ülkeye 186 milyar Avroluk AB fonunun akması anlamına gelmektedir. AB’nin altı Balkan ülkesinin yanı sıra Gürcistan ve Moldova’yı da kapsayacak şekilde daha da genişlemesi, AB bütçesine yaklaşık 74 milyar Avroluk bir yük daha getirecek, yani mevcut tüm AB ülkeleri daha fazla ödemek ve daha az almak zorunda kalacaktır.⁴⁰⁹ Rusya-Ukrayna Savaşı ile ilgili çelişkili söylemlerin bir arada bulunması, tüm aday ülkeler arasındaki siyasi bölünmeyi derinleştirmektedir. Savaş aynı zamanda Moldova, Gürcistan ve Batı Balkanlar için istikrarsızlaştırıcı bir faktör olarak kalabilecek Rus vekil aktörleri de harekete geçirmiştir.⁴¹⁰ Kıbrıs’ın oluşturduğu örneğe rağmen, AB’nin iç anlaşmazlıkları (Bosna gibi) ve dış sorunları (Sırbistan ve Kosova, Bulgaristan ve Kuzey Makedonya gibi) olan, varlığı evrensel olarak tanınmayan (Kosova) veya kendi topraklarının bir kısmı üzerinde tam kontrole sahip olmayan (Ukrayna, Moldova ve Gürcistan) devletleri entegre etmesi hassas bir konudur.⁴¹¹ Tüm bu koşullar üye devletlerin genişleme sürecine ilişkin tercihlerini de etkilemektedir.

---

enlargement.ec.europa.eu/news/commission-adopts-2023-enlargement-package-recommends-open-negotiations-ukraine-and-moldova-grant-2023-11-08_en (Erişim tarihi 10.05.2024).

⁴⁰⁹ Moens, 4 October 2023, <https://www.politico.eu/article/ukraine-accession-cost-186-billion-eu-enlargement/> (Erişim tarihi 10.05.2024).

⁴¹⁰ Mats Braun, Asya Metodieva, Matúš Halás, Daniel Šitera, Martin Laryš, “The Future of EU Enlargement in a Geopolitical Perspective”, **Institute of International Relations Prague**, 22 January 2024, <https://www.iir.cz/the-future-of-eu-enlargement-in-a-geopolitical-perspective> (Erişim tarihi 10.05.2024).

⁴¹¹ Cesáreo Rodríguez-Aguilera de Prat, “EU enlargement: What does the future hold?”, **The conversation**, 17 Nisan 2024, <https://theconversation.com/eu-enlargement-what-does-the-future-hold-227716> (Erişim tarihi 10.05.2024).

Bir sonraki genişleme için kesin bir zaman çerçevesi belirlenmesi konusunda bile üye devletler arasında ortak bir yaklaşım bulunmamaktadır. Ağustos 2023'te Charles Michel, büyük bir genişleme dalgasının tamamlanması için 2030 yılını 'net bir hedef' olarak önermiştir.⁴¹² Bu fikrin kendisi de pek çok tartışma yaratmıştır. Bazıları bunu adayların kaydettiği ilerlemenin tamamen 'liyakate dayalı' bir şekilde değerlendirilmesinin baltalanması olarak eleştirirken, diğerleri hedef tarih belirlemenin bir tıkanma riskini azaltacağını savunmuşlardır. Bir hedef yıl, süreci geciktirmeye yönelik girişimleri açıklığa kavuştururken faydalı gelebilmektedir. Aynı zamanda gerçekçi olmayan beklentiler yaratarak gelecekte hayal kırıklığına da yol açabilmektedir. Zaman çizelgesi aday ülkeler ve AB arasında da bir anlaşmazlık konusu olabilmektedir. Aday ülkeleri için bu tarih hayal kırıklığı yaratacak kadar geçen AB üyeleri için ise tuhaf bir şekilde erken gelebilir. Ayrıca genişleme takvimi 2030'dan daha doğal bir zaman dilimi sağlayan 2028-34 dönemini kapsayan bir sonraki AB Çok Yıllı Mali Çerçeve gibi siyasi takvimlerle bağlantılı hale getirmesi⁴¹³ ve AB'nin iç hazırlıkları, Haziran 2024 Zirvesi'nde kararlaştırılacak olan bir sonraki Stratejik Gündem (2024-29) ve yeni Komisyon çalışma programı ile bağlamasıyla gelecek genişleme için daha sabit bir temel sağlayabilir.⁴¹⁴

Üye devletlerin genişleme konusunda tartışması ve üzerinde anlaşmaya varması gereken pek çok konu olduğu açıktır. Bununla birlikte, tüm üyelerin üzerinde mutabık kaldığı en az iki nokta vardır: Bunlardan ilki, yeni genişlemenin jeopolitik açıdan gerekli ve

---

⁴¹² Speech by President Charles Michel at the Bled Strategic Forum, **European Council**, 28 August 2023, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/08/28/speech-by-president-charles-michel-at-the-bled-strategic-forum/> (Erişim tarihi 10.05.2024).

⁴¹³ Steven Blockmans, "The Three Pillars of the EU's New Enlargement Agenda", **SCEEUS**, 25 April 2024, <https://sceeus.se/publikationer/the-three-pillars-of-the-eus-new-enlargement-agenda/> (Erişim tarihi 10.05.2024).

⁴¹⁴ Kribbe, van Middelaar, September 2023, <https://big-europe.eu/publications/big002-preparing-for-the-next-eu-enlargement> (Erişim tarihi 10.05.2024).

kaçınılmaz olmasıdır; Bir diğeri ise AB'nin genişlemesinin AB reformu tartışmalarını da beraberinde getirmek zorunda olmasıdır.⁴¹⁵

28-29 Eylül 2023 tarihlerinde Murcia'da yer alan AB Genel İşler Konseyi sırasında Avrupalı bakanlar, AB'nin 35-36 üyeye genişleme olasılığını ve yeni AB kurumsal reformunu görüşmek üzere bir araya gelmişlerdir. 28 Eylül Perşembe günü yapılan gayri resmi bakanlar toplantısının ana odağı, AB'nin 36 üye devlete ulaşması ihtimaline karşı iç hazırlık yapılması ihtiyacıdır.⁴¹⁶ Tartışma, Alman ve Fransız AB Kurumsal Reform Çalışma Grubu uzmanların Birliğin genişlemesi durumunda farklı reform yolları üzerine hazırladıkları bir rapora dayandırılmıştır.

Çalışma Grubu uzmanları özellikle AB'nin yapısını optimize etmek için Avrupa Komisyonu Üyeleri ve Avrupa Parlamentosu üyelerinin sayısının azaltılması ve ulusal veto hakkının kaldırılması gibi radikal reformlar önermiştir.⁴¹⁷ Buna göre, gelecekte tüm kararlar 4\5 oydan oluşan ve “nitelikli çoğunluk” olarak adlandırılan bir yöntemle alınmalı ve bu yöntemin parametreleri de gözden geçirilmelidir.⁴¹⁸ Bununla birlikte, acil durumlarda, bir ülkenin bir kararı engelleme mekanizmaları varlığını koruyabilmektedir. Veto kaybını dengelemek için, AB Konseyi'nde daha küçük üye devletler lehine daha fazla oy dağıtılması önerilmektedir.⁴¹⁹

Belge ayrıca AB ilkelerini ihlal eden üyelere karşı yaptırımların uygulanmasının önemli ölçüde kolaylaştırılması gerektiği üzerine vurgu yapmaktadır. İçeriğe göre, özellikle

---

⁴¹⁵ What will it take for the EU to enlarge?, **Atlantic Council**, 27 October 2023, <https://www.atlanticcouncil.org/event/what-will-it-take-for-the-eu-to-enlarge/> (Erişim tarihi 10.05.2024).

⁴¹⁶ Informal General Affairs ministerial meeting discusses the implications of a possible EU enlargement, **Consilium Europa**, 28 September 2023, <https://spanish-presidency.consilium.europa.eu/en/news/informal-ministerial-meeting-general-affairs-september-28-murcia/> (Erişim tarihi 10.05.2024).

⁴¹⁷ **Sailing on High Seas: Reforming and Enlarging the EU for the 21st Century**, Report of the Franco-German Working Group on EU Institutional Reform, Paris-Berlin, 18 September 2023, s. 8.

⁴¹⁸ Ibid, s. 18.

⁴¹⁹ Ekspertı pidgotuvalı reformu ES, abı pristosuvatı yoho do rozşirennya, **Evropeyska pravda**, 19 Eylül 2023, <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/09/19/7169745/> (Erişim tarihi 10.05.2024).

ilgili prosedüre tabi olan devletler kendi cezalarını engelleyemeyecektir.⁴²⁰ Ayrıca AB, tarihinde ilk kez, kuralları sistematik olarak ihlal eden bir üye devleti birlikten ihraç etme imkanı getirmektedir.⁴²¹

Bununla birlikte, uzmanların Paris ve Berlin tarafından desteklenen temel önerisi, “dört hızlı Avrupa” kurmak,⁴²² yani Avrupa devletlerini entegrasyon düzeyine ve arzusuna bağlı olarak dört gruba ayırmaktır. Bu, en yüksek entegrasyon seviyesine sahip AB üye ülkelerinin ‘iç çemberi’; daha sonra tüm AB üyeleri; üçüncü seviye, birliğin ortak üyeleri; ve dördüncü seviye, geçen yıl Fransa tarafından başlatılan Avrupa Siyasi Topluluğu üyeleridir.⁴²³

Genişleme sürecinin yönetilmesine ilişkin uzmanlar şu tavsiyelerde bulunmuşlardır: AB 2030 yılına kadar genişlemeye hazır olma hedefini belirlemeli ve katılım adayları bu en erken giriş tarihinde AB’ye katılma kriterlerini yerine getirmek için çalışmalıdır. 2024’teki Avrupa seçimlerinden sonra yeni siyasi liderlik bu hedefe ve reform sürecine tamamen sadık kalmalıdır. AB, liyakate dayalı yaklaşımla tam uyum içinde ve potansiyel ikili anlaşmazlıkları göz önünde bulundurarak katılım turlarını daha küçük ülke gruplarına ayırmalıdır. Katılım için yeterlilik konusunda gelecekte genişleme stratejileri önce temeller; jeopolitik; çatışma çözümü; ek teknik ve mali destek; demokratik meşruiyet gibi ilkeler tarafından yönlendirilmelidir. Aynı zamanda katılım prosedürünün dinamiği eşitlik; sistematikleştirme; tersine çevrilebilirlik ve nitelikli oy çokluğu ile karakterize edilmelidir.⁴²⁴

---

⁴²⁰ Serhiy Sidorenko, " Evrosoyuz u pošukah smilivosti. Ščo staye holovnoyu pereponoyu dlya vıboru modeli rozširenniya", **Evropeyska Pravda**, 2 Ekim 2022, <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2023/10/2/7170588/> (Erişim tarihi 10.05.2024).

⁴²¹ **Sailing on High Seas: Reforming and Enlarging the EU for the 21st Century**, Report of the Franco-German Working Group on EU Institutional Reform, Paris-Berlin, 18 September 2023, s. 19.

⁴²² Ekspertı pidgotuvalı reformu ES, abı pristosuvaty yoho do rozširenniya, **Evropeyska pravda**, 19 Eylül 2023, <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/09/19/7169745/> (Erişim tarihi 10.05.2024).

⁴²³ İbid, s. 41.

⁴²⁴ İbid, s. 42-44.

20 Mart 2024 tarihinde Komisyon, genişleme öncesi reformlar ve politika gözden geçirmelerine ilişkin Tebliği (*Communication on pre-enlargement reforms and policy reviews*) kabul etmiştir. Belge, AB'nin bugünden itibaren genişlemiş Birliğe hazırlanmaya başlaması gerektiğini vurgulamıştır. AB'nin yönetişimini iyileştirmek amacıyla kilit alanlarda Konsey'de oybirliğinden nitelikli çoğunluk oylamasına geçilmesine yönelik yukarıda bahsedilen ihtiyacı desteklemiştir. Ayrıca, AB harcama programlarının gelecekteki genişleme göz önünde bulundurularak geliştirilmesi ve AB'nin Ortak Tarım Politikası'nın su ürünleri üretimini destekleme kabiliyetinin güçlendirilmesi ihtiyacına dikkat çekilmiştir.⁴²⁵

Ayrıca gelecekteki genişlemeden elde edilecek potansiyel kazanımlar vurgulanarak üye devletler arasında genişleme sürecine ilişkin genel olumlu vizyon ortaya konmuştur. Daha büyük bir Birliğin fiziksel bağlanabilirliğini güçlendirerek daha düşük lojistik maliyetlere ve daha sorunsuz ticaret akışlarına yol açacağı, bunun da nihai olarak tüketicilere ve işletmelere somut ekonomik faydalar sağlayacağı belirtilmiştir. Genişlemiş haliyle Birlik, iklim değişikliği ve biyoçeşitlilik kaybının ele alınmasına olumlu katkıda bulunma konusunda daha büyük bir potansiyele sahiptir. Daha büyük ve çeşitlendirilmiş finansal piyasalara erişim sağlayarak finansman maliyetlerini azaltması ve tüketicilere daha fazla seçenekle daha düşük fiyatlar sunması öngörülmektedir. Ayrıca, birleşik, hızlı ve kararlı bir şekilde hareket edebildiği takdirde AB'nin dünya meselelerindeki ve çok taraflı ortamlardaki rolünün artma potansiyeli bulunmaktadır.⁴²⁶

AB'nin 2030'a kadar yeni genişleme ışığında reforme edilmesi tartışması, üye devletlerin yeni genişlemeye olan bağlılığını göstermesi bakımından olumlu bir anlam taşısa da, aday ülkeler arasında haklı endişelere yol açmaktadır. Gerçek şu ki, AB reformu, Soğuk

---

⁴²⁵ Communication on pre-enlargement reforms and policy reviews, **European Commission**, 20 March 2024, s. 11 https://commission.europa.eu/document/download/926b3cb2-f027-40b6-ac7b-2c198a164c94_en?filename=COM_2024_146_1_EN.pdf (Erişim tarihi 10.05.2024).

⁴²⁶ *Ibid.*, s. 13.

Savaş sonrası genişleme için 1993 yılında ortaya konan, Birliğin ‘hazmetme kapasitesine’ ilişkin 4. Kopenhag kriteri tarafından motive edilmektedir. Ancak bu kriter hiçbir zaman net olarak tanımlanmadığından Birliğin iç reform süreci de net değildir. ‘Hazmetme kapasitesi’, Birliğe genişlemeye ilişkin kendi stratejik çıkarlarını tanımlama özgürlüğü veren son derece siyasi bir kavramdır. Bu belirsizlik, aday ülkelerde Brüksel tarafından belirlenen koşulların yerine getirilmesine ilişkin havayı etkilemekte ve üyeliğin “kendi liyakatiyle” elde edilmeyeceğine dair şüpheleri arttırmaktadır.

Dahası, Ukrayna liderlerinin de belirttiği üzere, AB reformu tartışmaları gelecekteki genişleme sürecini uzun bir süre için yavaşlatabilir ya da sorgulanmasına yol açabilir. Başbakan Yardımcısı Olha Stefanishyna, genişleme sürecinin önündeki engeli kaldıran Ukrayna’nın, AB iç reform süreci nedeniyle engellenmek istemediğini ifade etmiştir.⁴²⁷ Ukrayna için üyelik yolunda yeni nüansların ortaya çıkması, özellikle Avrupa başkentlerinde Ukrayna’nın üyelik perspektifine ilişkin tartışmalar göz önüne alındığında, hassas bir konudur.

3.2.2 Avrupa Birliği Üyelerinin Ukrayna Konusunda Tartışmaları

Ukrayna’nın AB üyeliği konusu üye devletler arasında her zaman büyük tartışmalara neden olmuş ve onları destekleyenler ve karşı çıkanlar olarak ikiye bölmüştür. Bu durum şu anda da pek değişmiş değildir. Rusya’nın Ukrayna’ya karşı başlattığı geniş çaplı savaş bağlamında, AB üyesi ülkeler Brüksel’den Ukrayna’nın Avrupa ailesinin bir parçası olduğuna dair açıklamalar yapmışlardır. Aynı zamanda, Ukrayna’nın üyeliği ve AB’ye olası erken katılımı konusu yine yeni bölünme hatlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

---

⁴²⁷ Serhiy Sidorenko, "Evrosoyuz u pošukah smilivosti. Ščo staye holovnoyu pereponoyu dlya vıboru modeli rozširennya", **Evropeyska Pravda**, 2 Ekim 2022, <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2023/10/2/7170588/> (Erişim tarihi 10.05.2024).

Ukrayna'ya adaylık statüsü verilmesi ve üyelik müzakerelerinin başlatılması yönündeki siyasi kararın arifesinde, Ukrayna'nın AB üyeliğini destekleyen ve desteklemeyen ülkelerin listesi netleşmiştir. Aynı zamanda, bazı ülkelerin bir kamptan diğerine geçişi de fark edilir hale gelmiştir.

Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik askeri saldırısından önce Estonya Cumhurbaşkanı Kersti Kaljulaid, Kiyiv ziyareti sırasında Ukrayna'nın 2040'tan önce Avrupa Birliği'ne katılamayacağı ve ülkenin Kopenhag kriterlerini karşılamaktan "ışık yılları uzakta" olduğu yönündeki sert açıklamalarını iki kez tekrarlamıştır.⁴²⁸ Aynı zamanda Estonya, Ukrayna Devlet Başkanı Volodymyr Zelenskyy tarafından 2021 yılında Ukrayna'yı AB'ye yaklaştırmak ve Ukrayna'nın gelecekteki AB üyelik başvurusuna destek sağlamak için yeni bir taktiğin parçası olarak başlatılan Ukrayna'nın Avrupa Perspektifine Destek Beyannamelerini imzalayan ülkelerden biridir. Daha sonra Estonya, Ukrayna'nın Avrupa entegrasyonu hedeflerine desteğini ifade ederek AB yolunda Ukrayna'nın "dostlar listesinde" yer almıştır. Ukrayna'nın AB'ye katılımıyla ilgili tartışmalarda Ukrayna yanlısı tutumlarını gizlemeyen diğer devletler arasında geçtiğimiz yıl Ukrayna'nın AB üyeliğini destekleme sözü veren bildirileri resmen imzalayan Litvanya, Letonya, Polonya, Slovenya, Slovakya, Bulgaristan ve Hırvatistan da yer almaktadır. Bu ülkeler arasında, Kiyiv'e böyle bir belgeyi imzalamayı planlayan ve söz veren ancak savaşın patlak vermesi nedeniyle bunu gerçekleştiremeyen Çekya'nın da yer aldığı söylenebilir. AB içindeki tartışmalarda başlangıçta şüpheleri olan İtalya da Zelenskyy'nin İtalyan parlamentosunda yaptığı konuşmanın ardından Ukrayna'nın AB üyeliğini açıkça desteklemiştir.⁴²⁹

---

⁴²⁸ Andrius Kubilius, Ramunas Stanionis, "Promizhna intehratsiya: yak vyrishyty pytannya chlenstva Ukrainy, Hruziyi ta Moldovy v ES", **Evropeyska pravda**, 11 Ekim 2021, <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/10/11/7128757/> (Erişim tarihi 10.04.2024).

⁴²⁹ Serhiy Sidorenko, " Vid Litvi do Uhorşçini: hto v ES pidtrımyue, a hto blokuye şvidkyy ruh Ukrainy do členstva", **Evropeyska Pravda**, 25 Mart 2022, <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/03/25/7136607/> (Erişim tarihi 10.04.2024).

Fransa, Yunanistan, Finlandiya, Malta, Danimarka, Kıbrıs, Lüksemburg, İsveç ve Romanya Ukrayna'nın Avrupa hedeflerini desteklemekle birlikte hızlı bir katılım prosedürünün açık destekçileri değildir. Yunanistan, Finlandiya, Malta, Danimarka ve Kıbrıs başlangıçtaki tereddütlerine rağmen olumlu konumu tutmaktadır. Lüksemburg'un kategorik bir pozisyonu olmamakla birlikte Ukrayna'nın AB'ye doğru ilerlemesini engellemeyi planlamamaktadır. Romanya üyelik kapısının Ukrayna'dan ziyade daha çok Moldova için öncelenmesini önemsemektedir. Bu bağlamda Ukrayna'nın AB yolunda Moldova ile sıkı koordinasyon ve işbirliği yapması Romanya'nın desteğinin garantisidir. İsveç 'Ukrayna yanlısı' bir imaja sahip olsa da, kamuya açıklama yapılmayan görüşmelerde hızlı üyelik prosedürüne karşı çıkmaktadır. Portekiz, Hollanda, Avusturya, İspanya, Belçika ve İrlanda şüpheli olmakla birlikte daha çok 'büyük oyuncuların eylemlerine göre tutumlarını belirlemektedir. Haziran 2022'de Avusturya, Ukrayna'ya işbirliği ile Avrupa Birliği'ne katılım arasında bir ara aşama sunulması lehinde konuşmuştur. Aynı zamanda Danimarka, Ukrayna'nın demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını vs. güvence altına alan kurumların istikrarıyla ilgili kriterleri yeterince karşılamadığını belirtmiştir.⁴³⁰ Kopenhag, Ukrayna'nın AB üyeliğinin getirdiği yükümlülükleri üstlenmeye ve işleyen bir piyasa ekonomisi yaratmaya hazır olma konusunda genel olarak başlangıç aşamasında olduğuna inanmaktadır.⁴³¹ Buna karşın İrlanda Başbakanı Michael Martin, Ukrayna'nın AB'ye üye olmasının önemini vurgulamıştır.⁴³²

---

⁴³⁰ Oleksandr Kravchenko, "Pered vstupom do ES Avstriya proponuye Ukraini promizhnyy etap", **LB.ua**, 5 Haziran 2022, https://lb.ua/news/2022/06/05/519077_pered_vstupom_ies_avstriya_proponuie.html (Erişim tarihi 10.04.2024).

⁴³¹ Za dva kroki do "priymalni" Evrosoyuzu: çı stane Ukrainy kandidatom na vstup?, **LB.ua**, 28 Şubat 2022, https://lb.ua/news/2022/06/16/520286_dva_kroki_priymalni.html (Erişim tarihi 12.05.2024).

⁴³² Vira Perun, "İrlandiya pidtrymuje zayavku Ukrainy na chlenstvo v Yevrosoyuzi, - Stefanishyna", **LB.ua**, 4 Haziran 2022, https://lb.ua/news/2022/06/04/518987_irlandiya_pidtrimuie_zayavku_ukraini.html (Erişim tarihi 12.05.2024).

Ukrayna'nın AB'ye hızlı katılımının muhalifleri arasında ise savaş sırasında Ukrayna karşısı açıklamalar yapan ve savaştan Kiyiv'i sorumlu tutan Macaristan ve Almanya bulunmaktadır. Ancak son zamanlarda Berlin Ukrayna'nın üyeliğini destekleme eğiliminde görünmektedir.

Bu ayrışmanın ve AB üye ülkelerinin Ukrayna'nın üyeliği konusundaki tutumlarının sürekli değişmesinin elbette ki mantıklı bir açıklamasını yapmak mümkündür. Ukrayna, Avrupa Birliği'nin sınırların dışında kalan Avrupa ülkelerinden Türkiye ve Rusya'dan sonra en büyük coğrafi konuma ve nüfusa sahiptir. Avrupa Birliği'ne katılması halinde bloğun en kalabalık beşinci ülkesi olacaktır.⁴³³ Mevcut AB yasalarına göre Ukrayna, Antlaşmaların oybirliğini öngördüğü durumlarda Avrupa Birliği Konseyi ve Avrupa Devlet ve Hükûmet Başkanları Konseyi'nde veto hakkına sahip olacaktır.⁴³⁴ AB Konseyi'ndeki oyların yaklaşık %9'unu alacaktır ki bu da Polonya'nın bugün sahip olduğu oy oranına yakındır. Oyların yeni dağılımı sonucunda diğer üye devletlerin payları azalacak, örneğin Almanya'nın payı yüzde 18.6'dan yüzde 16.9'a düşecektir.⁴³⁵ AB Konseyi'nde kararların çoğu yüzde 55'lik nitelikli çoğunlukla alındığı için bu önemlidir. Ukrayna, Avrupa Parlamentosu'nda İspanya (61 sandalye) ve Polonya (53 sandalye) arasında yer alacaktır.⁴³⁶ Avrupa Parlamentosu'nda Ukrayna'nın belirli sayıda üye hakkı olacak. Ancak Ukrayna için yeterli sayıda üye eklemek, muhtemelen 751 olan mevcut sınırı aşmak anlamına gelecektir. Brüksel'de pek çok ülke

---

⁴³³ Emily Rauhala, Beatriz Ríos, "How Ukrainian membership could change the European Union", **The Washington Post**, 15 December 2023, <https://www.washingtonpost.com/world/2023/12/15/ukraine-membership-european-union-explained/> (Erişim tarihi 12.05.2024).

⁴³⁴ Steven Blockmans, **The Impact of Ukrainian Membership on the EU's Institutions and Internal Balance of Power**, RKK ICDS, 2023, s. 3.

⁴³⁵ Rauhala, Ríos, 15 December 2023, <https://www.washingtonpost.com/world/2023/12/15/ukraine-membership-european-union-explained/> (Erişim tarihi 12.05.2024).

⁴³⁶ Blockmans, 2023, s. 3.

Ukrayna ve diğ er AB ÷lkelerinin katılım için parlamentoları da dahil olmak üzere kilit kurumlarında reform yapmaları gerektiğine inanmaktadır.⁴³⁷

Ukrayna Avrupa Birliğı'ne katıldığı durumda bloktaki en yoksul ÷lke olacaktır. Ukrayna'nın kişi başına düş en GSYİH'si Avrupalıların üçte birinden daha azdır. Bu nedenle Brüksel, yaşam standartlarını eşitlemek ve Ukrayna tarımını desteklemek için mevcut AB mevzuatı kapsamında önemli sübvansiyonlar sağlamak zorunda kalacaktır. Bu, AB'nin Ortak Tarım Politikası kapsamında yedi yıl boyunca toplam 186.3 milyar Avro ve AB'nin Uyum Politikası kapsamında da 61 milyar Avro'luk bir finansman anlamına gelecektir. Bu da şu anda AB içerisinde yardım alan bazı ÷lkelerin yardım veren konumuna geçmesi anlamına gelecektir. Mevcut ödeyiciler ise şu anda ödediklerinden daha fazlasını ödemek zorunda kalacaklardır.

Ukrayna, ekilebilir arazi bakımından Avrupa'daki başlıca tarım üreticilerinden biridir. Ukrayna'nın 2021 yılında 32,9 milyon hektar olan ekili alanı, savaş nedeniyle şu anda 27,9 milyon hektar civarında olup hala Polonya ve Romanya'dan yaklaşık üç kat daha fazladır.⁴³⁸ Avrupa tek pazarına katılarak, tarım ürünlerini Avrupa'da tarife veya kota olmaksızın serbestçe taşıyabilecek ve satabilecektir. Ukrayna'nın tarımsal üretiminin ve AB'ye ihracatının gelişmesi ve genişlemesi, Avrupa ekonomisinin tüm sektörlerini absorbe edebilecektir.⁴³⁹ Bu durum önceki yıllarda Avrupa ÷lkelerinde endişeye neden olmuştur. Ancak Rusya'nın işgalinin ardından Brüksel'in Ukrayna mallarına uyguladığı vergileri iptal etmesiyle birlikte bu durum Ukrayna'nın komşuları için gerçek bir sorun haline gelmiştir.

---

⁴³⁷ Rauhala, Ríos, 15 December 2023, <https://www.washingtonpost.com/world/2023/12/15/ukraine-membership-european-union-explained/> (Erişim tarihi 12.05.2024).

⁴³⁸ İrina Kosse, Viktoriya Vdovichenko, "Skilky koştuvatime vstup Ukrayini v ES?", Reanimatsiyniy Paket Reform, 3 Şubat 2024, <https://rpr.org.ua/news/skilky-koshtuie-vstup-ukrainy-v-yes/> (Erişim tarihi 12.05.2024).

⁴³⁹ Çomu evropeytsiv trivojit ideya vstupu Ukrayini do ES?, **Golos Ameriki**, 15 Aralık 2023, <https://www.holosameryky.com/a/evropa-ukraina-vstup-v-es/7398590.html> (Erişim tarihi 12.05.2024).

Savaştan önce Doğu Avrupa ülkeleri Ukrayna'nın başlıca tahıl ithalatçıları arasında yer almazken, geçen yıl Rusya'nın tahıl koridoru inisiyatifinden çıkması sonucunda Ukrayna'dan Polonya, Bulgaristan, Macaristan, Romanya ve Slovakya'ya yapılan tahıl ihracatının hızla artması yerel piyasalarda fiyatların düşmesine neden olmuştur.⁴⁴⁰ Talepleri üzerine Avrupa Komisyonu Ukrayna'nın buğday, mısır, kolza tohumu ve ayçiçeğinin yurtiçi satışlarına yasak getirirken, bu ürünlerin diğer ülkelere ihraç edilmek üzere transit geçişine izin vermiştir. Kısıtlamaların 15 Eylül 2023 tarihinde sona ermesi beklenirken Macaristan ve Polonya Komisyon'dan bu sürenin uzatılmasını talep etmişlerdir. 15 Eylül'de Avrupa Komisyonu Ukrayna'dan tarım ürünleri ithalatını yasaklayan kısıtlayıcı tedbirleri uzatmamış ancak Slovakya, Polonya ve Macaristan tek taraflı olarak ulusal ithalat yasaklarını ilan etmiştir.⁴⁴¹ Bu adım ikili ilişkilerde bir dizi soruna yol açmıştır. Özellikle Polonya Tarım Bakanı Robert Telus, tahıl ithalatı yasağının çözülmemesi halinde Polonya makamlarının Ukrayna'nın AB'ye katılımını engelleyebileceğini belirtmiştir. Şu anda var olan temelde, Polonya tarımı Ukrayna tarımına asla üstün gelemeyecektir.⁴⁴² 6 Kasım 2023'ten başlayarak 29 Nisan 2024'e kadar Ukrayna-Polonya sınırında düzenli olarak abluka uygulanmış, Polonyalı çiftçiler Ukrayna tahılını kamyonlarla sınıra yığarak Ukrayna ekonomisine ciddi zararlar vermiştir.

18 Eylül 2023 tarihinde Ukrayna, kendi tarım ürünlerinin ithalatını yasaklayan Polonya, Slovakya ve Macaristan'a karşı Dünya Ticaret Örgütü'nde dava açmıştır.⁴⁴³ Ancak

---

⁴⁴⁰ Uryad proponuye ES ta susidnim krayinam kompromis şçodo ukrayinskoyi agroproduksiyi – Şmıgal, **Radio Svoboda**, 19 Eylül 2023, <https://www.radiosvoboda.org/a/news-uryad-kompromis-ahroproduksiya/32599647.html> (Erişim tarihi 12.05.2024).

⁴⁴¹ Evrokomisiya vırışıla ne prodovjuvatı obmejennya ukrayinskogo agroimportu do shidnih derjav ES, **Radio Svoboda**, 15 Eylül 2023, <https://www.radiosvoboda.org/a/news-yevrokomisiya-obmezheniya-zerno/32594785.html> (Erişim tarihi 12.05.2024).

⁴⁴² Eksport zerna: Polşça moje zablokuvaty vstup Ukrayını do ES, **Radio Svoboda**, 18 Eylül 2023, <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zerno-polshcha-telus-vstup-yes-ukrayina/32597754.html> (Erişim tarihi 12.05.2024).

⁴⁴³ Ukrayına podala do SOT pozovy protı Polşçı, Slovaçčını ta Uhorşçını, yaki zaboronılı import ukrayinskoyi agroproduksiyi - Yuliya Sviridenko, **Ministerstvo ekonomiki Ukrayını**, 18 Eylül 2023,

daha sonra bu ülkelerin bir parçası olduğu AB ile ilişkilerini bozmamak için davayı askıya almıştır.⁴⁴⁴

Diğer taraftan Avrupalılar, Avrupa'nın sınırlarını düşük ücretli Ukraynalı işçilere açması halinde birçok ülkenin iç işsizlikle karşı karşıya kalma riski olduğuna inanmaktadır. Dahası, Avrupalılar Ukrayna'nın üyeliğinin yeni güvenlik sorunları yaratabileceğine inanmaktadır. AB üyesi olduğunda Ukrayna, Rusya'nın saldırısına yeniden uğramış olursa, AB anlaşmalarına göre her AB üyesi Ukrayna'ya yardım etmek zorunda kalacaktır. Buna ek olarak, Ukrayna'nın katılımıyla AB genişlerse, Birliğin Rusya ve Belarus ile sınırı daha da uzayacak ve bu durum güvenlik, göç ve savunma politikalarını etkileyecektir.⁴⁴⁵

Ancak Avrupalılar riskleri göz önünde bulundurmakla birlikte Ukrayna'nın AB'ye katılımının olumlu yönlerinin de farkındadır. Bu da üye devletler arasında AB'nin genişleme sürecine Ukrayna'yı dahil etme fikrine belli bir düzeyde destek verilmesine yol açmaktadır.

Mevcut AB bütçe kuralları uyarınca, Ukrayna'nın AB bütçesine entegrasyonunun toplam yıllık maliyeti AB GSYİH'sinin yüzde 0.13'üdür ve bu da mevcut AB üyelerinin net alıcı/ödeyici pozisyonlarını neredeyse hiç değiştirmeyecektir. Bu fonun bir kısmı, Ukrayna'da AB tarafından finanse edilen projelere katılan AB şirketleri aracılığıyla AB'ye geri dönecektir. Ukrayna'nın AB'ye girişi ticaret, göç ve doğrudan yabancı yatırım yoluyla AB GSYH'sine fayda sağlayacak, AB'de istihdam, üretim ve vergi gelirlerini arttıracaktır.⁴⁴⁶

<https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=5dd33495-7f48-4103-ab35-15de42967fbf&title=UkrainaPodalaDoSot> (Erişim tarihi 12.05.2024).

⁴⁴⁴ Liya İlçenko, "Ukrayina zupynyla pozov do SOT proty Pol'shchi, Uhorshchyny ta Slovachchyny: u Minekonomiky poyasnyly prychynu", **Ekonomična pravda**, 5 Ekim 2023, <https://www.epravda.com.ua> (Erişim tarihi 12.05.2024).

⁴⁴⁵ Çomu evropeysiv trivojit ideya vstupu Ukrayini do ES?, **Golos Ameriki**, 15 Aralık 2023, <https://www.holosameryky.com/a/evropa-ukraina-vstup-v-es/7398590.html> (Erişim tarihi 12.05.2024).

⁴⁴⁶ Zsolt Darvas, Marek Dabrowski, Heather Grabbe, Luca Léry Moffat, André Sapir, Georg Zachmann, "Ukraine's path to European Union membership and its long-term implications", **Bruegel**, 7 March 2024, <https://www.bruegel.org/policy-brief/ukraines-path-european-union-membership-and-its-long-term-implications> (Erişim tarihi 12.05.2024).

Ukrayna'nın Avrupa Birlięi'ne katılımı sadece Ukrayna'da değil Avrupa'da da ekonomik büyümeýi teşvik edecektir.⁴⁴⁷ AB'nin ticaret fırsatlarını, enerji güvenliğini, dayanıklılığını, tedarik zinciri güvenliğini, daha geniş mal ve hizmet seçeneklerini arttıracaktır. Ancak en önemlisi, Ukrayna'nın dahil edilmesi, potansiyel olarak gelecekteki yeni AB üyelerini tedarik zincirlerine dahil ederek veya üretimi bu ülkelere taşıyarak AB'nin Tek Pazarının hammadde ve mal bileşenleri için üçüncü ülkelere olan bağımlılığını azaltacaktır. Ukrayna'nın halihazırda gelişen sanayi sektörü, ülkeyi savaş sonrasında Avrupa'nın en büyük sanayi güç merkezlerinden biri haline getirecektir.⁴⁴⁸ Son olarak, Ukrayna, Avrupa lojistik ağını doğuya doğru genişletme ve Avrupa-Asya ulaşım koridorlarında yeni bir ulaşım merkezi olma potansiyeline sahiptir.

Ukrayna'nın yeniden inşası, Avrupa için büyük bir zorluk teşkil etmektedir, ancak savaş sonrası dönemler askeri artçılar olmadığı müddetçe prensipte hızlı ekonomik büyümeyle karakterize edildiğinden bunu aynı zamanda bir fırsat olarak görmek mümkündür. Kısa vadeli perspektiften bakıldığında, ülkenin Ukrayna'da üretilen ve Avrupa ile diğer ortaklar tarafından tedarik edilen büyük miktarda inşaat ve yapı malzemesine ihtiyacı olacaktır. Söz konusu artan mal talebi, Avrupa'nın durgunlaşan sanayisinin birkaç sektörünü de canlandıracaktır.⁴⁴⁹

Potansiyeli göz önüne alındığında, Ukrayna tarımı bazı AB ortakları için bir zorluk olarak görülebilir. Ancak, uzun vadeli perspektifte, Ukrayna'nın Avrupa'nın gıda güvenliğine, fiyatların istikrarına ve enflasyonun önlenmesine katkıda bulunması da olasıdır.

---

⁴⁴⁷ Mariya Patoka, "Shcho otrymaye Ukrayina vid chlenstva v Yevrosoyuzi, a ES — vid vstupu Ukrayiny?", Svidomi, 11 Aralık 2023, <https://svidomi.in.ua/page/shcho-otrymaie-ukraina-vid-chlenstva-v-yevrosoiuzi-a-yes-vid-vstupu-ukrainy> (Erişim tarihi 12.05.2024).

⁴⁴⁸ Tombiński, 2023, s. 5.

⁴⁴⁹ İbid, s. 5.

Ayrıca, verimli tarım arazilerinin bolluğu, tüketicilerin fazlasıyla aradığı organik üretim için ideal bir alan sunmaktadır.⁴⁵⁰

Rusya'nın öngörülebilir gelecekte Avrupa'nın en büyük güvenlik sorunu olmaya devam etmesi olasıdır. Şu anda Rusya'ya karşı savaşan Ukrayna, Avrupa'nın başlıca güvenlik sağlayıcısı ve dünya çapında askeri teçhizat ve muharebe stratejilerinin en büyük test alanı haline gelmiştir. Ukrayna'nın sofistike askeri teçhizata mecburi hızlı adaptasyonu, askeri sanayisinin gelişimi ve kazandığı askeri deneyimi, Avrupa'nın 21. yüzyıl güvenlik sistemine uyum sağlamasını da mümkün kılacaktır.⁴⁵¹

Ukrayna'nın AB'ye katılımının ardından Avrupa, tam ölçekli saldırılara karşı koyma konusunda pratik deneyime sahip en büyük ordulardan birine sahip olacak. Ukrayna IT uzmanları ve stratejik iletişim uzmanları siber savunma, en son teknolojilerin uygulanması ve Rusya'nın propaganda makinesine karşı koyma konularında AB'ye şu anda bile yardımcı olabilmektedir. Savunma teknolojileri savaş sırasında öncelikli olmaya devam ederken, IT sektörü savaş sonrası dönemde ekonomiyi yönlendirme fırsatına sahip olacaktır.⁴⁵²

Dolayısıyla, Ukrayna'nın üyeliği konusu, hem olumlu hem de olumsuz yönleriyle, AB politikasında tartışmalı bir konudur. Ukrayna'nın AB'ye katılımına ilişkin müzakere çerçevesinin kabulünün Haziran 2024'te yapılacak Avrupa Parlamentosu seçimleri sonrasına ertelenmesi de bunun bir göstergesidir. Çerçevenin onaylanması için daha önce kararlaştırılan son tarihin ertelenmesi resmî olarak farklı müzakere pozisyonlarını uzlaştırma ihtiyacı ile gerekçelendirilmiş olsa da, Brüksel'in tartışmalı Ukrayna meselesinin yaklaşan Avrupa seçimleri üzerindeki etkisini en aza indirmeye çalıştığı açıktır.

---

⁴⁵⁰ Tombiński, 2023, s. 6.

⁴⁵¹ Sebastian Clapp, "Reinforcing the European defence industry", **European Parliament**, June 2023, s. 11. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/749805/EPRS_BRI\(2023\)749805_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/749805/EPRS_BRI(2023)749805_EN.pdf) (Erişim tarihi 12.05.2024).

⁴⁵² Tombiński, 2023, s. 5.

3.3 UKRAYNA'DAN KAYNAKLANAN SORUNLAR VE PERSPEKTİFLER

Neredeyse otuz yıl boyunca Avrupa Birliği' tarafından görmezden gelinen Ukrayna, son iki yılda Avrupa gündeminde kendine bir yer edinmiş, üyelik başvurusunda bulunmuş, aday statüsü almış, tarama sürecini başlatmış ve şimdi müzakere çerçevesinin onaylanmasını ve müzakerelerin resmen başlamasını beklemektedir. Ancak en zor görev AB üyeliği için gerekli şartları yerine getirmektir. Avrupa norm ve standartlarını uygulamak için Ukrayna'nın yıllarca çaba göstermesi gerekebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca devam eden savaş ve Ukrayna topraklarının kısmen işgal altında olması da buna ek engeller yaratmaktadır.

3.3.1 Avrupa Birliği Kriterlerine Uyum

Avrupa Birliği, ekonomik gelişmişlik düzeyi, kurumsal düzeni, normları, standartları ve üye ülkelerdeki yaşam kalitesi ile her zaman Ukraynalıların ilgisini çekmiştir. Ukrayna'nın bağımsızlığının ilk otuz yılında AB üyeliği iddialı ancak nesnel olarak ulaşılamaz bir hedef olmuştur. Ukrayna'nın Avrupa entegrasyonu yolundaki ilk pratik olumlu gelişmeler 2014 yılında meydana gelmiştir. Ancak, Avrupa ailesine katılma yönündeki bu uzak hayal, ancak büyük çaplı bir savaşın patlak vermesiyle birlikte neredeyse net özellikler kazanmaya başlamıştır. Bu da hem Ukrayna hükümetini hem de toplumunu bu tarihi şansı kullanmaya ve üye olmak için gerekli koşulları yerine getirmeye motive etmektedir. Dahası, üye devletlerin dönüşüm ve gelişimine ilişkin gerçek olumlu örneği, AB'nin Ukrayna yetkililerine reformları uygulatma kararlılığı için pasif bir teşvik aracıdır.

Aynı zamanda AB, Ukrayna'nın Avrupa entegrasyonu yolunda oldukça aktif etki araçları da kullanmaktadır. Brüksel, Kiyiv'i gerekli reformları uygulamaya ikna etmek için aktif olarak çeşitli kriterler ve ek koşullar uygulamaktadır. Özellikle 2022 yazında Ukrayna'ya 7 adımı yerine getirmesi koşuluyla AB adayı statüsü verilmiştir. Bu koşullar

arasında Anayasa Mahkemesi reformu, Yolsuzlukla Mücadele, Kara para aklama ile mücadele, Anti-oligarşik reform, Medya mevzuatı ve ulusal azınlıklara ilişkin mevzuat reformu yer almaktadır. Son değerlendirmeye göre Ukrayna o koşulların yaklaşık %90'ını uygulamış, 7 adımdan 4'ünü tamamlamış ve genel olarak 10 üzerinden 8 puan almıştır.⁴⁵³ Geriye kalan ve ele alınması gereken alanlar ise yolsuzlukla mücadele, lobicilikle ilgili yasanın kabul edilmesi de dahil olmak üzere anti-oligarşik reform ve ulusal azınlıklarla ilgili mevzuatın tamamlanması olmuştur.⁴⁵⁴ Ukrayna'ya aday ülke statüsü verilmesi kararından bu yana lobicilikle ilgili yasanın kabul edilmesi ihtiyacından hiç söz edilmemiş olması dikkat çekicidir. AB Ukrayna Temsilciliği Başkanı Katarina Mathernova'ya göre, bu koşul ve ileride katılım müzakereleri sırasında Ukrayna'ya ileri sürülecek bazı koşullar AB hukukunda öngörülmemiş olsa da, AB'nin temel değerlerinin bir parçasıdır.⁴⁵⁵ Bu alanlardaki çalışmalar halen devam etmekle birlikte, elde edilen sonuçlar üye statüsünün teyit edilmesi ve Avrupa Komisyonu'nun AB Zirvesine'ne katılım müzakerelerine başlanmasını tavsiye etmesi için yeterli olmuştur.

Mevcut durumda Ukrayna; tarama sürecini tamamlama, müzakere çerçevesini onaylama, üyelik müzakerelerini başlatma ve ilgili AB koşullarını yerine getirme göreviyle karşı karşıyadır. Müzakereler, 6 alanda 33 fasıldan oluşan AB yasal sistemine dayandırılmaktadır. Müzakere prosedürleri genellikle birkaç yıl sürmektedir çünkü 35 fasılın her biri ayrı ayrı açılmakta, sonra bir önceki kapatılmakta ve yeni bir fasıl açılmaktadır. Bu

---

⁴⁵³ Kandydat Check-5: de Ukrayina perebuwaye u vykonanni 7 rekomendatsiy ES, **Tsentr "Nova Evropa"**, 27 Eylül 2023, <http://neweurope.org.ua/analytics/kandydat-check-5-de-ukrayina-perebuwaye-u-vykonanni-7-rekomendatsiy-yes/> (Erişim tarihi 12.05.2024).

⁴⁵⁴ **Report on Implementation of the Association Agreement Between Ukraine and the European Union**, 2023, s. 6-16, <https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Report-on-implementation-of-the-Association-Agreement-between-Ukraine-and-the-European-Union-for-2023.pdf> (Erişim tarihi 10.04.2024).

⁴⁵⁵ Oleksandra Bulana, Lyubov Akulenko, "Nepriyemni signali vid ES: na ščo vje zaraz treba zvernuti uvagu Ukraini", **Evropeyska pravda**, 14 Kasım 2023, <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2023/11/14/7173296/> (Erişim tarihi 10.04.2024).

da başlı başına çok uzun bir prosedürü teşkil etmektedir. Aynı zamanda Ukrayna'nın tüm AB mevzuatını tam olarak uygulaması gerekmektedir: üyelik sırasında bu mevzuat Ukrayna mevzuatının ayrılmaz bir parçası haline gelmelidir.⁴⁵⁶

Müzakere sürecinde AB mevzuatı kümelerinin açılması söz konusu olduğunda, bu kümelerden ilki 'Temeller' olacaktır. Bu kümede Yargı ve Temel Haklar (23. Fasıl), Adalet, Özgürlük ve Güvenlik (24. Fasıl), Demokratik Kurumların İşleyişi, Kamu Hizmeti Reformu, Ekonomik Kriterler, Kamu Alımları (5), İstatistik (18) ve Mali Kontrol (32) gibi fasıllar yer almaktadır. Bu fasıllardan bazıları, her ülkenin yargı sisteminin kendine özgü yapısı nedeniyle herhangi bir düzenleme içermemektedir. Bunun yerine, yeni AB genişleme metodolojisi, bu tür fasıllarda ülkenin ilgili sektörde ilerleme kaydettiğini göstermesi için yerine getirmesi gereken ara kriterler belirlenmesini öngörmektedir. Belli ki müzakereler sırasında Ukrayna uygulanmasını geciktirecek bu tür onlarca kriterden oluşan bir liste alacaktır. Ancak, uyumlaştırılmış AB mevzuatının uygulanmasını kapsamayan bu tür kriterler sadece Temeller kümesi için geçerlidir.⁴⁵⁷ Diğer kümelerde uygulanması gereken AB yasalarının kapsamlı bir listesi bulunduğundan ilave kriterler öngörülmemektedir.

Koşulluluk politikasının Ukrayna'daki reformların seyri üzerindeki önemli etkisi, Brüksel'in ödül-tehdit dengesine dayanan teşvik yapısını etkili bir şekilde kullanmasıyla da açıklanabilir. Ukrayna'nın aday statüsünün hızlı bir şekilde onaylanması, savaş sırasında verilen kararlı destek ve katılım müzakerelerine başlama kararı sayesinde AB, katılım sürecinin güvenilirliğini arttırmayı başarmış ve sonuç olarak iç reform süreci üzerindeki kendi etkisini arttırmıştır. Brüksel tarafından önerilen reformların birçoğunun halk tarafından

---

⁴⁵⁶ Dmytro Shvarts, "Shlyakh u yedynu Evropu: ščo daye Ukrayini status kandidata na členstvo u ES", **Unian**, 28 Haziran 2022, <https://www.unian.ua/politics/status-kandidata-na-chlenstvo-u-yes-shcho-vin-daye-ukrajini-novini-ukrajina-11883030.html> (Erişim tarihi 10.04.2024).

⁴⁵⁷ Bulana, Akulenko, "Nepriyemni signalı vid ES: na ščo vje zaraz treba zvernutı uvagu Ukrayini", **Evropeyska pravda**, 14 Kasım 2023, <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2023/11/14/7173296/> (Erişim tarihi 10.04.2024).

ülkenin kalkınması için gerekli olarak algılanması da katılım sürecinin tutarlılığına katkıda bulunmaktadır. Ukrayna'nın reform süreci üzerinde zaten süregelen etkisi nedeniyle AB, hükümete veya vatandaşlara siyasi açıdan önemli bir ödül sunarak zor reformları bile yaptırma gücüne sahiptir. Örneğin, Avrupa Komisyonu'nun Ukrayna ile AB'ye katılım müzakerelerine başlama kararı, müzakere çerçevesinin ancak Ukrayna'nın AB yasalarında öngörülmeyen lobcilik yasasını kabul etmesi de dahil olmak üzere 7 adımı tamamladıktan sonra kabul edileceğini belirtmiştir. Ayrıca, Avrupa Komisyonu, müzakerelerin başlatılması tavsiyesiyle birlikte yayınladığı raporda, Ukrayna'nın AB müktesebatının kapsamı dışında olan mal kaçakçılığını suç kapsamına alması tavsiyesinde bulunmuştur.⁴⁵⁸

Resmi olarak hala yayınlanmamış olan, Ukrayna için müzakere çerçevesi taslağında, müzakerelerin 'geliştirilmiş metodolojisine' uygun olarak, giriş koşullarının bilinçli ve zamanında yerine getirilmesi için belirli teşvikler ve reform sürecinde kayma için bir cezalandırma sistemi öngörülmektedir.

Ukrayna için müzakere çerçevesi taslağında sunulan 'havaçlar' arasında hızlandırılmış entegrasyon ve ülkenin reformların uygulanmasında yeterli ilerleme kaydetmesi halinde belirli AB politikalarına, programlarına ve Avrupa pazarına kademeli katılım öngörülmektedir. Özellikle aday ülkeler için AB'nin Tek Pazarı'na kademeli erişim ile dış politika ve vergilendirme alanlarında AB Konseyi'nde nitelikli çoğunluk oylamasına bu tür stratejik ulusal çıkarları dikkate alacak uygun ve orantılı güvencelerle geçiş öngörülmektedir. Dahası, bir küme açılmadan önce ilgili reformların önemli miktarda gerçekleştirilmiş olması halinde, bir müzakere kümesinin açılması ile parçası olan münferit

---

⁴⁵⁸ Bulana, Akulenko, "Nepriyemni signalı vid ES: na şço vje zaraz treba zvernuti uvagu Ukrayini", **Evropeyska pravda**, 14 Kasım 2023, <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2023/11/14/7173296/> (Erişim tarihi 10.04.2024).

fasılların kapatılması arasındaki sürenin azaltılması da önerilmektedir. Müzakere fasıllarının kapatılma süresinin bir yıla indirilmesi tavsiye edilmektedir.

Bunlar arasında bir 'sopa' görevi gören olumsuz koşulluluk da mevcuttur. Söz konusu olumsuz koşulluluk müktesebat fasıllarından herhangi biri kapsamında reformların uygulanmasında ve katılım gerekliliklerinin yerine getirilmesinde ciddi veya uzun süreli durgunluk veya gerileme olması halinde müzakerelerin askıya alınması şeklinde düzeltici tedbirler öngörmektedir. Ülkenin önemli kriterlere daha fazla ulaşmasını veya taahhütlerini yerine getirmesini sağlayamaması halinde, halihazırda kapalı olan müzakere fasılları ve kümeleri yeniden açılabilir. Reformların hızında önemli bir gecikme olması halinde, bir müzakere faslının veya kümesinin yeniden açılması iptal edilebilir.⁴⁵⁹

Tüm bu tedbirler AB Konseyi tarafından sadece Avrupa Komisyonu'nun talebi üzerine değil, aynı zamanda herhangi bir üye devletin talebi üzerine de alınabilir. Her zaman olduğu gibi, Avrupa Komisyonu'nun izleme raporları Ukrayna'nın AB gerekliliklerini yerine getirme konusundaki ilerlemesini izlemek için kullanılacaktır.

2023 sonuna doğru Ukrayna, Ortaklık Anlaşması'nda öngörülen koşulların %77'sini yerine getirmiştir.⁴⁶⁰ AB katılım koşullarının yerine getirilmesine ilişkin olarak Avrupa Komisyonu her sonbaharda bu değerlendirmeyi yapmaktadır. Ukrayna, 2023 yılında ilk kez bu düzenli rapora dahil edilmiştir.

Avrupa Komisyonu'nun raporuna göre, Ukrayna'nın mevcut durumu ve katılım koşullarını yerine getirme konusundaki genel ilerlemesi AB hukukuna bir miktar uyum göstermiştir. Genişleme sütunları adlı 1. kümede Ukrayna, 23. Yargı ve Temel Haklar, 24.

---

⁴⁵⁹ Lıvç, Nahornyak, Şalamberidze, "Ramka dlya vstupu Ukrayını v ES: yaki 'batohı ta pryanyk' proponuye Evrokomisiya Kiyivu", **Evropeyska Pravda**, 27 Mart 2024, <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/03/27/7182452/> (Erişim tarihi 10.04.2024).

⁴⁶⁰ **Report on Implementation of the Association Agreement Between Ukraine and the European Union**, 2023, s. 5, <https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Report-on-implementation-of-the-Association-Agreement-between-Ukraine-and-the-European-Union-for-2023.pdf> (Erişim tarihi 10.04.2024).

Adalet, Özgürlük, Güvenlik, 5. Kamu Alımları, 18. İstatistik gibi fasıllarda AB hukukuna belli düzeyde uyum göstermiştir. Fasil 31 Mali Kontrol’de ise başlangıç düzeyinde bir uyum kaydedilmiştir. İç Pazar adlı 2. Küme’de de durum daha iyi değildir. Burada Ukrayna, Fasil 2 İşçilerin Serbest Dolaşımı’nda başlangıç düzeyinde bir uyum göstermiştir. AB hukuku ile bazı uyumlar 3. İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi, 6. Şirketler Hukuku, 7. Fikri Mülkiyet Hukuku, 8. Rekabet Politikası, 9. Mali Hizmetler, 28. Tüketicinin ve Sağlığın Korunması gibi fasıllarda gözlemlenebilir. Ukrayna’nın orta düzeyde uyum gösterdiği 4. Sermayenin Serbest Dolaşımı ve 1. Malların Serbest Dolaşımı fasıllarında durumun biraz daha iyi olduğunu söylemek mümkündür. Rekabet Edebilirlik ve Güçlü Büyüme 3. Kümesi’nde durum daha olumludur. Ukrayna sadece 19. Sosyal Politika ve İstihdam faslında başlangıç düzeyinde uyum göstermiştir. 16. Vergilendirme, 20. İşletme ve Sanayi Politikası ile 26. Eğitim ve Kültür fasıllarında AB hukukuna bir miktar uyum kaydedilmiştir. Orta düzeyde uyum 17. Ekonomik ve Parasal Politika, 25. Bilim ve Araştırma ve 10. Bilgi Toplumu ve Medya fasıllarında kaydedilmiştir. 29. Gümrük Birliği faslında iyi düzeyde uyum kaydedilmiştir. Ancak, bir sonraki küme olan Yeşil Gündem ve Sürdürülebilir Bağlanabilirlik’te Ukrayna yine geride kalmakta, sadece 15. Enerji faslında iyi uyum gösterirken, diğer fasıllarda - 14. Taşımacılık Politikası, 21. Trans-Avrupa Şebekeleri ve 27. Çevre ve iklim değişikliği - AB hukukuna sadece kısmi uyum sağlanmaktadır. 5. Küme olan Kaynaklar, Tarım ve Uyum’da da durum iyi değildir. Burada Ukrayna, 11. Tarım ve Kırsal Kalkınma ve 33. Mali ve Bütçesel Hükümler fasıllarında AB hukukuna başlangıç düzeyinde, 13. Balıkçılık ve 22. Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu fasıllarında kısmi düzeyde, 12. Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı faslında ise orta düzeyde uyum sağlamıştır. Ukrayna, 30. Dış İlişkiler ve 31. Uluslararası ve Güvenlik Politikası fasıllarının

her ikisinde de AB hukukuna iyi düzeyde uyum gösterdiğinden, yalnızca 6. küme olan Uluslararası İlişkiler başarılı olarak değerlendirilebilir.⁴⁶¹

Ukrayna'nın AB koşullarına uyum düzeyinin şu anda yetersiz olduğu ve AB'ye katılmak için bir an önce Balkan adaylarını yakalaması gerektiği açıktır. Ancak olumlu açıdan bakıldığında Ukrayna, AB standartlarını uygulama hızı bakımından ilk üç ülke arasında yer almaktadır. Böylece, 2023'te Ukrayna beş alanda puanını artırmayı başarmıştır; üç alanda, 23., 7. ve 27. fasıllarda bir seviye, iki alanda ise yani 10. ve 4. fasıllarda yarım seviye ilerleme kaydetmiştir.⁴⁶²

Ukrayna'nın sadece kabul etmesini gerektiren değil, aynı zamanda günlük hayatta uygulamasını gerektiren mevzuatın miktarı göz önüne alındığında, katılım sürecinin onlarca yıl sürme ihtimali bulunmaktadır. Ukrayna için en olumlu senaryoya göre ülke 2029 dolaylarında AB'ye katılabilir hale gelecektir. Ukrayna siyasetinde ve toplumunda var olan yüksek motivasyon seviyesi göz önüne alındığında bu gerçekçi bir zaman dilimi olabilir. Ancak Ukrayna'nın içinde bulunduğu mevcut koşulları da göz önünde bulundurmak ve bunların entegrasyon süreci üzerindeki etkilerini hesaba katmak gerekmektedir.

3.3.2 Savaşın Etkileri

Rusya'nın Ukrayna'ya karşı başlattığı savaş, Ukrayna'nın Avrupa entegrasyon sürecini fiilen hızlandırmış ve ulusun Avrupa yanlısı birleşme isteğine katkıda bulunmuştur. Aynı zamanda Kiyiv ve Brüksel'in saldırgan ülkeye karşı dayanışmasını da güçlendirmiştir. Savaş aynı zamanda Ukrayna toplumunun büyük ölçüde 'Batılılaşmasına' yol açmış ve AB'ye doğru hareketinin bir alternatifi olmadığını ve bu sürecin geri döndürülemez olduğu

⁴⁶¹ Ukraine 2023 Report, 8 Kasım 2023, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/bb61ea6d-dda6-4117-9347-a7191ecef3f_en?filename=SWD_2023_699%20Ukraine%20report.pdf (Erişim tarihi 10.04.2024).

⁴⁶² Serhiy Sidorenko, "Reyting evrointegratsiyi-2023: hto viperedjaye Ukrainu na shlyahu do ES ta ci realno yih nazdohnati", **Evropeyska Pravda**, 13 Ekim 2023, <https://www.eurointegration.comsidore.ua/articles/2023/11/13/7173415/> (Erişim tarihi 10.05.2024).

fikrini pekiştirmiştir. Avrupa ile bütünleşme süreci Ukrayna'nın iç politikasının merkezi haline gelmiştir. Ukrayna yetkililerinin birkaç yıl içinde AB'ye katılma planları ne kadar iddialı olursa olsun, savaş kendi düzenlemelerini yapmaktadır. Ukrayna'nın üç yıldır içinde bulunduğu savaş durumu, beraberinde bazı güçlükler ve sınırlamalar getirmekte, Ukrayna'nın kabiliyetlerini ve üyelik yolundaki ilerlemesini etkilemektedir.

Şu anda Ukrayna, Avrupa entegrasyonu yönünde etkin bir şekilde kullanabileceği siyasi, diplomatik, mali, ekonomik ve insan kaynaklarını Rusya'nın geniş çaplı müdahalesine karşı koymaya odaklamak zorundadır. Kiyiv, Rusya-Ukrayna cephesinde güçlü bir askeri birlik bulundurmak ve askeri ihtiyaçlar için finansmanı sürekli arttırmak zorunda kalmakta ve bütçe harcamalarının yarısından fazlasını savunma sektörüne yönlendirmektedir.⁴⁶³

Savaş, AB-Ukrayna Ortaklık Anlaşması çerçevesindeki reformların hızını yavaşlatmış ve Avrupa Komisyonu'nun tavsiye paketinin uygulanması sürecini bir ölçüde karmaşık hale getirmiştir. Öncelikle, Ortaklık Anlaşması'nın belirli alanlarının uygulanması şu anda kritik derecede karmaşıktır ve barışçıl dönemde gerçekleştirilmelidir. Avrupa Komisyonu dahi Ukrayna'nın üyelik kriterlerine uyumuna ilişkin raporunda, geniş çaplı bir savaş ortamında ekonomik ve parasal politikalarda ilerleme kaydedilmesinin zor olacağını belirtmiştir. Rekabet Edebilirlik ve Kapsayıcı Büyüme ve Yeşil Gündem kümelerinde öngörülen reformların uygulanması, Ukrayna'nın savaş sırasında ve sonrasında toparlanmasıyla ayrılmaz bir şekilde bağlantılı halde bulunmaktadır.

Rusya'nın Ukrayna'ya karşı başlattığı savaş, ülkeyi sistemik ekonomik zorluklarla karşı karşıya bırakmıştır. Ukrayna'nın bütçe açığı ve borç servis maliyetleri 2022 yılında 55,6 milyar dolarına ulaşmıştır.⁴⁶⁴ Piyasa finansman kaynaklarının ve GSYH'nin %30'unun

---

⁴⁶³ Paşkov, 2022, s. 3.

⁴⁶⁴ Dominik Kopiński, Bartosz Michalski, Katarzyna Sierocińska, Jan Strzelecki, "Stronger Together: Present and Future Challenges on Ukraine's Road to EU Integration", **Polish Economic Institute**, 2023, https://ces.org.ua/stronger_together_accession_eu/ (Erişim tarihi 10.05.2024).

kaybedilmesiyle birlikte Batı'dan mali yardım alınmasıyla neticelenmiştir ve yardımların alınmaya devam edileceği uzak bir çıkarım olmayacaktır. Savaş, Ukrayna'yı uzun vadeli bir uluslararası donör yardımını alıcısı haline getirmiştir. Ukrayna ekonomi uzmanları, yabancı finansal girişlerin Ukrayna'nın bütçe harcamalarının yaklaşık üçte birini karşıladığını tahmin etmektedir.⁴⁶⁵

Ukrayna üreticilerinin AB iç pazarına erişimi de dahil olmak üzere Brüksel tarafından alınan bir dizi önemli girişime rağmen, Avrupa iş dünyasının Ukrayna'ya yatırım yapma konusundaki ilgisi tahmin edilebileceği üzere azalmıştır. Avrupalı iş insanları, muhtemel yatırımlar ve iş dünyası için risk ve tehlikeler arz eden savaş durumundaki bir ülkeyle işbirliği yapma konusunda beklendiği gibi temkinli davranmaktadır.

Ukrayna, Rusya işgali nedeniyle harap olmuş bir ülkeyi yeniden inşa etme konusunda büyük bir zorlukla karşı karşıyadır. Bu zorluklardan biri de ekonomiyi yeniden inşa etmek olacaktır: savaşın başlamasından bu yana ekonomi normal işleyiş kabiliyetini kaybetmiştir ve kalkınma beklentileri ciddi ölçüde sınırlıdır. Ukrayna'ya doğrudan yabancı yatırım savaştan önce de diğer Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden daha düşüktür ancak savaşın patlak vermesinden bu yana tamamen durmuştur.⁴⁶⁶

Devam etmekte olan 'yıpratma savaşı' koşullarında, sınırlı iç kaynaklar göz önünde bulundurulduğunda, Avrupa entegrasyonu daha sınırlı bir ölçekte uygulanmaktadır. Aynı zamanda, Ukrayna makamlarının siyasi karar ve eylemleri, kamuoyunun dikkati ve genel kamuoyu ve siyasi söylem şu anda savaşa odaklanmış bulunmaktadır. Avrupa entegrasyonu, Ortaklık Anlaşması'nın uygulanması ve AB ile sektörel işbirliği esas olarak Ukrayna'ya

---

⁴⁶⁵ Finansova dopomoha vid mizhnarodnykh partneriv: skilky Ukrainy otymala na 1 zhovtnya, *Ekonomiçna pravda*, 6 Ekim 2022, <https://www.epravda.com.ua/news/2022/10/6/692303> (Erişim tarihi 10.05.2024).

⁴⁶⁶ Kopiński, Michalski, Sierocińska, Strzelecki, "Stronger Together: Present and Future Challenges on Ukraine's Road to EU Integration", **Polish Economic Institute**, 2023, https://ces.org.ua/stronger_together_accession_eu/ (Erişim tarihi 10.05.2024).

askeri, mali ve ekonomik destek, saldırgan ÷lkeye karşı ortak direniş ve savaş sonrası toparlanma bağlamında değerdendirilmektedir.

Aynı zamanda, uzun vadede, Ukrayna'nın AB ile etkin entegrasyonunun savaş sonrası yeniden inşanın hızını ve kalitesini etkileyen ana faktör olacağına dair bir farkındalık vardır. Söz konusu AB entegrasyonu yatırım yoluyla hızlandırılabilir. AB tek pazarının kurallarına uyum Ukrayna'nın ekonomik büyümesinin temeli olabilir.⁴⁶⁷

Dolayısıyla Ukrayna'nın AB'ye aday ÷lke statüsü kazanması her açıdan özel bir durumdur. Üyelik başvurusu ve aday ÷lke statüsünün kazanılması, AB kurucu anlaşmalarının öngördüğü tüm usul normlarına uygun olarak gerçekleştirilmiş olsa da, istisnalardan yoksun değildir. Ukrayna'nın başvurusu AB tarihindeki en kısa sürede incelenen başvuru olmuştur. Avrupa Komisyonu'nun Ukrayna'nın başvurusuna ilişkin olumlu kararının açıklanması Brüksel'e, AB ile bütünleşme sürecinde olan diğer ÷lkelerle ilişkilerinde bir adım daha ileriye gitme konusunda ivme kazandırmıştır. İkili ilişkilerin geliştirilmesi açısından gerçekten tarihi olan bu kararın her iki taraf açısından da birtakım nedenleri ve hesapları vardı. Analizin de gösterdiği gibi, bu nedenler realist hesaplamalarını içermiş olsa da, onların çok ötesine de geçmektedir.

Ukrayna'ya aday statüsünün verilmesi hem AB'deki hem de Ukrayna'daki iç siyasi durumu etkilemiştir. Bu kararın açıklanması, gelecekteki genişleme perspektifleri hakkındaki tartışmalara, AB kurumlarının reformu üzerinde çalışmaya başlama ihtiyacı anlayışına ve Ukrayna'nın sürece dahil edilmesinin uygulanabilirliği ve olasılığı konusundaki iç bölünmeye ivme kazandırmıştır. Ukrayna'nın aday statüsünü elde etmesi iç reformları, yeni hükümet yapılarının oluşturulmasını ve Avrupa mevzuatının daha etkin bir şekilde

---

⁴⁶⁷ Kopyński, Michalski, Sierocińska, Strzelecki, "Stronger Together: Present and Future Challenges on Ukraine's Road to EU Integration", **Polish Economic Institute**, 2023, https://ces.org.ua/stronger_together_accession_eu/ (Erişim tarihi 10.05.2024).

uygulanmasını teşvik etmiştir. Aynı zamanda Brüksel’e, koşulluluk politikası yoluyla uyguladığı Ukrayna politikası üzerinde daha da büyük bir etki sağlamıştır.

Genişleme sürecinin karmaşık ve çok boyutlu doğasından dolayı gidişatı ve sonucu her iki tarafın hazırlık durumuna ve çabalarına bağlıdır. Önce hedef yıl olarak belirtilmiş 2030’da yeni genişlemenin gerçekleşmesi için AB’nin, genişleme arzusunu beyan etmekle birlikte, hala kurumsal reform yapması ve genişleme sürecine oybirliğiyle desteğini sağlaması gerekmektedir. Ukrayna’nın ise, nispeten iyi başlangıç pozisyonu sahip olmasına rağmen, mevcut savaş durumu nedeniyle zorlaşmış olan kapsamlı bir iç reform çalışması yürütme gerekliliği güncelliğini korumaktadır.

SONUÇ

Avrupa Birliği, Üye Devletler arasında barış içinde bir arada yaşama ve işbirliğinin temellerini atan eşsiz bir siyasi ve ekonomik bütünleşme projesidir. Kökleri savaş sonrası yıllara dayanan Birlik, geçmişin bölünme ve çatışmalarının üstesinden gelerek kıtada birlik ve istikrar arzusunun bir sembolü haline gelmiştir. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulmasıyla başlayan bütünleşme süreci, daha sonra ortak para birimine sahip tek bir pazara dönüşmüş ve bugün yaşamın çeşitli alanlarında daha yakın bir birlik ve daha derin bir bütünleşme yönünde gelişmeye devam etmektedir. AB'nin genişlemesi de bu sürecin kilit unsurlarından biri olup yeni ülkelerin Avrupa projesine katılmasına ve projenin daha da gelişmesine katkıda bulunmasına olanak sağlamaktadır. Başta altı ülkeden oluşan Birlik, yedi genişleme dalgasıyla 27 ülke için ortak bir ev haline gelmiştir.

AB tarafından geliştirilen ve başarıyla uygulanan bütünleşme ve işbirliği modeli, komşu devletler için çekiciliğinin ayrılmaz bir parçasıdır. Demokrasi, insan hakları ve özgürlük gibi ortak değerler etrafında birleşmenin yanı sıra toplumun tüm üyeleri için refahı teşvik eden elverişli bir ekonomik ve siyasi ortamın yaratılması, Avrupa Birliği'ni Ukrayna için cazip bir ortak haline getirmektedir. Bu da Ukrayna'yı Avrupa Birliği ile ilişkilerini ve işbirliğini daha da geliştirmeye ve Topluluğa üye olmaya teşvik etmektedir.

Bu çalışma AB ve Ukrayna'nın birbirine bakışını ve tarafların arasındaki ikili ilişkilerin gelişimini ele alarak Ukrayna'nın AB'nin genişleme politikasındaki yerini belirlemeyi ve bu sürecinde ortaya çıkan yeni dinamiklerin önemini incelemeyi amaçlamıştır.

Her ne kadar Avrupa Birliği ile Ukrayna arasındaki ilişkiler, Ukrayna devletinin bağımsızlığını ilan ettiği andan itibaren başlamış olsalar da, ilk yirmi yıl, her iki tarafın da birbirine olan ilgisinin zayıf olduğu ve bunun da çok az ikili işbirliği ile kendini gösterdiği

bir dönem olmuştur. Taraflar, AB komşuluk politikası girişimleri ve sınır ötesi işbirliği çerçevesinde ikili etkileşimi geliştirmeye çalışmış olsalar da, her iki tarafın motivasyonlarının ve önceliklerinin birbirlerinden bariz bir şekilde farklı olması nedeniyle, bu etkileşimin çok kısıtlı pratik sonuçları olmuştur. AB için Ukrayna büyük ölçüde Rusya'nın vekil devleti olarak algılanmış ve Brüksel'in "önce Rusya" politikası izlemesine yol açmıştır. Çok yönlü bir politika izleyen ve Sovyet döneminden beri Rusya ile yakın bağları olan Ukrayna için de AB ilk öncelik olmamıştır. Turuncu Devrim'in ardından 2004 yılında yeni seçilen hükümetin AB'ye doğru bir rota ilan etmesiyle durum biraz değişmiş olsa da, devrim'in sağladığı ivme tarafların birbirlerini algılama biçimlerini değiştirmeye yetmemiştir.

İkili ilişkilerdeki zayıf dinamikler ilk olarak 2013-2014 yıllarında ivme kazanmıştır. O dönemde Euromaidan olayları ve Rusya'nın Kırım yarımadasını ilhakı, AB ve Ukrayna'nın değerler, hedefler ve güvenlik sorunları gibi pek çok ortak noktası olduğunu göstermiştir. Ukrayna krizinin ilk yıllarında AB'nin Ukrayna'ya artan ilgisinin ardından Brüksel ikili ilişkilerin geliştirilmesi yönünde önemli adımlar atmıştır. Ortaklık Anlaşması imzalanmış, Ukrayna'ya vize serbestisi sağlanmış, AB krizde Ukrayna'ya siyasi destek beyan etmiş, diplomatik çözüm sürecine katılmaya çalışmış ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün ihlaline ve ülkenin doğusundaki ayrılıkçı hareketlere verdiği desteğe karşılık olarak Rusya'ya karşı bir yaptırım politikası uygulamaya başlamıştır. Aynı zamanda, 2013-2014 yıllarında gözlemlenen ilişkilerin yoğunlaşması gittikçe azalmaya başlamış ve sonraki yıllarda tutarlı bir şekilde alt seviyede kalmıştır. Ortaklık Anlaşması ile düzenlenen AB'nin Ukrayna ile ilişkileri, esas olarak Ukrayna'nın Anlaşma kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmesini izlemekle sınırlı kalmıştır.

AB ile Ukrayna arasındaki ilişkilerde asıl dönüm noktası, 2022 yılında Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'ya karşı geniş çaplı bir savaş başlatmasıyla gerçekleşmiştir. O dönemde AB, Ukrayna'yi ilk kez bağımsız bir Avrupa devleti olarak görmeye başlamıştır. Söz konusu algı değişikliği, Brüksel'in Ukrayna'nın AB üyeliği başvurusunu kabul etmesi ve adaylık statüsü verme kararıyla belirgin hale gelmiştir. Bu karar, hem AB ve Ukrayna'daki iç süreçler hem de genel olarak ikili ilişkiler üzerindeki etkisi bakımından tarihi bir önem taşımaktadır. Sonuçta adaylık statüsünü elde edilen Ukrayna kesin olarak AB'nin genişleme politika gündemine girmiş ve bu zamana kadar ancak ciddi siyasi krizler yaşandığında AB'den gelen dikkatini kalıcı şekilde kendinde sabitlemeyi başarmıştır.

Adaylık statüsü verme kararının hem AB hem de Ukrayna açısından çeşitli nedenleri belirtmek mümkündür. Rusya'nın saldırganlığı var olan Avrupa güvenlik mimarisini çökertmiş ve savaşın çok yakın olduğunu göstermiştir. Bu durum AB'yi ortaya çıkan tehdide karşı koyma kapasitesini artırma arayışına itmiştir. Güçlerini arttırmanın bir yolu olarak Birliğe hibrid tehditlerle savaşabilecek ve bunlara karşı koyabilecek yeni üyeleri dahil edilmesi olduğunu varsaymak mümkündür. Ukrayna savaş yürütme, askeri teçhizat kullanabilme ve hibrid saldırılara karşı koyma konusunda üç yıllık tecrübeye sahiptir. Ukrayna coğrafi olarak AB'ye oldukça yakındır ve sınır ötesi işbirliği, ticaret, sektörel işbirliği ve sınırlarda insanlar arası etkileşim gibi güçlü bağlara sahiptir. Ayrıca Ukrayna, tarihi, kültürel ve dini benzerlikleri ve bağlantıları nedeniyle AB için “anlaşılabilir” bir ülkedir. Ayrıca Ukrayna'nın adaylık başvurusunu teslim etme anında Ortaklık Anlaşmasında öngörülen kriterlerin ancak %72'sini tamamlamasına rağmen AB tarafından adaylık statüsünün verilmesi, Birliğin önceki yıllardaki eylemsizliğini telafi etme ve Rusya'ya etki alanlarını yeniden dağıtması için siyasi bir sinyal verme girişimi olarak da değerlendirilebilmektedir. Bu özellikler hesaba katıldığında AB'nin Ukrayna'ya adaylık

statüsünü verme kararının arkasında Ukrayna'nın adaylığa giden yolunda objektif kriterlerin uygulamasında ilerlemeden ziyade daha çok Brüksel'in jeopolitik hesapların olduğunu söylemek mümkündür.

Ukrayna'nın AB'ye başvurma kararının da çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Kendisini bir savaş ortamında bulan Ukrayna'nın kendi güvenliğini güçlendirmenin yollarını araması gerektiği aşikârdı. Bu bağlamda, AB'ye katılmak ve kolektif güvenlik garantileri almak doğal bir istek olmuştur. Dahası, savaş nedeniyle ciddi maddi kayıplar yaşayacak olan fakir Ukrayna için ekonomik olarak gelişmiş AB'ye katılmak, mali güvenliğini sağlamanın da bir yoludur. Son olarak, birçok Ukraynalı için AB üyeliği, uzun zamandır beklenen Rusya'nın etkisinden çıkış ve Avrupa ailesine dönüş anlamına gelmektedir.

Ukrayna'ya aday ülke statüsü verilmesinin her iki taraf için geniş kapsamlı sonuçları olmuştur. Söz konusu karar AB'nin hem iç hem de dış politikasını etkilemiştir. Örnek vermek gerekirse, AB'nin iç politikasında 2013'ten beri ilk defa yeni genişleme tartışmaları tekrar Birliğin gündemine gelmiş ve bu genişleme sürecine Ukrayna'yı dahil etme konusu üye ülkeleri arasında yeni ayrılma noktası olmuştur. Ayrıca olası yeni genişleme ışığında AB'nin gelecekteki iç reformu üzerinde çalışılmaya başlanmıştır. Dış politika alanında ise AB'nin Ukrayna ve Moldova'ya adaylık statüsünü vermesi, ilk defa Birliğin Rusya'nın eski etki alanında meydan okuyucu hale gelmesini simgelemiştir. Ayrıca Brüksel'i diğer aday ülkelerle ilişkileri bir adım ileriye götürmeye ve yeni bir genişleme dalgası üzerinde ciddi bir değerlendirme yapmaya sevk etmiştir.

Aday ülke statüsünün kazanılması Ukrayna'yı da etkilemiştir. Söz konusu statü, iç reformların etkin bir şekilde uygulanması için ilave bir teşvik unsuru olmuş ve Brüksel'e Ukrayna üzerinde ek bir baskı gücü sağlamıştır. Ayrıca üye aday olmasıyla birlikte Ukrayna, AB'nin koşulluluk politikasına tabi hale gelmiştir. Artık Ukrayna'nın üyelik yolundaki her

eylemi ya da eylemsizliği Brüksel'in incelemesi altına alınmış ve detaylı bir değerlendirmenin konusu haline gelmiştir. Koşulluluk politikası ve havuç - sopa sistemi sayesinde Brüksel Ukrayna'daki reform sürecini kontrol edebilir hale gelmiştir. Adaylık statüsü Ukrayna'nın iç politikasında yeni sorumluluklarla birlikte dış politika alanında da uyması gereken yeni kuralları da getirerek ülkenin egemenliğini kısıtlamıştır.

Adaylık statüsünü elde ettiği anda Ukrayna, Ortaklık Anlaşması'nda öngörülen koşulların %72'sini yerine getirmiştir. Aynı zamanda, üyelik kriterlerine uyum analizi, Ukrayna'nın hala yapması gereken çok iş olduğunu ve bunun yıllar süreceğ devamlı çabalar gerektireceğini göstermiştir. Ukrayna toplumunda her ne kadar reform yapma motivasyonu ve başarıya olan inanç yüksek olsa da, Ukrayna'nın AB'deki geleceğini belirleyen bir dizi iç ve dış objektif faktör bulunmaktadır. Bu faktörler arasında AB üye ülkelerinin genişleme kararını kabul etme, Ukrayna'yı dahil etme ve gerekli iç reformları gerçekleştirme konusundaki istekliliklerinin yanı sıra Ukrayna'daki kronik yolsuzluk ve kara para aklama sorunu, reform sürecini yavaşlatan, önemli insan ve mali kaynaklara mal olan savaş, topraklar üzerinde tam kontrolün olmaması ve ülkenin savaş sonrası yeniden inşasına duyulan ihtiyaç yer almaktadır.

Sonuç olarak, Ukrayna'ya AB adaylık statüsünün verilmesiyle birlikte ikili ilişkiler ve AB genişleme süreci yeni bir başlangıç kazanmıştır. Ukrayna AB gündeminde yeni bir yer edinmiştir. Ancak şimdi tarafların temel görevi yükümlölüklerini yerine getirmek ve mevcut etkileşim dinamiklerini desteklemektir; böylece bir sonraki genişleme 20230 yılında gerçekten mümkün hale gelecektir.

Şimdiki durumda AB içinde hem üye ülkeleri hem de kurumları arasında yeni genişleme konusunda geniş bir fikir birliğı var. Söz konusu fikir birliğinin zamanla ortaya çıkabilecek iç siyasi sorunlara ve anlaşmazlıklara karşı dayanabildiğı halde AB, gerekli iç

reformları gerçekleştirip yeni genişlemeyi önce belirlenmiş ylında gerçekleştirmeye hazır hale gelebilmektedir. Ancak AB'nin yeni genişlemesinin olup olmayacağı ve Birliğin i reformları yapma isteği Brüksel'in siyasi kararlarının ziyade daha çok üyeliğe doğru giden yolda ilerleme başarısını gösteren aday ülkelerin baskısı ile belirleneceğini söylemek mümkündür.

Böylece aday ülkelerin ilerleme dinamikleri belirleyici önemine sahiptir. Bugün AB yeliğine giden yolda Birliğin mevzuatına ve kriterlerine en çok yaklaşmış lider ülkeleri arasında Karadağ, Kuzey Makedonya ve Arnavutluk bulunmaktadır. Arnavutluk AB ile enterasyon konusunda komşu klelerden biraz geride kalmış olsa da reformları uygulama konusunda yavaşlamayı gösteren Karadağ ve Kuzey Makedonya'ya göre i reformlarını aynı hızla sürdüreceği halde lider konumunu ele geirebilecektir. Ukrayna ve Moldova reform uygulama hızı açısından Balkan ülkelere göre daha avantajlı konumda olsalar da AB kriterlerine genel uyum bakımından geride kalmaktadır. Bu iki kenin mevcut reform uygulama hızını koruyabildiği halde bile AB kriterlerine tam olarak uyum sağlamaları yaklaşık 15 yıl sürebilmektedir. Böylece daha önce yeni genişleme için ilan edilmiş 2030 tarihi biraz aceleci görünmektedir.

Bu durumda gelecek genişlemeye dair üç senaryo çizmek mümkündür. Birincisi, Ukrayna ve Moldova başta olmak üzere aday lkeler AB yeliği motivasyonuyla birlik kriterlerine uyum sağlamak için i reformların hızını iki kat arttırarak ve paralel olarak AB kurumları ve ye ülkelerine örgüt içinde kurumsal reformların yapılması için baskı kurarak 2030 yılına kadar tüm gerekli değişiklikleri gerçekleştirmiş olup üyeliğe kavuşmuş olacaktır. İkincisi AB, aday ülkelerin önce belirlemiş tarihe kadar tüm kriterleri tamamlamış olmamasına gözlerini kapatarak aday ülkeleri için talepleri indirecek ve yeni genişleme sürecini 2030'te gerçekleşecektir. Üçüncüsü ve en gerçekçi senaryo ise – aday ülkeler kalan

altı yıl içinde gerekli reformları uygulamayıp genişleme süreci belirlenmemiş süre için ertelenmiş olacaktır.

KAYNAKÇA

I. KİTAPLAR

- Arıkan, H., 2019, **Turkey and the EU: An Awkward Candidate for EU Membership?**, Aldershot, Routledge.
- Armstrong, J. A., 1980, **Ukrainian nationalism**, Littleton.
- Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu Kuran Antlaşma, 1993, **Avrupa topluluklarını kuran temel antlaşmalar (AKÇT, AET, AAET), Avrupa topluluklarına ilişkin temel belgeler**, C. 1, Ankara, Devlet Planlama Teşkilatı.
- Balfour, R., 2014, **Human Rights and Democracy in EU Foreign Policy. The Cases of Ukraine and Egypt**, Oxford, Routledge.
- Cesur, Ö., 2014, **Avrupa Birliği'nde Derinleşme ve Genişleme Bağlamında Esnek Bütünleşme ve Türkiye - Avrupa Birliği Bütünleşmesi**, Ankara, Ankara Üniversitesi Yayınları No: 438.
- Efegil, E., 2012, **Dış Politika Analiz Ders Notları**, Ankara, Nobel Yayınları.
- Engert, S., 2010, **EU enlargement and socialization: Turkey and Cyprus**, N.Y., Routledge.
- Finnemore, M., 1996, **National Interests in International Society**, Cornell University Press.
- Gateva, E., 2015, **European Union enlargement conditionality**, Basingstoke, Palgrave Macmillan.
- Idriz, N., 2022, **Legal Constraints on EU Member States in Drafting Accession Agreements: The Case of Turkey**, Switzerland, Springer.
- Kant, I., & Smith, M. C., 1795, **Perpetual Peace. A Philosophical Essay**.

- Khanna, P., 2008, **The Second World: How Emerging Powers are Redefining Global Competition in the 21st Century**, Random House.
- Kochenov, D., 2008, **EU Enlargement and the Failure of Conditionality: Pre-accession Conditionality in the Fields of Democracy and the Rule of Law**, Hague, Kluwer Law International.
- Koshkina, S., 2015, **Maidan. Nerozkazana istoriya**, Kyiv, Bight Star Publishing.
- Mackenzie Wallace, D., 1905, **Russia**, New York: Henry Holt and Company.
- March, J. G., & Olsen, J. P., 1998, **Rediscovering Institutions: The Organizational Basis of Politics**, N.Y., The Free Press.
- Paşkov, M., 2022, **Evrointehratsiya v umovah viyni: vıklıkı i perspektıvı**, Kyiv, Razumkov centre.
- Plokhly, S., 2017, **The Gates of Europe: A History of Ukraine**, Basic Books.
- Pridham, G., 2005, **Designing Democracy: EU Enlargement and Regime Change in Post-Communist Europe**, Basingstoke, Palgrave Macmillan.
- Rafalskyi, O., Kalakura, Y., Kalakura, O., Yurii, M., 2022, **Civilization identity of Ukraine: history and modernity**, Kyiv: Kuras Institute of Political and Ethnic Studies.
- Rosamond, B., 2000, **Theories of European integration**, N.Y., St. Martin's Press.
- Szarek-Mason, P., 2010, **Conditionality in the EU accession process**, Cambridge University Press.
- Tombiński, J., 2023, **The European Union is better off with Ukraine as a member**, Globsec.
- Vachudova, M. A., 2005, **Europe Undivided: Democracy, Leverage, Integration After Communism**, Oxford University Press.

Zlenko, A., 2021, **Diplomatiya i politika. Ukrayina v protsesi dynamichnykh heopolitychnykh zmin**, Kyiv, Folio.

II. MAKALELER

Açıkmеше, S. A., 2013, “EU conditionality and desecuritization nexus in Turkey”,

Southeast European and Black Sea Studies, C. 13, S. 3, ss. 303–323.

Akdemir, E., 2014, “Avrupa Birliği’nin Ukrayna Politikası: Eski Komşu Mu? Yeni Aday

Mı?”, **Karadeniz Araştırmaları**, C. 41, S. 41, ss. 61–75.

Akşemsettinoglu, G., 2011, “Avrupa Bütünleşme Projesinin ve Genişleme Sürecinin

Değişen Dinamikleri”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, C. 10, S. 1, ss. 1-18.

Antonyuk, N., & Zinko, I., 2023, “Cooperation between Ukraine and the European Union

within the Framework of the Common Security and Defense Policy of the EU”,

Language. Culture. Politics, C. 1, S. 1, ss. 247-270.

Bosse, G., 2023, “The EU's Response to the Russian Invasion of Ukraine: Invoking Norms

and Values in Times of Fundamental Rupture”, **JCMS: Journal of Common**

Market Studies, ss. 1-17.

Bourguignon, J., Demertzis, M., Sprenger, E., 2022, “EU Enlargement: Expanding the Union

and Its Potential”, **Intereconomics**, C. 57, S. 4, ss. 205-208.

Burlyuk, O., & Shapovalova, N., 2017, “Veni, vidi, ... vici?” EU performance and two

faces of conditionality towards Ukraine”, **East European Politics**, C. 33, S. 1, ss.

36–55.

Çobanoğlu, S., 2024, “Ukrayna’da Devlet Geleneği”, **Kamu Yönetimi ve Politikaları**

Dergisi, C. 5, S. 1, ss. 25 - 52.

Coudenhove-Kalergi, R., 1931, “The Pan-European Outlook”, **International Affairs**

(Royal Institute of International Affairs 1931-1939, C. 10, S. 5, ss. 636-649.

- Dağdemir, E., 2015, “Avrupa Birliği’nin genişleme ve Avrupa Komşuluk Politikası”,
Avrupa Birliği, S. R. Karluk & B. Y. Dural (Eds.), Eskişehir, Anadolu Üniversitesi
Yayınları, ss. 94-117.
- Dimitrova, A., & Pridham, G., 2004, “International actors and democracy promotion in
Central and Eastern Europe: The integration model and its limits”,
Democratization, C. 11, S. 5, ss. 91-112.
- Dinan, D., 2007, “Fifty years of European integration: A remarkable achievement”,
Fordham International Law Journal, C. 31, S. 5, ss. 1118-1142.
- Eralp, A., 2021, “Avrupa’nın Geleceği Tartışması: Değişen Küresel Bağlamda Türkiye-AB
İlişkilerini Yeniden Canlandırmak”, **İPM Notu**, Haziran 2021.
- Erdoğan, S., 2017, “The European Union enlargement criteria: The prominence of the
principle of good neighbourliness”, **Jass Studies**, C. 3, S. 56, ss. 457-470.
- Ferreira-Pereira, L. C., & Guedes Vieira, A. V., 2014, “Ukraine in the European Union’s
Partnership Policy: A Case of Institutionalized Ambiguity”, **European Politics and
Society**, C. 16, S. 2, ss. 143-158.
- Gateva, E., 2013, “Post-accession conditionality – translating benchmarks into political
pressure?”, **East European Politics**, C. 29, S. 4, ss. 420-442.
- Gorünova, Y., 2022, “Zovnişnya politika ES şçodo rosiysko-ukrayinskoyi viyynı (2014–
2022 rr.)”, **Evrointegratsiya**, C. 4, S. 2, ss. 45-51.
- Grabbe, H., 2001, “How Does Europeanization Affect CEE Governance? Conditionality,
Diffusion and Diversity”, **Journal of European Public Policy**, C. 8, S. 6, ss. 1013-
1031.
- Grabbe, H., 2002, “European Union Conditionality and the Acquis Communautaire”,
International Political Science Review, C. 23, S. 3, ss. 249-268.

- Grabbe, H., 2014, "Six Lessons of Enlargement Ten Years On: The EU's Transformative Power in Retrospect and Prospect", **JCMS: Journal of Common Market Studies**, C. 52, S. 1, ss. 40-56.
- Gurak, I., 2019, "Ukrayina na Shlyakhu do ES v Chasi Prezidentstva Viktora Yushchenka: Period 'Vtrachenih Mozhlyvostey' chі Pomirkovaniy Postup u Skladnih Heopolitichnih Obstavinah?", **Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України**, ss. 281-298.
- Hughes, J., Sasse, G., & Gordon, C., 2004, "Conditionality and Compliance in the EU's Eastward Enlargement: Regional Policy and the Reform of Sub-National Government", **Journal of Common Market Studies**, C. 42, S. 3, ss. 523-551.
- Kaliber, A., 2005, "Securing the ground through securitized 'foreign' policy: The Cyprus case", **Security Dialogue**, C. 36, S. 3, ss. 319-337.
- Kampov, L., 2012, "Sučasni tendentsiyi fuktsionuvannya evrorehioniv, stvorenih za uchastyu Ukraini", In I. Artomov (Ed.), **Geopolitika Ukrainy: istoriya i suchasnist: zbirnyk naukovih prats**, Ujhorod, ZakDU, ss. 306-326.
- Kopiński, D., Michalski, B., Sierocińska, K., & Strzelecki, J., 2023, "Stronger Together: Present and Future Challenges on Ukraine's Road to EU Integration", **Polish Economic Institute**, https://ces.org.ua/stronger_together_accession_eu/.
- Kropatcheva, E., 2011, "Ukraine's foreign policy choices after the 2010 presidential election", **Journal of Communist Studies and Transition Politics**, C. 27, S. 3-4, ss. 520-540.
- Kuzio, T., 2003, "EU and Ukraine: a turning point in 2004?", **Occasional Papers**, 47, 36 s.

- Langbein, J., & Wolczuk, K., 2012, “Convergence without membership? The impact of the European Union in the neighbourhood: evidence from Ukraine”, **Journal of European Public Policy**, C. 19, S. 6, ss. 863-881.
- Maksymenko, I., 2013, “İnteresi i idei gosudarstv Evropeyskogo Soyuzu v kontekste teorii evropeyskiy integratsii”, **Aktualniye problemy mezhdunarodnih otnosheniy i diplomatii**, ss. 16-19.
- Mayda, O., 2013, “Uluslararası İlişkiler Kuramlarında Sentez Metodu: Avrupa Birliği’nin Doğu Genişlemesi ve Türkiye”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 68, S. 4, ss. 185 – 209.
- Molchanov, M., 2004, “Ukraine and the European Union: a perennial neighbour?”, **Journal of European Integration**, C. 16, S. 4, ss. 451-473.
- Mor, H., 2010, “Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları”, **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 14, S. 2, ss. 499 – 541.
- Muftüler-Baç, M., 2017, “Turkey’s Future with the European Union: an Alternative Model of Differentiated Integration”, **Turkish Studies**, C. 18, S. 3, ss. 416-438.
- Osypchuk, A., & Raik, K., 2023, “The EU’s geopolitical enlargement – Ukraine’s accession will make the EU a stronger security actor”, **JOINT Research Papers**, 7 s.
- Penn, W., 1896, “An essay towards the present and future peace of Europe, by the establishment of an European Dyet, Parliament, or Estates concluded”, **The Advocate of Peace**, C. 58, S. 11, ss. 280-283.
- Prez-Solorzano Borraran, N., 2015, “Enlargement”. In M. Cini & N. Perez-Solorzano Borraran (Eds.), **European Union Politics**, Oxford University Press, ss. 226-239.

- Rabinovych, M., & Pintsch, A., 2024, “From the 2014 Annexation of Crimea to the 2022 Russian War on Ukraine: Path Dependence and Socialization in the EU–Ukraine Relations”, **JCMS: Journal of Common Market Studies**, ss. 1–21.
- Raik, K., Blockmans, S., Osypchuk, A., & Suslov, A., 2023, “Tackling the Constraints on EU Foreign Policy towards Ukraine: From Strategic Denial to Geopolitical Awakening”, **JOINT Research Papers**, 51 s.
- Raik, K., Blockmans, S., Osypchuk, A., & Suslov, A., 2024, “EU Policy towards Ukraine: Entering Geopolitical Competition over European Order”, **The International Spectator**, C. 59, S. 1, ss. 1-20.
- Reznichuk, M., 2024, “Ukraine’s European Integration in the Context of Russian Aggression”, In A. Mihr & C. Pierobon (Eds.), **Polarization, Shifting Borders and Liquid Governance**, Springer, ss. 253–263.
- Sasse, G., 2008, “The politics of EU conditionality: the norm of minority protection during and beyond EU accession”, **Journal of European Public Policy**, C. 15, S. 6, ss. 842-860.
- Schimmelfennig, F., & Scholtz, H., 2010, “Legacies and Leverage: EU Political Conditionality and Democracy Promotion in Historical Perspective”, **Europe-Asia Studies**, C. 62, S. 3, ss. 443-460.
- Schimmelfennig, F., & Sedelmeier, U., 2002, “Theorizing EU enlargement: research focus, hypotheses, and the state of research”, **Journal of European Public Policy**, C. 9, S. 4, ss. 500-528.
- Schimmelfennig, F., & Sedelmeier, U., 2004, “Governance by Conditionality: EU Rule Transfer to the Candidate Countries of Central and Eastern Europe”, **Journal of European Public Policy**, C. 11, S. 4, ss. 500-528.

- Schimmelfennig, F., & Sedelmeier, U., 2005, “The politics of EU enlargement: Theoretical and comparative perspectives”, In F. Schimmelfennig & U. Sedelmeier (Eds.), **The Politics of European Union Enlargement Theoretical approaches**, N.Y., Routledge, ss. 3-29.
- Schimmelfennig, F., & Sedelmeier, U., 2006, “The study of EU enlargement: Theoretical approaches and empirical findings”, In M. Cini et al. (Eds.), **Palgrave Advances in European Union Studies**, Palgrave Macmillan, ss. 96–116.
- Schimmelfennig, F., 2008, “EU political accession conditionality after the 2004 enlargement: consistency and effectiveness”, **Journal of European Public Policy**, C. 15, S. 6, ss. 918-937.
- Schimmelfennig, F., 2018, “Beyond Enlargement. Conceptualizing the study of the European Neighbourhood policy”, In T. Schumacher (Ed.), **The Routledge Handbook on the European Neighbourhood Policy**, Abingdon, Routledge, ss. 17-27.
- Schimmelfennig, F., Engert, S., & Knobel, H., 2003, “Costs, Commitment and Compliance: The Impact of EU Democratic Conditionality on Latvia, Slovakia and Turkey”, **JCMS: Journal of Common Market Studies**, C. 41, S. 3, s. 495-518.
- Skrípnik, O., 2017, “İstoriya spivpratsi Ukrayini Evropeyskim Soyuzom u ramach evropeyskoyi politiki susidstva”, **Umanska starovina: Naukoviy jurnal**, ss. 29-34.
- Smith, K. E., 1998, “The Use of Political Conditionality in the EU’s Relations with Third Countries: How Effective?”, **European Foreign Affairs Review**, C. 3, S. 2, ss. 253 – 274.
- Smith, K. E., 2003, “The Evolution and Application of EU Membership Conditionality”. In M. Cremona (Ed.), **The Enlargement of the European Union**, Oxford University Press, ss. 105–140.

- Sologoub, I., 2022, "Ukraine's EU Integration: A Long Way Home". **Intereconomics**, C. 57, S. 4, ss. 218–224.
- Stegniy, O., 2011, "Ukraine and the Eastern Partnership: 'Lost in Translation'?", **Journal of Communist Studies and Transition Politics**, C. 27, S. 1, ss. 50-72.
- Svyetlov, O., 2007, "Ukraine's 'return to Europe': Path dependence as a source of mutual elite misunderstanding", **Perspectives on European Politics and Society**, C. 8, S. 4, ss. 528-543.
- Svyetlov, O., 2008, "Ukraine and the EU: Challenges and Opportunities", In F. Lehmann & M. Blaschke (Eds.), **Jean Monnet Conference: The EU in a global perspective: intercultural dialogue across three continents**, Bremen.
- Tombiński, J., 2023, "The European Union is better off with Ukraine as a member", **Globsec**, 11 s.
- Vachudova, M. A., 2008, "Tempered by the EU? Political Parties and Party Systems before and after Accession", **Journal of European Public Policy**, C. 15, S. 6, ss. 861-879.
- Vachudova, M. A., 2014, "EU Leverage and National Interests in the Balkans: The Puzzles of Enlargement Ten Years On", **JCMS: Journal of Common Market Studies**, C. 52, S. 1, ss. 122-138.
- Vidnyanskyy, S., 2018, "Vzayemovidnosini Ukrainy i Evropeyskogo Soyuzupisla Pomarančevoyi Revolütsiyi: potentsial i nerealizovani mojlivosti", **Geopolitika Ukrainy: istoriya i sučasnist**, Ujgorod, DVNZ "UjNU", ss. 9-24.
- Wolczuk, K., 2019, "State building and European integration in Ukraine", **Eurasian Geography and Economics**, C. 60, S. 6, ss. 736-754.

Wolczuk, K., 2009, “Implementation without Coordination: The Impact of EU Conditionality on Ukraine under the European Neighbourhood Policy”, **Europe-Asia Studies**, C. 61, S. 2, ss. 187-211.

Wolczuk, K., 2018, “Ukraine in the European Neighbourhood policy. A paradoxical partner”, In T. Schumacher (Ed.), **The Routledge Handbook on the European Neighbourhood Policy**, Routledge, ss. 338-350.

Working Paper on Concepts and Definitions of Institutional Development (harmonisation) and Methodology of Measuring Them, **EU Eastern Neighbourhood: Economic Potential and Future Development**, 2007, ENEPO.

III. TEZLER

Çakmak, T., 2018, **Bosna Hersek’in Avrupa Birliği’ne tam üyelik sürecinin Avrupa Birliği’nin genişleme politikası çerçevesinde analizi**, Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi.

Yıldırım, E., 2017, **Avrupa Bütünleşmesinin Düşünsel Temelleri**, Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi.

IV. İNTERNET KAYNAKLARI

“Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part”, **European Union**, 2014, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0529\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0529(01)) (Erişim tarihi 09.03.2024).

“Association Trio – A comparative analysis on the implementation of the Association Agreement with the EU by Georgia, Republic of Moldova and Ukraine”, **IPRE**, 8.12.2021, <https://ipre.md/2021/12/08/trio-asociat-o-analiza-comparativa-in->

implementarea-acordurilor-de-asociere-cu-ue-in-georgia-republica-moldova-si-ucraina/?lang=en (Erişim tarihi 10.04.2024).

“Avrupa Komisyonu Başkanı Leyen: Ukrayna bizden biri, AB'de görmek istiyoruz”,
Euronews, 27.02.2022, <https://tr.euronews.com/2022/02/27/avrupa-komisyonu-baskan-leyen-ukrayna-bizden-biri-ab-de-gormek-istiyoruz> (Erişim tarihi 23.04.2024).

“Commission adopts 2023 Enlargement package, recommends to open negotiations with Ukraine and Moldova, to grant candidate status to Georgia and to open accession negotiations with BiH, once the necessary degree of compliance is achieved”,
European Commission, 8.11.2023, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/commission-adopts-2023-enlargement-package-recommends-open-negotiations-ukraine-and-moldova-grant-2023-11-08_en (Erişim tarihi 10.05.2024).

“Commission Opinion on Ukraine’s application for membership of the European Union”,
European Commission, 17.06.2022, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/c8316380-6cb6-4ffd-8a84-d2874003b288_en?filename=Ukraine%20Opinion%20and%20Annex.pdf (Erişim tarihi 10.04.2024).

“Communication from the Commission to the Council and the European Parliament “Wider Europe — Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours”,
European Commission, 2003, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0104:FIN:EN:PDF> (Erişim tarihi 05.03.2024).

- “Communication on EU enlargement policy”, **European Commission**, 6.10.2020,
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0660> (Erişim tarihi 10.04.2024).
- “Communication on pre-enlargement reforms and policy reviews”, **European Commission**,
20.03.2024, https://commission.europa.eu/document/download/926b3cb2-f027-40b6-ac7b-2c198a164c94_en?filename=COM_2024_146_1_EN.pdf (Erişim tarihi 10.05.2024).
- “Çomu evropeysiv trivojit ideya vstupu Ukrayini do ES?”, **Golos Ameryky**, 15.12.2023,
<https://www.holosameryky.com/a/evropa-ukraina-vstup-v-es/7398590.html> (Erişim tarihi 12.05.2024).
- “Conclusions of the Session of the European Council in Copenhagen”, **European Council**,
7-
8.04.1978, https://www.consilium.europa.eu/media/20773/copenhagen_april_1978_eng.pdf (Erişim tarihi: 12.01.2024).
- “Corruption Perceptions Index”, **Transparency International**, 2021,
<https://www.transparency.org/en/cpi/2021> (Erişim tarihi 15.03.2024).
- “Declaration of State Sovereignty of Ukraine”, **Verkhovna Rada of Ukraine**, 1990,
https://static.rada.gov.ua/site/postanova_eng/Declaration_of_State_Sovereignty_of_Ukraine_rev1.htm (Erişim tarihi 3.04.2024).
- “Dogovirno-pravova baza spivrobotnistva Ukrayina-ES”, **Verkhovna Rada of Ukraine**, 2013,
http://comeuroint.rada.gov.ua/komevoint/control/uk/publish/article;jsessionid=653A3AA11F0E0A3ED760591CBC45D1A8?art_id=55176&cat_id=47123 (Erişim tarihi 09.03.2024).

- “Eksport zerna: Polşa moje zablokovaty vstup Ukrayini do ES”, **Radio Svoboda**, 18.09.2023, <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zerno-polshcha-telus-vstup-yes-ukrayina/32597754.html> (Erişim tarihi 12.05.2024).
- “EU sanctions against Russia following the invasion of Ukraine”, **European Union**, 2022, https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/eu-sanctions-against-russia-following-invasion-ukraine_en.
- “EUAM Progress in Reform”, **European Union Advisory Mission Ukraine**, 2022, <https://www.euam-ukraine.eu/our-mission/progress-in-reform/> (Erişim tarihi 13.03.2024).
- “European Council conclusions on Russia’s unprovoked and unjustified military aggression against Ukraine”, **European Council**, 2022, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/24/european-councilconclusions-24-february-2022/> (Erişim tarihi 13.03.2024).
- “European Council conclusions on Ukraine, enlargement and reforms”, **European Council**, 14.12.2023, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/12/14/european-council-conclusions-on-ukraine-enlargement-and-reforms/> (Erişim tarihi 10.04.2024).
- “European Council conclusions”, **European Council**, 30-31.05.2022, https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/european-council-conclusions-30-31-may-2022_en?s=232 (Erişim tarihi 13.03.2024).
- “European Council in Lisbon”, **European Council**, 26-27.06.1992, https://www.europarl.europa.eu/summits/lisbon/default_en.htm (Erişim tarihi: 13.01.2024).

- “European Parliament recommendation of 8 June 2022 to the Council and the Vice-President of the Commission”, **Official Journal of the European Union**, 2022, C. 493/136,11, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022IP0235> (Erişim tarihi 10.04.2024).
- “EU-Ukraine Association Agenda”, **Ministry of Foreign Affairs of Ukraine**, 2009, <https://mfa.gov.ua/en/about-ukraine/european-integration/eu-ukraine-association-agreement> (Erişim tarihi 3.04.2024).
- “Evrokomisiya vırışıla ne prodovjuvatı obmejennya ukrayinskogo agroimportu do shidnih derjav ES”, **Radio Svoboda**, 15.09.2023, <https://www.radiosvoboda.org/a/news-yevrokomisiya-obmezhennya-zerno/32594785.html> (Erişim tarihi 12.05.2024).
- “Finansova dopomoha vid mizhnarodnykh partneriv: skilky Ukrayina otrymala na 1 zhovtnya”, **Ekonomiçna pravda**, 6.10.2022, <https://www.epravda.comnews/2022/10/6/692303> (Erişim tarihi 10.05.2024).
- “Helsinki European Council Presidency Conclusions”, **European Council**, 10-11.12.1999, https://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.htm (Erişim tarihi: 13.01.2024).
- “How Maastricht changed Europe”, **European Council**, 3.12.2023, <https://www.consilium.europa.eu/en/maastricht-treaty/> (Erişim Tarihi: 03.12.2023).
- “Informal General Affairs ministerial meeting discusses the implications of a possible EU enlargement”, **Consilium Europa**, 28.09.2023, <https://spanish-presidency.consilium.europa.eu/en/news/informal-ministerial-meeting-general-affairs-september-28-murcia/> (Erişim tarihi 10.05.2024).
- “Kandydat Check-5: de Ukrayina perebuwaye u vykonanni 7 rekomendatsiy ES”, **Tsentr “Nova Evropa”**, 27.09.2023, <http://neweurope.org.ua/analytics/kandydat-check-5->

de-ukrayina-perebuvaye-u-vykonanni-7-rekomendatsij-yes/ (Erişim tarihi 12.05.2024).

“Katılım Ortaklığı Belgeleri”, **AB Başkanlığı T.C. Dışişleri Bakanlığı**, https://www.ab.gov.tr/katilim-ortakligi-belgeleri_46226.html (Erişim tarihi: 08.01.2024).

“Kharkivski ugody: v çomu sut dokumenta i yak za nöho golosuvalı v Radi 4. Sklıkannya”, **Slovo i dilo**, 15.03.2021, <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/15/infografika/bezpeka/xarkivski-uhody-chomu-sut-dokumenta-yak-noho-holosuvaly-radi-vi-sklykannya> (Erişim tarihi 03.03.2024).

“Luxembourg European Council Presidency Conclusions”, **European Council**, 12-13.12.1997, https://www.europarl.europa.eu/summits/lux1_en.htm (Erişim tarihi: 13.01.2024).

“Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities, and their member states and Ukraine”, 1998, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2003/october/tradoc_111612.pdf (Erişim tarihi 03.03.2024).

“Peredvıborna programa kandidata na post Prezıdenta Ukrayını: Yanukovych Viktor Fedorovych”, **CVK**, 2010, <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2010/WP0095eaf.html> (Erişim tarihi 03.03.2024).

“Perehovorna ramka dlya vstupu Ukrayını u ES počnetsya ne ranişe evropeyskılı vıboriv – Ursula fon der Layen”, **Radio Svoboda**, 21.02.2024, <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukrayina-yevrosoyuz-vstup-fon-der-lyayen/32829459.html> (Erişim tarihi 10.04.2024).

- “Plan diy Ukrayina-Evropeyskyy Soyuz”, **Verhovna Rada Ukrayini**, 2005, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_693#Text (Erişim tarihi 04.03.2024).
- “Poslannya Prezydenta Ukrayini do Verkhovnoyi Rady Ukrayini: ‘Evropeys’kyy vıbir. Kontseptualni zasady strategiyi ekonomichnogo ta sotsialnogo rozvitku Ukrayini na 2002-2011 roky”, **Verhovna Rada Ukrayini**, 2002, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-02#Text> (Erişim tarihi 3.04.2024).
- “Postanova Pro Zvernennya Verkhovnoyi Rady Ukrayini do parlamentiv, uryadiv ta gromadskosti derzhav - chleniv Evropeyskogo Soyuzu”, **Verkhovna Rada Ukrayiny**, 2002, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20-IV#Text> (Erişim tarihi 3.04.2024).
- “President Viktor Yanukovych’s address to the Verkhovna Rada of Ukraine”, **President of Ukraine**, 2010, <http://www.president.gov.ua/en/news/16600.html> (Erişim tarihi 03.03.2024).
- “Programa integratsii Ukrayini do Evropeyskogo Soyuzu”, 2000, <https://ips.ligazakon.net/document/U1072> (Erişim tarihi 3.04.2024).
- “Promova Yuşchenka na Maydani v den inavhuratsiyi”, **Mediateka**, 2005, <https://mediateka.suspilne.media/media/2142> (Erişim tarihi 6.02.2024).
- “Sailing on High Seas: Reforming and Enlarging the EU for the 21st Century”, Franco-German Working Group on EU Institutional Reform, **Politico**, 18.09.2023, <https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2023/09/19/Paper-EU-reform.pdf> (Erişim tarihi 10.05.2024).
- “Schuman declaration”, **European Union**, 9.05.1950, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1945-59/schuman-declaration-may-1950_en (Erişim tarihi 15.12.2023).

“Single European Act”, **Official Journal of the European Communities**, 1985, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11986U/TXT&from=EN> (Erişim Tarihi: 03.12.2023).

“Speech by Federal Chancellor Olaf Scholz at the Charles University in Prague”, **Bundesregierung**, 29.08.2022, <https://www.bundesregierung.de/breg-en/news/scholz-speech-prague-charles-university-2080752> (Erişim tarihi 10.05.2024).

“Speech by President Charles Michel at the Bled Strategic Forum”, **European Council**, 28.08.2023, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/08/28/speech-by-president-charles-michel-at-the-bled-strategic-forum/> (Erişim tarihi 10.05.2024).

“Steps towards joining”, **European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations**, 10.01.2024, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/steps-towards-joining_en (Erişim tarihi: 10.01.2024).

“Stoyimo mitsno: zvernennya Prezidenta Ukrayini”, **President of Ukraine**, 28.02.2022, <https://www.president.gov.ua/news/stoyimo-micno-zvernennya-prezidenta-ukrayini-73241>.

“The “Association Trio” has been created in Kyiv”, **Golos Ukrayini**, 19.05.2021, <http://www.golos.com.ua/article/346142> (Erişim tarihi 10.04.2024).

“The Associated Trio: Enhancing Cooperation for Peace, Democracy and Prosperity”, **Sme connect**, 2024, <https://www.smeconnect.eu/events/european-eastern-partnership-roundtablefocus-on-ukraine-moldova-gerorgia/> (Erişim tarihi 10.04.2024).

- “The Maastricht and Amsterdam Treaties: Fact Sheets on the European Union”, **European Parliament**, 2018, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/3/the-maastricht-and-amsterdam-treaties> (Erişim Tarihi: 03.12.2023).
- “The Memorandum of Understanding between the Ministries of Foreign Affairs of Ukraine, Georgia and Moldova on Establishing of Enhanced Cooperation on European Integration - the Associated Trio”, **Kabinet ministriv Ukrayini**, 17.05.2021, <https://www.kmu.gov.ua/en/news/dmitro-kuleba-ukrayina-gruziya-ta-moldova-zapochatkuvali-asocijovane-trio> (Erişim tarihi 10.04.2024).
- “Treaty Establishing the European Coal and Steel Community”, **European Union**, 2017, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:xy0022> (Erişim Tarihi: 03.12.2023).
- “Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts”, **European Union**, 1997, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11997D/TXT> (Erişim tarihi: 04.01.2024).
- “Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community”, **Official Journal of the European Union**, 2007, C 306/1, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12007L/TXT&qid=1710360761423> (Erişim tarihi: 04.01.2024).
- “Treaty of Nice amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts”, **Official Journal of the European Union**, 2001, S. 080, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12001C/TXT> (Erişim Tarihi: 03.12.2023).

“Treaty of Rome, Treaty establishing the European Economic Community”, **European Union**, 1957, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A11957E%2FTXT> (Erişim tarihi: 12.01.2024).

“Treaty on European Union with protocols and final act”, **United Nations Treaty Series**, C. 1757, S. I-30615, 1993, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201757/volume-1757-I-30615-English.pdf> (Erişim tarihi: 04.01.2024).

“Türkiye için AB Komisyonu tarafından hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesi”, 2000, **Mevzuat Dergisi**, C. 3, S. 35, <https://www.mevzuatdergisi.com/2000/11a/01.htm> (Erişim tarihi: 08.01.2024).

“Ukaz Prezidenta Ukrainy ‘Pro Derzhavnu radu z pytan evropeyskoyi i evroatlantychnoyi intehratsiyi Ukrainy’”, **President of Ukraine**, 2002, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/791/2002#Text> (Erişim tarihi 3.04.2024).

“Ukaz Prezidenta Ukrainy ‘Pro zatverdjenja Strategiyi integratsii Ukrainy do Evropeyskogo Soyuzu’”, **President of Ukraine**, 1998, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98#Text>.

“Ukraine, Georgia and Moldova founded the “Associated Trio”, **Freedom**, 17.05.2021, <https://uatv.ua/en/ukraine-georgia-and-moldova-founded-the-associated-trio/> (Erişim tarihi 3.04.2024).

“Ukrayına podala do SOT pozovy protı Polşçı, Slovaççını ta Uhorşçını, yaki zaboronılı import ukrayinskoyi agroproduktseyi - Yuliya Sviridenko”, **Ministry of Economic Development of Ukraine**, 18.09.2023, <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=5dd33495-7f48-4103-ab35-15de42967fbf&title=UkrainaPodalaDoSot> (Erişim tarihi 12.05.2024).

- “Ukrayina ta Ugoda pro Asotsiatsiyu: Monitoring Vykonannya 2014 - Persha Polovina 2021 Roku”, **Ministry of Economic Development of Ukraine**, 2021, https://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2022/02/zvit_ucep_ukr_final.pdf (Erişim tarihi 13.03.2024).
- “Ukrayinskıy biznes otrımaye pidtrımkı vid Evropeyskoyi Komisiyi na 7,5 mln evro v ramkah programı ES ‘Yedınıy Rınok’”, **Ministry of Economic Development of Ukraine**, 14.04.2024, <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua> (Erişim tarihi 29.04.2024).
- “Uryad proponuye ES ta susidnim krayinam kompromis şçodo ukrayinskoyi agroproduktsiyi – Şmıgal”, **Radio Svoboda**, 19.09.2023, <https://www.radiosvoboda.org/a/news-uryad-kompromis-ahroproduktsiya/32599647.html> (Erişim tarihi 12.05.2024).
- “Volodımır Zelenskıy pidpısav zayavku na chlenstvo Ukrayini u Evropeyskomu Soyuzi”, **President of Ukraine**, 28.02.2022, <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-pidpisav-zayavku-na-chlenstvo-ukrayini-u-73249> (Erişim tarihi 10.04.2024).
- “What will it take for the EU to enlarge?”, **Atlantic Council**, 27.10.2023, <https://www.atlanticcouncil.org/event/what-will-it-take-for-the-eu-to-enlarge/> (Erişim tarihi 10.05.2024).
- “White Paper on the Future of Europe: Reflections and scenarios for the EU 27 by 2025”, **European Commission**, 1.03.2017, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/ba81f70e-2b10-11e7-9412-01aa75ed71a1/language-en> (Erişim tarihi 18.03.2023).

- “Za dva kroki do ‘priymalni’ Evrosoyuzu: çı stane Ukrayina kandidatom na vstup?”, LB.ua, 28.02.2022, https://lb.ua/news/2022/06/16/520286_dva_kroki_priymalni.html (Erişim tarihi 10.04.2024).
- “Zakon Ukrayini ‘Pro Zagalnodержavnu programu adaptatsiyi zakonodavstva Ukrayini do zakonodavstva Evropeyskogo Soyuzu”, **Verhovna Rada Ukrayini**, 2004, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text> (Erişim tarihi 3.04.2024).
- Abramovych, O. “Dva roky na šlyahu do ES – de zaraz Ukrayina?”, Radio Svoboda, 1.03.2024, <https://www.radiosvoboda.org/a/yes-ukrayina-dva-roky/32843795.html> (Erişim tarihi 10.04.2024).
- Betliy, O., Nabok, V., Korohod, A., & Repko, M., “Ukraine Facility: na şço ta na yakih umovah budut vitraçeni 50 mlrd evro vid ES”, **Evropeyska Pravda**, 29.02.2024, <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/02/29/7180668/> (Erişim tarihi 10.04.2024).
- Blockmans, S., “The impact of Ukrainian membership on the EU’s institutions and internal balance of power”, **RKK ICDS**, 13.11.2023, <https://www.ceps.eu/ceps-publications/the-impact-of-ukrainian-membership-on-the-eus-institutions-and-internal-balance-of-power/> (Erişim tarihi 12.05.2024).
- Blockmans, S., “The three pillars of the EU’s new enlargement agenda”, **SCEEUS**, 25.04.2024, <https://sceeus.se/publikationer/the-three-pillars-of-the-eus-new-enlargement-agenda/> (Erişim tarihi 10.05.2024).
- Borrell, J., “The Ventotene Manifesto and the Future of Europe. European Union External Action”, **EEAS**, 3.12.2023, https://www.eeas.europa.eu/eeas/ventotene-manifesto-and-future-europe_en (Erişim Tarihi: 03.12.2023).

- Braun, M., Metodieva, A., Halás, M., Šitera, D., & Laryš, M., “The Future of EU Enlargement in a Geopolitical Perspective”, **Institute of International Relations Prague**, 22.01.2024, <https://www.iir.cz/the-future-of-eu-enlargement-in-a-geopolitical-perspective> (Erişim tarihi 10.05.2024).
- Bulana, O., & Akulenko, L., “Nepriyemni signalı vid ES: na ščo vje zaraz treba zvernuti uvagu Ukrayini”, **Evropeyska Pravda**, 14.11.2023, <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2023/11/14/7173296/> (Erişim tarihi 10.04.2024).
- Clapp, S., “Reinforcing the European defence industry”, **European Parliament**, 11.06.2023, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/749805/EPRS_BRI\(2023\)749805_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/749805/EPRS_BRI(2023)749805_EN.pdf) (Erişim tarihi 12.05.2024).
- Darvas, Z., Dabrowski, M., Grabbe, H., Léry Moffat, L., Sapir, A., & Zachmann, G., “Ukraine’s path to European Union membership and its long-term implications”, **Bruegel**, 7.03.2024, <https://www.bruegel.org/policy-brief/ukraines-path-european-union-membership-and-its-long-term-implications> (Erişim tarihi 12.05.2024).
- Dudar, S., “Şlah Ukrayini do ES: yak tse bulo”, 24.06.2018, <https://dyvys.info/2022/06/24/shlyah-ukrayiny-do-yes-yak-tse-bulo/> (Erişim tarihi 05.03.2024).
- Emerson, M., “EU Enlargement Issues for the Next Commission”, **SCEEUS**, 25.04.2024, <https://sceeus.se/en/publications/eu-enlargement-issues-for-the-next-commission/> (Erişim tarihi 10.05.2024).
- Frennhoff Larsén, M., “Will 2024 bring a new momentum for EU enlargement?”, **UK in a changing Europe**, 1.02.2024, <https://ukandeu.ac.uk/will-2024-bring-a-new-momentum-for-eu-enlargement/> (Erişim tarihi 10.05.2024).

- Gogolashvili, K., “Associated Trio, What is Next?”, **Rondeli Blog**, 26.07.2021, <https://gfsis.org.ge/blog/view/1290> (Erişim tarihi 10.04.2024).
- Gonashvili, I., & Lebanidze, B., 2021, “Associated Trio: Eastern Partnership’s Visegrád Group?”, **Friedrich-Schiller-Universitat Jena**, <https://www.kaukasiologie.uni-jena.de/jena-cauc/blog/issue-2> (Erişim tarihi 10.04.2024).
- Ilçenko, L., “Ukrayina zupynyla pozov do SOT proty Pol’shchi, Uhorshchyny ta Slovachchyny: u Minekonomiky poyasnyly prychynu”, **Ekonomiçna Pravda**, 5.10.2023, <https://www.epravda.com.ua> (Erişim tarihi 12.05.2024).
- Kahn, S., “European Union: the bright future of enlargement”, **Jean-Jaures Foundation**, 27.06.2023, <https://www.jean-jaures.org/publication/european-union-the-bright-future-of-enlargement/> (Erişim tarihi 10.05.2024).
- Kosse, I., & Vdovichenko, V., “Skilky koştuvatime vstup Ukrayini v ES?”, **Reanimatsiyniy Paket Reform**, 3.02.2024, <https://rpr.org.ua/news/skilky-koshtuie-vstup-ukrainy-v-yes/> (Erişim tarihi 12.05.2024).
- Kovalçuk, S., “Asotsiyovane trio: hurtom i v ES lehşe ytrı”, **Analitychniy tsentr ADASTRA**, 11.06.2021, <https://adastra.org.ua/blog/asocijovane-trio-gurtom-i-v-yes-legshe-jti> (Erişim tarihi 10.04.2024).
- Kribbe, H., & van Middelaar, L., 2023, “Preparing for the next EU enlargement: Tough choices ahead”, **Big Europe**, <https://big-europe.eu/publications/big002-preparing-for-the-next-eu-enlargement> (Erişim tarihi 10.05.2024).
- Kubilyus, A., & Stanonis, R., “Promizhna intehratsiya: yak vyrishyty pytannya chlenstva Ukrayiny. Hruziyi ta Moldovy v ES”, **Evropeyska Pravda**, 11.10.2021, <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/10/11/7128757/> (Erişim tarihi 10.04.2024).

- Kuleba, D., “Asotsiyovane trio pidtrymuye stratehichne znachennya Skhidnoho partnerstva, a ne pidryvaye yoho”, **Tsentr 'Nova Evropa'**, 21.10.2021, <http://neweurope.org.ua/en-the-associated-trio-underpins-the-strategic-importance-of-the-eastern-partnership-not-undermines-it-kuleba/> (Erişim tarihi 29.04.2024).
- Kuleba, D., “Ukraine, Georgia and Moldova establish the Association Trio”, **Ministry of Foreign Affairs of Ukraine**, 17.05.2021, <https://www.kmu.gov.ua/en/news/dmitro-kuleba-ukrayina-gruziya-ta-moldova-zapochatkuvali-asocijovane-trio> (Erişim tarihi 10.04.2024).
- Labastie, C. V., & Wright, G., “EU Enlargement”, Institut Montaigne Explainer, 17.06.2022, <https://www.institutmontaigne.org/en/analysis/eu-enlargement> (Erişim tarihi: 06.01.2024).
- Lefebvre, M., 2023, “The European Union and the war in Ukraine: liberal power and its limits”, **Foundation Robert Schuman**, <https://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/0651-the-european-union-and-the-war-in-ukraine-liberal-power-and-its-limits> (Erişim tarihi 13.03.2024).
- Lisogor, I., “İz propozitsiyeyu priynyati Ukrayinu v ES za spetsprotseduroyu vıstupıv prem'yer Slovaççını”, **LB.ua**, 28.02.2022, https://lb.ua/news/2022/02/28/507310_iz_propozitsiieyu_priynyati_ukrainu_ies.html (Erişim tarihi 10.04.2024).
- Lıvç, D., Nahornyak, I., & Şalamberidze, M., “Ramka dlya vstupu Ukrayını v ES: yaki 'batohı ta pryantikı' proponuye Evrokomisiya Kiyivu”, **Evropeyska Pravda**, 27.03.2024, <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/03/27/7182452/> (Erişim tarihi 10.04.2024).

- Macron, E., “Closing speech by the President of the French Republic”, **Élysée**, 31.05.2023, <https://www.elysee.fr/en/emmanuel-macron/2023/06/01/globsec-summit-in-bratislava> (Erişim tarihi 10.05.2024).
- Masters, J., 2023, “Ukraine: Conflict at the Crossroads of Europe and Russia”, **Backgrounder**, <https://www.cfr.org/backgrounder/ukraine-conflict-crossroads-europe-and-russia> (Erişim tarihi 13.03.2024).
- Moens, B., “Ukraine’s accession would cost €186B, EU estimates”, **Politico**, 4.10.2023, <https://www.politico.eu/article/ukraine-accession-cost-186-billion-eu-enlargement/> (Erişim tarihi 10.05.2024).
- Mrak, M., & Zuber, P., “Negotiations as an integral part of the EU accession process. What is of main relevance for Ukraine?”, **VoxUkraine**, 20.06.2023, <https://voxukraine.org/en/negotiations-as-an-integral-part-of-the-eu-accession-process-what-is-of-main-relevance-for-ukraine> (Erişim tarihi: 06.01.2024).
- Panchenko, Y., “Ilyuziya evrointegratsiyi: çı vdastysya gruzinskiy vladı rozvernuti zovnishniy kurs krayini”, **Evropeyska Pravda**, 30.04.2024, <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/04/30/7184964/> (Erişim tarihi 1.05.2024).
- Patoka, M., “Shcho otrymaye Ukrayina vid chlenstva v Yevrosoyuzi, a ES — vid vstupu Ukrayiny?”, **Svidomi**, 11.12.2023, <https://svidomi.in.ua/page/shcho-otrymaie-ukraina-vid-chlenstva-v-yevrosoiuzi-a-yes-vid-vstupu-ukrainy> (Erişim tarihi 12.05.2024).
- Perun, V., “İrlandiya pidtrymuye zayavku Ukrayiny na chlenstvo v Yevrosoyuzi, - Stefanishyna”, **LB.ua**, 4.06.2022,

https://lb.ua/news/2022/06/04/518987_irlandiya_pidtrimuie_zayavku_ukraini.html

(Erişim tarihi 12.05.2024).

Rabinovych, M., 2022, “Ukraine-EU Cooperation During the War: Synergy of New and Old

Formats”,

Evropeyska

Pravda,

<https://www.eurointegration.com.ua/eng/articles/2022/11/8/7150040/> (Erişim tarihi

13.03.2024).

Rauhala, E., & Ríos, B., “How Ukrainian membership could change the European Union”,

The

Washington

Post,

15.12.2023,

[https://www.washingtonpost.com/world/2023/12/15/ukraine-membership-european-](https://www.washingtonpost.com/world/2023/12/15/ukraine-membership-european-union-explained/)

[union-explained/](https://www.washingtonpost.com/world/2023/12/15/ukraine-membership-european-union-explained/) (Erişim tarihi 12.05.2024).

Rodríguez-Aguilera de Prat, C., “EU enlargement: What does the future hold?”, **The**

Conversation, 17.04.2024, [https://theconversation.com/eu-enlargement-what-does-](https://theconversation.com/eu-enlargement-what-does-the-future-hold-227716)

[the-future-hold-227716](https://theconversation.com/eu-enlargement-what-does-the-future-hold-227716) (Erişim tarihi 10.05.2024).

Schimmelfennig, F., “Juncker’s enlargement standstill threatens the EU’s credibility”,

Friends of Europe, 12.11.2015, [https://www.friendsofeurope.org/insights/junckers-](https://www.friendsofeurope.org/insights/junckers-enlargement-standstill-threatens-the-eus-credibility/)

[enlargement-standstill-threatens-the-eus-credibility/](https://www.friendsofeurope.org/insights/junckers-enlargement-standstill-threatens-the-eus-credibility/) (Erişim tarihi 10.05.2024).

Schug, S., “EU expansion: How close are the nine candidate states to membership?”, **The**

Parliament,

25.03.2024, [https://www.theparliamentmagazine.eu/news/article/eu-](https://www.theparliamentmagazine.eu/news/article/eu-expansion-how-close-are-the-nine-candidate-states-to-membership)

[expansion-how-close-are-the-nine-candidate-states-to-membership](https://www.theparliamentmagazine.eu/news/article/eu-expansion-how-close-are-the-nine-candidate-states-to-membership) (Erişim tarihi

10.05.2024).

Selest, H., 2008, “Çornomorska sinergiya”, **Zovnişni spravi,**

[https://www.academia.edu/367988/%D0%A7%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%](https://www.academia.edu/367988/%D0%A7%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%8)

[BE%D0%BC%D0%BE%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%8](https://www.academia.edu/367988/%D0%A7%D0%BE%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%8)

1%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B3%D1%96%D1%8F (Erişim tarihi 06.03.2024).

Şeyko, Y., “Ukraina i Moldova poluchili status kandidata v ES”, **DW**, 26.06.2022, <https://www.dw.com/ru/sammit-evrosojuza-reshil-dat-ukraine-status-kandidata/a-62239957> (Erişim tarihi 10.04.2024).

Sidorenko, S., “Evrosoyuz u pošukah smilivosti. Şço staye holovnoyu pereponoyu dlya vıboru modeli rozşirennya”, **Evropeyska Pravda**, 2.10.2022, <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2023/10/2/7170588/> (Erişim tarihi 10.05.2024).

Sidorenko, S., “Kıyivu hotuyut albanskıy şlyakh do ES. Detali rişennya pro format vstupnih perehovoriv z Ukrayinoyu”, **Evropeyska Pravda**, 13.03.2024, <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/03/13/7181648/> (Erişim tarihi 10.04.2024).

Sidorenko, S., “Reyting evrointegratsiyi-2023: hto viperedjaye Ukrayinu na şlyahu do ES ta çı realno yih nazdohnatı”, **Evropeyska Pravda**, 13.10.2023, <https://www.eurointegration.comsıdore.ua/articles/2023/11/13/7173415/> (Erişim tarihi 10.05.2024).

Sidorenko, S., “Şço çekaye na Ukrayinu pislya rişennya pro status kanddata ta kolı realno vstupıtı do ES”, **Evropeyska Pravda**, 24.06.2022, <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/06/24/7141940/> (Erişim tarihi 10.04.2024).

Sidorenko, S., “Vid Lıtvı do Uhorşçını: hto v ES pidtrimuye, a hto blokuye şvıdkıy ruh Ukrayını do çlenstva”, **Evropeyska Pravda**, 25.03.2022,

<https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/03/25/7136607/> (Erişim tarihi 10.04.2024).

Spinelli, A., & Rossi, E., “The Ventotene Manifesto”, **Ventotene: The Altiero Spinelli Institute for Federalist Studies**, 1997, https://www.cvce.eu/content/publication/1997/10/13/316aa96c-e7ff-4b9e-b43a-958e96afbecc/publishable_en.pdf (Erişim Tarihi: 03.12.2023).

Şvarts, D., “Şlyakh u yedınu Evropu: şço daye Ukrayini status kandidata na členstvo u ES”, **Unian**, 28.06.2022, <https://www.unian.ua/politics/status-kandidata-na-chlenstvo-u-yes-shcho-vin-daye-ukrajini-novini-ukrajina-11883030.html> (Erişim tarihi 10.04.2024).

Ukraine 2023 Report, Commission Staff Working Document, 8.11.2023, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/bb61ea6d-dda6-4117-9347-a7191ecef3f_en?filename=SWD_2023_699%20Ukraine%20report.pdf (Erişim tarihi 10.04.2024).

Varfolomeyev, O., “The EU’s Unwanted Stranger?”, **Euractiv**, 2023, <https://www.euractiv.com/section/med-south/opinion/the-eu-s-unwanted-stranger/> (Erişim tarihi 6.02.2024).

Wakelin, E., 2013, “EU Conditionality: An Effective Means for Policy Reform?”, **IR**, <https://www.e-ir.info/2013/11/01/eu-conditionality-an-effective-means-for-policy-reform/> (Erişim tarihi 11.01.2024).

Wolczuk, K., 2012, “Ukraine’s European choice”, **Centre for European Reform**, <https://issuu.com/centreforeuropeanreform/docs/120902163019-1d8f869965d941ad900f4978732d1000> (Erişim tarihi 3.04.2024).

ÖZET

AB ile Ukrayna arasında etkileşim otuz yılı aşkın bir süreyi kapsayan uzun bir geçmişe sahiptir. Bu süre zarfında her iki taraf da yakınlaşma ve işbirliği girişimlerinde bulunmuştur. Ancak son on yılda sadece, Euromaidan olayları ve Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesinin ardından bu işbirliği yapıcı bir ikili ilişki niteliği kazanmaya başlamıştır. Rusya'nın Ukrayna'ya karşı başlattığı ve Avrupa kıtasında yeni bir jeopolitik çalkantıya dönüşen savaşla birlikte AB-Ukrayna ilişkilerinin niteliği daha da değişmiştir. Sektörel işbirliğinin geliştirilmesi ve önemli ölçüde askeri, mali, insani ve siyasi destek sağlanmasının yanı sıra AB, Ukrayna'nın üyelik başvurusunu kabul ederek ve adaylık statüsü vererek ikili ilişkilerin geliştirilmesi için önemli bir adım atmıştır.

Bu karar daha önce görülmemiş bir rezonans yaratmış ve hem siyasi hem de akademik camiada aktif bir tartışmanın önünü açmıştır. Sadece ikili ilişkilerde yeni bir sayfa açılmasına işaret etmekle kalmayıp aynı zamanda AB'nin Ukrayna'ya ve bir bütün olarak gelecekteki genişleme sürecine bakışında niteliksel bir değişimin de göstergesi olan bu karar, her iki tarafta da iç değişikliklere neden olmuştur.

Bu tez, Ukrayna'nın adaylığına ilişkin önemli karara kadar AB ve Ukrayna arasındaki ikili ilişkilerin seyrini analiz etmekte, tarafların temel motivasyonlarını belirlemekte ve gelecekte karşılaşılabilecekleri sorun ve zorlukları ana hatlarıyla ortaya koymaktadır. Çalışma aynı zamanda AB'nin hem genişleme politikasının gelişimi hem de Ukrayna'nın gelecekteki üyeliğinin gerçekçiliği konusundaki tutumuna ilişkin bir perspektif sunmaktadır.

Ukrayna'ya adaylık statüsü verilmesi kararının sadece Ukrayna için değil, aynı zamanda AB'deki iç siyasi durum, diğer aday ülkeler ve bir bütün olarak genişleme sürecinin geleceği için de geniş kapsamlı etkileri olacağından, AB'nin bu kararının arka planının incelenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu çalışma, Ukrayna'nın AB genişleme

politikasındaki yerini belirlemeyi ve Ukrayna'nın üyelik perspektifinin gerçekliğini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: AB, Ukrayna, genişleme politikası, adaylık statüsü, koşulluluk.

ABSTRACT

Interaction between the EU and Ukraine has a long history of development, which has lasted for more than thirty years. Throughout this period, both sides have made attempts at rapprochement and co-operation. However, it is only in the last decade, with the events of Euromaidan and Russia's annexation of Crimea, that this co-operation has begun to take on the characteristics of a constructive bilateral relations. With the outbreak of Russia's war against Ukraine, which has become a new geopolitical upheaval on the European continent, the nature of EU-Ukraine relations has further evolved. Along with intensifying the development of sectoral co-operation and providing significant military, financial, humanitarian and political support, the EU took an important step for the development of bilateral relations by accepting Ukraine's application for membership and granting it candidate status.

This decision had an unprecedented resonance and paved the way for an active debate in both political and expert circles. It not only marked the opening of a new page in bilateral relations, but also became an indicator of a qualitative change in the EU's views on Ukraine and the future enlargement process as a whole. It also caused internal changes on both sides.

This thesis analyses the course of bilateral relations between the EU and Ukraine leading up to the important decision on Ukraine's candidacy, identifies the main motivations of the parties, and outlines the problems and challenges they may face in the future. At the same time, the study also provides a perspective on the EU's position on both the development of enlargement policy and the realism of Ukraine's future membership.

Given that the decision to grant Ukraine candidate status has far-reaching implications not only for Ukraine, but also for the internal political situation in the EU, the

other candidate countries and the future of the enlargement process as a whole, the analysis of the background of this EU's decision will be of great importance. This paper aims to identify Ukraine's place in the EU enlargement policy and to assess the reality of Ukraine's membership prospect.

Key words: EU, Ukraine, enlargement policy, candidate status, conditionality.

